

NE DOTK NUŤ EL'NÍ?

POLITIKA SUDCOVSKÝCH KARIÉR
NA SLOVENSKU
V ROKOCH 1993 – 2015

editori

Erik Láštic – Samuel Spáč

2017

Univerzita Komenského v Bratislave

Editori: doc. Mgr. Erik Láštík, PhD., Samuel Spáč, M. A., PhD., Filozofická fakulta
Univerzity Komenského v Bratislave

Autori: Martin Kovanič, M. A., PhD., doc. Mgr. Erik Láštík, PhD.,
Samuel Spáč, M. A., PhD., Matej Uhlík, M.A., Mgr. Pavol Žilinčík, MPP,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doc. JUDr. David Kosař, Ph.D., LL.M., J. S. D., Ústav pro otázky soudnictví,
Masarykova univerzita v Brne

Recenzenti: prof. Darina Malová, PhD.
Mgr. Marína Urbaníková, PhD.,

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2017

ISBN 978-80-223-4470-8

Obsah

1	SUDCOVIA A SUDCOVSKÉ KARIÉRY V POST-TRANZITNEJ SPOLOČNOSTI Samuel Spáč	5
2	VYROVNANIE SA S MINULOSŤOU V SUDCOVSKOM STAVE Martin Kovanič & Samuel Spáč.....	37
3	PRÍČINY A DÔSLEDKY NADREPREZENTÁCIE ŽIEN V SLOVENSKOM SÚDNICTVE Matej Uhlík & Samuel Spáč.....	61
4	VÝBER SUDCOV NA OKRESNÉ SÚDY (2012 – 2015) Samuel Spáč	82
5	KARIÉRNÝ POSTUP NA VYŠŠIE SÚDY: POD KONTROLOU PREDSEDOV SÚDOV Samuel Spáč	106
6	PREDSEDOVIA SÚDOV: OD MINISTERSKÝCH „SPOJOK“ K AUTONÓMNYM AKTÉROM David Kosař & Samuel Spáč.....	130
7	SELEKTÍVNA ZÚČTOVATEĽNOSŤ: PRÍKLADY Z DISCIPLINÁRNEHO SÚDNICTVA Pavol Žiliničik & Samuel Spáč	154
8	ZÁVER Erik Láštic	175

1

SUDCOVIA A SUDCOVSKÉ KARIÉRY V POST-TRANZITNEJ SPOLOČNOSTI

Samuel Spáč

Otázku o tom, kto nás súdi, si v rámci verejnej diskusie na Slovensku takmer tri dekády po novembri 1989 kladieme iba výnimočne. V porovnaní s predstaviteľmi vládnej či zákonodarnej moci sa sudcom na Slovensku venuje iba obmedzená pozornosť. Existuje pritom niekoľko dôvodov, kvôli ktorým by nás personálne obsadenie súdnictva a pohyb v ňom mali zaujímať. Sú to práve súdy s ktorými, na rozdiel od vlády a parlamentu, máme ako jednotlivci osobnú skúsenosť v rámci konaní o priznaní či potvrdení nášho práva, či rozhodnutí sporu, ktorý nevieme vyriešiť. Súdna moc a jej reprezentanti sú v rámci politického systému tými aktérmi, ktorí o konfliktoch vznikajúcich v spoločnosti rozhodujú záväzne a legálne (Shapiro 1981). Súčasne platí, že výkon bežnej trestnej a občianskej spravodlivosti je „najvýznamnejší, najuniverzálnejší a najprítlačlivejší zdroj občianskej poslušnosti a lojálnosti“ (Hamilton, Madison a Jay 2002, 166). Práve rozhodovanie v sporoch dáva súdom a sudcom moc prenášať pravidlá vytvorené vládou a parlamentom do skutočného života a tým ovplyvňovať vzťah obyvateľov k štátu. Okrem toho majú súdy rozhodujúci vplyv pri uplatňovaní základného princípu právneho štátu a demokratického vládnutia, ktorým je rovnosť pred zákonom (napr. Linz a Stepan 1996), a taktiež pre ekonomický rast (napr. Voigt, Gutmann a Feld 2015, Haggard a Tiede 2011).

Ďalším dôvodom, pre ktorý si súdy zasluhujú našu pozornosť je významný nárast moci sudcov v posledných desaťročiach. Sú to práve ústavné súdy založené na „kelsenianskej“ tradícii, ktoré v politických systémoch zohrávajú čoraz väčšiu úlohu v otázkach, ktoré sa týkajú indi-

viduálnych práv či vzťahov medzi inštitúciami a ich právomocami (napr. Tate a Vallinder 1997, Stone Sweet 2000). Región strednej Európy v tomto smere nie je výnimkou (napr. Boulanger 1999, Procházka 2002, Scheppele 2005). Nárast moci sa však netýka iba ústavných súdov. Globálne sa posilňuje tiež postavenie všeobecných súdov a ich sudcov, a to najmä v otázke správy súdnej sústavy. Garoupa a Ginsburg (2009, 122-124) ukazujú, že na začiatku tohto tisícročia malo viac ako 60 % krajín v ústave zakotvený nejaký typ súdnej rady – inštitúcie poverenej správou súdnej sústavy a (kľúčovým) vplyvom na kariéry jednotlivých sudcov. V Európe nárast inštitúcií sudcovskej samosprávy postupoval vo vlnách (Kosař 2016, 121-126). Priekopníkmi v tejto oblasti boli po skončení 2. svetovej vojny Francúzsko a Taliansko, nasledované v 70. rokoch 20. storočia Španielskom, Portugalskom a Gréckom. K nim sa po páde komunistických režimov pridali prvé krajiny z nášho regiónu, menovite Poľsko v roku 1989, Bulharsko a Rumunsko o dva roky neskôr.¹ Pre túto prácu je najvýznamnejšou posledná vlna tohto posilňovania, ktorá je spojená s obdobím rozširovania EÚ o krajiny strednej a východnej Európy v rokoch 2004 a 2007 – Maďarsko a Slovinsko vytvorili svoje súdne rady v roku 1997, Slovensko, Estónsko a Litva tak učinili v rokoch 2001 až 2002. Jedinou výnimkou v regióne, kde správa súdnictva aspoň čiastočne neprešla do rúk nejakého typu súdnej rady je Česko, kde pokus o zakotvenie tohto mechanizmu nebol úspešný (Spáč 2013).

Súdne rady po svete sa od seba líšia v spôsobe, akým sú vytvárané a právomociach, ktoré sú im priznané. Napriek týmto rozdielom platí, že ak hovoríme o súdnych radách v post-komunistickej Európe, máme na mysli pomerne konkrétny typ inštitúcie, ktorú označujú viacerí autori ako „Euro-model“ správy súdnictva (napr. Bobek a Kosař 2014, Kosař 2016). Tento model je založený na odporúčaní medzinárodných organizácií a napriek tomu, že Európska únia v rámci prístupového procesu 2004 a 2007 žiadny konkrétny dokument o súdnych radách, ich zložení a právomociach nikdy nevydala, je zrejmé, že o tom ako má byť spravované súdnictvo či ako zvýšiť jeho nezávislosť panovala na pôde EÚ zhoda (Seibert-Fohr 2012a, Piana 2010). Odporúčania Komisie EÚ tak boli, napriek absencii záväzného práva EÚ, viac než iba „mäkkým“ štandardom, ktorý sa od prístupujúcich krajín očakával.

¹ Bulharsko aj Rumunsko boli v rámci prístupového procesu do EÚ nútené svoje rady reformovať v súlade s odporúčaniami európskych inštitúcií (Kosař 2016, 123).

Post-komunistické krajiny, ktoré reformovali súdnicstvo v súvislosti s prístupovým procesom do EÚ, čerpali inšpiráciu na viacerých miestach. Platí pritom, že všetky medzinárodné inštitúcie sa zhodovali na nutnosti vytvorenia nejakého typu sudcovskej samosprávy s právomocami, ktoré sa týkali najmä profesionálnych kariér sudcov. Konkrétne išlo najmä o odporúčanie Rady Európy No R (94) 12 Výboru ministrov členských štátov Rady Európy z 13. októbra 1994. Odporúčanie ide nad rámec požiadavky, aby výkonná a zákonodarná moc zaručili nezávislosť sudcov. Navrhuje, aby rozhodnutia o profesionálnych kariérach sudcov boli založené na ich kvalifikácii, schopnostiach, integrite a efektívite, a súčasne, aby orgán prijímajúci takéto rozhodnutia bol nezávislý od vlády, pričom by jeho nezávislosť bola zabezpečená tým, že jeho členov bude vyberať samotná súdna moc (princíp I, čl. 2, písm. c). Tieto princípy aplikuje v rozhodovacej činnosti aj Európsky súd pre ľudské práva pri posudzovaní nezávislosti súdnej moci, pričom dáva do popredia kariéry sudcov, obzvlášť ich výber, keď napríklad argumentuje, že „pre posúdenie, či orgán možno považovať za ‚nezávislý‘, je potrebné brať ohľad, inter alia, na spôsob vymenovávania jeho členov a ich funkčné obdobie, na existenciu záruk pred vonkajšími tlakmi a na otázku, či orgán spĺňa zdanie nezávislosti“ (Langborger v. Sweden 1989, odst. 32).

Ďalšími zásadnými dokumentmi sú Európska charta štatútu sudcov prijatá v roku 1998 Európskou asociáciou sudcov a Všeobecná charta sudcu prijatá Medzinárodnou asociáciou sudcov v roku 1999. Prvý z dvojice dokumentov ponúka azda najkonkrétnejšie odporúčania pre exekutívy, ktoré sa zaujímajú o reformu súdnych systémov. S priamym odkazom na „hlboké zmeny, ktoré sa udiali vo východnej Európe“, Charta v článku 1.3. deklaruje, že všetky rozhodnutia týkajúce sa kariér sudcov – ich výber, prijímanie, vymenovávanie, kariérny postup, či ukončenie pôsobenia vo funkcii majú byť vykonané „autoritou nezávislou od exekatívnej a legislatívnej moci, v ktorej aspoň polovica členov sú sudcovia zvolení sudcami“. Všeobecná charta sudcu prijatá o rok neskôr síce tak explicitná nie je, ale i v nej možno nájsť odporúčanie, aby výber sudcov a disciplinárne konania rozhodovali nezávislé orgány s podstatným sudcovským zastúpením.

Medzinárodné dokumenty, ktoré mali postkomunistické krajiny pri reformách vlastných súdnych systémov k dispozícii, im odporúčali zriadenie osobitnej inštitúcie, v ktorej by mali sudcovia významný podiel (aspoň taký, aby neboli v menšine), pričom by táto mala rozhodujúce slovo v otázke kariér jednotlivých sudcov. Kosar (2016) identifikuje päť

znakov, ktoré by Euro-model súdnej rady mal spĺňať: rada by mala byť zakotvená v ústave; aspoň polovicu jej členov by mali tvoriť sudcovia vybraní samotnými sudcami; rada by mala mať rozhodovacie, nielen konzultatívne právomoci; mala by mať výrazné právomoci v otázke sudcovských kariér; a mal by jej predsedať buď predseda Najvyššieho súdu alebo nezávislá hlava štátu.

Napriek trendu posilňovania vplyvu sudcov v demokratických spoločnostiach sa ich osobám a kariéram príliš veľa pozornosti nevenuje. Ak sa tak aj deje, väčšinou je to v kontexte právnickej literatúry, ktorá upriamuje pozornosť na právny rámec, v ktorom sa o sudcovských kariérach rozhoduje. Na Slovensku boli takýmto spôsobom zmapované témy výberu sudcov (Babiaková 2013, Babiaková 2015), disciplinárnych konaní (Kováčechová a Čaputová 2012), alebo postavenia sudcov (Svák 2011). Aj v zahraničnej literatúre možno nájsť prednostne práce, ktoré sa venujú téme sudcovských kariér právnickou či dokonca normatívnou optikou, a to najmä s ohľadom na výber a vymenovanie sudcov (napr. Malleson a Russell 2006, Bobek 2015). V poslednej dekáde narastá počet politologickej či sociologickej literatúry, ktorá sa venuje sudcom (Schneider 2005, Hanretty 2015, Vidal a Leaver 2010, Kerby a Banfield 2014, Bartels a Bonneau 2015). Slovenský kontext, s jednou významnou výnimkou (Kosař 2016), zostáva nepreskúmaný.

Práve vyplnenie medzery v skúmaní sudcov na Slovensku a ich profesionálnych kariér je cieľom tejto práce. Pomocou prípadových štúdií, ktoré kombinujú kvalitatívne a kvantitatívne výskumné techniky, sa venujeme rozličným aspektom profesionálnych kariér sudcov na Slovensku. Tieto kariéry pritom vnímame ako jeden z produktov interakcie medzi politickými aktérmi v určitej politickej realite, pričom do analýzy zahrňame okrem kvantitatívnych dát aj faktory sociálneho a kultúrneho kapitálu, historických dedičstiev komunizmu či úlohy pohlavia v rozhodovaní (sa) o sudcovských kariérach.

V nasledujúcich častiach úvodnej kapitoly vymedzíme základný priestor pre skúmanie sudcovských kariér na Slovensku. V prvej časti predstavíme teoretické diskusie, ktoré sprevádzajú tému profesionálnych kariér sudcov pre lepšie pochopenie toho aké dôsledky majú sudcovia a to kto a ako rozhoduje o ich kariérach na výkon súdnej moci. Je potrebné zdôrazniť, že v tejto kapitole ďalej s predstavenými konceptami a teoretickými diskusiami nepracujeme a ich účelom je tu len zarámčovať prípadové štúdie prezentované v nasledujúcich kapitolách. Druhá časť sa venuje postaveniu sudcov a súdov na Slovensku ako aj stručnému popisu vý-

voja v otázke správy súdnej moci s dôrazom na profesionálne kariéry sudcov. Jej cieľom je poskytnúť čitateľovi základný prehľad o kontexte, v ktorom sa naša práca pohybuje aj s ohľadom na predchádzajúcu diskusiu o náraste moci sudcov. V poslednej časti v krátkosti predstavíme prípadové štúdie, ktoré tvoria jadro tejto práce.

1.1. TEORETICKÉ ASPEKTY SKÚMANIA SUDCOVSKÝCH KARIÉR

Pozornosť v tejto časti venujeme štyrom podstatným teoretickým diskusiám, ktoré úzko súvisia s profesionálnymi kariérami sudcov a ktoré rámcujú analýzy prítomné v jednotlivých štúdiách. Ide o diskusiu o *koncepte nezávislosti súdnictva* ako najvyššieho cieľa v demokratických režimoch; o *koncepte zúčtovateľnosti súdnictva*; o ideálnych typoch sudcovských kariér so zameraním na byrokratický model typický pre krajiny postkomunistickej Európy. A napokon zasadíme tieto diskusie do postkomunistickej reality, pri ktorej predpokladáme, že ovplyvňuje to ako vyzerá súdna moc na Slovensku v súčasnosti.

1.1.1. Nezávislosť súdnictva

Obsah konceptu nezávislosti súdnictva nie je predmetom zhody v existujúcej literatúre. Minimálny prienik existujúcich konceptov je založený na zhode, že ultimátnym cieľom nezávislosti je zabezpečiť, aby sudy rozhodovali len na základe dôkazov, bez toho, aby brali do úvahy aspekty, ktoré priamo nesúvisia s prerokúvanou vecou. Sudy by teda mali rozhodovať tak, aby si boli všetci rovní pred zákonom a mali by byť „nezávislé“ od strán sporu, s ktorými by nemali mať žiadne prepojenia, pocit vďaky, úplatky či dokonca kultúrne väzby, ktoré by „mohli spôsobiť, že by sa sudca identifikoval s jednou stranou viac než s druhou“ (Fiss 1993, 58). Výsledkom takto definovanej nezávislosti je situácia, v ktorej „všetci občania – bohatí, chudobní, silní aj slabí – stoja pred právom v rovnakej pozícii“ (Larkins 1996, 611). Nezávislosť v tomto poňatí je teda konceptom, ktorý sa sústreďuje na vzťahy (resp. ich absenciu) medzi predstaviteľmi súdnej moci a účastníkmi súdnych konaní. V reálnom svete však neexistuje mechanizmus, ktorý by dokázal

izolovať sudcov od vplyvu vonkajších aktérov. Sudcovia jednoducho prichádzajú do kontaktu s inými aktérmi a inter-reagujú s nimi – politici vytvárajú legislatívne pravidlá, na základe ktorých sudcovia svoje funkcie vykonávajú, vplyv na konkrétnych sudcov môžu mať ich nadriadení a služobne starší sudcovia, ale i viac či menej legitímne organizované záujmy. Inak povedané, niektorí z aktérov má v konkrétnom čase vždy nejakú kapacitu pokúsiť sa sudcov ovplyvniť. Aj preto Ferejohn vníma nezávislosť ako „dôsledok zdržanlivosti vplyvných aktérov“ (Ferejohn 1999, 375). Popova (2012) v rovnakom duchu špecifikuje kapacitu ovplyvňovať rozhodovanie súdov *ochotou* vplyvných aktérov túto svoju kapacitu využiť. Táto môže vyplývať zo vzťahu týchto vplyvných aktérov ku samotnej idei rovnosti pred zákonom, či z posúdenia nákladov a výnosov z potenciálneho zasahovania do rozhodovania súdov. Miera zdržanlivosti navyše úzko súvisí aj s tým aká je legitimita aktérov tejto interakcie pri médiách či verejnosti.² Nezávislosť súdnictva tak budeme v tejto práci chápať ako dôsledok interakcie medzi kapacitou a ochotou vplyvných aktérov zasahovať do súdnej moci a schopnosťou súdov týmto tlakom odolávať. Pri skúmaní súdnej moci, osobitne pri sudcovských kariérach, by nás preto malo zaujímať kto sú títo vplyvní aktéri so schopnosťou zasahovať do súdnej moci, ale tiež to, či tento svoj vplyv aj reálne využívajú na to, aby zmenili súdne rozhodovanie či súdnu moc ako celok vo svoj prospech.

Konceptualizácie nezávislosti súdnictva, ktoré sa zameriavajú na to, či sudcovia v praxi rozhodujú bez vonkajších vplyvov však majú zásadný nedostatok – sú v praxi využiteľné iba obmedzene. K rôznorodosti v prístupoch k operacionalizácii nezávislosti dochádza aj preto, že na analýzu nezávislosti je potrebné si položiť minimálne tri kľúčové otázky, na ktoré neexistujú jednoznačné odpovede. Prvou z nich je otázka o tom, "*koho nezávislosť nás zaujíma?*". V tejto súvislosti je totiž potrebné rozlišovať medzi nezávislosťou sudcov ako jednotlivcov a nezávislosťou súdnictva ako kolektívneho telesa (napr. Russell 2001, Shetreet 2011, 15-19). V ťažisku tejto otázky teda stojí, kto je *cieľom* možného ohrozenia nezávislosti. Vplyvní aktéri totiž môžu tlačiť na individuálneho sudcu v konkrétnom prípade, napr. pomocou priameho ovplyvňovania (napr. Ledene-

² V roku 2017 môžeme tento konflikt medzi vôľou exekutívy robiť zásahy do nezávislosti súdov a schopnosti súdov brániť sa voči nim sledovať napr. v Poľsku, kde vláda postupne oslabuje prakticky všetky súdne inštitúcie – Ústavný súd, Najvyšší súd a všeobecné súdnictvo ako celok, či Národnú radu súdnictva (Koncewicz 2017).

va 2008), korupcie (napr. Rios-Figueroa 2006), či hrozbou udelenia nejakých sankcií. Zároveň však vplyvní aktéri môžu využívať svoju moc na zmenu samotných inštitúcií, ich personálneho obsadenia až po zdanlivo symbolické kroky, ktoré obsahujú jasné posolstvo pre sudcov ako sa majú správať.

Druhá kľúčová otázka súvisí so vzťahovou podstatou nezávislosti. Od koho majú byť sudcovia či súdnictvo nezávislé? Ohrozenie nezávislosti totiž môže prísť nielen zvonku, ale i zvnútra. Do prvej skupiny vonkajšieho ohrozenia patrí vplyv politikov, záujmových skupín, organizovaného zločinu či médií (napr. Kommers 2001). V analýze sa pozornosť upriamuje najmä na vplyv politických aktérov (Popova 2012, Voigt, Gutmann a Feld 2015). Menšia pozornosť sa venuje druhej skupine ohrozenia, ktorá prichádza zvnútra súdnictva. Či už ide o vplyv predsedov súdov alebo služobne starších sudcov, ktorí majú neformálny vplyv na svojich mladších kolegov (Bobek 2008). Práve priznanie existencie hrozby zvnútra je dôležité v kontexte narastajúcej moci sudcov a inštitúcií, ktoré spravujú súdnictvo.

Posledná otázka, ktorú je potrebné si pri skúmaní nezávislosti súdnictva položiť súvisí s účelom tohto konceptu. Akým cieľom má teda nezávislosť súdnictva slúžiť? V odpovedi na túto otázku možno identifikovať dve vetvy prístupu k analýze nezávislosti súdnictva. Prvý z nich chápe nezávislosť ako charakteristiku inštitucionálneho dizajnu, druhý prístup ako charakteristiku výstupu sudcovskej činnosti.

Inštitucionálny prístup sa zameriava na oddelenie súdnej moci od ostatných zložiek moci s cieľom nastaviť základné pravidlá a mechanizmy toho či a v akom rozsahu môžu iné zložky moci zasahovať do vytvárania, zmeny a rušenia týchto pravidiel, vrátane samotných sudcovských funkcií. V rámci inštitucionálneho prístupu možno identifikovať dva základné smery založené na rozdieloch medzi „de jure“ a „de facto“ nezávislosťou (Voigt, Gutmann a Feld 2015). „De jure“ prístup je vo svojom jadre prevažne formalistický. Predpokladá, že ak nositelia politickej moci môžu zasahovať do súdnictva, súdna moc od nich nemôže byť nezávislá (Ishiyama Smithey a Ishiyama 2002). Práve tento prístup tvorí základné východisko predstáv medzinárodných inštitúcií, ktoré sú zhrnuté v ich odporúčaníach. A práve tento prístup stojí za nárastom vplyvu sudcov na správu súdnictva po celom svete, vrátane strednej a východnej Európy (Seibert-Fohr 2012b, Piana 2010). Existujúci výskum však ukazuje, že inštitucionálne oddelené súdnictvo neprodukuje nezávislejšie výstupy (Kornhauser 2002, Garoupa a Ginsburg 2009) v podobe súdnych rozhod-

nutí, pričom tie systematicky preferujú určitých aktérov (Popova 2012). „De facto“ prístup sa zameriava na reálne fungovanie mechanizmov, ktoré upravujú súdnu moc (napr. Voigt, Gutmann a Feld 2015). Tento prístup je zaujímavý minimálne z dvoch dôvodov. Po prvé, ako už bolo uvedené vyššie, vplyvní aktéri môžu využívať svoju moc na to, aby ju v určitých exemplárnych prípadoch demonštrovali, čím signalizujú zvyšným sudcom ako sa majú (ne)správať. Po druhé, ak vplyvní aktéri konzistentne využívajú svoju moc na to, aby vybrali „svojich“ sudcov či ich posúvali do vplyvnejších pozícií v rámci súdov (napr. Pérez-Liñán a Castagnola 2009, Castagnola 2012), môže nastať situácia, v ktorej nebudú potrebovať špecifický tlak v konkrétnych prípadoch a napriek tomu dosiahnu želané výsledky (napr. Silverstein 2008, Ramseyer a Rasmusen 1997). Pokiaľ teda vplyvní aktéri využívajú svoje právomoci tak, aby podstatne zmenili vnútorné zloženie súdov a alokáciu moci, môžu vytvoriť také súdnictvo, ktoré bude v súlade s predstavami týchto aktérov, čo sa odrazí aj na rozhodovaní. Medzinárodné dokumenty, z ktorých krajiny reformujúce svoje súdne inštitúcie čerpali, sa s týmto problémom vyrovnali tak, aby sa o kariérah sudcov rozhodovalo na základe ich schopností a predpokladov vykonávať funkciu.

Druhý prístup k analýze nezávislosti súdnictva sa zameriava na produkt súdnej moci – teda rozhodnutia súdov. V rámci výstupov môže byť nezávislosť ohrozovaná viacerými spôsobmi. Opätovne je nutné rozlišovať, či sa zásah do nezávislosti deje jednotlivo, alebo systematicky a rovnako, či k nemu dochádza na úrovni individuálneho sudcu, alebo súdnictva ako celku. Systematickým zásahom do súdnictva je stav, v ktorom súdnictvo vydáva rozhodnutia, ktoré *konzistentne* reflektujú preferencie konkrétneho aktéra, alebo skupiny aktérov (Popova 2012, 14). V podobnom duchu operacionalizujú nezávislosť aj iní autori, pričom sledujú frekvenciu, s ktorou napr. ústavné súdy konštatujú protiústavnosť zákonov a nariadení vlád (napr. Herron a Randazzo 2003). Dôkazom nezávislosti v týchto prístupoch je schopnosť súdov postaviť sa vplyvnému aktérovi. V oboch prípadoch sú za vplyvného aktéra považované politické zložky moci, resp. politici, no súdnictvo môže systematicky a konzistentne (ne)preferovať aj iných aktérov – napr. matky v sporoch o starostlivosť o dieťa, spotrebiteľov v sporoch s niektorými finančnými inštitúciami, či môže brať do úvahy faktor rasy v trestnom súdnom konaní (Russell-Brown 2009). Prirodzene, je potrebné rozlišovať, či preferovanie, alebo znevýhodňovanie nevyplýva zo zákonov aplikovaných v daných sporoch, no ak sú nerovnaké šance účastníkov sporu spôsobené rozhodovaním sú-

du, tak nemožno hovoriť o rovnosti pred zákonom.³ K jednorazovému ohrozeniu nezávislosti môže dôjsť prakticky kedykoľvek a u ktoréhokolvek sudcu. Najviditeľnejším spôsobom ohrozenia nezávislosti individuálneho sudcu je situácia, keď je ohrozená jeho sloboda či zdravie. V takom prípade sudcovi „chýba minimálny bezpečný priestor, v ktorom môže vykonávať svoju sudcovskú funkciu“ (Karlán 2007, 1043). Ďalším spôsobom ohrozenia nezávislosti je korupcia, teda zneužitie sudcovskej moci na súkromné obohatenie sa. Korupcia je najpravdepodobnejšia v takom nastavení, kde sú súdne inštitúcie úplne závislé od iných zložiek moci, alebo naopak tam, kde sú inštitucionálne úplne nezávislé a absentujú efektívne mechanizmy zúčtovateľnosti (Rios-Figueroa 2006, Beers 2012). Príkladom, kde sudcovia rozhodujú v prospech konkrétnych aktérov je aj tzv. „telefonická spravodlivosť“, prax typická pre postkomunistickú Európu, v ktorej vplyvní aktéri dokážu pôsobiť na sudcov priamo, bez použitia priameho násillia, či korupčných praktík (Ledeneva 2008).

Profesionálne kariéry sudcov teda stoja v centre inštitucionálnych definícií nezávislosti súdництва. Medzinárodné dokumenty, ktoré ponúkali odporúčania pre postkomunistické krajiny usilujúce sa o reformu súdnej moci, predpokladali, že pokiaľ sa rozhodnutia o sudcovských kariérach budú diať na základe schopností sudcov a bez ohľadu na ich politické afiliácie, nebude mať súdna moc žiadne nepatričné väzby na politických aktérov. Tým si tak dokáže uchrániť svoju nezávislosť. Pokiaľ sa tak nedeje a aktér, ktorý o výbere, povýšení či trestaní sudcov rozhoduje, tak robí na základe iných kritérií ako sú schopnosti, či pracovné výsledky jednotlivcov, môže to viesť k vytváraniu neželaných väzieb, ktoré následne ohrozia nezávislosť súdництва.

1.1.2. Zúčtovateľnosť súdництва

Len ťažko by sme súdnu moc, kde si sudcovia užívajú absolútnu nezávislosť a prípady rozhodujú podľa svojej ľubovôle, považovali za žiaducu. Sudcami možno často sú výnimočne morálni ľudia s vyvinutým

³ Je potrebné priznať, že takáto dichotómia je len zjednodušením. Stupeň súdnej nezávislosti sa môže líšiť medzi jednotlivými súdmi či typmi prípadov. Napríklad, ak všetky súdy okrem toho Najvyššieho rozhodujú nezávisle, no vplyvní aktéri sú schopní zabezpečiť vydanie želaných rozhodnutí, keď sa odvolajú práve na Najvyšší súd, nezávislosť súdництва ako celku je ohrozená, hoci značná väčšina súdov v takomto prípade rozhoduje nezávisle.

citom pre spravodlivosť, ale vždy sú vystavení interakciám s vonkajším svetom, a teda môžu byť kedykoľvek ohrozovaní násilím, korupciou, či jednoducho vlastnými predsudkami. Je preto nutné, aby rozhodovali v rámci takej štruktúry, ktorá ich dokáže kontrolovať a ochrániť pred vlastnou svojvoľnosťou. Práve z toho dôvodu je nezávislosť súdnictva v akademickej literatúre často spájaná s jeho zúčtovateľnosťou. Niektorí vzťah medzi nimi vnímajú ako „hru s nulovým súčtom“, kde nárast v jednom z týchto konceptov v praxi znamená nevyhnutný pokles v druhom (napr. Shetreet 2011, Burbank a Friedman 2002, Ferejohn 1999, Handberg 1994), iní argumentujú, že sú to „dve strany jednej mince“ a vzájomne sa dopĺňajú (napr. Burbank 2007, Voigt 2008).

V centre konceptu zúčtovateľnosti stojí moc (napr. Dyzenhaus 2009, Schedler 1999). Podľa Schedlera (1999, 20) sa „zúčtovateľnosť ...týka tých, ktorí moc vykonávajú a nie tých, ktorí sú jej podriadení“. Samozrejme, väčšina diskusií o zúčtovateľnosti je diskusiami o politickoch, či už ide o predstaviteľov vlády alebo parlamentu, pričom zúčtovateľnosť je v tomto kontexte považovaná za jednu z kľúčových charakteristík demokratických režimov (Diamond, Plattner a Schedler 1999) a záruku toho, že moc je vykonávaná v súlade s preferenciami tých, v ktorých mene je vykonávaná (O'Donnell 1993, Bovens 2010). Aby mohla byť zúčtovateľnosť efektívna, Schedler (1999, 17) identifikuje jej dva základné piliere: povinnosť zodpovedať sa verejnosti, či nejakej inštitúcii za svoje rozhodnutia (v origináli *answerability*); a schopnosť verejnosti, či danej inštitúcie vyvodit' za toto konanie určité konzekvencie (*enforcement*). Na základe toho Schedler definuje zúčtovateľnosť ako vzťah medzi dvomi subjektmi – subjektom A a subjektom B, kde A je povinné informovať B o svojich rozhodnutiach (minulých alebo budúcich), obhájiť si ich a niesť za ne následky podľa rozhodnutia B.

Keď však hovoríme špecificky o zúčtovateľnosti súdnictva, tú Kosař definuje ako „pozitívny alebo negatívny dôsledok, ktorý môže sudca očakávať od jedného alebo viacerých princípálov (exekutívy, legislatívy, predsedov súdov, alebo iných aktérov) v prípade, že sa jeho správanie a/alebo rozhodnutia príliš odlišuje od všeobecne očakávaného štandardu“ (Kosař 2016, 57). Táto definícia otvára viacero otázok. Kosař píše o zúčtovateľnosti ako o vzťahu medzi agentom a princípálom, teda vzťahom, ktorý je tradične chápaný ako vzťah medzi subjektmi, z ktorých jeden vykonáva moc v mene toho druhého. V tejto súvislosti je možno užitočnejšou terminológiou, ktorú používa Bovens (2010), ktorá vníma aktéra disponujúceho mocou ako zodpovedajúceho sa určitému „fóru“, teda oso-

be alebo inštitúcii vybavenej mocou kontrolovať a rozhodovať o tomto aktérovi. V Kosařovej definícii je tiež zrejmé, že subjektom zúčtovateľnosti je výlučne individuálny sudca, čo opomína realitu, v ktorej značná moc patrí už aj súdnej moci ako celku, obzvlášť v oblasti správy súdnictva. Hoci platí, že súdnictvo ako celok disponuje mocou, a tiež to, že mu v prípade neuspokojivej výkonnosti hrozia zásahy zo strany politických mocí, ale len ťažko možno nazvať takéto zásahy mechanizmami zúčtovateľnosti. Hlavne preto, že rozsah týchto zásahov nie je avizovaný v predstihu a zároveň nie je explicitne definované aké zásahy politické moci urobiť môžu a aké sú už mimo ich dosahu. Práve z toho dôvodu sú subjektmi zúčtovateľnosti súdnictva iba jednotliví sudcovia.

Istá nezhoda medzi Schedlerovou a Kosařovou definíciou existuje v otázke typu konzekvencií, ktoré spadajú pod zúčtovateľnosť. Schedler implicitne uvádza len negatívne konzekvencie – sankcie, keďže ich spája len so zneužitím moci, či zlým správaním.⁴ Podľa Kosařa však mechanizmy zúčtovateľnosti môžu slúžiť aj ako základ pre odmeňovanie. V kontexte sudcov a súdnej moci tak medzi mechanizmy zúčtovateľnosti najzreteľnejšie patrí disciplinárna zodpovednosť sudcov – čiže inštitút slúžiaci výhradne na trestanie sudcov v prípade, že si nedostatočne plnia svoje povinnosti. Ak sú pod zúčtovateľnosť súdnictva zahrnuté aj také mechanizmy, ktorými môžu byť sudcovia za svoju prácu aj odmeňovaní, potom je medzi ne nutné zahrnúť tiež možnosť povýšenia sudcov – na vyšší súd, alebo do predsedníckej funkcie – a rovnako finančné odmeňovanie sudcov.

Diskutabilné je, či medzi mechanizmy zúčtovateľnosti zaradiť aj výber a vymenovávanie sudcov. Tushnet (2013, 61) argumentuje, že výber sudcov je spôsobom ako môžu tvorcovia systému napomáhať nepriamej politickej zúčtovateľnosti, a to najmä vtedy, ak je funkčné obdobie sudcov efektívne chránené pred ex-post mechanizmami zúčtovateľnosti. Navyše platí, že v procese výberu a vymenovania do sudcovskej funkcie sú títo kandidáti hodnotení aj na základe ich predošlého pôsobenia, čiže obdobným spôsobom ako prebieha povyšovanie v rámci súdnej hierarchie. Prepojenie výberu sudcov s mechanizmami zúčtovateľnosti sa môže zdať menej intuitívne v prípade sudcov všeobecných súdov, než v prípadoch, keď hovoríme o najvyššom alebo ústavnom súdnictve. Predpokla-

⁴ Schedlerova definícia používa termín „misconduct“, čiže neakceptovateľné alebo nevhodné správanie, ale tiež napr. neplnenie svojich povinností.

dáme ale, že do týchto funkcií sú sudcovia ustanovovaní na základe svojich predošlých skúseností a reputácie, ktorú majú v očiach toho, kto o ich výbere rozhoduje. Sudcovia všeobecných súdov sú menej známi a možno aj menej zaujímaví, v princípe rovnako platí, že ich vymenovanie do funkcie sa deje na základe zhodnotenia ich dovtedajšej činnosti a očakávaní ich budúcej výkonnosti.

Kariéry sudcov sú do veľkej miery dôsledkom fungovania mechanizmov zúčtovateľnosti, ktoré fungujú v danom politickom a súdnom systéme. Tí, ktorí o kariérach rozhodujú pri výbere nových sudcov posudzujú predošlú prax, skúsenosti a výsledky, ale i očakávania od ich pôsobenia v sudcovskej funkcii. Od momentu, v ktorom sa osoba ujme funkcie sudcu, je prakticky celá jeho existencia v systéme závislá od mechanizmov zúčtovateľnosti. Na základe svojej výkonnosti môže byť takýto sudca povýšený na vyšší súd, či do vyššej sudcovskej funkcie, ale súčasne môže byť za svoju výkonnosť, či pôsobenie v sudcovskej funkcii disciplinárne stíhaný s hrozbou odvolania funkcie. Práve týmto mechanizmom zúčtovateľnosti sa venujú prípadové štúdié v tejto práci.

1.1.3. Modely sudcovských kariér

Guarnieri a Pederzoli (2002) rozlišujú medzi dvomi základnými ideáltypmi sudcovských kariér: byrokratickým modelom, ktorý je prítomný vo väčšine krajín sveta (vrátane prakticky celej kontinentálnej Európy) a profesionálnym modelom, ktorý sa takmer výhradne nachádza v anglosaských krajinách (Veľká Británia, USA, Kanada, Austrália). V byrokratickom modeli sú sudcovia súčasťou verejnej správy. Pôsobia ako štátni úradníci a ich hlavnou úlohou, obdobne ako iných štátnych úradníkov, je aplikovať právo na konkrétne prípady, ktoré sa dostanú na ich stôl. Podľa Shapira sudcovia, rovnako ako úradníci, „aplikujú všeobecné pravidlá na konkrétne situácie od prípadu k prípadu. Obaja sa zvyknú prísne spoliehať na precedensy, zaužívané rozhodovacie procesy, písomné dokumenty a existujúce vzory odôvodnení svojich rozhodnutí.“ (Shapiro 1981, 20) Byrokratickú povahu súdnych povolání charakterizuje vnímanie sudcovskej kariéry, ktorá sa približuje bežnej pracovnej kariére, v ktorej ľudia trávajú značnú časť svojho profesionálneho života a nie ako poslanie (verejnej funkcie), ktorá slúži na napĺňanie dôležitých sociálnych, ekonomických, či ústavných úloh. (Gee 2012, 123).

Podľa Guarnieriho a Pederzoli (2002, 66-67) je byrokratický model sudcovských kariér možné vymedziť prostredníctvom piatich defi-

ničných znakov. Prvým znakom je výber nových sudcov uskutočňovaný cez súťaživé konania v relatívne mladom veku bez špeciálneho ohľadu na predošlé skúsenosti a úspechy uchádzačov. Druhým znakom je skutočnosť, že k socializácii sudcov dochádza primárne v sudcovskom stave, čo „nie len pripravuje úspešných uchádzačov na ich budúcu prácu [...], ale tiež pomáha budovať zdieľaný pocit identifikácie so súdnictvom“ (Gee 2012, 124). Tretím definičným znakom je hierarchickosť byrokratického súdnictva. Sudcovia do systému vstupujú na jeho najnižších poschodiach, pričom za určitých okolností môžu očakávať, že sa v systéme posunú smerom hore. Tieto povýšenia – najmä preradenie na sudy vyšších stupňov, alebo ustanovenie do funkcií súdnych funkcionárov sa deje na základe dvoch hlavných kritérií – seniority a zásluh. Sudcovia teda vstupujú do systému ako v relatívne mladom veku a do veľkej miery nadobúdajú právnické vzdelanie aj organizačné schopnosti priamo v súdnom systéme od svojich skúsenejších kolegov a v hierarchii postupujú spravidla pomaly. Po štvrté, sudcovia v takomto type súdneho systému zvyčajne nie sú špecialistami na žiadnu konkrétnu oblasť práva, ale sú skôr všestranne trénovaní a schopní rozhodovať vo viacerých agendách, prípadne plniť rôzne úlohy v rámci systému, vrátane manažérskych úloh. Posledným definičným znakom je relatívne nízka nezávislosť sudcov od svojich nadriadených a služobne starších sudcov, ktorí rozhodujú o otázkach správy súdnictva dovnútra systému, a teda do veľkej miery rozhodujú aj o kariérach svojich kolegov. Treba však podotknúť, že i v systémoch s byrokratickým modelom sudcovských kariér možno nájsť rozdiely a model, v ktorom sudcovia vstupujú do systému v mladom veku je len jedným z nich. Platí pri tom, že v daných systémoch môžu paralelne existovať viaceré modely výberu sudcov (Volcansek 2007). Súčasne platí aj to, že tradičné byrokratické súdne systémy sa v posledných rokoch menia a viac sa otvárajú vstupom do justície zvonku – z prostredia advokátov, či akademikov, s cieľom „zabezpečiť rozmanitejšiu a menej izolovanú súdnu moc“ (Gee 2012, 126-127).

Súdne systémy s profesionálnym modelom sudcovských kariér sú typické tým, že sa do sudcovských pozícií dostávajú jednotlivci, ktorí už predtým úspešne pôsobili v inom právnickom povolani – najčastejšie ako advokáti, akademici alebo prokurátori. Je možné dokonca tvrdiť, že ustanovenie do sudcovskej funkcie je v takomto systéme akýmsi vrcholom, ktorý zvyčajne prichádza v relatívne pokročilom štádiu kariéry (Merryman 1990, 34). Špecifikom tohto modelu je teda to, že sudcovia prichá-

dzajú „zvonku“ a povyšovanie z nižších súdov na vyššie, typické pre byrokratický model kariér, sa deje zriedkavejšie. V dôsledku toho sú sudcovia menej závislí od svojich nadriadených – sudcov vyšších súdov, či predsedov súdov, ktorí o ich kariére a kariérnom postupe nerozhodujú. Na strane druhej môže byť problémom nedostatočná nezávislosť od politických elít, keďže sú to zväčša politickí aktéri, kto nominuje sudcov do oboch funkcií.

1.1.4. Súdna moc v post-komunistickom kontexte

Existuje viacero dôvodov prečo je potrebné venovať pozornosť postkomunistickému a postautoritárskemu kontextu, v ktorom sa sudcovské kariéry na Slovensku odohrávajú. Viacero autorov totiž predpokladá, že niektoré zaužívané metódy a vzorce správania typické pre sudcovské povolanie v komunistickom režime mohli prežiť aj zmenu režimu a ovplyvňujú nielen rozhodovanie sudcov, ale aj ich preferencie pri (samo)správe súdneho systému. Pri istej miere zjednodušenia je možné tieto metódy a vzorce zahrnúť pod koncept *dedičstiev* (ang. *legacies*) komunizmu, pod ktorými rozumieme „vzorce správania, poznávania a organizácie, ktoré majú identifikovateľné korene v komunistickom režime, a ktoré pretrvávajú napriek zmene podmienok, v ktorých majú pôvod“ (Grzymala-Busse 2004, 15). Otázkou je, či takéto dedičstvá existujú špecificky pri otázkach, ktoré sa týkajú fungovania súdov – riadenia súdnej sústavy, rozhodovania o sudcovských kariérach, či samotného použitia práva. V nadväznosti na to Merryman (1990) odlišuje socialistické právo ako špecifickú právnu tradíciu líšiacu sa od právnych tradícií typických ako pre štáty kontinentálnej Európy, tak aj anglosaskej tradície zvykového práva. Právnou tradíciou Merryman rozumie „súbor hlboko zakorenených, historicky podmienených postojov k povahe práva, o úlohe práva v spoločnosti a politickom zriadení, ako aj o organizácii a fungovaní právneho systému“ (Merryman 1990, 2). Podľa niektorých autorov však socialistická právna tradícia nie je dostatočne odlišná od tej vo zvyšku kontinentálnej Európy, a ak aj áno, tak pádom socialistických režimov boli tieto praktiky a vzorce odstránené (Friedman 1959, Quigley 1989). Podľa Uzelaca nebola socialistická právna tradícia v princípe až tak socialistická – teda nebola ukotvená v myšlienkach, ktoré boli základným stavebným kameňom socialistických zriadení, ale napriek tomu bola stále dostatočne odlišná od iných právnych tradícií. (Uzelac 2010).

Úloha sudcov v socialistických režimoch bola v niečom podobná iným európskym súdnym systémom. Sudcovia primárne slúžili ako byrokrati hľadajúci správne ustanovenie zákona, ktoré aplikovali na konkrétne prípady. Avšak v niektorých aspektoch sa správanie sudcov v socialistickom systéme od demokratických spoločností výrazne líšilo. Niekedy sa od sudcov očakávala určitá kreativita a obídenie tradičného formalistického a pozitivistického výkladu práva z dôvodu, aby zabezpečili rozhodnutia v súlade s predstavami predstaviteľov štátu. V konečnom dôsledku boli sudcovia v nedemokratických režimoch totiž predstaviteľmi štátnej moci ešte viac než je tomu v iných štátnych zariadeniach (Bobek 2008, Uzelac 2010, Kühn 2004). Inou črtou typickou pre socialistické súdne systémy bola tendencia vyhýbať sa rozhodovaniu, keďže platilo, že najbezpečnejším spôsobom ako sa vyhnúť problémom bolo alibisticky vyčkávať s rozhodovaním a predísť tak konfliktu so záujmami tých, ktorí mohli mať dosah na pôsobenie a kariéru konkrétneho sudcu (Uzelac 2010, 383). Tieto vzorce správania boli ešte umocňované byrokratickou povahou sudcovského povolania a skutočnosťou, že kariérny progres bol do veľkej miery odmenou za lojalitu voči politickým elitám (Kühn 2009). Navyše, Bobek píše, že toto chápanie seba samých ako byrokratov lojálnych voči aktérom s mocou nezmlzlo ani po páde nedemokratických režimov a väčšina sudcov, či azda aj právnikov vo všeobecnosti, neprešla potrebnou paradigmatickou zmenou k „mentálnej nezávislosti“ (Bobek, 2008).

Povaha byrokratického modelu sudcovských kariér súčasne nahráva zachovaniu takýchto vzorcov správania aj tým, že sudcovia prichádzajú do systému v relatívne mladom veku, často priamo zo školy a bez väčších skúseností, pričom veľkú časť profesijnej socializácie a prípravy na sudcovské povolanie zažívajú pod vplyvom funkčne starších a vyššie postavených sudcov. Podľa Uzelaca (2010) môže takýto uzavretý byrokratický systém vyprodukovať súdnictvo, ktoré pozostáva z úzko prepojených jednotlivcov, často rodinne prepojených, ktorí sa usilujú o zachovanie status quo a ochranou pred jeho zmenami. Spolu s nedostatkom profesionálnych skúseností mimo systému súdnictva a profesijnej socializácie priamo v ňom to vytvára živnú pôdu na reprodukciu existujúcich vzorcov správania a odpor k aktivitám, ktoré by ohrozovali existujúci stav (Guarnieri a Pederzoli 2002). U niektorých autorov to viedlo k celkovému spochybneniu schopnosti sudcov spravovať súdnu moc vzhľadom na to, že ich pretrvávajúce postoje k právu, konceptu spravodlivosti, či samotnej idei nezávislosti súdnictva boli nekompatibilné s demokratickými očakávaniami (Sajó a Losonci 1993).

1.2. SÚDNA MOC NA SLOVENSKU

Súdna moc na Slovensku v súčasnosti pozostáva zo 64 všeobecných súdov a Ústavného súdu SR, ktorý stojí mimo sústavy všeobecných súdov a je od nej v každom ohľade nezávislý. To neznamená, že tieto dve vetvy súdnictva do určitej miery neinterreagujú. Napríklad v tom, že Ústavný súd môže záväzne vykladať niektoré ustanovenia všeobecne záväzných právnych predpisov, či rozhodovať o tom, či všeobecné súdy neporušili ústavou garantované práva účastníkov konania, najmä právo na spravodlivý proces, či konanie bez priet'ahov garantované článkami 46 až 48 ústavy. Všeobecné súdnictvo je v roku 2017 zložené z Najvyššieho súdu SR, ôsmich krajských súdov, Špecializovaného trestného súdu a 54 okresných súdov. Súdna sústava prešla od rozpadu Československa niekoľkými zásadnými zmenami. V roku 1993 existovali okrem Najvyššieho súdu tri krajské súdy, štyri vojenské súdy a 43 okresných súdov. K výraznému nárastu počtu krajských a okresných súdov došlo po územno-správnej reforme tretej vlády V. Mečiara v roku 1997. „Prakticky zo dňa na deň“ (Kosař 2016, 255) pribudlo päť nových krajských a 13 okresných súdov s argumentom, že vyšší počet súdov zjednoduší občanom prístup k spravodlivosti. V roku 2004 pribudol do sústavy súdov úplne nový súd – Špeciálny súd, ktorý získal jurisdikciu najmä v oblasti organizovaného zločinu a trestných činov verejných činiteľov, vrátane korupcie. V roku 2005 vláda SR na návrh ministra spravodlivosti D. Lipšica znížila počet okresných súdov o 10, aby v roku 2008 vláda R. Fica osem z nich obnovila, opäť argumentujúc lepším prístupom k spravodlivosti. V roku 2009 došlo k posledným zmenám v štruktúre súdov: zanikli vojenské súdy a v nadväznosti na nález Ústavného súdu PL. ÚS 17/08 došlo k zmene názvu Špeciálneho súdu na Špecializovaný trestný súd a obmedzeniu jeho právomocí.

1.2.1. Základné dáta o sudcoch v Slovenskej republike

Na konci roku 2016 na súdoch v SR pôsobilo o niečo viac než 1 300 sudcov⁵ na všeobecných súdoch (pozri tabuľku 1.1) a 10 z 13 možných

⁵ Správa Európskej komisie pre efektívnosť súdnych systémov (CEPEJ report), ktorá bude prezentovať dáta za rok 2016, sa môže mierne líšiť. Napríklad report publikovaný v roku 2016 prezentujúci dáta z roku 2014 uvádza ako počet sudcov v slovenskom súdnom systéme 1 322, no z dát, ktoré boli poskytnuté Ministerstvom spravodlivosti a Najvyšším súdom SR ako výsledný počet vyšlo 1 309.

sudcov na Ústavnom súde SR. V porovnaní s krajinami Európskej Únie má Slovensko relatívne veľa sudcov – až 24 na 100 tisíc obyvateľov, pričom európsky priemer je 21,3. Na strane druhej v porovnaní s krajinami Vyšehradskej štvorky, ktoré so Slovenskom zdieľajú komunistickú minulosť, právne tradície aj zvyklosti vo fungovaní súdnych systémov, má Slovensko sudcov menej – Česko a Maďarsko ich mali v roku 2014 na 100 tisíc obyvateľov až 29, Poľsko 26. Ako ukazuje tabuľka 1.1., počet sudcov od vzniku Slovenskej republiky významne rástol, pričom v súčasnosti je až o 17 % vyšší ako v roku 1993.⁶

Nárast počtu sudcov však nebol rovnomerný. Najviac rástol počet sudcov okresných súdov, tých je v porovnaní s rokom 1993 až o 180 viac, čo predstavuje nárast o viac než 27 %. Naopak, počet sudcov krajských a Najvyššieho súdu je prakticky rovnaký ako bol v roku 1993. Takmer dve tretiny slovenských sudcov pri tom pracujú na najnižšej inštancii, pričom celoeurópsky priemer je vyšší, až 74 % sudcov pôsobí práve na najnižšej inštancii (CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice 2016). Pre sudcov na Slovensku takýto pomer znamená komparatívne vyššiu šancu byť niekedy počas výkonu funkcie povýšený na vyšší súd.

Iným aspektom, ktorý sa týka sudcovských kariér na Slovensku je reprezentácia žien. Na rozdiel od zákonodarnej a výkonnej moci sú ženy vo väčšine európskych krajín zastúpené na súdoch vo vyššej miere než muži. V roku 2014 až 62 % sudcov na Slovensku boli ženy, čo je mierne pod európskym priemerom (63,3 %). Špecifikom Slovenska v tomto ohľade je relatívne rovnomerne rozložené zastúpenie žien v rámci jednotlivých stupňov súdnictva, kde na súdoch druhej inštancie predstavovali 60 % a na úrovni Najvyššieho súdu 58 % zo všetkých sudcov. Celoeurópsky priemer je v tomto ohľade značne odlišný – na najvyšších súdoch v európskych krajinách pôsobí v priemere len 37 % žien, aj napriek ich nadreprezentácii na úrovni celých súdnych systémov. Rovnako, predsednícke pozície zastávalo na Slovensku v roku 2014 až 48 % žien, čo v porovnaní s celkovou reprezentáciou žien v súdnictve naznačuje ich mierne nižšie šance na získanie tejto funkcie. Stále však platí, že zastúpenie žien na Slovensku je vyššie než vo väčšine iných krajín v Európe – v nich len 41 % predsedov súdov tvoria ženy. Dáta zo správy CEPEJ tiež ukazujú, že na Slovensku je povolanie sudcu pomerne prestížne, minimálne s ohľadom na možné fi-

⁶ Podrobnejšie o dôvodoch týchto zmien v kapitole 2 o vyrovnávaní sa s minulosťou a v kapitole 3 o reprezentácii žien v súdnictve.

nančné ohodnotenie. Priemerný plat sudcu je totiž v porovnaní s priemer-
ným platom v národnom hospodárstve vyšší až 2,9-krát, pričom v tomto
ukazovateli sú na tom lepšie len sudcovia v Estónsku, Rumunsku, Bulhar-
sku, na Cypre a na Malte. Relatívna finančná istota sudcov na Slovensku by
tak mala mať priaznivý vplyv na ich nezávislosť a súčasne byť motivujúca
nielen pre vstup do neho, ale i pre kariérny postup. Reprezentácii žien
v slovenskom súdnictve sa venuje kapitola 3.

Tabuľka 1.1. Počet sudcov slovenských súdov ku koncu rokov podľa inšancií
(1993 – 2016)

Rok	Okresné súdy	Krajské súdy	Špecializovaný trestný súd*	Vojenské súdy	Najvyšší súd	Spolu
1993	657	363	-	18	75	1 113
1994	699	370	-	18	78	1 165
1995	713	385	-	18	78	1 194
1996	770	386	-	20	78	1 254
1997	714	446	-	20	75	1 255
1998	714	375	-	21	73	1 183
1999	746	382	-	20	77	1 225
2000	760	382	-	20	81	1 243
2001	769	357	-	20	76	1 222
2002	761	349	-	20	73	1 203
2003	768	362	-	17	75	1 222
2004	777	354	4	14	63	1 212
2005	799	350	11	15	68	1 243
2006	789	361	14	14	69	1 247
2007	807	361	15	15	72	1 270
2008	846	372	13	18	73	1 322
2009	860	368	13	-	71	1 312
2010	875	370	13	-	80	1 338
2011	856	364	13	-	84	1 317
2012	857	351	13	-	84	1 305
2013	856	373	13	-	84	1 326
2014	852	368	13	-	76	1 309
2015	817	377	13	-	77	1 284
2016	837	374	13	-	78	1 302

Zdroj: autor (dáta od: Ministerstvo spravodlivosti SR, Najvyšší súd SR)

* V stĺpci „Špecializovaný trestný súd“ je do roku 2008 uvedený počet sudcov
Špeciálneho súdu

1.2.2. Vývoj sudcovskej samosprávy (1993 – 2016)

Vývoj v oblasti správy súdnictva, resp. zásadných zmien, ktoré sa do-
tkli sudcovskej samosprávy, je možné rozdeliť do troch období. Po roku

1993 bola justícia pod dominantným vplyvom politických predstaviteľov, najmä ministra spravodlivosti. Nástupom prvej vlády M. Dzurindu v roku 1998, ktorý bol spojený so sústredeným úsilím dohnať integračný deficit Slovenska, došlo k presunu mnohých právomocí, ktoré sa týkali správy súdnictva a sudcovských kariér do rúk samotných sudcov a Súdnej rady SR, ktorá vznikla ako ústavou definovaný orgán po jej novelizácii v roku 2001. Po dekáde fungovania tohto modelu však nahromadené problémy viedli po roku 2010 k znovuo tvoreniu niektorých nastavení správy súdnej moci a k hľadaniu novej rovnováhy medzi nezávislosťou súdnictva ako celku a jeho responzivnosťou voči zastupiteľom a verejnosti ako takej.

A. Správa súdnictva v moci politikov (1993 – 2000)

Počas komunistického režimu v Československu bola súdna moc v jednoznačnom područí politických elít. Tie na všetkých úrovniach rozhodovali prakticky o všetkých otázkach sudcovských kariér. Navyše funkcia sudcu bola časovo obmedzená a tým poskytovala politickým elitám jednoduchý nástroj na vysporiadanie sa so sudcami, s ktorými vládla nespokojnosť (Kühn 2009, Motejl 2009). Práve zrušenie obmedzeného funkčného obdobia sudcov bolo jednou z prvých zmien v oblasti súdnictva po novembri 1989. V roku 1991 zas Federálne zhromaždenie ČSFR zakotvilo doživotné sudcovské funkcie. Ústava SR, prijatá v septembri 1992, však zaviedla dvojfázový model vymenovania sudcov. Tých volila Národná rada Slovenskej republiky najskôr na štvorročné obdobie a až následne mohli byť vymenovaní do funkcie sudcov doživotne. Problematikou takejto úpravy ukázala v praxi tretia vláda V. Mečiara, ktorá v roku 1997 odmietla bez udania dôvodu nominovať na doživotné funkcie sudcov minimálne 12 kandidátov (Kosař 2016, 256). Vplyv politických elít sa neobmedzil iba na doživotné menovanie sudcov. Minister spravodlivosti SR rozhodoval o povýšení sudcov či menovaní a odvolávaní predsedov súdov. V rukách sudcov samotných tak zostali iba disciplinárne konania voči sudcom. Disciplinárne senáty vznikli na Najvyššom súde SR a krajských súdoch, pričom v nich rozhodovali iba sudcovia príslušných súdov. Právo iniciovať disciplinárne konania mal síce aj minister spravodlivosti, no prevažne tento inštitút využívali práve predsedovia súdov (Kosař 2016, 264-299). V roku 1995 boli do systému súdnictva zavedené prvé inštitúcie sudcovskej samosprávy inšpirované odporúčaniami medzinárodných organizácií. Na Najvyššom súde SR, krajských súdoch a mestskom súde v Bratislave boli zriadené sudcovské rady. Súčasne s tým vznikla Rada sudcov Slovenskej republiky, ktorej členmi boli všetci pred-

sedovia a podpredsedovia súdov. Právomoci rady, ktoré mali prevažne iba poradný charakter, boli celkovo obmedzené a týkali sa najmä administratívnych otázok, ale i výberu a prekladaniu sudcov na vyššie súdy.

B. Posilňovanie moci sudcov v období európskej integrácie (2000 – 2010)

Po voľbách v roku 1998 nahradila tretiu vládu V. Mečiara⁷ proeurópska vládna koalícia vedená M. Dzurindom. Cieľom zmien, ktoré sa pod jej vedením odohrali v oblasti súdnictva, bolo okrem iného ukázať inštitúciám EÚ a členským krajinám, že Slovensko je, na rozdiel od nedávnej minulosti, dôveryhodným demokratickým partnerom. V roku 2000 NR SR prijala nový zákon o sudcoch, ktorý posilňoval postavenie a moc sudcov na úkor vlády SR, resp. ministra spravodlivosti. Predmetom posilnenia bolo najmä povyšovanie sudcov na vyššie súdy, kde síce minister spravodlivosti naďalej hral formálne kľúčovú rolu, no výber sa uskutočňoval na krajských súdoch vo výberových komisiách, ktoré boli zložené prevažne z členov vybratých súdmi. Pri povyšovaní sudcov na Najvyšší súd zase potreboval minister spravodlivosti súhlas Rady sudcov SR. Pravidlá výberu sudcov však naďalej ostali v rukách politických predstaviteľov. V roku 2001 bola v rámci širokej novelizácie Ústavy SR vytvorená Súdna rada SR. V dôvodovej správe k novele ústavy, i v rámci diskusie v pléne opakovane rezonovali argumenty zdôrazňujúce nevyhnutnosť zmien, vrátane tých v súdnictve, na urýchlenie vstupu Slovenska do EÚ (Spáč 2013). Napriek všeobecnému tónu prednesených argumentov bolo zrejmé, že ústavná väčšina považovala vznik súdnej rady za riešenie, ktoré zabezpečí nezávislosť súdnictva, ochráni ho pred vrtochmi politických elít, a v neposlednom rade prispeje k zlepšeniu výkonnosti súdneho systému (Brösl 2003, Rohárik 2003). Časť autorov zdôrazňuje symbolickú rovinu týchto zmien, v rámci ktorých je napr. prevzatie modelu súdnej rady do ústavného systému aj prejavom vzdoru a vymedzenia sa voči „mečiarizmu“, pričom európska integrácia slúžila najmä na legitimizáciu tohto procesu (Kosař 2016, Svák 2008, Haughton 2014).

Súdna rada Slovenskej republiky má od svojho vzniku 18 členov. Ústavná novela z roku 2001 ustanovila, že osem z nich bude zvolených

⁷ Mečiarov režim si pre svoje nedemokratické praktiky, vrátane tých, ktoré sa týkali spravovania súdnej moci, vyslúžil viaceré označenia poukazujúce na autoritatívny spôsob vlády (napr. Kitschelt et al. 1999, Bunce a Wolchik 2011, Levitsky a Way 2010)

sudcami, po troch nominuje prezident a vláda SR a troch zvolí NR SR. Posledné miesto v Súdnej rade malo pripadnúť predsedovi Najvyššieho súdu SR, ktorý mal stáť aj na čele Súdnej rady. Osem sudcov volených sudcami malo reprezentovať osem krajských obvodov, predseda mal reprezentovať Najvyšší súd a celková parita medzi počtom zástupcov sudcov a zástupcov politických zložiek mala zabezpečiť rovnováhu medzi záujmami týchto skupín (Svák 2008). K skutočnej parite však v Súdnej rade nikdy nedošlo. Aj napriek tomu, že dôvodová správa k novele ústavy predpokladala, že politické zložky majú nominovať expertov z iných právnych profesií – napr. advokátov, akademikov alebo prokurátorov (Spáč 2013) – doposiaľ až 20 zo 40 členov Súdnej rady, ktorých politici nominovali, boli sudcovia. V každom období tak sudcovia tvorili v rade väčšinu a reálne tak mohli v správe svojich vecí dominovať nad členmi, ktorí sudcami neboli.

Súdna rada SR je kľúčovým aktérom práve v oblasti profesionálnych kariér sudcov. Rozhodovanie v nej tvorí väčšinu agendy Súdnej rady. V období 2002 až do mája 2017 sa viac než 63 % z celkového počtu takmer 3200 uznesení týkalo práve rozhodovania o kariérach sudcov. V otázke výberu a vymenovania sudcov dostala Súdna rada právomoc navrhnúť prezidentovi kandidátov na vymenovanie do týchto funkcií. O výbere konkrétnych ľudí sa síce prevažne rozhodovalo na jednotlivých súdoch – buď prostredníctvom inštitútu justičných čakatel'ov, alebo cez výberové konanie, kde komisiu tvorili traja členovia vybraní sudcovskou radou daného súdu, Súdnu radou a ministrom spravodlivosti (Palúš 2015). Súdna rada však dostala najmä poverenie slúžiť ako akýsi dohľad a nevyhnutný prostredník v tomto procese, nakoľko bez jej súhlasu prezident SR sudcov vymenovať nemôže. Silné právomoci boli Súdnej rade priznané v otázkach kariérnych zmien u jednotlivých sudcov – rada rozhoduje o preložení sudcov na vyššie súdy, ich dočasnom preložení, ale tiež o presune z jedného súdu na druhý súd rovnakej inštancie. Súdna rada získala právomoci aj v oblasti disciplinárnych konaní, pričom mala za úlohu vytvoriť disciplinárne senáty, ktorých členov volila a mohla odvolávať a získala možnosť iniciovať disciplinárne konanie voči jednotlivým sudcom.

C. Hľadanie novej rovnováhy medzi autonómiou a zodpovednosťou (2010 –)

Jedinou zásadnou legislatívnou zmenou počas prvej dekády existencie Súdnej rady SR a nového usporiadania v otázkach spravovania

súdnicstva, ktorá sa týkala sudcovských kariér, bolo ustanovenie „justičných čakateľov“ ako preferovaného spôsobu výberu sudcov v roku 2008. Išlo o reakciu na čoraz zriedkavejšie využívanie tohto inštitútu pri zaplňaní voľných sudcovských miest (Palúš 2015). Zmenilo sa personálne obsadenie výberových komisií pre výber sudcov na uvoľnené miesta – k pôvodným trom členom pribudli predseda súdu, kde sa výberové konanie konalo a nominant kolégia predsedov sudcovských rád. Výber justičných čakateľov bol navyše plne v kompetencii jednotlivých súdov, čím sa len posilnila autonómia súdnicstva v rozhodovaní o svojich vnútorných otázkach.

Razantnejšie zmeny, ktoré oslabovali autonómiu súdnicstva, prišli po roku 2010 s nástupom vlády I. Radičovej. Pod vedením ministerky spravodlivosti L. Žitňanskej boli pripravené viaceré legislatívne zmeny, ktoré priamym, či nepriamym spôsobom reagovali na dlhodobú nedôveru voči súdnicstvu zo strany obyvateľstva, ale i časti politických reprezentantov. Stelesnením tejto nedôvery sa stala uplynulú dekádu najvplyvnejšia osoba slovenského súdnicstva Štefan Harabin. Tento „super-sudca“ (Kosař 2016, 248-253) bol od roku 2006 ministrom spravodlivosti za HZDS, aby bol následne v roku 2009 zvolený za predsedu Súdnej rady SR a predsedu Najvyššieho súdu SR a stal sa tak na takmer dekádu najsilnejším aktérom v súdnicstve. V tomto období sa slovenské súdnicstvo ocitlo v stave „neporiadku a zmätku“ (Bojarski a Stemker Köster 2012, 54), ktorého pôvodcom bol do veľkej miery Štefan Harabin, ktorý využíval svoje právomoci v pozícii ministra či predsedu Súdnej rady na zastrašovanie svojich kritikov a odmeňovanie svojich blízkych spolupracovníkov. Tento stav v slovenskom súdnicstve viedol aj k rozkolu v rámci stavovskej organizácie sudcov a k pôvodnému Združeniu sudcov Slovenska pribudla nová organizácia Za otvorenú justíciu (Bojarski a Stemker Köster 2012, 13-15).

Okrem vnútorných sporov v súdnicstve nepomáhali nízkej dôveryhodnosti súdov ani iné skutočnosti. Samotný Š. Harabin, už ako najvyššie postavený predstaviteľ súdnej moci sa pravidelne obracal na sudy vo veciach ochrany osobnosti, pričom v období rokov 2006 až 2013 vysúdil v štyroch takýchto prípadoch od médií a Generálnej prokuratúry celkovo viac než 314 tisíc eur (Kernová 2013). V jednom z týchto prípadov bola v roku 2008 sudkyňa, ktorej bol prípad Š. Harabina proti denníku SME pridelený, disciplinárne stíhaná na návrh vtedajšej predsedníčky súdu G. Šimonovej a výkon jej funkcie Š. Harabinom ako ministrom spravodlivosti pozastavený. Nová sudkyňa, ktorá prípad prebrala, neskôr rozhodla v Harabinov prospech a prisúdila mu odškodné vo výške 1 milión korún,

alebo 33 134 eur (Bojarski a Stemker Köster 2012, 40). Významným problémom sa stala aj žaloba vyše 800 sudcov proti Slovenskej republike, v ktorej namietali platovú diskrimináciu zo strany štátu v prospech sudcov bývalého Špeciálneho súdu SR (Kostelanský 2013).

Reformy, ktoré sa v tomto období uskutočnili tak boli reakciou nielen na tieto udalosti, ale i celkovú nedôveru verejnosti v súdnictvo. Zmeny sa dotkli takmer každej oblasti, ktorá súvisí s profesionálnymi kariérami sudcov – ich výberu, povyšovania, aj disciplinárnych konaní. Výrazne sa tiež zvýšila transparentnosť súdneho systému a rozhodovania Súdnej rady – povinne sa začali zverejňovať prakticky všetky súdne rozhodnutia, podrobné informácie o výberových konaniach v súdnictve, vrátane životopisov uchádzačov, zápisníc jednotlivých konaní, štatistiky o výkonnosti jednotlivých súdov, ale aj podrobné zápisnice a audio nahrávky z rokovaní Súdnej rady SR.

Výberové konania na okresné, ale i vyššie súdy sa stali otvorenými pre všetkých uchádzačov, ktorí splnili zákonné kritériá ako vek, dosiahnuté vzdelanie, či absolvovanie justičnej alebo ekvivalentnej skúšky. Prihlásiť sa pritom mohli aj kandidáti bez predchádzajúcej skúsenosti v justícii. Samotné výberové konania boli rozdelené na viacero častí – test, písomnú časť, psychologické posúdenie a ústnu časť – s cieľom zabezpečiť čo najobjektívnejší výber. Komisie, ktoré o výbere sudcov rozhodovali, boli navrhnuté tak, aby vyvážili predchádzajúcu prevahu sudcov a mali sa skladať z piatich členov: jedného zvoleného sudcovskou radou príslušného súdu a zvyšných vybraných predsedom daného súdu – po jednom zo zoznamu kandidátov nominovaných Súdnou radou SR a NR SR, dvoch zo zoznamu členov výberových komisií vytvoreného ministrom spravodlivosti SR. Toto ustanovenie však bolo vzápätí úspešne napadnuté samotnými predstaviteľmi súdnictva na Ústavnom súde SR kvôli menšinovému zastúpeniu sudcov v týchto komisiách (viď bližšie nález PL. ÚS 102/2011). V dôsledku rozhodnutia došlo k zmene v zložení komisií, keď jeden z nominantov ministerstva spravodlivosti bol nahradený nominantom Súdnej rady SR⁸. V roku 2014 navyše pribudla Súdnej rade SR ďalšia povinnosť v oblasti výberu a vymenovania nových sudcov, ktorá vy-

⁸ Od júla 2017 boli uzákonené tzv. hromadné výberové konania, ktoré oslabujú vplyv jednotlivých súdov a ich predsedov na proces výberu. Konania na voľné miesta v rámci súdneho obvodu – teda v rámci jedného kraja – by sa mali konať hromadne na viacero miest naraz, pričom jedinou zmenou v zložení komisií je nahradenie zástupcu sudcovskej rady daného súdu zástupcom zvoleným kolégiom sudcovských rád v danom súdnom obvode.

plynula z novely Ústavy SR v roku 2014. Na jej základe získala Súdna rada právomoc preverovať spôsobilosť kandidátov na výkon sudcovskej funkcie na základe bezpečnostných previerok, ktoré vykonával Národný bezpečnostný úrad (Láštic a Spáč 2014).⁹

Obdobné zmeny sa dotkli aj výberu predsedov súdov, ktorý bol v predchádzajúcich obdobiach vždy plne v rukách ministra spravodlivosti. Napriek zmenám si ale minister spravodlivosti naďalej zachoval rozhodujúce slovo v procese. Vytvorené boli päťčlenné výberové komisie, v ktorých mali prevahu členovia vyberaní zo zoznamu, ktorý nominoval minister spravodlivosti SR. Dve miesta v komisii však mali patriť reprezentantom súdnej moci. Jeden bol vyberaný zo zoznamu vytvoreného Súdnu radou, resp. jedného nominovala sudcovská rada súdu, na ktorom sa výberové konanie konalo.¹⁰

V reakcii na kontroverzné využívanie disciplinárnych konaní v minulosti došlo k viacerým zmenám aj v tejto oblasti (Bojarski a Stemker Köster 2012, Kosar 2016). Disciplinárne senáty, v ktorých si sudcovia naďalej ponechali väčšinu boli rozšírené o nesudcov, ktorí aspoň čiastočne vyvažujú rozhodovanie v disciplinárnych konaniach. Zmena sa dotkla aj zostavovania zoznamov, z ktorých si Súdna rada vyberá členov do disciplinárnych komisií. Tie sú totiž vytvárané ministrom spravodlivosti a Národnou radou SR, ktoré do zoznamu nominujú po 15 členov, z ktorých sú ôsmi sudcovia a zvyšní nesudcovia. Senáty na prvej inštancii potom musí Súdna rada zložiť tak, aby predsedom bol kandidát navrhnutý sudcovskými radami a členovia sú vyberaní z databáz navrhnutých ministrom, resp. Národnou radou. V rámci druho-inštančných senátov je vplyv politických zložiek ešte vyšší, keďže Súdna rada vyberá do senátov až dvoch členov nominovaných ministrom a dvoch členov nominovaných parlamentom.¹¹

Poslednou zásadnou zmenou, ktorá sa dotýka kariér v súdnictve, je novela Ústavy SR z roku 2014, ktorá rozdelila funkciu predsedu Súdnej rady a predsedu Najvyššieho súdu, čím došlo aj k zmene zloženia Súdnej rady samotnej. Do tej sudcovia volia po novom deviatich sudcov a predsedom Súdnej rady sa môže stať ktorýkoľvek z členov – v minulosti mohol byť do tejto funkcie ustanovený len sudca Najvyššieho súdu, od roku 2014 to teoreticky nemusí byť ani len sudca.

⁹ Komplexnejší pohľad ponúkajú kapitoly 4 a 5.

¹⁰ Výber predsedov súdov a vplyv politických aktérov je predmetom kapitoly 6.

¹¹ Fungovaniu disciplinárnych senátov sa venuje kapitola 7.

Vývoj sudcovskej samosprávy od roku 1993 je charakterizovaný najmä jej výrazným posilnením v období po roku 1998 a naopak miernym oslabením po roku 2010. Kľúčové postavenie v otázke správy súdov a sudcovských kariér získala Súdna rada SR, ktorá ako kolektívny orgán zložený zo sudcov aj nesudcov má kľúčové slovo v mnohých oblastiach správy súdnictva. Postavenie Súdnej rady však nie je jednoznačné. Na jednej strane, osobitne v súčasnosti, sa väčšina skutočných rozhodnutí týkajúcich sa výberu, povyšovania či v oblasti disciplinárnych konaní deje v orgánoch od nej oddelených. Tie vznikli po roku 2010 ako súčasť kompromisu, ktorý zabezpečil podiel na rozhodovaní o súdnictve a sudcoch aj politickým reprezentantom. Na strane druhej, Súdna rada zostáva naďalej v pozícii akéhosi kontrolóra procesu, resp. vrátnika (*gatekeeper*), bez ktorého súhlasu sa v súdnictve v tomto ohľade prakticky nič neudeje.

1.3. PREHĽAD PREZENTOVANÝCH PRÍPADOVÝCH

ŠTÚDIÍ

V nasledujúcich kapitolách bude prezentovaných niekoľko prípadových štúdií, ktoré sa venujú profesionálnym kariéram sudcov na Slovensku. Každá z týchto kapitol je samostatným dielom a spolu vytvárajú mozaiku pre lepšie pochopenie toho kto na Slovensku zastáva sudcovské pozície a ako fungujú mechanizmy, ktorými sú kariéry sudcov spravované. Skutočnosť, že kapitoly na seba priamo nenadväzujú, že sa venujú odlišným aspektom sudcovských kariér, ako aj odlišnosti v dostupnosti a použiteľnosti dát v jednotlivých prípadových štúdiách majú za následok rôznorodosť aplikovaných metodologických postupov – niektoré z kapitol sú postavené na polo-štruktúrovaných rozhovoroch so sudcami či politikmi, v ďalších sa autori opierajú o podrobný naratív vykresľujúci problematiku daných aspektov profesionálnych kariér sudcov, v iných je zas ústredným argumentom štatistická analýza založená na dostupných dátach o procesoch v slovenskom súdnom systéme.

V kapitole 2 sa venujeme tomu ako sa vyrovnávanie s minulosťou dotklo súdnictva v Československu a Slovensku. Zaujímá nás nielen to aké mechanizmy sa dotkli sudcov a súdnictva v snahe napraviť „krivdy“, ktorých sa dopustil komunistický režim, ale i to čo znamenalo otvorenie

príležitostí pre personálny stav v súdnictve. V druhej časti kapitoly sa aj prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov pokúšame hľadať dedičstvá komunistického režimu prítomné v súdnictve na Slovensku. Tretia kapitola skúma reprezentáciu žien v súdnictve. Na rozdiel od výkonnej a legislatívnej moci, kde z hľadiska zastúpenia dominujú muži, je súdnictvo tou mocou, kde tomu tak nie je. Kapitola hľadá odpovede na to, prečo je tomu tak a aké implikácie má vyššie zastúpenia žien na fungovanie súdnictva ako takého. Kapitoly 4 a 5 využívajú spoločný metodologický dizajn na skúmanie toho ako sú do súdnictva vyberaní noví sudcovia (výberové konania) a ako sa sudcovia v systéme pohybujú (posun na vyššie sudy). S využitím originálnych dát a ich analýzy kapitoly hľadajú faktory, ktoré zvyšujú šance uchádzačov o miesto v súdnictve či posun na vyšší súd. V šiestej kapitole sú predmetom skúmania predsedovia súdov, ktorí pôsobia ako sprostredkovatelia medzi politickými aktérmi (ministrami spravodlivosti) a sudcami. V rámci kapitoly identifikujeme nielen formálne mechanizmy vzťahov medzi politickými aktérmi a predsedami súdov, ale aj logiku ich fungovania a zmien. V poslednej, siedmej kapitole, sa prostredníctvom analýzy disciplinárnych rozsudkov nad sudcami pokúšame zhodnotiť ako sudcovia využili právomoci, ktoré získali ako súčasť novelizácie ústavy 2001 a ktorými boli výrazne posilnené mechanizmy zúčtovateľnosti súdnej moci dovnútra systému.

Literatúra

- Babiaková, Kristína, ed. *Prístup k spravodlivosti, Bariéry a východiská: Výber sudcov*. Pezinok: Via Iuris, 2015.
- Babiaková, Kristína. *Výber sudcov na Slovensku: Monitoring a analýza vybraných výberových konaní*. Pezinok: Via Iuris, 2013.
- Bartels, Brandon L., a Chris W. Bonneau, . *Making Law and Courts Research Relevant: The Normative Implications of Empirical Research*. London: Routledge, 2015.
- Beers, Daniel J. „Understanding Corruption in the Post-Communist Courts: Attitudinal Data from Romania and Czech Republic.“ Prepared for the 11th Annual International Researchers Conference "Post-Communist Corruption: Causes, Manifestations, Consequences" held on March 29-31, 2012, Miami University, Oxford, OH, 2012.
- Bobek, Michal. *Selecting Europe's Judges: A Critical Review of the Appointment Procedures to the European Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

- Bobek, Michal. „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries.“ *European Public Law, Vol. 14, No. 1*, 2008: 99-123.
- Bobek, Michal, a David Kosař. „Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe.“ *German Law Journal, Vol. 15, No. 7*, 2014: 1257-1292.
- Bojarski, Lukasz, a Werner Stemker Köster. *Aktuálny stav slovenského súdnictva a jeho výzvy*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012.
- Boulanger, Christian. „Constitutionalism in East Central Europe? The Case of Slovakia Under Meciar.“ *East European Quarterly, XXXIII, No. 1*, 1999: 21-50.
- Bovens, Mark. „Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism.“ *West European Politics, Vol. 33, No. 5*, 2010: 946-967.
- Brörtl, Alexander. „At the Crossroads on the Way to an Independent Slovak Judiciary.“ In *Systems of Justice in Transition: Central and Eastern European Experiences Since 1989*, editor Jiří Příbáň, Pauline Roberts, & Young, James. Burlington, VT: Ashgate, 2003.
- Burbank, Stephen B. „Judicial Independence, Judicial Accountability and Interbranch Relations.“ *The Georgetown Law Journal, Vol. 95*, 2007: 909-927.
- Burbank, Stephen B., a Barry Friedman. „Reconsidering Judicial Independence.“ In *Judicial independence at the crossroads: an interdisciplinary approach*, 9-42. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002.
- Castagnola, Andrea. „I Want It All, and I Want It Now: The Provincial Manipulation of Argentina's Provincial High Courts.“ *Journal of Politics in Latin America, Vol. 4, No. 2*, 2012: 39-62.
- CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice. „European judicial systems: Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 23.“ Council of Europe, 2016.
- Committee of Ministers of Council of Europe. „Recommendation No. R (94) 12 on the Independence, Efficiency and the Role of Judges.“ 13. October 1994.
- Diamond, Larry, Marc F. Plattner, a Andreas Schedler. „Introduction.“ In *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*, editor Andreas Schedler, Larry Diamond, & Marc F. Plattner, 1-12. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1999.
- Dyzenhaus, David. „Accountability and the Concept of (Global) Administrative Law: definitional issues in global Administrative Law: Part I.“ *Acta Juridica*, 2009: 3-31.

- European Association of Judges. „DAJ/DOC (98) 23.“ *The European Charter on the Statute for Judges*. Strasbourg, 8-10. July 1998.
- European Court of Human Rights. „Langborger v. Sweden.“ 22. June 1989.
- Ferejohn, John. „Independent Judges, Dependent Judiciary: Explaining Judicial Independence.“ *Southern California Law Review*, Vol 72, 1999: 353-384.
- Fiss, Owen. „The Limits of Judicial Independence.“ *University of Miami Inter-American Law Review*, Vol. 58, 1993: 57-76.
- Friedman, Wolfgang. *Law in a Changing Society*. Berkeley: University of California, 1959.
- Garoupa, Nuno, a Tom Ginsburg. „Guarding the Guardians: Judicial Councils and Judicial Independence.“ *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 57, 2009: 103-134.
- Gee, Graham. „The Persistent Politics of Judicial Selection: A Comparative Analysis.“ In *Judicial Independence in Transition*, editor Anja Seibert-Fohr, 121-146. Berlin: Springer, 2012.
- Grzymala-Busse, Anna Maria. *Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Guarnieri, Carlo, a Patricia Pederzoli. *The Power of Judges*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Haggard, Stephan, a Lydia Tiede. „The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?“ *World Development*, Vol. 39, No. 5, 2011: 673-685.
- Hamilton, Alexander, James Madison, a John Jay. *Listy Federalistov*. Preložil Ľubica Hábová. Bratislava: Kalligram, 2002.
- Handberg, Roger. „Judicial Accountability and Independence: Balancing Incompatibles?“ *University of Miami Law Review*, Vol. 49, 1994: 127-137.
- Hanretty, Chris. „The Appointment of Judges by Ministers: Political Performerment in England, 1880-2005.“ *Journal of Law and Courts*, Vol. 3, No. 2, 2015: 305-329.
- Haughton, Tim. „Exit Choice and Legacy: Explaining Patterns of Party Politics in Post-communist Slovakia.“ *East European Politics*, Vol. 30, 2014: 210-229.
- Herron, Erik S., a Kirk A. Randazzo. „The Relationship Between Independence and Judicial Review in Post-Communist Courts.“ *The Journal of Politics*, Vol. 65, No. 2, 2003: 422-438.
- International Association of Judges. „The Universal Charter of the Judge.“ Taipei (Taiwan), 17. November 1999.
- Ishiyama Smithey, Shannon, a John Ishiyama. „Judicial Activism in Post-Communist Politics.“ *Law & Society Review*, Vol. 36, No. 4, 2002: 719-742.

- Karlan, Pamela S. „Judicial Independences.“ *The Georgetown Law Journal*, Vol. 95, 2007: 1041-1059.
- Kerby, Matthew, a Andrew Banfield. „The Determinants of voluntary judicial resignation in Australia, Canada and New Zealand.“ *Commonwealth & Comparative Politics*, Vol. 52, No. 3, 2014: 335-357.
- Kernová, Miroslava. „Médiá sú pre Harabina dobrou zárobkovou činnosťou.“ *O médiách.com*. 10. December 2013. <http://www.omediach.com/tlac/item/3019-media-su-pre-harabina-dobrou> (cit. 15. Apríl 2017).
- Kommers, Donald P. „Autonomy versus Accountability: The German Judiciary.“ In *Judicial Independence in the Age of Democracy*, editor Peter H. Russell, & Barry Friedman, 131-154. Charlottesville: University of Virginia Press, 2001.
- Konieczny, Tomasz Tadeusz. „Farewell to the Separation of Powers – On the Judicial Purge and the Capture in the Heart of Europe.“ *VerfassungsBlog*. 19. July 2017. <http://verfassungsblog.de/farewell-to-the-separation-of-powers-on-the-judicial-purge-and-the-capture-in-the-heart-of-europe/> (cit. 5. August 2017).
- Kornhauser, Lewis A. „Is Judicial Independence a Useful Concept?“ In *Judicial Independence at the Crossroads*, editor Stephen B. Burbank, & Barry Friedman, 45-55. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Kostelanský, Ľuboš. „Diskriminačné žaloby sa vracajú na začiatok.“ *HN online*. 12. September 2013. <http://dennik.hnonline.sk/slovensko/564815-diskriminacne-zaloby-sa-vracaju-na-zaciatok> (cit. 10. Marec 2017).
- Kováčechová, Eva, a Zuzana Čaputová. *Vybrané aspekty disciplinárneho súdnictva*. Pezinok: Via Iuris, 2012.
- Kühn, Zdeněk. „Socialistická Justice.“ In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*, editor Michal Bobek, Pavel Molek, & Vojtěch Šimíček, 822-847. Brno: Masarykova Univerzita, 2009.
- Kühn, Zdeněk. „Worlds Apart: Western and Central European Judicial Culture at the Onset of the European Enlargement.“ *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 52, 2004: 531-567.
- Larkins, Christopher M. „Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis.“ *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 44, No. 4, 1996: 605-626.
- Láštic, Erik, a Samuel Spáč. „Constitutional Law Slovakia.“ *European review of public law*, Vol 26 (3), 2014: 1201-1212.
- Ledeneva, Alena. „Telephone Justice in Russia.“ *Post-Soviet Affairs*, Vol. 24, No. 4, 2008: 324-350.

- Linz, Juan J., a Alfred Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe*. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press, 1996.
- Malleson, Kate, a Peter H. Russell, . *Appointing Judges in an Age of Judicial Power: Critical perspectives from Around the World*. Toronto: University of Toronto Press, 2006.
- Merryman, John Henry. *The Civil Law Tradition: An Introduction of the Legal System of Western Europe and Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 1990.
- Motejl, Otakar. „Soudnictví a jeho správa.“ In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*, editor Michal Bobek, Pavel Molek, & Vojtěch Šimíček, 813-821. Brno: Masarykova Univerzita, 2009.
- O'Donnell, Guillermo. „Delegative Democracy.“ Working Paper published by The Helen Kellogg Institute for International Studies, 1993.
- Palúš, Juraj. „Právna úprava výberu sudcov na Slovensku.“ In *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská: Výber sudcov*, 21-27. Pezinok: Via Iuris, 2015.
- Pérez-Liñán, Aníbal, a Andrea Castagnola. „Presidential Control of High Courts in Latin America: A Long-term View (1904-2006).“ *Journal of Politics in Latin America*, Vol. 1, No. 2, 2009: 87-114.
- Popova, Maria. *Politicized Justice in Emerging Democracies: A study of Courts in Russia and Ukraine*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Procházka, Radoslav. *Mission Accomplished: On Founding Constitutional Adjudication in Central Europe*. Budapest: CEU Press, 2002.
- Quigley, John. „Socialist Law and the Civil Law Tradition.“ *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 37, No. 4, 1989: 781-808.
- Ramseyer, J. Mark, a Eric B. Rasmusen. „Judicial Independence in a Civil Law Regime: The Evidence from Japan.“ *The Journal of Law, Economics and Organization*, Vol. 13, No. 2, 1997: 259-286.
- Rios-Figueroa, Julio. *Judicial Independence and Corruption: An Analysis of Latin America*. 2006. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=912924. (cit. 23. May 2015).
- Rohárik, Pavol. „The Judiciary and Its Transition in Slovakia after 1989.“ In *Systems of Justice in Transition: Central and Eastern European Experiences Since 1989*, editor Jiří Příbáň, Pauline Roberts, & Young, James. Burlington, VT: Ashgate, 2003.
- Russell, Peter H. „Toward a General Theory of Judicial Independence.“ In *Judicial Independence in the Age of Democracy: Critical perspectives from round the World*, editor Peter H. Russell, & David M. O'Brien, 1-24. Charlottesville, University of Virginia Press, 2001.

- Russell-Brown, Katheryn. *The Color of Crime*. New York: New York University Press, 2009.
- Sajó, András, a Vera Losonci. „Rule by Law in East Central Europe: Is the Emperor's New Suit a Straightjacket?“ In *Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World*, editor Douglas Greenberg, Stanley N. Katz, Steven C. Wheatley, & Melanie Beth Oliveiro, 321-338. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Schedler, Andreas. „Conceptualizing Accountability.“ In *The self-restraining state: power and accountability in new democracies*, editor Andreas Schedler, Larry Diamond, & Marc F. Plattner, 13-28. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1999.
- Scheppele, Kim Lane. „Democracy by Judiciary. Or, why Courts Can be More Democratic than Parliaments.“ In *Rethinking the Rule of Law after Communism*, editor Adam Czarnota, Martin Krygier, & Wojciech Sadurski, 25-60. Budapest: CEU Press, 2005.
- Schneider, Martin R. "Judicial Career Incentives and Court Performance: An Empirical Study of the German Labour Courts." *European Journal of Law and Economics*, 20, 2005: 127-144.
- Seibert-Fohr, Anja. „Judicial Independence – The Normativity of an Evolving Transnational Principle.“ In *Judicial Independence in Transition*, editor Anja Seibert-Fohr, 1279-1360. Berlin: Springer, 2012a.
- Seibert-Fohr, Anja, ed. *Judicial Independence in Transition*. Heidelberg: Springer, 2012b.
- Shapiro, Martin. *Courts: A Comparative and Political Analysis*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1981.
- Shetreet, Shimon. „Judicial independence and accountability: core values in liberal democracy.“ In *Judiciaries in Comparative Perspective*, editor H.P. Lee, 3-24. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Silverstein, Gordon. „Singapore: The Exception That Proves Rules Matter.“ In *The Politics of Courts in Authoritarian Regimes*, editor Mustafa Tamir, & Tom Ginsburg, 73-101. New York: Cambridge University Press, 2008.
- Spáč, Samuel. *Judiciary Development after the Breakdown of Communism in the Czech Republic and Slovakia*. MA Thesis, Budapest: Central European University, 2013.
- Stone Sweet, Alec. *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Svák, Ján. „Slovenská skúsenosť s optimalizáciou modelu správy súdництва.“ In *Hľadání optimálního modelu správy soudnictví pro Českou republiku*, editor Jan Kysela. Praha: Kancelář Senátu, 2008.

- Svák, Ján. *Súdna moc a moc sudcov na Slovensku / The judiciary and the Power of Judges in Slovaia*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011.
- Tate, C. Neal, a Torbjorn Vallinder, . *The Global Expansion of Judicial Power*. New York, NY: NYU Press, 1997.
- Tushnet, Mark. „Judicial Accountability in Comparative Perspective.“ In *Accountability in the contemporary constitution*, editor Nicholas Bamforth, & Peter Leyland, 57-74. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Uzelac, Alan. „Survival of the Third Tradition?“ *Supreme Court Law Review*, Vol. 49, 2010: 377-396.
- Vidal, Jordi Blanes I., a Clare Leaver. „Are Tenured Judges Insulated form Political Pressure?“ *Journal of Public Economics* 95 (7), 2010: 570-586.
- Voigt, Stefan. „The economic effects of judicial accountability: cross-country evidence.“ *European Journal of Law and Economy*, Vol. 25, 2008: 95-123.
- Voigt, Stefan, Jerg Gutmann, a Lars P. Feld. „Economic growth and judicial independence, a dozen years on: Cross-country evidence using an updated set of indicators.“ *European Journal of Political Economy* 38, 2015: 197-211.
- Volcansek, Mary L. „Appointing Judges the European Way.“ *Fordham Urb. L.J.*, Vol. XXXIV, 2007: 363-385.

2

VYROVNANIE SA S MINULOSŤOU V SUDCOVSKOM STAVE

Martin Kovanič & Samuel Spáč

Demokratizácia inštitúcií, ktorá zahŕňala úpravu súdnej moci, patrila spolu s transformáciou ekonomiky a budovania štátnosti ku kľúčovým výzvam v období zmeny režimov v strednej a východnej Európe po páde komunizmu v roku 1989 (Offe 1991, Elster 1993, Kuzio 2001). Špecifikom postkomunistických zmien režimu bola nutnosť simultánneho riešenia viacerých problémov (politických, ekonomických a spoločenských), ku ktorej sa často, ako v prípade Slovenska, pridala aj nutnosť vybudovať vlastný nezávislý štát (Szomolányi 2004). Významnou súčasťou týchto procesov je otázka vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou a jej dedičstvom. Vyrovnávanie sa s minulosťou sa do značnej miery týka aj súdnej moci a jej predstaviteľov, ktorých účasť na aplikácii práva v komunistických režimoch otvorila legitímne otázky o miere inštitucionálnej i individuálnej zodpovednosti za vytvorenie a udržiavanie nedemokratických režimov. V kontexte slovenskej skúsenosti išlo najmä o rozhodovaciu činnosť v oblasti tzv. politických trestných činov, ktoré sa nachádzali v I. hlave Trestného zákona č. 140/1961 Z.z.

V rámci kapitoly najprv identifikujeme zásadné výzvy pre sudcovský stav a jeho pôsobenie v rámci vytvárajúceho sa demokratického režimu, pričom sa zameriame na analýzu niektorých nástrojov tranzície spravodlivosti, ktoré sa dotkli aj justície. V druhej časti predstavíme konkrétne zmeny v súdnictve a budeme analyzovať dedičstvá komunistickej právnej kultúry v súčasnom rozhodovaní sudcov. V rámci analýzy využívame v tejto časti polo-štruktúrované rozhovory s politickými aktérmi predmetných zmien a sudcami, ktorí v justícii pôsobili už počas komunistického režimu a pôsobia v nej dodnes.

Prechod k novému režimu je v prípade Slovenska komplexným procesom, ktorý napr. Harris rozdeľuje do troch etáp, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, ale majú odlišné charakteristiky (Harris 2010). Prvou etapou bola tranzícia v rámci stále existujúcej československej federácie. Druhou bolo obdobie mečiarizmu, ktoré je spojené s nezávislým budovaním štátu a antidemokratickými praktikami (Baer 2010), a tvorí ho najmä obdobie medzi rokmi 1994 až 1998. Dôraz bol kladený najmä na budovanie štátu, zatiaľ čo procesy demokratizácie zostávajú v úzadí (Haughton 2014, 219). Poslednou fázou je obdobie 1998 – 2002, po kritických voľbách v roku 1998, ktoré priniesli víťazstvo proeurópskych opozičných strán. Toto obdobie charakterizuje snaha o urýchlenie integračného procesu, ktorý napokon vedie k pristúpeniu Slovenska do NATO a Európskej únie. Pre politiky vyrovnávania sa s minulosťou je prvé obdobie (1990 – 1992) charakteristické využitím viacerých mechanizmov – cez symbolické odsúdenie zločinov komunistického režimu, rehabilitácie jeho bývalých obetí, majetkové reštitúcie, lustrácie až po počtom obmedzené trestné stíhanie páchateľov. Počas obdobia mečiarizmu (1994 – 1998) netvorí vyrovnávanie sa s minulosťou významnú agendu žiadnej z Mečiarových vlád. S výnimkou prijatia zákona o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému č. 125/1996 Z. z, ktorého význam bol iba symbolický, charakterizuje toto obdobie nechota aplikovať lustračný zákon, ktorý bol účinný až do roku 1996. V poslednom období prechodu režimu sa po parlamentných voľbách 1998 opätovne otvorili diskusie o komunistickej minulosti a vyrovnaní sa s ňou, ktoré napokon viedli v roku 2002 k zriadeniu Ústavu pamäti národa (pre detailnejší prehľad dynamiky vyrovnávania sa s minulosťou na Slovensku pozri Kovanič 2012, Nedelsky 2004, 2009).

Procesy vyrovnávania sa s minulosťou v rámci sudcovského stavu po roku 1989 je preto potrebné vnímať v ich historickom a politickom kontexte, osobitne s ohľadom na obmedzené časové obdobie, ktoré bolo vyrovnávaniu sa s minulosťou naklonené, a vtedajšie postavenie súdnej moci. (Forsberg 2003).

2.1. VÝZVY PRE SUDCOVSKÝ STAV

V súvislosti so sudcovským stavom čelili politické elity dvom kľúčovým otázkam. Tou prvou bola otázka možných dôsledkov, ktoré by

nevysporiadanie sa so sudcami a praktikami bývalého režimu mohli mať na pôsobenie a výkonnosť súdov a sudcov v nových demokratických podmienkach. Niektoré z odpovedí na túto otázku už boli predmetom diskusie v kapitole 1, ale je potrebné zopakovať, že socialistická právna tradícia mohla veľmi ľahko prežiť zmenu politického usporiadania aj preto, že v skutočnosti nebola až tak „socialistická“ (Uzelac 2010). Ak teda v post-komunistickom súdnictve nedošlo k obmene na horných poschodiach sudcovskej hierarchie, tak v rámci byrokratického kariérneho modelu, ktorý je prítomný v týchto krajinách, mohli starší (vyššie postavení) sudcovia ľahko vplývať na svojich mladších kolegov. A teda, socializovať a vzdelávať ich na svoj obraz (Bobek 2008). To môže mať následky nielen v otázke správy súdnictva, ak sú tieto právomoci zverené do rúk samotných sudcov, ale rovnako aj v rozhodovacom procese, ktorý bude vykazovať vysokú mieru formalizmu, pozitivizmu či alibizmu (Kühn 2011, Uzelac 2010), či ochoty nechať zasahovať vplyvných aktérov do svojej nestrannosti (Ledeneva 2008, Bobek 2008).¹

Druhou otázkou je miera zodpovednosti, ktorú súdna moc a sudcovia niesli za zločiny minulého režimu a možností ako túto zodpovednosť prakticky vyvodit'. Téma zodpovednosti sudcov za činy v nedemokratických režimoch predstavuje samostatnú vetvu v skúmaní zúčtovateľnosti (Yusuf 2008, Dyzenhaus 2003) ako sme ukázali už v predchádzajúcej kapitole. Čo sa dotýka miery zodpovednosti sudcov, názory sa líšia. Pre niektorých autorov je súdna moc za každých okolností súčasťou vlády a bez jej účasti je režim neudržateľný. Preto sudcovia nesú zodpovednosť za svoju spoluúčasť. Vyrovnanie sa s minulosťou je tak nevyhnutným predpokladom pre úspešnú demokratizáciu (Yusuf 2008). Pri aplikácii prístupu kolektívnej zodpovednosti sudcov tak v našom prípade vnímame aktívnu participáciu sudcov na porušovaní práv v prípadoch tzv. „justičných vrážd“, vo veciach, ktoré sa dotýkali strelby na štátnych hraniciach či na nezákonnom predlžovaní väzby a jej evidentnej arbitrárnosti, napríklad v prípadoch disidentov (Kühn 2009b).

Na takýchto prípadoch sa však v praxi reálne podieľalo len malé množstvo súdneho aparátu – väčšina sudcov, ale aj prokurátorov či advokátov do styku s takýmito prípadmi neprišla (Markovits 2010, Markovits

¹ Je však potrebné dodať, že existujúci výskum ukazuje, že tieto predpoklady vždy platiť nemusia a sudcovia so skúsenosťou v nedemokratickom režime nerozhodujú rozdielne od tých, ktorí túto skúsenosť nemajú (viď Annus a Tavits 2004).

1996). Tie boli zverené prevereným a spoľahlivým členom týchto aparátov – napríklad predsedom súdom, či sudcom vyšších súdov, ktorí tieto prípady kontrolovali (Kühn 2009b, 209 – 213). Radoví sudcovia na menších súdoch sa venovali pomerne nekonfliktným témam, najčastejšie v oblasti občianskeho a rodinného práva. Tieto oblasti práva síce mali isté inštrumentálne úlohy z pohľadu socialistického zriadenia, no neboli nevyhnutne nedemokratické či porušujúce akékoľvek ľudské, občianske, či politické práva. Práve z týchto dôvodov je rozhodovanie o tom voči ktorým sudcom eventuálne vyvodzovať zodpovednosť za konanie v minulom režime zložitá otázka. Navyše podporená argumentáciou, podľa ktorej sudcovia pri svojej práci reálne nemali na výber a boli, z úradnej povahy sudcovského povolania v komunistickej Európe, do veľkej miery nútení pozitivisticky aplikovať existujúce právo. Viacerí autori však voči tomuto argumentu oponujú zdôraznením povinnosti sudcu brať pri aplikovaní práva vždy ohľad na ideu spravodlivosti (Dyzenhaus 2003, Yusuf 2008, Fiss 1993, Bix 2011).

Aj odporúčania v akademickej literatúre ako naložiť s takouto situáciou sa líšia. Na jednej strane platí, že aj po zmene režimu je potrebné zachovať určitú politickú aj právnu stabilitu. Práve z toho dôvodu nie je možné, a ani želateľné, náhle vymeniť celý sudcovský stav. Riešením tak je posudzovanie individuálnej zodpovednosti sudcov a vyvodenie dôsledkov len voči tým zo sudcov, ktorí aktívne podporovali metódy bývalého režimu, alebo sa osobne podieľali na kontroverzných rozhodnutiach (Larkins 1996). Na druhej strane sú autori omnoho striktnejší a ako riešenie ponúkajú plošné prepustenie starých sudcov a ich nahradenie novými (Fiss 1993). Tato možnosť však prakticky nikde okrem novozjednoteného Nemecka (Markovits 1996, Blankenburg 1995) neprichádzala do úvahy, nakoľko neexistoval dostatočný počet osôb pripravených prevziať súdnu moc. I preto k obzvlášť masívnym obmenám v rámci sudcovských stavov v postkomunistickom svete neprišlo (Kühn 2009b). Hoci napr. v Českej republike z pôvodných 1460 sudcov odišlo zo súdnictva v prvých troch rokoch po páde režimu až viac ako jedna tretina, pričom v roku 2001 viac ako 60 % sudcov pôsobilo v českej justícii menej než 10 rokov (Wagnerová 2003). V rovnakom období v Maďarsku dosahoval pomer týchto sudcov až 70 % (Fleck 2003). Dôvodom odchodu zo sudcovského stavu však nebolo vo väčšine prípadov vyrovnávanie sa s minulosťou, ale nízka prestíž sudcovského povolania a lepšia finančná perspektíva, ktorú ponúkala právnická kariéra v trhovej ekonomike (Wagnerová 2003, Blankenburg 1995, Kühn 2011).

2.2. POLITIKY VYROVNÁVANIA SA S MINULOSŤOU V SÚDNICTVE NA SLOVENSKU

Napriek tomu, že v rámci Slovenska (a celého Československa) nedošlo k cielenej obmene sudcovského stavu, viacero aplikovaných mechanizmov vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou sa dotklo aj sudcov. Išlo predovšetkým o administratívne mechanizmy a odhaľovanie pravdy a symbolické deklarácie.

2.2.1. Administratívne opatrenia

Cieľom administratívnych opatrení vyrovnávania sa s minulosťou je zmena spoločnosti na základe úpravy administratívneho práva v súlade s novou ideológiou, ktorá je základom politickej a spoločenskej transformácie (Teitel 2000, 149). Idea administratívnej spravodlivosti vychádza z presvedčenia, že prechod spoločnosti od nedemokratického režimu k demokracii si nevyžaduje iba výmenu najvyšších politických elít, ale aj očistenie administratívneho aparátu od ľudí, ktorí v rámci starého režimu vykonávali určitú nadprácu a sú spoluzodpovední za jeho zločiny. Cieľom týchto opatrení je vyvodenie zodpovednosti za minulé konanie, ale i snaha ovplyvniť prebiehajúcu transformáciu a tvarovať procesy prebiehajúce v politickej komunite a inštitúciách na základe novej demokratickej ideológie (Teitel, 150).

Administratívne opatrenia v postkomunistickom priestore mali formu tzv. lustrácií (z lat. *lustrare* – očista). V Československu bol lustračný zákon prijatý v roku 1991 (451/1991 Zb.) s účinnosťou na obdobie piatich rokov. Lustračný systém upravený v rámci zákona je tzv. exkluzívny (David 2006), keďže priamo definuje kategórie funkcionárov a spolupracovníkov so Štátnou bezpečnosťou, ktorí v rámci nového režimu nemôžu vykonávať vybrané funkcie vo verejnej sfére. Hlavným cieľom zákona bolo prerušiť kontinuitu so starým režimom, vylúčiť staré elity z verejného života, a tým chrániť vznikajúci demokratický systém.²

² Lustračný zákon bol v marci 1992 napadnutý na federálnom ústavnom súde 99 poslancami Federálneho zhromaždenia ČSFR pre nesúlad s Listinou základných práv a slobôd. Ústavný súd však rozhodol, že opatrenia zakotvené v zákone sú v súlade s Listinou z dôvodu „odvrátenia rizika subverzie a možnej recidívy totality“ (Nález ÚS ČSFR zo dňa 26. novembra 1992, sp. zn. Pl. ÚS 1/92).

Predpoklady na výkon verejnej funkcie boli taxatívne upravené v §2 zákona. Osoba (podľa zákona aj sudca) nesmela byť príslušníkom Štátnej bezpečnosti, spolupracovníkom ŠtB, vysokým funkcionárom KSČS alebo KSS, príslušníkom Ľudových milícií, atď.. Samotné členstvo v komunistickej strane nebolo prekážkou výkonu sudcovskej funkcie, keďže zákon vyžadoval aktívnu spoluúčasť na fungovaní a udržiavaní režimu (Kosař 2016, 170). Dôvodom môže byť aj fakt, že členmi Komunistickej strany Československa bola významná časť obyvateľstva.³

Lustračný zákon mal, napriek federálnej pôsobnosti, iba formálny efekt a obmedzenú aplikáciu na Slovensku (Kosař 2016, 42; Nalepa 2010, 193). Dôvodom nedôsledného uplatňovania na Slovensku je najmä politická situácia po parlamentných voľbách v júni 1992. Najsilnejšou politickou stranou na Slovensku sa stalo HZDS, ktoré vzniklo odštiepením od VPN pre nesúhlas s jeho liberálnou orientáciou. Parlamentné voľby vo všeobecnosti obnovili personálnu kontinuitu s komunistickým režimom, keďže až 99 zo 150 poslancov Slovenskej národnej rady bolo pred rokom 1989 členmi Komunistickej strany (Szomolányi 1999, 90). Povolebné rozdelenie síl tak vysvetľuje zastavenie už rozbehnutých procesov dekomunizácie, vrátane uplatňovania lustračného zákona na Slovensku do roku 1992.

Druhým významným administratívnym opatrením v oblasti súdnictva bolo prijatie zákona o súdoch a sudcoch č. 335/1991 Zb. Cieľom zákona bolo zabezpečiť nezávislé a nestranné fungovanie sudcov v nových demokratických pomeroch, cez ich menovanie na dobu neurčitú, zavedenie princípov nezosaditeľnosti, nezávislosti a nepreložitelnosti, ktorá sa stala možná len so súhlasom sudcu alebo na základe disciplinárneho stíhania. V rámci personálnej politiky §62 ods. 2 zákona upravil mechanizmus *novoustanovenia* sudcov, čo v praxi znamenalo, že sudcovia, ktorí boli vo funkcii pred 1. januárom 1990, museli byť v lehote 12 mesiacov odo dňa účinnosti zákona opätovne ustanovení do funkcie, inak ich funkcia zanikla. Opätovné ustanovenie do funkcie tak nemalo prebiehať automaticky a umožnilo ministerstvám spravodlivosti v oboch republikách podať návrh na odvolanie sudcu aj z dôvodu jeho pôsobenia vo funkcii v období pred rokom 1989.⁴

³ Členom Komunistickej strany Československa bolo aj v roku 1985 približne 12 % populácie (Grzymala-Busse 2004, 32).

⁴ Podľa §67 ods. 1 zákona bolo možné návrh na odvolanie sudcu podať "v lehote do 31. 12. 1993 aj preto, že v dobe od 25. 2. 1948 do 31. 12. 1989 svojim rozhodovaním

Vtedajšia politická moc teda mala záujem na určitej obmene súdneho stavu, pričom si ale uvedomovala obmedzené personálne zdroje, ktoré by odvolaných sudcov mohli nahradiť. Navyše bol explicitne odmietnutý princíp kolektívnej viny. V dôvodovej správe k návrhu zákona 335/1991 Zb. predkladatelia uviedli, že personálna obnova v súdnictve nebola „ani spravodlivá, ani možná a v záujme plynulého chodu justície, ani žiaduca“. Toto riešenie bolo navyše aj „plne v súlade s koncepciou návrhu, že nezávislosť sudcov je zaručená iba vtedy, ak môžu byť zbavení svojich funkcií iba na základe dôvodov striktno vymedzených zákonom“. K odmietnutiu uplatnenia princípu kolektívnej viny v podobe úplnej previerky všetkých sudcov, podľa predkladateľov, viedli aj administratívne a časové nároky takéhoto procesu alebo nedostatočné materiálne zabezpečenie sudcov, ktoré malo „krajne nepriaznivé dôsledky pre riady chod justície (odchod spravidla najkvalitnejších sudcov)“.

Napriek tomu, že súdnictvo nebolo počas obdobia zmeny režimu považované za najväčší problém, nastavila zákonodarná moc legislatívne mantinely na odstránenie problematických sudcov relatívne široko. Vzhľadom na to, že súdnictvo patrilo do právomocí jednotlivých republík federácie, bola aplikácia zákona v rukách republikových ministerstiev spravodlivosti a v konečnom dôsledku v rukách národných vlád.

2.2.2. Odhaľovanie pravdy

Nedemokratické režimy, ktoré sa dopúšťajú zločinov na vlastných obyvateľoch, často toto konanie skrývajú. Neexistujú tak často presné údaje o počte zločinov a ich páchateloch, ani o počte ich obetí. Podstatou vyrovnávania sa s minulosťou je teda cieľavedomá aktivita nového režimu vedúca k odhaleniu, mapovaniu a informovaniu o pôsobení minulého režimu. Aby sa pravda stala autoritatívnou, je dôležité, aby bola vytvorená oficiálne uznaným spôsobom, ktorý umožňuje, aby poznanie tvorilo súčasť historického povedomia krajiny. Umožní to vytvorenie autoritatívnej verzie udalostí, ktoré stoja mimo rámca politických a straníckych diskusií (Zalaquett 1995).

S výnimkou vedeckého výskumu neexistovala na Slovensku až do založenia Ústavu pamäti národa v roku 2002 žiadna verejná inštitúcia, ktorá by sa systematicky venovala obdobiu neslobody a vytvárala autori-

porušil povinnosti, ktoré mal ako nezávislý sudca plniť, alebo neoprávnene zasahoval do nezávislého a nestranného rozhodovania súdov.”

tatívny naratív o komunistickom režime a jeho zločinoch. Na symbolickej úrovni bol na Slovensku komunistický režim odsúdený prijatím zákona 125/1996 Z.z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. Zákon prisúdil Komunistickej strane zodpovednosť za "úmyselné porušovanie ľudských práv a slobôd, za justičné zločiny vykonané v politických procesoch, za teror vykonávaný proti nositeľom iných názorov, než aké zodpovedali učeniu marxizmu-leninizmu, za devastáciu hospodárstva, za zničenie tradičných princípov vlastníckeho práva, za zneužívanie výchovy, vzdelávania, vedy a kultúry na politické a ideologické účely." Zákon sa explicitne nezmienil o sudcoch, ale zmienil justičné zločiny a politické procesy. Na rozdiel od Českej republiky bol počet politických procesov, osobitne po roku 1969, na Slovensku nižší. Konkrétne bolo za trestné činy v I. hlave trestného zákona (s výnimkou trestného činu opustenia republiky) v rokoch 1969 – 1989 odsúdených v Českej republike 3664 osôb v ČSR a 1114 na Slovensku (Pažout 2017, 555).

Napriek tomu, že bol v roku 1998 v rámci Ministerstva spravodlivosti SR založený Úrad na dokumentáciu zločinov komunizmu, systematickú pozornosť štátu zločinom komunizmu prinieslo až zriadenie Ústavu pamäti národa v roku 2002. Jeho primárnym poslaním je analýza archívnych materiálov, s osobitným zameraním na fungovanie a aktivity bezpečnostného aparátu. Súčasťou týchto aktivít bolo aj niekoľko podaní návrhov na trestné stíhanie na Generálnu prokuratúru SR,⁵ ktoré však nevedli k trestnému stíhaniu. ÚPN sa tiež venuje výskumnej a publikačnej činnosti, ktorých predmetom je aj činnosť súdov, ale komplexná publikácia dotýkajúca sa komunistickej justície zatiaľ neexistuje (detailnejšie k činnosti ÚPN pozri Kovanič 2017).

Problematike súdnictva a jeho podielu na zločinoch komunizmu sa ÚPN začal venovať až v posledných rokoch. Pomerne komplexne je zdokumentovaná problematika nedovoleného opustenia republiky, keď ÚPN zverejnil zoznam prokurátorov, sudcov a vyšetrovateľov participujúcich na trestných stíhaniach podľa §109 Trestného zákona v rokoch 1977 až 1989.⁶ V rámci zverejnenia týchto prípadov ÚPN odhalil, že sa na politických procesoch podieľalo minimálne niekoľko desiatok sudcov.

⁵ Príkladom sú podnety za zabíjanie na hraniciach, viď <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/157936-upn-zaluje-za-zabitych-na-hraniciach/>

⁶ Zoznam predsedov senátov pri jednotlivých súdnych konaniach je dostupný na <http://www.upn.gov.sk/trestne-stihanie-109/sudcovia.php>

2.3. DOPADY KONKRÉTNÝCH OPATRENÍ NA SITUÁCIU V SÚDNICTVE

V nasledovnej časti sa venujeme praktickému uplatňovaniu administratívnych a symbolických mechanizmov vyrovnávania s minulosťou na Slovensku po roku 1989. Na základe existujúcej literatúry identifikujeme dedičstvá komunistickej právnej kultúry a ich vplyv v súčasnosti. Pre analýzu využívame dáta získané pomocou polo-štruktúrovaných rozhovoroch, ktoré boli uskutočnené počas júla a augusta 2017. Respondentmi týchto rozhovorov boli z radov politikov advokát Ján Čarnogurský, ktorý bol predsedom vlády SR (1991 – 1992) a ministrom spravodlivosti SR (1998 – 2002) a Ivan Šimko, minister spravodlivosti SR v období februára až júna 1992. Z radov sudcov predstavovali respondentov sudcovia, ktorí začínali svoju kariéru už počas trvania komunistického režimu, menovite Ján Hrubala, v súčasnosti sudca Špecializovaného trestného súdu, Pavel Rohárik, v súčasnosti sudca Okresného súdu v Banskej Bystrici a bývalý predseda Združenia sudcov Slovenska (1997 – 2002); a Juraj Sopoliga, sudca Krajského súdu v Košiciach a od apríla 2016 predseda Združenia sudcov Slovenska.

2.3.1. Personálna obmena sudcovského stavu

Administratívne mechanizmy tranzičnej spravodlivosti na Slovensku v podobe lustrácií a novoustanovenia sudcov vytvorili priestor na obmenu súdnictva po roku 1989. Začiatok deväťdesiatych rokov je považovaný za obdobie relatívne početnej obmeny sudcovského stavu. Personálny pohyb naznačujú dostupné dáta o počte sudcov. K 31.12. 1989 bolo na Slovensku 747 sudcov. V roku 1990 ich počet stúpol na 809. Údaje za rok 1991 sú nekompletné, ale už v roku 1992 počet sudcov stúpol na 925, pričom v roku 1993 dosiahol číslo 1095 (viď tabuľka 2.1.). Táto fluktuácia v rámci súdnictva mala niekoľko dôvodov. Časť sudcov opustila súdnictvo kvôli presunu do komerčnej sféry, ktorá ponúkala lukratívnejšie finančné ohodnotenie (napr. Wagnerová 2003).⁷ V rovnakom období do-

⁷ Finančné ohodnotenie na úrovni ústavných činiteľov sudcovia získali až v polovici 90. rokov. V období po roku 1989 tak boli sudcovia finančne odmeňovaní na úrovni

šlo tiež k návratu sudcov, ktorý za komunistického režimu museli súdnic-
tvo opustiť z politických dôvodov. Napokon, v roku 1991 bola zrušená
hospodárska arbitráž a štátny arbitri, ktorí splňali zákonné podmienky,
boli ustanovení do sudcovských funkcií (Rohárik 2001).

Tabuľka 2.1. Počet sudcov slovenských súdov ku koncu rokov (1989 – 1993)

	1989	1990	1991*	1992	1993
Okresné sudy	511	553	533	578	657
Krajské sudy	199	212	205	274	363
Najvyšší súd SR	37	44	–	73	75
SPOLU	747	809	–	925	1095

Zdroj: autori

Dáta: Ministerstvo spravodlivosti SR

* v roku 1991 neboli poskytnuté informácie o počte sudcov Najvyššieho súdu

Pozn.: V prehľade chýbajú počty sudcov vojenských súdov, v roku 1993 na nich pôsobilo 18 sudcov

Diskusie o celkovej obmene v rámci súdnej moci neboli na politic-
kej úrovni na programe dňa. Respondenti sa zhodujú na tom, že súdnic-
tvo nebolo vo všeobecnosti považované za problematické. Zároveň pripomí-
najú fakt, že zmena by ani nebola uskutočniteľná, keďže sudcov nemal
kto nahradiť. Vtedajší konsenzus politických elít Ivan Šimko interpretuje
takto:

„My sme v tej dobe nevnímali, že je treba spraviť nejakú čistku v súdnic-
tve. My sme vtedy nevnímali súdnic-
tvo ako problémovú moc v štáte, ale
naopak ako v celku fungujúcu moc, ktorá je systémovo zle ukotvená,
keďže je závislá od výkonnej moci. Preto sme si povedali, že je potrebné
sudcom dať nezávislosť a potom to už bude fungovať ... V tom roku 1992
a pri transformácii štátu nás oveľa viac trápili iné problémy, napriek tomu,
že sme vedeli, že za komunizmu boli politické procesy. Tie procesy ale
neboli preto, že boli skazení sudcovia, ale preto, že to chcela politická
moc.“

Ako ukazuje predošlý citát, súdna moc nebola vnímaná ako prob-
lematická sama o sebe, no zároveň sa zdá, že ich spolúčasť na konaní re-
žimu, z dôvodu tlaku vtedajších politických elít, nebola rozporovaná. To-
ho dôsledkom sú len čiastkové zmeny, ktoré sa v sudcovskom stave usku-

bežných úradníkov, čo zvyšovalo motiváciu opustiť sudcovský stav a presunúť sa do
oblastí s možnosťami vyššieho zárobku.

točnili a ktoré boli výsledkom aplikácie lustračného zákona a federálneho zákona o súdoch a sudcoch. Bývalý minister spravodlivosti Ivan Šimko (vo funkcii od 18. februára do 24. júna 1992) spomína, že sudcovia boli preverovaní na základe dvoch kritérií. Prvým bolo posudzovanie lustračného osvedčenia. Ministerstvo spravodlivosti SR získalo lustračné osvedčenie každého sudcu z federálneho ministerstva vnútra. Lustračné osvedčenia obsahovali osobné údaje a informáciu o tom, či bol jednotliviec evidovaný ako osoba uvedená v paragrafe 2 lustračného zákona. Proces lustrácie bol teda iba formálnym vyhľadávaním osôb v archívoch bezpečnostných zložiek. Jedným z problémov takéhoto procesu je fakt, že množstvo zväzkov bolo v decembri 1989 skartovaných (Žáček 2002, 86-94).

Druhým kritériom pri preverovaní sudcov bola ich (ne)participácia na politických procesoch a ich rozhodovanie na základe politických požiadaviek. Ak sudca získal negatívne lustračné osvedčenie a nerozhodoval na základe požiadaviek komunistickej moci, odporučilo ministerstvo spravodlivosti sudcu na opätovné ustanovenie do funkcie. Podľa respondentov z radov sudcov tieto previerky neboli veľkou témou a nebol proti nim zo strany sudcov žiaden organizovaný odpor. Podľa sudcu Pavla Rohárika boli previerky priveľmi formálne.

Aj preto, jednotlivcov, ktorí neprešli previerkami, bolo len minimum. Ján Čarnogurský, ktorý bol v období od apríla 1991 do júna 1992 predsedom vlády SR, spomína, že previerky viedli k presunutiu jedinej sudkyne z krajského na okresný súd. Podľa Ivana Šimka mali počas jeho pôsobenia vo funkcii ministra spravodlivosti SR (1992) pozitívne lustrácie šiesti sudcovia. Zároveň ale dodáva, že proces posudzovania sudcov pokračoval aj po parlamentných voľbách v júni 1992, pričom túto agendu prevzala nová ministerka spravodlivosti Katarína Tóthová z HZDS. V tejto súvislosti Šimko tvrdí, že vie minimálne o jednom sudcovi s pozitívnym lustračným osvedčením, ktorý napriek tomu pokračoval vo funkcii sudcu. Napriek tomu, že v amotnom rozhovore Šimko sudcu nemenoval, možno usudzovať, že hovoril o medializovanom prípade jedného z kandidátov na post podpredsedu Najvyššieho súdu v roku 1997.⁸ Z dôvodu účasti na politických procesoch však, podľa Šimka, nebol vylúčený ani jeden sudca.

Obaja respondenti súčasne uviedli, že sudcovia, ktorí očakávali, že previerkami neprejdú, z justície po zmene režimu odišli dobrovoľne.

⁸ Viac informácií na: <https://www.sme.sk/c/2144070/najdiskutovanejsi-kandidat-stanislav-lehotak-podpredsedom-najvyssieho-sudu-sr-nebude.html>

V tomto aspekte Československo nie je výnimočné, dialo sa tak aj v iných postkomunistických súdnych systémoch (Wagnerová 2003). Vzhľadom na to nie je možné kvantifikovať počty sudcov, ktorí preventívne súdnictvo opustili, pretože sa obávali, že neprejdú previerkami a počty sudcov, ktorí súdnictvo z ekonomických dôvodov. V konečnom dôsledku je možné domnievať sa, že u niektorých odchádzajúcich sudcov existovali oba dôvody.

Komunistická minulosť niektorých sudcov bola predmetom verejnej diskusie aj po ukončení previerok. V roku 1998 napríklad vláda SR úspešne nominovala na post podpredsedu Najvyššieho súdu SR sudcu, ktorý mal pozitívne lustračné osvedčenie a počas komunistického režimu pôsobil ako agent Štátnej bezpečnosti.⁹ Išlo o sudcu, ktorý po roku 1968 nemohol pôsobiť vo funkcii pre svoje postoje k udalostiam z 21. augusta 1968. V roku 1990 bol rehabilitovaný a zvolený do funkcie sudcu Najvyššieho súdu.¹⁰ Práve z dôvodu, že bol do funkcie ustanovený až v roku 1990, sa na neho podmienky nového ustanovenia do funkcie nevzťahovali. Na Najvyššom súde SR zostal pôsobiť až do roku 2015.¹¹ V roku 2007 Ústav pamäti národa zverejnil zoznamy funkcionárov ŠtB. V jednom z nich sa nachádzalo aj meno sudcu Okresného súdu v Žiari nad Hronom, ktorý počas obdobia normalizácie pôsobil ako príslušník kontrarozvedky ŠtB. Sudcom sa však stal až v roku 2003, teda v období, keď už na Slovensku lustračný zákon neplatil.¹² V roku 2009 sa o sťaž na Najvyššom súde SR uchádzal sudca z Trenčína. Denník SME informoval, že bol v zverejnených zväzkoch ŠtB vedený ako agent.¹³ Išlo o sudcu, ktorý bol do funkcie vymenovaný v roku 1996 a patril ku skupine tzv. štvorročných sudcov, ktorých vytvorila ústava SR z roku 1992. Napriek formálnej účinnosti lustračného zákona (v roku 1996) tento nebol v praxi aplikovaný. Je teda možné argumentovať, že osobitne po voľbách 1992 viedla neochota Ministerstva spravodlivosti SR aplikovať lustračný zákon k to-

⁹ Viac informácií na <https://www.sme.sk/c/2144070/najdiskutovanejsi-kandidat-stanislav-lehotak-podpredsedom-najvyssieho-sudu-sr-nebude.html>

¹⁰ Životopis sudcu je dostupný na <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=173310>

¹¹ V roku 2015 bol odvolaný prezidentom SR Andrejom Kiskom, pozri na <http://www.najpravo.sk/clanky/prezident-sr-zaslal-odvolaci-dekret-14-sudcom.html>

¹² Viac informácií na <https://www.sme.sk/c/3290116/byvaly-estebak-je-sudcom.html>

¹³ Viac informácií na <https://domov.sme.sk/c/5054553/ak-sa-potvrdi-spolupraca-sudcu-s-stb-nebude-na-najvyssom-sude.html>

mu, že v súdnictve zostali a do súdnictva pribudli ľudia s problematickou komunistickou minulosťou.

2.3.2. Vnímanie úlohy sudcu v komunistickom režime

Názor, podľa ktorého nebolo súdnictvo a situácia v ňom po páde režimu 1989 problematické, môže súvisieť s vnímaním úlohy sudcu v komunistickom režime. Pavel Rohárik v postavení sudcu v komunistickom režime videl viacero rozdielov oproti súčasnosti:

„V režime pred 1989 by som postavenie sudcu charakterizoval ako funkciu špecializovaného štátneho úradníka. Demokratickým kritériám nezávislosti a nestrannosti sudcov to postavenie nezodpovedalo. V tej dobe bola väčšina prípadov, ktoré sudcovia mohli rozhodovať nezávisle a nestranne. Nepochybne boli ale vytvorené určité nástroje, ktoré umožňovali štátu vstupovať do súdnych konaní. Tým pádom takéto súdne konania kritériám nestrannosti a nezávislosti, ako ich poznáme dnes, nezodpovedali.“

Presvedčenie, že pred rokom 1989 rozhodovali sudcovia vo väčšine prípadov štandardne, bez nejakých politických tlakov, majú všetci respondenti. Politické procesy tvorili iba malú časť rozhodovacej činnosti súdov a dotýkali sa obmedzeného počtu sudcov. Juraj Sopoliga dodáva, že procesná úprava bola v podstate európskym štandardom. Existovala zásada verejnosti konania, účastník súdneho sporu mal právo namietať zaujatosť sudcu a v prípade nespokojnosti využiť opravné prostriedky. Tento názor ilustruje existujúci pohľad, podľa ktorého sa súdnictvo v komunistickom režime výrazne neodlišovalo od iných súdnych systémov (napr. v západnej Európe). V kontexte academickej diskusie, ktorá sa venuje osobitosti socialistickej právnej kultúry a jej rozdielnosti od právnej kultúry vo zvyšku kontinentálnej Európy (*angl. civil law tradition*), sa tak môže zdať, že neexistuje dôvod vnímať ich ako výrazne odlišné (napr. Quigley 1989, Merryman 1990, Uzelac 2010). Zásadný rozdiel sa ukazuje až pri vnímaní nezávislosti sudcu či normatívnej predstave spravodlivosti prejavujúcej sa v tzv. „politických prípadoch“. Podľa Jána Čarnogurského tvorili tieto prípady približne dve percentá, zatiaľ čo Ján Hrubala hovorí o približne jednom percente. Samozrejme, ide len o subjektívne odhady. Je však zrejmé, že sa respondenti zhodujú na tom, že išlo o malý počet z celkového množstva, o ktorých súdy rozhodovali.

Na druhej strane J. Hrubala uznáva, že právo a jeho aplikácia boli poplatné komunistickému režimu. Najvyšší súd ČSSR vydával zbierku súdnych rozhodnutí, v ktorých bolo explicitne formulované, že zákony treba vykladať v zmysle záverov zjazdov Komunistickej strany. Problematiký bol najmä výklad politických paragrafov, ktoré boli prítomné nielen v trestnom, ale aj v občianskom zákonníku. Podľa Jána Čarnogurského mal počas komunistického režimu sudca možnosť neodsúdiť obžalovaného na základe politických paragrafov a použiť argument o tom, že nebola kumulatívne splnená podmienka narušenia verejného poriadku. A to sa v minime prípadov aj dialo, ale vyžadovalo si to veľkú osobnú odvalu konkrétneho sudcu. Čarnogurský si to vysvetľuje tak, že väčšina sudcov túto profesionálnu odvalu nemala. J. Hrubala naopak argumentuje, že na slobodný a nezávislý výkon funkcie musí sudca pôsobiť v takom systéme, ktorý od sudcu osobnú odvalu si nevyžaduje. Dodáva, že z jeho skúseností vyplýva, že politické paragrafy nesúdil žiadny zo sudcov s radosťou a vo väčšine prípadov ukladali iba minimálne tresty.

Komunistický režim očakával od sudcov inštrumentálne použitie práva. Inak povedané, tradičný konflikt medzi pozitívnym a prirodzeným právom je ovplyvnený faktom, že to, čo je „spravodlivé“ je definované politicky, komunistickou stranou. Ak chceli tejto politicky narysovanej idey spravodlivosti sudcovia vzdorovať, tak museli odvážne a samostatne prísť na spôsob ako sa vyhnúť „žiadanému“ rozhodnutiu. Celkovo však respondenti nepovažujú špecifiká sudcovského povolania v komunistickom režime za zásadne problematické – politické tlaky boli podľa nich zriedkavé a bolo im možné, prinajmenšom v istej miere, aj odolávať. Prakticky vo vnímaní všetkých respondentov tak možno pozorovať isté marginalizovanie a bagatelizovanie podieľania sa sudcov na nedemokratickom režime a miestami až prezentovanie sudcov ako tých, ktorí neželané dopady režimu zmierňovali. Zároveň tiež možno pozorovať medzi respondentmi určité pochopenie pre nedostatok profesionálnej odvahy, ak sudcovia vo svojej rozhodovacej činnosti režim nijak „nekrotili“ a rozhodovali v súlade s platným právom aj vládnu mocou preferovanou interpretáciou a aplikáciou práva. Zároveň, personálne zmeny, ku ktorým po páde režimu prišlo, hoci sa len v malej miere udiali z dôvodu cieleného vyrovnávania sa s minulosťou, sú respondentmi do veľkej miery akceptované a téma celkovo vnímaná ako nie príliš problematická. Práve táto nízka miera konfliktu vo vzťahu k súdnictvu nám môže pomôcť pochopiť zmeny, ktoré sa v správe súdnictva a sudcovských kariérach odohrali po páde komunizmu a ktorých spoločným

menovateľom je výrazné posilňovanie postavenia samotných sudcov (viac pozri v kapitole 1).

2.3.3. Dedičtvá komunizmu v rozhodovaní sudcov

Jedným z dedičstiev komunizmu, ktorý identifikuje teoretická literatúra, je prevládanie pozitivizmu a formalizmu v rozhodovaní sudcov. Kühn argumentuje, že obdobie normalizácie charakterizuje upustenie od anti-formalizmu, súdneho aktivizmu a ideologického odôvodňovania a naopak, silný príklon k formalizmu a legalizmu. To vedie k rigidnému uplatňovaniu právneho pozitivizmu a takmer úplnému vymiznutiu inštrumentálneho uvažovania sudcov. Prevláda autoritársky diškurz, v ktorom je právo univerzálnou a konečnou pravdou (Kühn 2009a).

V dôsledku toho, že komunistický režim a jeho právna kultúra v Československu pôsobili vyše 40 rokov, jeho dedičtvá pretrvávajú aj v rámci súčasných demokratických režimov. V rámci súdnictva ide najmä o uplatňovanie zjednodušeného textuálneho pozitivizmu a pretrvávanie špecifickej autoritárskej legálnej kultúry postavenej na viacerých mýtoch kontinentálneho práva (Kühn 2011, 293). Ďalším elementom tohto dedičstva je prílišný formalizmus, čiže uprednostňovanie rozhodnutia prípadu z formálnych dôvodov. K nemu dochádza najmä pri komplexných prípadoch, alebo pri odpore sudcu k substantívnemu výsledku, ktorý predpokladá zákon (Kühn 2011, 204). Utekánie sa k formalizmu vyplýva aj z toho, že také rozhodnutie bolo ľahko obhájiteľné, pretože interpretácia práva zo strany sudcu bola minimalizovaná, čo sudcom umožňovalo ľahšie sa zbavovať vecí bez prílišného rizika konfliktu zo stranami sporu (Uzelac 2010).

Dvaja respondenti z radov sudcov sa zhodujú na tom, že rozhodovanie sudcov a výučba práva v komunistickom režime boli pozitivistické. Rohárik argumentuje, že pozitivistická právna tradícia má v našom geografickom priestore hlbšie korene a tiež súhlasí s tvrdením, že pretrváva do dnešného dňa. Zároveň sa však podľa neho od nej pomaly ustupuje. Na druhej strane nevníma pozitivizmus iba negatívne, pretože za komunistického režimu

„formálno–pozitivistický prístup sudcovia používali aj ako obranu. Nehovorím, že sa to stávalo často, ale nesporne sa občas, najmä v trestnoprávnej alebo aj pracovnoprávnej oblasti, v ktorých mal štát najväčší záujem

o kontrolu rozhodovania, stalo, že sudcovia z formálno-pozitívneho hľadiska rozhodli proti jeho očakávaniam.“

V podobnom duchu sa vyjadruje aj Hrubala, ktorý tvrdí, že:

„pozitivismus sa nedá opustiť úplne, pretože sudca interpretuje právnu normu. Dá sa opustiť pri interpretácii, keď napr. v trestnom práve hodnotíte to, čo sa kedysi volalo spoločenská nebezpečnosť trestného činu. Vy môžete, a aj v socializme ste mohli povedať, že spoločenská nebezpečnosť je nepatrná, preto to nie je ani priestupok alebo to je len priestupok. Takže nechcem povedať, že sa opustila rigidita pri interpretácii práva, pretože pozitívne právo je pre sudcu biblia. Preto ho musí poznať a aplikovať. A keď chce ísť proti nemu, tak musí veľmi dôsledne vysvetliť, že prečo. Môže sa stať, že síce naše právo niečo považuje za trestné, ale napríklad medzinárodné „ľudsko-právne“ štandardy alebo iné medzinárodné dohovory hovoria niečo iné, tak môže sudca ísť aj nad rámec nášho práva alebo ho môže interpretovať viac prirodzenoprávne. Takú možnosť každý sudca má. Formálne ju mal aj za socializmu, len to bolo s rizikami.“

Respondenti z radu sudcov vidia v aplikácii práva určité generačné rozdiely, keďže väčšina súčasných sudcov už počas komunistického režimu nepôsobila. Generačné rozdiely boli navyše identifikovateľné už aj počas komunistického režimu. Dôležitá je zmena politického usporiadania, pretože sudcovia sú v súčasnosti viazaní iba právnym poriadkom, svojím svedomím a môžu tak právo interpretovať slobodne.

Pretrvávajúce pozitívizmu v rozhodovaní sudcov uvádza medzi dôsledkami komunistického režimu Ivan Šimko, pričom podľa neho je výsledkom právnického vzdelávania. Prílišný príklon k formalizmu zase identifikuje Ján Čarnogurský, ktorý má osobné skúsenosti najmä s prípadmi, v ktorých sudca nemal odvahu ísť proti prevládajúcim spoločenským a mediálnym náladám, a preto rozhodoval na základe formálnych náležitostí. Takéto zvyklosti patria práve medzi tie, ktoré nemali žiadne „ideologické“ ukotvenie a mohli sa ľahšie preniesť do demokratických súdnych systémov (Uzelac 2010). Vedú potom k tomu, že v niektorých prípadoch sudcovia radšej rozhodnú na formálnych a procedurálnych základoch bez toho, aby sa vyrovnali s hmotno-právnou podstatou prípadov.

Napriek tomu, že medzi respondentmi prevláda pocit, že generačná obmena sudcov môže viesť k odklonu od pozitivistickej interpretácie práva, Ján Hrubala upozorňuje na problém výchovy mladých právnikov sta-

rými profesormi, ktorí z nich môžu vyrábať „svoje klony.“ Preto je podľa neho veľmi dôležitá výchova a výber nových sudcov.

Juraj Sopoliga identifikuje určité problémy transformácie právneho systému vo forme zákonov, ktoré mali negatívny dosah na rozhodovanie sudcov. Za najväčší problém považuje zrušenie štátnej hospodárskej arbitráže, po ktorom sa na obchodné spory začalo uplatňovať civilné procesné právo. Rohárik okrem toho upozorňuje na to, že práve občiansky procesný kódex pochádzal z roku 1963 a bol nahradený úplne novým až v júli 2016. Účastníci obchodných sporov tak neboli zaťažení dôkazným bremenom – úloha „hľadača“ pravdy v sporoch bola v sudcovských rukách – čo viedlo k predlžovaniu a hromadeniu súdnych sporov. Možno práve v dôsledku tohto dedičstva zostáva slovenské súdnictvo dodnes relatívne neefektívne v porovnaní s inými krajinami (CEPEJ 2016), ako aj z pohľadu podnikateľského prostredia (Schwab a Sala-i-Martin 2015).

2.3.4. Dedičtvá komunizmu v samospráve súdnictva

Na základe uskutočnených rozhovorov sa zdá, že ani medzi politikmi – tými, ktorí formovali inštitucionálne nastavenie súdnej moci na Slovensku – ani medzi sudcami neboli a nie sú rozšírené názory, ktoré by zdôrazňovali potrebu razantnej očisty sudcovského stavu. A to ani v situácii, keď už 15 rokov sú práve sudcovia samotní zároveň najdôležitejšími aktérmi vo veciach správy súdnictva a sudcovských kariér. Podľa niektorých autorov takéto odovzdanie právomocí do sudcovských rúk môže byť nebezpečné, keďže sudcovia neboli zvyknutí vnímať seba ako nezávislých aktérov (Sajó a Losonci 1993). Ak by aj táto téza bola zveličením, je prinajmenšom možné tvrdiť to, že sudcom formovaným v komunistickom režime sa môže zdať prirodzené, že so sudcovskými kariérami – výberom a menovaním sudcov, či ich ustanovovaním na vyššie sudy a do vyšších funkcií – sa narába inštrumentálne s cieľom zabezpečiť ochranu záujmov toho, kto v daných otázkach rozhoduje.

V tejto súvislosti sa v rozhovoroch viackrát objavila téma „sudcovského korporativizmu“. Keďže ten je spoločne s byrokratizmom predmetom diskusie v kapitole 4, ktorá sa venuje výberu sudcov, Na tomto mieste prezentujeme iba pár kľúčových postrehov. Ján Čarnogurský spomína, že sa ako minister spravodlivosti vlády M. Dzurindu (1998-2002) zúčastnil na stretnutí s mladými sudcami a justičnými čakateľmi zo stredného Slovenska, z ktorých väčšina do justície nastúpila po novembri 1989. Čarnogurský opisuje pocity zo stretnutia nasledovne:

„Vtedy tam bola asi dve hodiny voľná debata, a môžem Vám povedať, že spomedzi nich nezaznela ani jedna otázka, ktorá by sa dotýkala možnosti zlepšenia justície. Všetky otázky sa dotýkali toho ako zlepšiť ich životné podmienky ako sudcov, čiže či budú dostávať služobné byty, či sa budú môcť premiestňovať na sudy, na ktoré by chceli ísť a podobne. Ja som vôbec nemal dojem, že by to boli tí lepší sudcovia a kandidáti na sudcov ako boli tí socialistickí, aspoň keď berieme tých lepších.“

Táto príhoda zo stredného Slovenska môže potenciálne ilustrovať to, že korporativistické správanie nie je výsadou sudcov, ktorí mali priamu skúsenosť s justíciou pred pádom komunistického režimu. Môže síce byť dôsledkom fungovania súdnej sústavy a vplyvu, ktorý v hierarchii majú starší a sudcovia (Bobek 2008), no rovnako môže byť dôsledkom iných faktorov.

Pokiaľ išlo o súčasné nastavenia výberu sudcov, respondenti z radu sudcov ich hodnotili pozitívne a to aj z toho dôvodu, že tieto nie len, že sú v rukách sudcov, ale sú sledované aj odbornou i širšou verejnosťou. Rohárik konštatuje, že si nemyslí, že minulosť by v dnešných výberových konaniach zohrávala akúkoľvek úlohu a zároveň vyzdvihuje, že sa v tejto oblasti znížil vplyv predsedov samotných súdov – teda práve spomínanej súdnej hierarchie, ktorá zohrávala v personálnych otázkach zásadnú úlohu nielen v komunistickom režime, ale prakticky až do zmien v roku 2011. Súčasnú personálnu zmenu v justícii hodnotí pozitívne aj Ján Hrubala, ktorý má navyše s výberom sudcov nedávnu a bezprostrednú skúsenosť, keďže niekoľkokrát pôsobil ako člen výberovej komisie.¹⁴ Vyzdvihuje kvalitu a pripravenosť väčšiny uchádzačov o funkciu sudcu. Napriek tomu, že nechce generalizovať a vo všeobecnosti súhlasí s častým tvrdením, že ideálna je kombinácia mladších a starších sudcov, tak má pocit, že do justície už prichádzajú mentálne slobodní ľudia, ktorí majú potenciál byť nositeľmi pozitívnych zmien.

Určité korporativistické tendencie v minulosti vnímali respondenti z radu sudcov aj v otázke odmeňovania, ale súčasnú úpravu – ktorá arbitrárnosť v rozhodovaní a moc koncentrovala v rukách jednotlivých predsedov súdov – už problematicky nevnímajú. Ako však poukázal Rohárik, v minulosti, keď bol predsedom Najvyššieho súdu SR Štefan Harabin, tieto právomoci boli využívané vyslovene na odmeňovanie a trestanie sudcov. Zároveň však nedokáže identifikovať žiadny iný súd, kde by bol

¹⁴ Pre viac postrehov Jána Hrubalu k téme výberu sudcov pozri: (Hrubala 2015).

v tejto oblasti problém. Korporativizmus pozoruje Hrubala aj v rámci sudcovskej samosprávy a napriek jeho nesúhlasu s výlučne „korporativistickou“ agendou sú medzi sudcami „populárnejší a volení do orgánov samosprávy skôr sudcovia, ktorí sa angažujú a hlasno idú v prospech sudcov.“

V otázkach mentálnej obmeny je teda medzi respondentmi možné pozorovať vnímanie určitého posunu a existencie rozdielov medzi jednotlivými generáciami sudcov. Kým tí „ponovembroví“, s ktorými sa stretával vtedajší minister Čarnogurský zdôrazňovali primárne svoje záujmy, u tých mladších – úspešných vo výberových konaniach v posledných rokoch – pozoruje sudca Hrubala istý mentálny posun. Obdobne tak vnímajú respondenti prítomnosť korporativistických tendencií v rámci súdnej moci a jej samosprávy, ktorá nie vždy korešponduje s úsilím o zlepšenie výkonu súdnictva. Tieto však nie je možné označiť iba za dedičstvo komunizmu. Podľa Ivana Šimka by sme však po viac než 25 rokoch od pádu komunizmu nemali hľadať príčiny súčasných problémov v justícii v minulosti:

„Už sa nemôžeme vyhovárať na to, že nám to niekto nanútil a že sa všetko vyrieši nejakým zásahom zhora a to sa premieta do všetkých oblastí života, vrátane súdnictva, a v tom je stále súdnictvo generačne zakorenené v tomto postkomunistickom syndróme. Toto si myslím, že je jeden z problémov. V tomto zmysle komunistický režim zanechal obrovskú pečať na celom obyvateľstve a my sme ten syndróm celkom úspešne odovzdali aj ďalšej generácii.“

2.4. ZÁVER

Rozhodnutie, akým spôsobom sa má nový režim vyrovnáť s jednotlivcami, ktorí sú zodpovední alebo spoluzodpovední za krivdy nedemokratického režimu, je v období zmeny režimu veľkou dilemou. Odhliadnuc od iných vonkajších obmedzení,¹⁵ je táto dilema o to problematickejšia, čím nejasnejší je podiel jednotlivcov na týchto zločinoch. V postkomunistických spoločnostiach, vrátane Československa, nová politická

¹⁵ Medzi takzvané ťažké prekážky vyrovnávania sa s minulosťou patria najmä spôsob prechodu k novému režimu, povaha zločinov starého režimu a konfigurácia elít v novom režime. Ich detailnejší opis viď v Elster 2004.

reprezentácia uznala, že komunistický režim na svojich obyvateľoch zločiny páchal a aplikovala viacero mechanizmov, ktoré umožnili vyrovnávanie sa s minulosťou. V limitovanej miere sa tieto mechanizmy dotkli aj súdnictva a sudcov, pričom sa obmedzili najmä na lustrácie a posudzovanie politicky motivovaného rozhodovania súdnych sporov. Nešlo však o radikálnu očistu sudcovského stavu, ktorý po páde režimu v roku 1989 nebol vnímaný ako problematický. Lustrácie a previerky sudcov, ktorí boli menovaní do funkcií pre rok 1989 nepriniesli zásadnú zmenu v personálnom zložení justície. Istá miera fluktuácie v sudcovskom stav súvisela viac s otvorením nových možností na uplatnenie v právnickej profesii a s vidinou lepšieho finančného zabezpečenia, než by bola dôsledkom previerok sudcov.

Na základe piatich polo-štrukturovaných rozhovorov, ktoré tvorili centrálnu časť tejto kapitoly, možno povedať, že určité dedičstvá komunizmu možno v súdnej moci nachádzať ako v oblasti rozhodovacích zvyklostí, tak aj v súdnej samospráve. Výpovede respondentov, v súlade s literatúrou venujúcou sa post-komunistickým súdnym systémom (napr. Kühn 2011, Uzelac 2010) poukazujú na to, že v rozhodovaní súdov, aj viac ako dvadsaťpäť rokov po páde komunistického režimu, naďalej pretrvávajú silne pretrvávajú silne pozitivistický a formalistický prístup k právu, typický pre socialistickú právnu kultúru, v ktorej je sudca špecializovaným byrokratom, ktorého primárnou úlohou je aplikovať normy a nie hľadať spravodlivosť, hoci sa sudcovské správanie v tejto súvislosti, podľa respondentov, pomaly mení. V otázkach súdnej samosprávy sa zdajú byť najrizikovejším dôsledkom socialistickej minulosti korporativistické tendencie prítomné v sudcovskom stave. Tieto tendencie nie sú nevyhnutne „dedičstvom“ komunizmu, ale vyplývajú z byrokratického postavenia sudcov, nízkej prestíže a slabého ohodnotenia sudcovského povolania počas trvania komunistického režimu. V demokratickom režime sa na jednej strane môžu prejavovať vo veľmi neefektívnom využívaní nástrojov zúčtovateľnosti, v podobe odmeňovania (Kosař 2016, 325-326) a napríklad aj pri disciplinárnych konaniach. Zároveň sú identifikovateľné v náchylnosti sudcovského stavu dbať viac o svoje materiálne podmienky, než o kvalitu a efektivitu súdneho systému. A hoci je možné, že sa tieto postoje a zvyklosti – týkajúce sa ako rozhodovacej činnosti, tak aj otázky správy súdnictva – vnútri súdnej moci postupom času menia, tak je aj naďalej potrebné zdôrazňovať úlohu vzdelávania nových právnikov, ako aj výberu sudcov a spravovania ich profesionálnych kariér, v duchu demokratických tradícií.

Literatúra

- Annus, Taavi, a Margit Tavits. „Judicial Behavior After a Change of Regime: The Effects of a Judge and Defendant Characteristics.“ *Law and Society Review, Vol. 38, No. 4*, 2004: 711-736.
- Baer, Josette. „Boxing and Politics in Slovakia: 'Meciarism' Roots, Theory, Practice.“ *Democratization, Vol. 8, No. 2*, 2001: 97-116.
- Bix, Brian H. „Radbruch's Formula and Conceptual Analysis.“ *The American Journal of Jurisprudence, Vol. 56*, 2011: 45-57.
- Blankenburg, Erhard. „The Purge of Lawyers after the Breakdown of the East German Communist Regime.“ *Law & Social Inquiry, Vol. 20, No. 1*, 1995: 223-243.
- Bobek, Michal. „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries.“ *European Public Law, Vol. 14, No. 1*, 2008: 99-123.
- CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice. „European judicial systems: Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 23.“ Council of Europe, 2016.
- David, Roman. „From Prague to Baghdad: Lustration Systems and Their Political Effects.“ *Government and Opposition, Vol. 41, No. 3*, 2006: 347-372.
- Dyzenhaus, David. *Judging the Judges, Judging Ourselves: Truth, Reconciliation and the Apartheid Legal Order*. Oxford: Hart Publishing, 2003.
- Elster, Jon. „The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reform.“ In *Constitutionalism and Democracy*, editor Douglas Greenberg, Stanley N. Katz, Steven N. Wheatley, & Melanie Beth Oliveiro, 267-274. New York: Oxford University Press, 1993.
- Fiss, Owen. „The Limits of Judicial Independence.“ *University of Miami Inter-American Law Review, Vol. 58*, 1993: 57-76.
- Fleck, Zoltán. „Judicial Independence and Its Environment in Hungary.“ In *Systems of Justice in Transition: Central European Experiences Since 1989*. Aldershot: Ashgate, 2003.
- Forsberg, Tuomas. „The Philosophy and Practice of Dealing with the Past: Some Conceptual and Normative Issues.“ In *Burying the Past, Making Peace and Doing Justice after Civil Conflict*, editor Nigel Biggar, 65-83. Washington, DC: Georgetown University Press, 2003.
- Grzymala-Busse, Anna Maria. *Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

- Harris, Erika. „Slovakia since 1989.“ In *Central and Southeast European Politics since 1989*, editor Sabrina P. Ramet. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Haughton, Tim. „Exit Choice and Legacy: Explaining Patterns of Party Politics in Post-communist Slovakia.“ *East European Politics, Vol. 30*, 2014: 210-229.
- Hrubala, Ján. „Praktické skúsenosti pri výbere sudcov (reflexia člena výberovej komisie).“ In *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská: Výber sudcov*, editor Kristína Babiaková, 28-33. Pezinok: Via Iuris, 2015.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Kovanic, Martin. „Institutes of Memory in the Slovak and Czech Republics... What Kind of Memory?“ In *Secret Agents and the Memory of Everyday Collaboration in Communist Eastern Europe*, editor Péter Apor, Sándor Horváth, & James Mark, 81-104. London: Anthem Press, 2017.
- Kovanic, Martin. „Transitional Justice Dynamics in Slovakia: from Silence to the Nation's Memory Institute.“ *CEU Political Science Journal, Vol. 7, No. 4*, 2012: 385-410.
- Kühn, Zdeněk. „Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu.“ In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*, editor Michal Bobek, Pavel Molek, & Vojtěch Šimíček, 207-227. Brno: Masarykova Univerzita, 2009a.
- Kühn, Zdeněk. „The Democratization and Modernization of Post-Communist Judiciaries.“ In *Central and Eastern Europe After Transition: Towards a New Socio-legal Semantics*, editor Alberto Febbrajo, & Wojciech Sadurski, 177-200. New York: Routledge, 2016.
- Kühn, Zdeněk. *The Judiciary in Central and Eastern Europe: Mechanical Jurisprudence in Transformation?* Boston, MA: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- Kühn, Zdeněk. „Zločin a Trest.“ In *Komunistické Právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*, editor Michal Bobek, Pavel Molek, & Vojtěch Šimíček, 207-227. Brno: Masarykova Univerzita, 2009b.
- Kuzio, Taras. „Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple?“ *Politics, Vol. 21, No. 3*, 2001: 168-177.
- Larkins, Christopher M. „Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis.“ *The American Journal of Comparative Law, Vol. 44, No. 4*, 1996: 605-626.
- Ledeneva, Alena. „Telephone Justice in Russia.“ *Post-Soviet Affairs, Vol. 24, No. 4*, 2008: 324-350.

- Markovits, Inga. „Children of a Lesser God: GDR Lawyers in Post-Socialist Germany.“ *Michigan Law review*, Vol. 94, No. 7, 1996: 2270-2308.
- Markovits, Inga. *Justice in Lüritz: experiencing socialist law in East Germany*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010.
- Merryman, John Henry. *The Civil Law Tradition: An Introduction of the Legal System of Western Europe and Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 1990.
- Nalepa, Monika. *Skeletons in the Closet: Transitional Justice in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Nedelsky, Nadya. „Czechoslovakia and the Czech and Slovak Republics.“ In *Transitional Justice in Eastern Europe and the former Soviet Union: Reckoning with the communist past*, editor Lavinia Stan, 37-75. New York: Routledge, 2007.
- Nedelsky, Nadya. „Divergent Responses to a Common past: Transitional Justice in the Czech Republic and Slovakia.“ *Theory and Society*, Vol. 33, No. 1, 2004: 65-115.
- Offe, Claus. „Capitalisms by Democratic Design? Democratic Theory Facing Triple Transformation in East Central Europe.“ *Social Research*, Vol. 58, No. 4, 1991: 865-892.
- Pažout, Jaroslav. *Trenstněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období takzvané normalizace (1969-1989)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2017.
- Quigley, John. „Socialist Law and the Civil Law Tradition.“ *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 37, No. 4, 1989: 781-808.
- Rohárik, Pavol. „The Judiciary and Its Transition in Slovakia after 1989.“ In *Systems of Justice in Transition: Central and Eastern European Experiences Since 1989*, editor Jiří Příběh, Pauline Roberts, & Young, James. Burlington, VT: Ashgate, 2003.
- Sajó, András, a Vera Losonci. „Rule by Law in East Central Europe: Is the Emperor's New Suit a Straightjacket?“ In *Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World*, editor Douglas Greenberg, Stanley N. Katz, Steven C. Wheatley, & Melanie Beth Oliveiro, 321-338. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Schwab, Klaus, a Xavier Sala-i-Martin. *The Global Competitiveness Report 2015-2016*. Geneva: World Economic Forum, 2015.
- Szomolányi, Soňa. „Cesta Slovenska k demokracii: od "devianta" k štandardnej novej demokracii.“ In *Slovensko: Desať rokov samostatnosti a rok reforiem*, editor Grigorij Mesežnikov, & Oľga Gyarfašová, 9-24. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004.

- Teitel, Ruti G. *Transitional Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Uzelac, Alan. „Survival of the Third Tradition?“ *Supreme Court Law Review*, Vol. 49, 2010: 377-396.
- Wagnerová, Eliška. „The Position of Judges in the Czech Republic.“ In *Systems of Justice in Transition: Central European Experiences Since 1989*, editor Jiří Příbáň, Pauline Roberts, & James Young, 163-179. Aldershot: Ashgate, 2003.
- Yusuf, Hakeem O. „Calling the Judiciary to Account for the Past: Transitional Justice and Judicial Accountability in Nigeria.“ *Law & Policy*, Vol. 30, No. 2, 2008: 194-226.
- Žáček, Pavel. *ŠtB na Slovensku za "normalizácie"*. Bratislava: Oddelenie dokumentácie zločinov Komunizmu Ministerstva spravodlivosti SR, 2002.
- Zalaquett, Jose. „Confronting Human Rights Violations Committed by Former Governments: Principles Applicable and Political Constraints.“ In *Transitional Justice. Volume 1: General Considerations*, editor Neil J. Kritz, 3-31. Washington, DC: US Institute of Peace, 1995.

3

PRÍČINY A DÔSLEDKY NADREPREZENTÁCIE ŽIEN V SLOVENSKOM SÚDNICTVE

Matej Uhlík¹ & Samuel Spáč

Keď v posledných dňoch svojho funkčného obdobia menoval v roku 1991 guvernér Minnesoty R. Perpich za sudkyňu najvyššieho súdu štátu S. Gardebring, ako jeden z dôvodov uviedol snahu zabezpečiť, aby obsadenie súdu reflektovalo zloženie populácie štátu Minnesota. Prvýkrát tak došlo k tomu, že najvyšší súdny orgán štátu mal nadpolovičné zastúpenie žien. V reakcii na tento "precedens" začali novinári, ale aj širšia verejnosť, klásť sudkyňiam najvyššieho súdu otázky, ktoré sa dotýkali možného vplyvu tejto zostavy na rozhodované prípady. Odpovede sudkýň ponúkli celú škálu argumentov. Kým druhá služobne najmladšia sudkyňa E. M. Tomljanovich výrokmi o zohľadňovaní ženskej skúsenosti pri rozhodovaní vzbudila hlavne u mladých právničiek a feministiek istý optimizmus, sudkyňa J. M. Coyne schladila entuziazmus svojich kolegyň vyjadrením o tom, že táto zmena zrejme nebude mať na konci dňa vplyv, nakoľko sa domnievala, že múdry starý muž a múdra stará žena napokon aj tak dôjdu k rovnakému záveru (Margolick 1991).

Všeobecne v politických režimoch po celom svete platí, že ženy sú v mocenských pozíciách reprezentované výrazne v nižšej miere než muži. To platí pre verejnú (napr. Liu a Banaszak 2017, Lawless a Fox 2005), rovnako ako súkromnú sféru (napr. Carrasco Gallego, a iní 2015, Brown 2017). Postupom času sa zastúpenie žien vo vládach a parlamentoch zvyšuje, ide ale o proces, ktorý je postupný a zďaleka nie rovnaký vo všet-

¹ Táto kapitola bola podporená projektom VEGA, 1/0770/16

kých častiach sveta, či Európy (napr. Haugsgjerd Allern a Karlsen 2014, Ruedin 2013, Dahlerup 2011, Krook 2010, Lovenduski 2000).

Po takmer troch dekádach od zmeny politického režimu na Slovensku nedokázali ani jedny zo siedmich parlamentných volieb konajúcich sa od roku 1993 vyprodukovať v zastupiteľskom orgáne SR, Národnej rade SR, také zastúpenie, ktoré by reflektovalo demografické a socioekonomické zloženie spoločnosti. Najvyšší podiel zastúpených žien má Národná rada, ktorá vzišla z volieb v roku 2016², ale 20%-ný podiel stále výrazne zaostáva za priemerom EÚ (28,7 %, European Commission 2017). Obdobná situácia je pozorovateľná aj pri pohľade na exekutívnu zložku moci. Vlády na Slovensku viedlo do dnešného dňa päť rôznych osôb, pričom žena bola na jej čele jedinýkrát, a to v období 2010 až 2012, keď sa predsedníčkou vlády stala I. Radičová. Výrazne odlišný pomer nedosahuje ani zastúpenie žien v rámci ministerských pozícií. V aktuálnej vláde R. Fica zastávajú ženy 3 z 15 vládnych postov, čím "vyrovnávajú" maximum z rokov 1998 až 2001.

Výnimku v relatívne nízkom zastúpení žien tvorí súdna moc. Práve z tohto dôvodu sa v literatúre frekventovane používa termín „feminizácia“, ktorý na jednej strane implikuje dominanciu žien (Duarte, a iní 2014), no na strane druhej určitý proces zvyšovania zastúpenia žien, ku ktorému však v postkomunistických krajinách nedochádza, keďže tieto súdny systémy už „feminizované“ sú. Z krajín EÚ mali nižšie ako polovičné zastúpenie žien v súdnictve len vo Švédsku, Malte, Írsku a Veľkej Británii. V 26 súdnych systémoch³, ktorých dáta v tejto oblasti boli v správe CEPEJ predstavené, dosahoval priemerný podiel zastúpenia žien v súdnictve 55 %, pričom vyššiu mieru ženskej reprezentácie ako Slovensko (62 %) malo osem krajín, prevažne z postkomunistického priestoru – Slovinsko, Lotyšsko, Rumunsko, Grécko, Luxembursko, Chorvátsko, Maďarsko a Estónsko (CEPEJ 2016, 101). Pri pohľade na obsadenie najvyšších súdov je už Slovensko medzi tromi krajinami s najvyšším zastúpením žien – vyššie zastúpenie než na Slovensku (58 %) je len v Lotyšsku (62 %) a v Rumunsku (84 %). Navyše, po Rumunsku, ktoré má dokonca na najvyššom stupni justície viac sudkýň ako

² Podiely žien zastúpených v NRSR podľa rokov: 1994 – 14,66%; 1998 – 12,66%; 2002– 19,33%; 2006 – 16%; 2010 – 15,33%; 2012 – 16%; 2016 – 20%

³ Správa neobsahuje údaje pre Bulharsko, Nemecko a Poľsko; Veľká Británia je vylúčená z dôvodu výrazného rozdielu v nastavení súdneho systému.

na prvom stupni, je na Slovensku najnižší pokles v zastúpení na vyšších miestach súdnej hierarchie – oproti 64 % podielu sudkýň na okresných súdoch má Najvyšší súd len o šesť percent nižšie zastúpenie žien. Ženy sú významne zastúpené aj v pozíciách predsedov súdov – až 48 %, avšak v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ a najmä krajinami s podobnou historickou skúsenosťou nie je takéto číslo žiadnou výnimkou. Naopak, pomerne výnimočné je, že v súčasnosti sú ženy na troch najvyšších postoch, ktoré reprezentujú súdnu moc – predsedníčkou Ústavného súdu SR je I. Macejková, predsedníčkou Najvyššieho súdu SR je D. Švecová a predsedníčkou Súdnej rady SR je L. Praženková, ktorá v júli 2017 nahradila na tomto poste J. Bajánkovú.

Naším cieľom je v tejto kapitole podrobnejšie preskúmať príčiny a prípadné dôsledky feminizácie súdnictva na Slovensku. Zaujímajú nás vnútorné motivácie sudkýň vstúpiť do tejto profesie a identifikovať príčiny udržiavania tohto stavu. Z tohto dôvodu sa analýza opiera prednostne o dáta získané v pološtruktúrovaných rozhovoroch so sudkyňami, ktoré pracujú na rôznych úrovniach súdnictva na Slovensku. V teoretickej časti ponúkame prehľad základných teoretických konceptov spojených s rodovou reprezentáciou, s osobitnou pozornosťou venovanou literatúre o feminizácii súdnictva. V druhej časti potom ponúkame analýzu uskutočnených rozhovorov, pričom sa zameriavame na okolnosti ovplyvňujúce kariéry sudkýň na Slovensku, konkrétne ich vnútorné motivácie, špecifickosť postkomunistického kontextu, výkon funkcie a kariérny rast. Cieľom kapitoly je lepšie pochopenie problematiky a rozšírenie obmedzeného počtu empirických analýz, ktoré sa zastúpenie žien v súdnictve venujú (Duarte, a iní 2014, Ivanova 2015).

3.1. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

V tejto časti predstavíme tri témy, ktorými sa táto kapitola, stojaca na pomedzí rodových štúdií a výskumom súdnej moci, zaoberá. Prvou z nich je rodová reprezentácia, v ktorej sa v krátkosti zameriame na význam rovnosti medzi pohlaviami v zastávaní mocenských pozícií. V druhej časti túto perspektívu zameriame na problematiku súdnej moci, ktorá sa od moci legislatívnej či exekutívnej v tomto ohľade často odlišuje, ako už bolo načrtnuté v úvode tejto kapitoly. Na záver stručne rozdiskutujeme možné dôsledky ženskej nadreprezentácie na samotný

výkon súdnej moci, čím zarámčujeme analýzu predstavenú v nasledujúcej časti.

3.1.1. Rodová reprezentácia

Problematika rodovej reprezentácie je v literatúre predmetom výskumu dlhodobo. Primárnym záujmom je vysvetľovanie príčin nerovností v zastúpení mužov a žien v mocenských pozíciách, identifikácia konkrétnych faktorov, ktoré tento stav spôsobujú a pomáhajú udržiavať, a tiež návrh riešení na zmenu tohto stavu. Hoci sa spravidla píše o nerovnosti medzi rodmi ako takými, dáta ukazujú, že v absolútnej väčšine prípadov ide o disproportčné zastúpenie mužov na úkor žien. Nereprezentatívne zastúpenie a jeho replikácia vedú k viacerým problémom, či už vo vzťahu k legitímite zastupiteľských zborov v demokratických spoločnostiach (Beetham 2006), férovosti (Dahlerup 2011), reprezentácie partikulárnych záujmov špecifických skupín v spoločnosti (Ruedin 2013), či potenciálnemu mrhaniu ľudským potenciálom spojeným s vylúčením, resp. obmedzením časti populácie z participácie na verejnom živote (Lovenduski 2000). Vysvetlenia tohto stavu vidia autori na rôznych miestach, či už na úrovni inštitúcií ako súboru formálnych a neformálnych pravidiel a noriem ovplyvňujúcich ľudské správanie v spoločenskom a politickom živote; hlbšie ukotvených štrukturálnych faktoroch spojených s konkrétnym prostredím – krajinou a spoločnosťou; a v neposlednom rade v osobných schopnostiach a zdrojov jednotlivca (O’Neil a Domingo 2015).

Moc samotná je jedným z centrálnych konceptov politickej vedy a z pohľadu na štát ako celok je justícia jednou z jej troch hlavných zložiek. O’Neil a Domingo (2015) zdôrazňujú, že skúmať držiteľov moci je dôležité najmä preto, že ľudia s rozhodovacou silou dokážu svojou činnosťou ovplyvňovať životy jednotlivcov a celej spoločnosti. A hoci najčastejšou oblasťou záujmu sú primárne tradičné miesta koncentrácie moci ako parlamenty (Beetham 2006, Childs a Krook 2009), vlády (Stockemer, Daniel; Sundström, Aksel 2017) či vrcholové pozície v súkromných podnikoch a nadnárodných korporáciách (Carrasco Gallego, a iní 2015), súdna moc by nemala byť výnimkou.

Práve na lepšie pochopenie toho, kto sú sudkyne, ako osoby či ako ústavní činitelia, s akými motiváciami sa pre kariéru rozhodli a ako ju vykonávajú, sme uskutočnili sériu pološtrukturovaných rozhovorov s cieľom rozšíriť zatiaľ obmedzené poznanie prieniku medzi skúmaním súdnej moci a rodovej perspektívy.

3.1.2. Nadreprezentácia žien v súdnictve: možné vysvetlenia

V akademickej literatúre možno nájsť niekoľko vysvetlení pre zvýšenie, resp. zvyšujúcu sa reprezentáciu žien v súdnej moci. Kühn spája „feminizáciu“ súdnictva s nízkou prestížou sudcovského povolania, keďže krajiny, kde sudcovská funkcia patrí medzi prestížne povolania – ako Nemecko, Veľká Británia či USA, majú tradične nižšie zastúpenie žien (Kühn 2011, 170). Vyššia reprezentácia žien je tiež podľa Kühna dedičstvom komunizmu, a to z dvoch dôvodov. Tým prvým je, že socialistické súdy sa do veľkej miery venovali oblastiam, ktoré sa dajú považovať za tradične „ženské“, ako rodinné právo, čoho prirodzeným dôsledkom je vyššia atraktivita sudcovského povolania pre ženy. Druhým dôvodom je nízka prestíž, ktorá vyplýva z štátom presadzovaného vnímania sudcov ako nie práve zaujímavu platených byrokratov, ktorých cieľom je mechanicky aplikovať zákony na konkrétne situácie (Kühn 2011, 54). Neplatí pri tom, že ženy si úmyselne vyberajú málo prestížne povolania, ale to, že nízka prestíž znižuje záujem mužov, čo prispieva k nerovnovážnemu zastúpeniu medzi pohlaviami.

Podľa Posnera však, na rozdiel od socializmu, je prestíž povolania v demokratickom zriadení jedným z dôvodov atraktivity sudcovskej funkcie (Posner 1993, 31-39). Okrem prestíže je to tiež platové ohodnotenie, reputácia spojená s výkonom funkcie a čas venovaný práci na úkor trávenia času podľa vlastných preferencií. Práve argument zohľadňujúci časovú flexibilitu zdôrazňuje Uzelac, ktorý ako dôvod „feminizácie“ súdnej moci uvádza možnosť sklbenia práce a starostlivosti o domácnosť a deti, ktoré sudcovské povolanie umožňovalo. Právnické povolanie je totiž často rodinnou záležitosťou, kde obaja partneri, či ich deti, sú absolventmi právnických fakúlt, a tak môže platiť, že v niektorých rodinách sa po páde socializmu rozhodli partneri svoje kariérne cesty rozdeliť, pričom ženy si častejšie vybrali pozície v súdnictve a muži finančne atraktívnejšie pôsobenie v advokácii, resp. v súkromnom sektore (Uzelac 2010, 387). Takýto vzorec vo výbere kariér bolo možné pozorovať po roku 1989 aj v Československu, minimálne v jeho českej časti (Wagnerová 2003). Z byrokratickej povahy sudcovskej funkcie totiž vyplýva viacero relatívnych výhod. Pracovná doba je v zásade ohraničená, pozícia sudcu v demokratických krajinách je prakticky doživotná, čo dáva napríklad ženám istotu, že sa počas kariéry nebudú musieť nikam presúvať či meniť svoje pôsobisko, ak tak nebudú samé chcieť. To im umožňuje držať rovnováhu medzi pracovným a súkromným

životom do veľkej miery vo vlastných rukách (Duarte, a iní 2014, Schultz 2003). Z tohto dôvodu si ženy vyberajú prácu v súdnictve často ako svoju prvú voľbu a prakticky hneď po škole smerujú na úradnícke alebo asistent-ské pozície na súdoch, na rozdiel od mužov, ktorí si častejšie vyberajú pôsobenie v privátnom sektore (Duarte, a iní 2014). Práve fakt, že ženy dominujú na úradníckych pozíciách v súdnictve sa potom premieňa do vyššej reprezentácie žien v sudcovských funkciách, nakoľko tie v prípade, že sú v justícii nejaké voľné miesta, majú oproti iným kandidátom výhodu skúsenosti s prácou na súde (Ivanova 2015).

3.1.3. Efekty nadreprezentácie

Existencia nevyváženého zastúpenia žien a mužov v súdnictve má potenciálne implikácie na výkon spravodlivosti na súdoch. Princíp rovnakého zaobchádzania je totiž jedným zo základných kameňov, na ktorom stojí koncept spravodlivosti. Preto je dôležité uvažovať o tom, či obvinený resp. strana sporu má rovnakú šancu domôcť sa spravodlivosti bez ohľadu na to, aký sudca resp. sudkyňa v jeho prípade rozhoduje (Coontz 2000). Práve (ne)prítomnosť rozdielnych a stabilných vzorcov správania medzi mužmi a ženami pri výkone sudcovskej profesie je predmetom záujmu spoločenských vedcov. Jeden z hlavných argumentov feminizmu je postavený na zovšeobecnených predpokladoch o tom, že jednotlivci (ženy a muži) prinášajú do výkonu svojho povolania svoje charakteristické vlastnosti a premietajú v ňom svoje životné skúsenosti (Norris a Lovenduski 1995). To môže viesť k tomu, že rovnaké morálne dilemy riešia odlišným spôsobom. Táto argumentácia vychádza z Gilliganovej teórie rodovej socializácie, podľa ktorej muži a ženy operujú s rôznym vnímaním konceptu spravodlivosti. Pre Gilligan je mužské riešenie morálnych dilem postavené na princípoch akými sú spravodlivosť, dodržiavanie pravidiel či individuálne práva, zatiaľ čo ženy pri riešení morálnych dilem operujú najmä s konceptmi medziľudských vzťahov, opatery a súcitu (Gilligan 1982).

Empirické výskumy testujúce takto rodovo deterministické teórie ukázali, že skúmanie tohto fenoménu má, v kontexte práva na rovnosť pred zákonom a práva na spravodlivý proces, zmysel. Či už išlo o širšie skúmanie procesu hľadania riešenia a zdôvodňovania riešení morálnych dilem (napr. Dawson 1995), alebo o analýzu súdnych rozhodnutí a výšky trestov za kriminálne trestné činy (napr. Steffensmeier a Hebert 1999), výskumy často ukázali prítomnosť rodovo determinovaných a štatisticky

signifikantných rodových rozdielov pri vynášaní súdov. Je však potrebné zdôrazniť, že spomínané výskumy sú ukotvené v kontexte západných demokracií, a preto je potrebné brať do úvahy ich možnú neprenositelnosť do odlišných podmienok.

Na účely výskumu efektov feminizácie súdnictva je preto legitímne uvažovať aj o samotnom výkone súdnej moci, nakoľko je teoreticky možné, že prefeminizované prostredie súdnictva vystavuje strany sporov resp. obžalovaných pred súdom situáciám, keď sú ich šance na spravodlivé riešenie sporu ovplyvnené tým, či ich prípad dostane na starosť sudca alebo sudkyňa. Podobným argumentom je aj to, že výraznejšie zastúpenie žien v prednostne maskulínných prostrediach môže mať vplyv na to, ako sa inštitúcie vyvíjajú a ako vykonávajú svoje povinnosti (Dahlerup 1988). V prípade jeho platnosti tak môžu byť účastníci súdnych procesov vystavení rodovo zaťaženému výkladu spravodlivosti.

3.2. FEMINIZÁCIA SÚDNICTVA OČAMI SUDKÝŇ

Základom empirickej časti tejto kapitoly sú dáta z rozhovorov, ktoré sa uskutočnili v auguste 2017. Ich respondentkami bolo celkovo päť sudkýň zo západného a východného Slovenska, ktoré pôsobia na okresných a krajských súdoch. Vzorka je tiež rôznorodá z pohľadu vnútornej hierarchie v súdnictve, keďže rozhovory boli uskutočnené ako s radovými sudkyňami, tak i sudkyňami na riadiacich postoch – jednou predsedníčkou a jednou podpredsedníčkou súdu. Vo vzorke boli zohľadnené rozdielne kariérne cesty sudkýň, keďže obsahuje respondentky, ktoré prešli do sudcovského stavu zvnútra systému (či už z iných právnických profesií v rámci systému, ako bývalé prokurátorky alebo justičné čakateľky), ale tiež také, ktorých predchádzajúca kariéra bola mimo súdnictva (advokácia, akadémia). Čo vzorka respondentiek stráca do počtu, vyvažuje svojou pestrosťou a dáva tak prinajmenšom predpoklad na získanie základných kontúr o pôsobení sudkýň v súdnom systéme a potenciálne slúžiť pre rozsiahlejší budúci výskum sudcovských kariér z rodového pohľadu.

3.2.1. Motivácie pre kariéru v súdnictve

Spoločným menovateľom, ktorý spája všetky respondentky a vysvetľuje ich motiváciu pre vstup do sudcovského stavu je rodina. Či už

išlo o prípady, keď respondentky uvádzali, že právnické resp. sudcovské povolanie bolo prítomné počas obdobia ich primárnej socializácie v rodinnom prostredí, alebo sa naopak negatívne vymedzovali a zdôrazňovali, že z takéhoto prostredia neprichádzajú, odvolávanie sa na rodinné zázemie a prípadných iných sudcov a sudkýň sa ukázalo ako opakujúci sa argument v snahe rámcovať svoje kariérne voľby.

Navyše, naratív zohľadňujúci rôzne aspekty rodinného života a potreby z neho vychádzajúce bol témou, ktorá sprevádzala nielen vysvetľovanie motivácií stať sa právničkou a neskôr sudkyňou. Tieto motivácie sa na základe odpovedí respondentiek dajú zaradiť do dvoch všeobecnejších, avšak nie nevyhnutne vylučujúcich sa rovín – vzorov v rodine a pragmatizmu. V oboch rovinách je začiatkom rozhodnutie študovať právo. Najmä v prípade sudkýň, ktoré pochádzali z právnického prostredia, bola táto voľba spojená so záujmom o profesiu, ktorú u nich vyvolali ich rodinní príslušníci. Či už išlo o rodičov alebo vzdialenejších členov rodiny, s ktorými trávili čas počas dospievania, vystavenie rodinnému vplyvu a zoznámenie sa s témou v ranom veku bolo faktorom, ktorý ovplyvnil rozhodnutie pokúsiť sa o kariéru v práve. Druhou rovinou vysvetlení kariérnej voľby je jej praktická stránka, zdôrazňovaná najmä funkčne mladšími sudkyňami, ktoré vyštudovali právo až po roku 1989. Pre tieto respondentky tvorí jednu z hlavných motivácií najmä praktická výhoda právnického vzdelania, ktoré bolo vnímané ako „univerzálne vzdelanie pre mladého človeka a ako čosi, čo pomáha jednotlivcovi v každodenných veciach.“

Podobné argumenty sa v odpovediach respondentiek objavujú aj pri vysvetľovaní dôvodov, pre ktoré sa rozhodli uchádzať sa o sudcovské pozície. Navyše bez ohľadu na predchádzajúce povolanie a to, či pochádzali zo súkromnej sféry alebo zvnútra systému, motivácie presunu, resp. postupu na sudcovskú pozíciu a následná špecializácia môže byť opätovne vnímaná na dvoch, opäť nie vzájomne sa vylučujúcich rovinách, a to v rovine pragmatickej a emočnej.

Pragmatické vysvetlenie je založené na už načrtnutom naratíve rodiny, či slovami jednej z respondentiek „ženy ako prvku stability v rodine“. Práve stabilita povolania sudkyne a výhody z neho plynúce boli jedným z často opakovaných dôvodov, pre ktorý sa pre kariéru v súdnictve rozhodli, resp. pre ktorý vidia jej atraktivnosť aj v súčasnosti. Opakovane sa v rozhovoroch objavovali výhody, ktoré umožňujú sudkyňiam túto stabilitu pre seba svoju rodinu – najmä deti – zabezpečiť: súčasné platové podmienky, vymenovanie do funkcie bez časového obmedzenia a iné pra-

covné benefity⁴. Jedna z respondentiek explicitne hovorila o tom, že „pri aktuálnej, viac ako 30% rozvodovosti na Slovensku, ide pre ženu v takomto prípade o významnú finančnú istotu.“ Deti a celkovo materstvo sú tiež významným faktorom v kariérach sudkýň. Okrem finančného zabezpečenia je justícia prostredím veľmi priateľským a podporujúcim vyvážený vzťah medzi súkromným a profesionálnym životom, či už vďaka možnosti práce z domu, či pružného pracovného času. Tým sa potvrdzujú argumenty uvedené v literatúre Uzelacom (2010), Duarte (2014) či Schulzom (2003). V spojení s tým, že sudkyne – hlavne na úrovni okresných súdov, kde nie sú nútené svoj rozvrh práce prispôbovať iným sudcom – sú prakticky samostatne fungujúce jednotky schopné vlastnej organizácie práce a pracovného času, čo je výrazným benefitom a možným motivačným elementom pre vstup do sudcovskej funkcie. Osobitne v porovnaní s inými povolaniami vnútri systému (napr. v prokuratúre), či mimo neho (advokácia).

Práve prechod z iného právnického povolania do sudcovského stavu, či následná špecializácia v rámci neho je priestorom, kde sa v motivácii sudkýň objavujú okrem pragmatických aj emočné argumenty. Jedným z dobrých príkladov je napríklad respondentka – sudkyňa krajského súdu, ktorá do stavu prešla z pozície prokurátorky. Dlhoročná špecializácia na trestné právo a skúsenosť s prácou na najťažších násilných a ekonomických trestných činoch viedli napríklad k prideleniu prípadu týkajúcom sa vraha malých detí v čase, keď sama sudkyňa mala malé deti, čo napokon zavážilo pri jej rozhodnutí túto agendu opustiť a prejsť na civilnú. Zohľadňovanie potrieb spojených s rodinným životom sa ukázalo aj pri rozhovoroch so sudkyňami s predchádzajúcou skúsenosťou v súdnictve. Iným variantom tohto uvažovania je príklad jednej z okresných sudkýň zo západného Slovenska, ktorá po dlhoročnej práci v súkromnej sfére – v pozícii advokátskeho koncipienta a neskôr vo vlastnej advokátskej kancelárii – prišla k rozhodnutiu „opustiť sféru, ktorá si vyžadovala extrémne pracovné hodiny, ktoré išli na úkor rodinných povinností“. Práca v justícií sa teda, na základe odpovedí respondentiek, javí ako atraktívnejšia alter-

⁴ Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov priznáva sudcom niekoľko zaujímavých benefitov zaujímavých z pohľadu sklbenia rodinného a pracovného života. Ako príklad môže slúžiť základná výmera dovolenky, ktorá je stanovená na šesť týždňov, príplatok k peňažnej pomoci v materstve vo výške vo výške 55 % funkčného platu, či možnosť práce z domu.

natíva voči iným právnickým povolaniam, hlavne z dôvodu jej zlučiteľnosti so stále existujúcim "tradičným" rozdelením úloh v rodine.

V oboch spomenutých prípadoch navyše šlo o interakciu viacerých faktorov. Okrem pragmaticko-emočného zhodnotenia aktuálnych a ďalších životných priorít, zároveň v čase rozhodnutia respondentiek o kariéru sudkyne, či už v porevolučnom období, alebo v aktuálnych rokoch, tiež zohrala úlohu priaznivá situácia, ktorá sa dotýkala otvárania sa, resp. uvoľňovania pozícií.

3.2.2. Porevolučný kontext

Relatívne výhodné a motivačné podmienky práce v súdnictve otvárajú v kontexte feminizovaného súdnictva na Slovensku otázku, či rozdiel v zastúpení mužov a žien v tejto profesii nespočíva v ich rôznej atraktivite pre mužov a ženy. Na rozdiel od nerovnakého zastúpenia žien v iných zložkách moci, ktoré vysvetľujú napr. teória skleneného stropu, ktorá poukazuje na existenciu neformálnych bariér brániacim ženám v postupe do vyšších riadiacich a mocenských pozícií (Niskanen 2011), či teória o prítomnosti rodových stereotypov na základe ktorých sa voliči rozhodujú (Kahn 1994, Matland 1994), sú tieto prístupy na vysvetlenie situácie v súdnictve nedostatočné. V nasledujúcej časti sa preto venujeme analýze odpovedí respondentiek na otázky, ktoré sa dotýkali nimi vnímaných príčin a mechanizmov udržiavania tohto stavu. Respondentky opakovane poukazovali na fakt, že veľká časť nimi uskutočnených kariérnych volieb bola spojená s príležitosťami v danom momente. Prakticky všetky oslovené respondentky, bez ohľadu na dĺžku pôsobenia v justícii, označili za hlavnú príčinu existujúceho stavu veľký odchod ľudí, prevažne mužov, z justície spojený so zmenou politického režimu. Porevolučné roky boli, podľa jednej z respondentiek, spojené so „zmenou právneho a hodnotového nastavenia“, ktoré so sebou prinieslo pre mnoho ľudí zvnútra justičného systému „nové možnosti sebarealizácie“. Zmeny súvisiace s formovaním nového právneho systému a prechod na trhovú hospodárstvo vytvorili nové a často finančne lukratívne možnosti na využitie vedomostí a schopností. Svoju rolu určite podľa sudkýň zohralo, že v čase tejto spoločenskej zmeny nebol sudcovský post „spojený s atraktivitou ani z pohľadu platu, či honoru postu ústavného činiteľa.“ Práve vidina vyšších zárobkov v komerčnej sfére, zbavenia sa úradníckej nálepky a možnosť zvýšenia si spoločenského statusu bola podľa respondentiek hlavným dôvodom odchodu ich bývalých mužských ko-

legov zo súdництва. Tento odchod, ktorý bol vo výraznej miere záležitosťou sudcov – mužov, do istej miery potvrdzujú argumenty prezentované napr. Kühnom (2011). Vysvetlenie tohto fenoménu, ktorý otvoril množstvo pracovných pozícií, ktoré bolo treba obsadiť, leží podľa respondentiek už v spomínanej preferencii stability zo strany žien. Navyše sa dá v tomto prípade hovoriť o interakcii viacerých faktorov. Keď odchod ľudí zo sudcovských pozícií vytvoril prebytok voľných pracovných miest, štát reagoval napríklad zjednodušením formálnych procesov potrebných na doplnenie týchto stavov. Jedným z takýchto mechanizmov bolo uznávanie iného typu právnickej praxe, čo pre jednu z respondentiek zavážilo pri jej rozhodovaní o vstupe do justície. V čase jej rozhodovania nastala situácia, v ktorej „vtedy existujúce pravidlá (napr. uznávanie prokurátorských skúšok na sudcovské miesta) poslúžili ako prvok, ktorý nábor na tieto pozície urobil flexibilnejším“.

Hoci vyššie uvedené poznatky respondentiek objasňujú dôvody nerovného zastúpenia mužov a žien v slovenskom súdnictve, nevysvetľujú jeho pretrvávanie. Ako samotné respondentky hovoria, mnoho ich „kolegov a kolegýň, ktorí odišli počas veľkého porevolučného odlivu, sa napokon neuchytilo, ako by boli plánovali“, pričom ale vnímajú súčasný stav v súdnictve ako do značnej miery zakonzervovaný. Jedným z opakovane sa objavujúcich vysvetlení je pôvod nových sudcov v systéme, ktorí napriek otvorenosti výberového konania pochádzajú najmä z komunity vyšších súdnych úradníkov, ktorú tvoria prevažne opäť ženy. Tie medzi súdnymi úradníkmi dominujú podľa nich preto, že platové podmienky zrejme nie sú rovnako zaujímavé pre mužov ako pre ženy. Tu sa opätovne zjavuje motív pragmatizmu, v ktorom sú to práve ženy, ktoré sú ochotné zniesť hoci nižší, ale stabilný príjem s vidinou budúcej šance na zloženie sudcovských skúšok a lepšie finančné zabezpečenie a stabilitu. Naopak, pre mužov v pozíciách vyšších súdnych úradníkov zhruba päť až šesťročné obdobie po absolvovaní štúdia a pred dovŕšením vekovej hranice na vymenovanie za sudcu⁵ „vnímané ako nemotivujúce resp. ho mnohí využijú skôr na zabezpečenie rýchlejšej kariéry a materiálneho zabezpečenia.“ Tu sa môžu odrážať pretrvávajúce rozdiely v očakávaniach, ktoré kladie spoločnosť na mužov a ženy. V slovenskom kontexte to je práve vnímanie muža ako toho, koho úlohou je finančné zabezpečenie svojej budúcej rodiny. V tomto chápaní je tak obdobie strávené čakaním na možnosť získať sudcovskú funkciu považované za nelukratívne, resp. ako prekážka na

⁵ Minimálna veková hranica na vymenovanie sudcu je 30 rokov.

ceste na zabezpečenie materiálneho dostatku. Na dokreslenie situácie môže slúžiť jeden z príbehov respondentky z okresného súdu na západnom Slovensku, ktorej kolegu, vyššieho súdneho úradníka, donútila jeho „ambícia pokračovať v justícii a snaha vydržať na pozícii vyššieho súdneho úradníka, najmä v kontexte platových podmienok, odsťahovať sa kvôli vysokým nákladom na život z Bratislavy do rodného mesta na východnom Slovensku“.

Výberovým konaniam sudcov sa venujú iné kapitoly tejto knihy (pozri napr. kapitolu 4). V kontexte tejto kapitoly je relevantnou často sa opakujúca pripomienka respondentiek o výpadku strednej generácie sudcov. Ide práve o generáciu, ktorá sa "stratila" po novembri 1989. Práve táto – zrejme najmä mužská – skupina má totiž podľa respondentiek so skúsenosťami z výberových konaní problém s návratom. Hoci by „značná časť z nich o návrat mala záujem, mnohí neuspeli, alebo sa o to z obavy straty rešpektu zo strany bývalých kolegov ani nepokúsia.“ Dôvodom sú, podľa vyjadrení, náročné výberové konania zahŕňajúce jazykové testy. Jazyková bariéra tejto generácie, ktorá sa vzdelávala pred rokom 1989 v systéme s dominantnou ruštinou, nie je jedinou prekážkou. Túto cieľovú skupinu zasahujú aj nové pravidlá, ktoré sa dotýkajú výberových konaní, v ktorých úlohy zadávané uchádzačom o sudcovské miesta „zvýhodňujú aktuálnych vyšších súdnych úradníkov, ktorí na rozdiel od praktizujúcich advokátov a iných právnických povolání majú širší, resp. menej špecializovaný záber v dôsledku živej skúsenosti s aktuálnymi potrebami a požiadavkami súdov.“

Zmene pomeru medzi mužmi a ženami tiež bráni relatívne vysoká dočasná fluktuácia sudkýň z dôvodu využitia materskej, resp. rodičovskej dovolenky, počas ktorej súd nezískava automatické právo na doplnenie vypadnutých ľudských zdrojov, ale naopak komplikuje ich situáciu, keďže sa agenda dotknutej sudkyne prerozdeľuje medzi ostatných kolegov na súde a zvyšuje tak ich pracovnú zaťaženosť. Využívanie tohto inštitútu, spolu s odchodom do dôchodku, označujú respondentky ako „jeden z hlavných spôsobov uvoľňovania miest či už v justícii samotnej, ale tiež priamo v prostredí konkrétneho súdu.“

3.2.3. Špecializácia a rozvrh práce

Pokiaľ nás v predchádzajúcej časti zaujímal vnímanie respondentiek vo vzťahu k vstupu do systému, v tejto sa pozeráme na samotný výkon funkcie sudcu s cieľom identifikovať vlastnosti, ktoré by podľa

respondentiek mala mať osoba pre dobrý výkon tohto povolania. Zaujímá nás tiež, či existujú rozdiely, ktoré respondentky vnímajú, v riešení odlišných agiend a či rozhodovanie, podľa názoru respondentiek, využíva konkrétne vlastnosti typicky spájané so ženami resp. mužmi.

Nad rámec opakovaného poukazovania na plnenie základných predpokladov na výkon sudcovskej profesie (vek, bezúhonnosť, ochota sa celoživotne vzdelávať, či nutnosť udržiavať morálne čisté správanie nielen v profesionálnom, ale aj súkromnom živote), sa odpovede respondentiek výrazne prelínali aj pri identifikovaní predpokladov pre špecifický typ agendy. Hlavná deliaca línia, ktorú možno vo výpovediach respondentiek identifikovať, prechádza medzi trestným a občianskym právom. V prípade trestného práva bola zdôrazňovaná jeho výrazná špecifickosť, najmä kvôli tomu, že „sa zaoberá ľudskými zlyhaniami a rozhoduje sa priamo o vine a treste pre jednotlivca v rámci ochrany spoločnosti.“ Komplikovanosť a psychická náročnosť tejto agendy podľa respondentiek kladie zvýšené nároky na hľadanie rovnováhy medzi tvrdosťou povahy a empatie s cieľom, aby výsledkom nebola iba represia, ale tiež prevencia, resp. podľa možnosti prevýchova odsúdeného. Respondentky zhodne pomenovali aj vlastnosti dôležité pre úspešné vedenie týchto konaní. Zdôrazňovali vlastnosti ako razantnosť, osobná odolnosť a prirodzená autorita a povahová tvrdosť. Na druhej strane, pri občianskej agende boli skôr zdôrazňované schopnosti ako dôslednosť, cit pre proces, či trpezlivosť až „piplavosť“.

Takéto delenie vo veľkej miere korešponduje s názormi respondentiek na špecifické vlastnosti, ktoré do justície prinášajú muži a ženy. Aj keď ide iba o obmedzenú vzorku, je možné aspoň v jej rozsahu hovoriť o rodových rolách mužov a žien. Nie prekvapivo sa vlastnosti pripisované ako vhodné na dobré zvládanie trestno-právnej agendy do veľkej miery kryjú s vlastnosťami, ktoré sú v rámci justície prisudzované mužom. Tí sú „viac razantní a prirodzene rešpektovaní bez ohľadu na ich vek,“ „konštruktívnejší a praktickejší“, či sú dokonca osobami „s flexibilnejším právnym myslením a schopnosťou dostať sa rýchlejšie k podstate sporu.“ Na druhej strane sú u žien, sudkýň, zdôrazňované vlastnosti ako „väčšia odhodlanosť, ochota naštudovať si viac materiálov, či do detailov rozobrať rôzne právne aspekty, a v neposlednom rade, pri špecifických typoch agendy – najmä rodinnej – zohľadňovať osobnú skúsenosť.“

Pomerne jasne stanovené skupiny vlastností, ktoré respondentky spájajú s konkrétnymi typmi agendy, spolu s pomerne explicitne formulovanou predstavou o rodovom delení ich nositeľov resp. nositeľiek, otvá-

rajú otázku zohľadňovania týchto aspektov v rámci výberových konaní. Viaceré respondentky mali početné skúsenosti s výberových konaní, či už v podobe ich účastníčok, alebo v podobe členstva vo výberových komisiách. Podľa respondentiek slúžia výberové konania primárne na overenie schopností a kvalifikácie uchádzača stať sa sudcom ako takým a nerozlišuje sa, na aké miesto je kandidát perspektívne obsadzovaný. To však komplikuje súčasné nastavenie bezpečnostných previerok sudcov, ktoré oddiaľuje nástup na súd, pri čom sa "situácia na súde môže zmeniť tak, že sudca plánovaný na istý typ agendy môže byť napokon zadelený na úplne iný úsek.“

Iným dôsledkom feminizácie súdництва, ktorý sa v rozhovoroch v súvislosti s plánovaním rozvrhu práce a rozdelenia agiend, objavoval, bol častý odchod mladých sudkýň v produktívnom veku na materskú a rodičovskú dovolenku. Keďže tento inštitút je, podľa respondentiek, využívaný v drvivej väčšine prípadov v plnej miere, spôsobuje výrazné problémy v tejto oblasti, nakoľko za kolegyňu mimo výkonu súdy spravidla nedostávajú náhradu vo forme pridelenia dodatočného sudcu a agenda tak musí byť prerozdelená medzi zvyšných sudcov. V toho dôsledku dochádza často, obzvlášť na menších súdoch, k nadmernému zaťažovaniu zvyšných sudcov a predlžovaniu času potrebného na vydanie rozhodnutia. Viaceré z respondentiek potvrdili, že práve čerpanie materskej, resp. rodičovskej dovolenky vidia ako jednu z príčin predlžovania súdnych konaní. V tejto súvislosti však považujeme za potrebné zdôrazniť, že za takýto stav nie sú zodpovedné samotné sudkyne, ale kontext, v ktorom pôsobia. Po prvé, v byrokratickom modeli sudcovských kariér je očakávanou kariérnou cestou vstup do súdництва v relatívne mladom veku, spravidla pred tým než si väčšina z ľudí s podobným dosiahnutým stupňom vzdelania zakladá rodiny. Po druhé, ťarcha starostlivosti o domácnosť, ako aj využitie inštitútu materskej, resp. rodičovskej dovolenky v drvivej väčšine prípadov padá na ženy. A po tretie, v systéme, kde sú sudcovia do funkcie vymenovaní do životne, často až na tridsať a viac rokov, je správa súdnej sústavy a pridelenie sudcov veľmi rigidnou záležitosťou, ktorá spôsobuje, že namiesto sudkyne, ktorá zo súdu odchádza len na relatívne krátku a určitú dobu, nie je možné nájsť dočasnú náhradu ako je tomu v iných typoch zamestnania. Všetky respondentky zároveň zdôraznili, že nakoľko je využívanie materskej, resp. rodičovskej dovolenky v prostredí súdov pomerne bežné a frekventované, „väčšina sudkýň sa ju kvôli jej vysokej akceptácii snaží využiť naplno“.

3.2.4. Kariérny rast

Možnosť postupu v hierarchii konkrétneho súdu, či celkovo súdnej sústavy, je nemenej dôležitou súčasťou života sudcov a sudkýň. V tejto časti analyzujeme vyjadrenia respondentiek vo vzťahu k vnímaniu mobility v rámci systému a vôbec motivácie postupovať kariérne ďalej. Žiadna z respondentiek nevnímala, že by počas svojej kariéry bola niekedy zvýhodnená, resp. znevýhodnená zo systémových dôvodov. Ako sme už spomenuli vzorka respondentiek obsahovala sudkyne z rôznych úrovní (okresnej a krajskej) a s rôznou mierou angažovanosti na vedení súdu (radové sudkyne aj vedúce predstaviteľky konkrétnych súdov – predsedníčka resp. podpredsedníčka). Opätovne sa objavuje rodina ako faktor, ktorý ovplyvňuje vertikálne kariérne dráhy sudkýň. Viaceré respondentky zdôrazňovali zvýšenú administratívnu a časovú záťaž spojenú s riadiacimi funkciami a rámcovali ju ako čosi, čo zvyšuje záťaž na ich rodinné prostredie. Pre niektoré z nich to bol súčasne aj dôvod, prečo nemajú v pláne sa o tieto pozície v budúcnosti uchádzať. Kariérny postup je tak spojený s dodatočnými nákladmi, akými môžu byť napríklad dochádzanie do zamestnania, prípadne nutnosť sa presťahovať, pričom táto možnosť podľa respondentiek môže prichádzať do úvahy neskôr v kariére, resp. až potom, „ako majú sudkyne vyriešené svoje rodinné otázky, pod ktorými rozumeli napríklad vyriešenie rodinného stavu a stabilný rodinný život, odrastené deti a podobne.“ Aj v tejto otázke tak možno pozorovať, že vnímané rozdelenie mužských a ženských rolí v spoločnosti do značnej miery ovplyvňuje kariérne voľby sudkýň a pomáha lepšie pochopiť ako nadreprezentáciu žien v súdnictve ako celku, tak aj ich klesajúci podiel smerom nahor v hierarchii súdneho systému.

3.3. ZÁVER

Zistenia, ktoré sú založené na analýze uskutočnených rozhovorov, do značnej miery korešpondujú s existujúcim výskumom, ktorý sme predstavili v úvode kapitoly. Idú však podľa nás v niektorých prípadoch nad jeho rámec, pričom otvárajú nové otázky a perspektívy pre budúci výskum.

Pomerne silný faktor, ktorý vysvetľuje kariérne voľby žien na ceste za funkciou sudkyne, sa v prípade slovenských sudkýň ukazujú starostli-

vosť o rodinu, resp. možnosť skĺbenia súkromného a pracovného života. Ako argumentujú viacerí autori (napr. Uzelac 2010, Wagnerová 2010, Duarte, a iní 2014, Schultz 2003), jedno z primárnych vysvetlení spočíva v stabilite, ktoré toto povolanie prináša. Pokiaľ sa totiž už vymenované sudkyne nerozhodnú inak, je iba nízka pravdepodobnosť, že o svoju pozíciu prídu či im bude proti ich vôli zmenená pracovná náplň (napr. viac administratívnych povinností spojených s vedúcou pozíciou, či presun na vyšší stupeň v súdnej sústave). V momente, ako sa ženy v súdnictve už nachádzajú, sa stávajú sa do významnej miery nezávislými a môžu si život "zariadiť" podľa vlastných preferencií (flexibilný pracovný čas, práca z domu). Rodina a starostlivosť o ňu navyše ovplyvňovala nielen rozhodnutie o vstupe, resp. prechode do sudcovského stavu, ale v niektorých prípadoch tiež preferenciu agendy, na ktorú sa respondentky rozhodli špecializovať.

Argument Kühna (2011) o nízkej prestíži sudcovského povolania nám na vysvetlenie vnímania slovenských reálií zo strany respondentiek poslúži iba čiastočne. Na jednej strane dostupné dáta naznačujú, že nízka prestíž povolania stála za "masovým" odchodom sudcov zo systému po zmene režimu v roku. Na druhej strane "prestíž" nedokáže vysvetliť príčiny aktuálneho stavu, keď sú pozície v súdnictve atraktívne nielen z hľadiska statusu (ústavní činitelia), platovo (keďže sudcovia majú výrazne nadštandardný plat v kontexte nekomerčnej sféry), ale i z hľadiska pracovno-právnych podmienok. Otázkou ostáva prečo muži nejavia rovnaký záujem o prácu v súdnictve ako ženy a čo by sa dialo v otázke rodovej reprezentácie keby mali záujem o túto prácu rovnaký. Na jednej strane totiž napríklad s ohľadom na platové pomery zrejme platí, že práca v súdnictve je komparatívne platovo lukratívna aj v porovnaní s právnickou prácou v súkromnej sfére. Na druhej strane však zrejme platí, že úspešná kariéra v súdnom systéme, a teda vymenovanie do sudcovskej funkcie po rokoch strávených v pozícii v nie príliš finančne prítlačlivej pozícii súdneho úradníka či súdneho asistenta, je natoľko neistá, že mužom často za risk nestojí.

Napriek súčasnému nastaveniu systému výberu sudcov, ktorý je relatívne otvorený a umožňuje tak zapojenie uchádzačom nielen zvnútra systému – vyšším súdnym úradníkom – ale aj právnikom pôsobiacim v advokácii resp. iných komerčných povolaniach, väčšina nových sudcov stále pochádza z prostredia súdov. Hoci predchádzajúce analýzy nepreukázali štatisticky signifikantný vplyv pohlavia na úspešnosť vo výberových konaniach, dáta ukazujú, že sa o uvoľnené pozície na súdoch uchá-

dzajú častejšie ženy (vid'. kapitola 4). Na príčinách tohto stavu sa respondentky zhodli pomerne jednoznačne. Práca vyššieho súdneho úradníka so sebou prináša relatívne obsiahlu a administratívne náročnú agendu, ktorá je kombinovaná s nízkym finančným ohodnotením. Tu sa opätovne ponúka argumentácia rodovými faktormi a vnímaním, podľa ktorého táto práca poskytuje nerovnaké podmienky pre mužov a ženy z hľadiska vnímania ich samotných, alebo spoločnosti ako takej. Inými slovami, do hry sa tak opäť vracia vnímanie muža ako živiteľa rodiny, ktorý využije svoje prvé produktívne roky po ukončení štúdia na profesionálnu sebarealizáciu a finančné zabezpečenie seba a svojej rodiny. A vnímanie ženy, v ktorom bude ochotná zniesť prácu s nižším sociálnym statusom a stabilnejším, ale nižším príjmom s výhľadom do budúcnosti, v ktorej sa môže uchádzať o sudcovskú funkciu.

Trpezlivosť vo vzťahu k budúcemu cieľu je niečo, prečo podľa respondentiek ženy – vyššie súdne úradníčky – sú viac ochotné čakať na svoju šancu. Dáta z výberových konaní ukazujú, že vyšší súdni úradníci sú stále hlavnou zásobárňou nových sudcov. To je primárne spôsobené dôvernými skúsenosťami, ktorými vyšší súdni úradníci disponujú v porovnaní s uchádzačmi z externého prostredia.. Na rozdiel od nich po niekoľkoročnej skúsenosti na súde dôverne poznajú systém práce a dokážu tak vo výberovom konaní, do veľkej miery postavenom na štandardizovaných úlohách, ktoré za ostatné roky denne vykonávali, uspieť lepšie, než kandidáti zvonka. To môže viesť k tomu, že sa o sudcovské pozície opätovne nezaujímajú tí, ktorí z justície odišli po roku 1989.

Dôsledky nadmerného zastúpenia žien naznačujú, obdobne ako existujúci výskum, absenciu rozdielov pri výkone sudcovskej funkcie v závislosti od pohlavia. Rodové delenie v rámci justície však možno vnímať skôr na úrovni toho, aké prípady rozhodujú. Ani časté poukazovanie na existujúce výnimky, ani upozornenia na možné zovšeobecnenia totiž nie sú prekážkou, aby sme v odpovediach respondentiek objavili isté vzorce, ktoré korešpondujú s tradičným argumentom literatúry o rodovej diferenciácii – teda, že rôzne pohlavia prinášajú do výkonu povolania rôzne kvality, preferencie a postoje. Pomerne veľká zhoda sa neukázala iba pri otázke žiadaných kvalifikačných a charakterových vlastností potenciálneho sudcu, resp. sudkyne. Zdôrazňované vlastnosti kvalitných sudcov ako empatia, trpezlivosť a morálny kredit spojený s „menej akčným“ usadeným životom boli zväčša spojené so ženami a ich špecifickou životnou skúsenosťou ako stabilizátora rodín. To však v žiadnom prípade neznamená, že maskulínne vlastnosti by boli nežiaduce. Naopak, respon-

dentky často uvádzali, že ich absencia v pracovnom kolektíve, resp. pri niektorých typoch agendy môže byť negatívom. Vlastnosti ako flexibilita, konštruktívnosť, razantnosť, odolnosť či prirodzený rešpekt boli spojené nielen s mužom-sudcom, ale tiež partikulárnou – trestnou – agendou. Tu aj v dôsledku nutnosti priamej konfrontácie s páchatelmi existujú, podľa respondentiek, zvýšené nároky na sudcu a jeho schopnosť udržať si pri pojednávaniach poriadok, čo respondentky vnímajú ako požiadavku, ktorú sú muži-sudcovia schopní naplniť lepšie. Pre respondentky sú práve špecifické nároky na psychickú odolnosť dôvodom, pre ktorý deklarovali nízky záujem o prácu v trestnej oblasti. Na potvrdenie alebo vyvrátenie Gilliganovej tézy by však bolo nutné uskutočniť hlbšiu analýzu a zohľadniť v nej nielen mužskú časť sudcovského zboru, ale tiež preskúmať hlbšie motivácie a pohľady ľudí, ktorí sa na cestu za týmto povoláním ešte len vydávajú.

Príčiny feminizácie justície na Slovensku tak súvisia s využitím šance, ktorá sa naskytila po roku 1989 po odchode stoviek sudcov mimo systém, ale i pragmatickým zvážením výhod a nevýhod, ktoré možné kariéry v práve poskytujú. Pôvod tohto stavu treba hľadať v porevolučnom odchode sudcov do komerčnej sféry a naplnením ich miest uchádzačmi zo stavov vtedajších justičných čakateľov (pozícia dnes podobná vyššiemu súdnemu úradníkovi), či tými z iných právnických profesií. Disproporčné zastúpenie mužov na odchode zo súdництва tak pre právničky otvorilo cestu k množstvu pracovných pozícií, ktoré obsadili, hoci sa v tom čase nespájali ani so statusom, ani platovými podmienkami aké poznáme dnes. Opätovne sa tak objavuje faktor trpezlivosti, spôsobený či už internými (ochota ostať aj v menej lukratívnom povolaní) alebo externými (náročnosť uplatnenia sa v iných stabilných povolaniach, napr. kvôli perspektíve založenia rodiny a akceptovania „tradičného“ rozdelenia rodových rolí) faktormi, kde vytrvanie na daných pozíciách napokon prináša postupné zvyšovanie spoločenskej a finančnej prestíže. Ukotvenie týchto benefitov, ktoré sú dnes vnímané ako samozrejmé, tak spolu s nastavením výberových konaní, ktoré v konečnom dôsledku odmeňuje "trpezlivých" uchádzačov postupne zakonzervovalo súdny systém proti rýchlejšej zmene. Na rozdiel od iných zložiek moci totiž získanie pozície v justícií (aspoň na úrovni okresných a krajských súdov) nesúvisí s uchádzaním sa o dôveru voličov, resp. politických elít, ktoré môžu v tradične konzervatívnej spoločnosti slúžiť ako brzda pre cestu žien do rozhodovacích pozícií. Súdnictvo na Slovensku tak ostáva a zrejme na dlhší čas ostane doménou žien, minimálne aspoň do doby, keď proces vstupu do súdneho stavu nebude

preferovať skúsenosť s finančne a kariérne menej zaujímavou pozíciou vyššieho súdneho úradníka.

Literatúra

- Beetham, David. *Parliament and democracy in twenty-first century: A guide to good practice*. Inter-Parliamentary Union, 2006.
- Brown, Anna. *The Data on Women Leaders*. 17. 3. 2017. <http://www.pewsocialtrends.org/2017/03/17/the-data-on-women-leaders/>.
- Carrasco Gallego, Amalia, Claude Francoeur, Réal Labelle, Joaquina Laffarga, a Emiliano Ruiz-Barbadillo. „Appointing Women to Boards: Is There a Cultural Bias?“ *Journal of Business Ethics*, Vol. 129, No. 2, 2015: 429-444.
- CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice. „European judicial systems: Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 23.“ Council of Europe, 2016.
- Childs, Sarah, a Mona Lena Krook. „Analysing Women's Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actors.“ *Government and Opposition*, Vol. 44, No. 2, 2009: 125-145.
- Coontz, Phyllis. „Gender and judicial decisions Do female judges decide cases differently than male judges?“ *Gender Issues*, Vol. 18, No. 4, 2000: 59-73.
- Dahlerup, Drude. „From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics.“ *Scandinavian Political Studies*, Vol. 11, No. 4, 1988: 275-298.
- Dahlerup, Drude. „Women in Nordic politics – a continuing success story?“ In *Gender and Power in the Nordic Countries*, editor Kirsti Niskanen, 59-86. Oslo: NIKK Publications, 2011.
- Dawson, Leslie M. „Women and men, morality and ethics.“ *Business Horizons*, Vol. 38, No. 4, 1995: 61-68.
- Duarte, Madlena, Paula Fernando, Conceição Gomes, a Ana Oliveira. „The Feminization of the Judiciary in Portugal: Dilemmas and Paradoxes.“ *Utrecht Law Review*, Vol. 10, No. 1, 2014: 29-43.
- European Commission. „Report on equality between women and men in the EU.“ 2017. ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=43416.
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice: Psychological Theory and Womens Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982.
- Haugsgjerd Allern, Alin, a Rune Karlsen. „Unanimous, by Acclamation? Party leadership selection in Norway.“ In *The Selection of Political Party Leaders in Contemporary Parliamentary Democracies: A comparative study*, editor Jean-Benoit Pilet, & William Cross, 47-61. London: Routledge, 2014.

- Ivanova, Ekaterina. „Gendernyy disbalans v rossiyskom sudeyskom korpuse: feminizatsiya professii [Gender imbalance in Russian judiciary: feminization of the profession].“ *The Journal of Social Policy Studies*, Vol. 13, No. 4, 2015: 579-594.
- Kahn, Kim Fridrik. „Does Gender Make a Difference? An experimental Examination of Sex Stereotypes and Press Patterns in Statewide Campaigns.“ *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 1, 1994: 162-195.
- Kenney, Sally J. *Gender & Justice. Why Women in Judiciary Really Matter*. London: Routledge, 2013.
- Krook, Mona Lena. „Women's Representation in Parliament: A Qualitative Comparative Analysis.“ *Political Studies*, Vol. 58, 2010: 886-908.
- Krook, Mona Lena, a Sarah Childs. *Women, Gender and Politics: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Kühn, Zdeněk. *The Judiciary in Central and Eastern Europe: Mechanical Jurisprudence in Transformation?* Boston, MA: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- Lawless, Jennifer L., a Richard L. Fox. *It Takes a Candidate: Why Women Don't Run for Office*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Liu, Shan-Jan Sarah, a Lee Ann Banaszak. „Do Government Positions Held by Women Matter? A Cross-National Examination of Female Ministers' Impacts on Women Political Participation.“ *Politics & Gender*, Vol. 13, No. 1, 2017: 132-162.
- Lovenduski, Joni. „Change in Women's Political Representation.“ In *Gender Policies in the European Union*, editor Mariagrazia Rossilli. New York: Peter Lang, 2000.
- Margolick, David. „Women's Milestone: Majority on Minnesota Court.“ *New York Times*, 22. 2. 1991.
- Matland, Richard E. „Putting Scandinavian Equality to the Test: An Experimental Evaluation of Gender Stereotyping of Political Candidates in a Sample of Norwegian Voters.“ *British Journal of Political Sciences*, Vol. 24, No. 2, 1994: 273-292.
- Niskanen, Kirsti. „Gender and Power in the Nordic Countries: A Comparative Perspective.“ In *Gender and Power in Nordic Countries*, editor Kirsti Niskanen, 11-58. Oslo: NIKK Publications, 2011.
- Norris, Pippa, a Joni Lovenduski. *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*. New York: Cambridge University Press, 1995.
- O'Neil, Tam, a Pilar Domingo. „The power to decide: women, decision-making and gender equality.“ *Odi Briefing Paper*. September 2015. <https://www.odi.org>.

- org/publications/9910-power-decide-women-decision-making-and-gender-equality.
- Posner, Richard A. „What Do Judges and Justices Maximize? (The Same Thing Everybody Else Does).“ *Supreme Court Economic Review*, Vol. 3, 1993: 1-41.
- Ruedin, Didier. *Why aren't they there? The political representation of women, ethnic groups and issue positions in legislatures*. Colchester: ECPR Press, 2013.
- Schultz, Ulrike. „Women lawyers in Germany: perceptions and constructions of femininity.“ In *Women in World's Legal Professions*, 295-322. Portland, OR: Hart Publishing, 2003.
- Steffensmeier, Darrell, a Chris Hebert. „Women and Men Policymakers: Does the Judge's Gender Affect the Sentencing of Criminal Defendants?“ *Social Forces*, Vol. 77, No. 3, 1999: 1163-1196.
- Stockemer, Daniel; Sundström, Aksel. „Women in cabinets: The role of party ideology and government turnover.“ *Party Politics*, 2017.
- Uzelac, Alan. „Survival of the Third Tradition?“ *Supreme Court Law Review*, Vol. 49, 2010: 377-396.
- Wagnerová, Eliška. „The Position of Judges in the Czech Republic.“ In *Systems of Justice in Transition: Central European Experiences Since 1989*, editor Jiří Příbáň, Pauline Roberts, & James Young, 163-179. Aldershot: Ashgate, 2003.

4

VÝBER SUDCOV NA OKRESNÉ SÚDY (2012 – 2015)

Samuel Spáč

Proces výberu a menovania sudcov je mechanizmom, cez ktorý vplyvní aktéri kontrolujú kto, kedy a za akých okolností vstupuje do systému súdnictva. Všeobecným súdom v Európe je, na rozdiel anglosaských systémov, venovaná omnoho menšia pozornosť ako súdom ústavným (Malleon a Russell 2006). Na jednej strane je to pochopiteľné, v kontinentálnej Európe všeobecné súdnictvo primárne rozhoduje o "bežných" problémoch, pričom viac pozornosti sa venuje rozhodovacej praxi týchto súdov, než otázke ich správy. Fungovanie všeobecných súdov však má substantívne dôsledky na ekonomický rozvoj (Chemin 2009, Cookson 2014), fungovanie princípov právneho štátu v krajine (Popova 2012) či pre dôveru občanov v súdy a demokratické inštitúcie (Bühlmann a Kunz 2011). Nielen z týchto dôvodov je dôležité, kto sa na tieto súdy dostáva, keďže práve tu sa do veľkej miery rozhoduje o odbornej vybavenosti sudcovského stavu (Dimino 2004), ako aj o nezávislosti jednotlivých sudcov a súdnictva ako celku (Geyh 2008). Proces výberu sudcov navyše vytvára medzi úspešnými uchádzačmi a tými, kto ich vyberá, vzťah, ktorý má významný vplyv na to ako súdnictvo vyzerá. Z tohto dôvodu mnohé medzinárodné dokumenty, ktoré sa venujú téme nezávislosti súdnictva, odporúčajú také inštitucionálne nastavenie, ktoré bude minimalizovať vplyv politických zložiek moci v otázke výberu sudcov. Predpokladajú totiž, že aktéri s možnosťou rozhodovania o výbere sudcov buď vyberajú takých, ktorí nebudú konať v rozpore s ich očakávaniami, alebo práve proces výberu vytvorí vzťah, ktorý za-

bezpečí lojalitu a konformnosť úspešných uchádzačov s preferenciami toho, kto vyberá.

Slovensko, podobne ako iné postkomunistické krajiny, prešlo (nie len) z dôvodu zamedzenia politizácie výberu sudcov k výberu, v ktorom hlavnú úlohu zohrávajú zástupcovia súdov. Cez systém justičných čakateľov, ktorý nahradil spôsob výberu sudcov parlamentom, zavedený Ústavou SR v roku 1992, prešla justícia k výberu prostredníctvom súťaživých a otvorených výberových konaní, ktoré by mali zabezpečiť objektívny výber tých najschopnejších uchádzačov. Práve otázkou, či sa tak reálne deje, sa zaoberá táto kapitola. Jej predmetom je výber sudcov na okresné súdy na Slovensku v rokoch 2012 až 2015. Cieľom tejto kapitoly nie je posúdiť výber sudcov z normatívneho hľadiska a odpovedať na otázku, či sa do súdnictva dostávajú naozaj len tí najkompetentnejší z možných uchádzačov. Kapitola neodpovedá ani na otázku, čo sú znaky najlepšieho možného sudcu, ktorá koniec koncov nie je zodpovedaná ani v akademickej literatúre (Dimino 2004, Russell 2006, 431). Napokon cieľom kapitoly nie je ani ukázať ako vyzerá „priemerný“ kandidát vybraný na sudcovskú pozíciu vo výberových konaniach, ani zmapovať silné a slabé stránky procesných pravidiel výberu sudcov na Slovensku (Babiaková 2013).

Na proces výberu sudcov sa pozeráme z iného uhla. Podľa Russella (2006, 420) je proces výberu sudcov vždy do určitej miery politický, pričom aktér, ktorý má moc vyberať, ho môže systematicky ovplyvňovať v prospech svojich záujmov. V slovenskom kontexte platí, že vo výbere sudcov sú najmocnejšími aktérmi práve sudcovia samotní a v princípe aj tu – rovnako ako pri politikoch – platí, že túto moc môžu využívať na obsadenie voľných pozícií lojálnymi a konformnými sudcami, ktorí nebudú ohrozovať ich záujmy. Platí totiž, že zvýhodňovanie takýchto konformných a overených sudcov môže vyplývať z byrokratickej a korporativistickej povahy sudcovských kariér na Slovensku. Ako bolo načrtnuté v kapitole 1, na Slovensku je prítomný tzv. byrokratický mode sudcovských kariér, do ktorého sudcovia vstupujú spravidla na začiatku svojej profesionálnej kariéry a odchádzajú z neho v značnej časti prípadov až priamo do dôchodku. Súčasne, nakoľko sú súdy jedinými inštitúciami, ktoré poskytujú špecifickú službu občanom – rozhodovanie v sporoch, ktoré medzi stranami nastanu – ocitajú sa v pozícii „byrokratického monopolu“ (Johnson 1997). Takéto inštitúcie sú nezriedka motivované uspokojovať primárne vlastné potreby, či už prostredníctvom ochrany svojich pozícií a výhod alebo znižovaním svojej

vlastnej zúčtovateľnosti. Platí tiež, že súdne systémy s modelom súdnej rady, kde v otázkach správy dominujú sudcovia, v mnohom pripomínajú korporativistický model organizovaných záujmov. Sudcovia sú v nich zastupovaní právne definovanými inštitúciami, ktoré disponujú faktickým monopolom na reprezentáciu záujmov určitej skupiny, a sú oprávnené kooperovať s ostatnými zložkami štátnej moci v otázkach týkajúcich sa špecifickejšej oblasti (Schmitter 1974, 93-94). Takýto typ súdneho systému, v ktorom majú sudcovia moc rozhodovať o personálnych otázkach, môže mať tendenciu vyberať takých uchádzačov, ktorí budú preverení funkčne staršími členmi a ktorí nebudú ohrozovať záujmy sudcovského stavu. V takomto prípade teda súdnictvo môže mať tendenciu replikovať samé seba – vzorce správania, postoje a hodnoty, ktoré sa už v súdnom systéme nachádzajú, aj na úkor kvality.

Tento predpoklad stojí v jadre výskumu prezentovaného v tejto kapitole. Ak je výber sudcov naozaj objektívny a nezávislý, a teda pravdepodobne založený len na schopnostiach uchádzačov o sudcovskú funkciu, nemali by sme pozorovať, že sa vo výberovom procese viac darí tým uchádzačom, u ktorých možno predpokladať, že boli z pohľadu výberovej komisie „preverení“, či sa dalo očakávať, že zdieľajú hodnoty, postoje a názory prítomné v súdnej moci. Nezávislosť je totiž taký stav, v ktorom žiaden aktér alebo typ aktéra nedokáže systematicky a konzistentne dosahovať želané výsledky (Popova 2012). Ak sa tak ale deje, a vo výberových konaniach sú úspešnejší kandidáti, ktorí majú väzby vo vnútri súdneho systému či na konkrétnych súdoch, kde k výberu prichádza, možno pochybovať o nestrannosti a objektivite výberového procesu zároveň to môže ohrozovať nezávislosť súdnej moci ako celku, nakoľko tí, čo sa do systému dostávajú, tak nie sú nevyhnutne najschopnejšími uchádzačmi a za svoje funkcie vďaka svojim, spravidla seniornejším, kontaktom vnútri súdneho systému.

V nasledujúcej časti predstavíme metodologický rámec skúmania výberu sudcov, ktorý bude využitý aj v kapitole 5. Následne predstavíme pravidlá výberu sudcov na okresné súdy, vrátane modelov výberu, ktoré existovali v minulosti. Jadro kapitoly potom tvorí štatistická analýza, ktorá využíva conditional logit model, ktorá ukazuje, že úspech vo výberových konaniach zvyšujú premenné spojené so známosťami v sudcovskom stave – či už priamo na súde, medzi členmi výberovej komisie, alebo prostredníctvom členov rodiny. V závere budú jej zistenia rozdiskutované s ohľadom na ich implikácie pre ďalší výskum.

4.1. METODOLOGICKÉ ASPEKTY SKÚMANIA VÝBERU SUDCOV

Volcansek (2007) popisuje proces výberu ako lievik, v ktorom sa počet uchádzačov o uvoľnené miesto postupne znižuje, až ostane len jeden, prípadne niekoľkí, ktorí sa reálne funkcie sudcu aj ujmú. Pozostáva zo štyroch samostatných stupňov: formálnej spôsobilosti, aktívneho posúdenia, užšieho výberu a finálneho výberu.¹ V každom z nich je aspoň teoreticky možné identifikovať tých uchádzačov, ktorí v „súťaži“ o voľné miesto ešte figurujú, ale aj tých, ktorí zo súťaže vypadli. V každom zo stupňov tohto procesu sa kritériá na postup ďalej zvyšujú, pričom nesplnenie kritérií v jednom stupni neumožňuje zapojenie sa do procesu v tom ďalšom. Táto diskusia je dôležitá na ujasnenie si toho, čo výskum prezentovaný v tejto kapitole zistiť môže a čo nie. V skratke platí, pri skúmaní faktorov dôležitých pri výbere do sudcovskej funkcie je potrebné si vymedziť, ktorý stupeň tohto procesu je skúmaný, a teda v ktorom stupni – a s akou istotou – vieme definovať zoznam uchádzačov o funkciu, aby sme mohli určiť, ktorí z nich sú v procese úspešnejší.

Prvý stupeň, ktorým je *formálna spôsobilosť*, oddeľuje potenciálnych kandidátov od zvyšku populácie určením formálnych kritérií, ktoré osoba uchádzajúca sa o miesto sudcu musí splniť. Medzi tie najčastejšie patria požiadavky, ktoré sa dotýkajú dosiahnutého vzdelania, rokov praxe či veku, ale aj kritériá ako bezúhonnosť či požiadavka byť občanom krajiny, v ktorej sa jednotlivец o funkciu sudcu uchádza. Aby sme o jednotlivcovi ale mohli reálne tvrdiť, že sa uchádza o sudcovskú pozíciu, musí sa nejakým spôsobom dostať do pozornosti aktéra, ktorý v tomto procese rozhoduje a ktorý v skutočnosti nového sudcu vyberá. Tento posun od spôsobilosti k aktívnemu posúdeniu kandidáta predstavuje druhý stupeň tohto procesu. V systémoch s byrokratickým modelom profesionálnych kariér sudcov sa výber často deje cez súťaživé výberové konanie, do ktorého sa často môže prihlásiť a zúčastniť prakticky ktorýkoľvek uchádzač, ktorý spĺňa formálne kritériá (Guarnieri a Pederzoli 2002, Gee 2012). To, či je teda niekto aktívne posudzovaný na uvoľnenú funkciu, závisí do

¹ Tento rámec pre skúmanie procesu výberu sudcov bol navrhnutý v diskusii s Chrisom Hanrettym, Department of Politics and International Relations, Royal Holloway, University of London, a dosiaľ nebol publikovaný.

veľkej miery od jeho vôle zapojiť sa do súťaže. V systémoch, kde v procese výberu sudcov rozhodujú politické zložky moci, napríklad na základe nominácií rôznych aktérov, závisí to, či niekto bude aktívne posúdený, od iných faktorov – od jeho postavenia v politickej štruktúre, či od toho, že ho niekto, kto disponuje právomocou navrhovať kandidátov na sudcov, považuje za vhodného kandidáta, na presadenie ktorého je ochotný použiť svoj politický kapitál (Volcansek 2007, 364). Kým v prvom stupni výberu sú rozhodujúcim faktorom formálne pravidlá, účasť v tom druhom závisí, najmä v krajinách uplatňujúcich byrokratický model, od vôle a motivácie jednotlivých uchádzačov. V treťom stupni aktér zodpovedný za výber nového sudcu, spravidla na základe nejakej interakcie s uchádzačmi (životopisy, odporúčania, spôsobilosťou uchádzačov splniť zadané úlohy), vyberie niekoľkých, ktorí sa dostanú do užšieho výberu. Z nich si vyberie toho, kto zrejme najlepšie spĺňa jeho predstavy o schopnostiach a charakteristikách úspešného kandidáta. Aké sú tieto predstavy aktérov zodpovedných za výber sudcov zostáva pre širokú verejnosť záhadou, a to aj v prípade, že je proces výberu transparentný.

Výskum prezentovaný v tejto kapitole sa zameriava na proces výberu sudcov od druhého stupňa, teda na otázku, ktorí z aktívne posudzovaných uchádzačov sú úspešní a aké charakteristiky sú v procese výberu rozhodujúce. Je preto potrebné priznať, že táto kapitola neaspiruje na poskytnutie komplexnej odpovede na to, čo odlišuje jednotlivca, ktorý je úspešný vo výberovom konaní na miesto sudcu od bežnej populácie. V kapitole odpovedáme „len“ na to, kto z tých, ktorí spĺňajú predpoklady na výkon sudcovskej funkcie a majú o funkciu sudcu záujem, má – s ohľadom na určité charakteristiky – vyššiu šancu uspieť ako iní kandidáti vo výberových konaniach.

4.2. PRAVIDLÁ VÝBERU SUDCOV NA OKRESNÉ SÚDY

Výber sudcov na Slovensku prešiel od roku 1993 viacerými zásadnými zmenami. V prvom období samostatného Slovenska patrila právomoc vyberať a menovať sudcov parlamentu, ktorý navyše ustanovoval nových sudcov do funkcie len na štyri roky s možnosťou znovuzvolenia do doživotnej funkcie. Práve formálna politizácia procesu výberu, spojená s tým, že parlament túto svoju právomoc aj využíval (Kosaň 2016, 256), viedla ku kritike zo zahraničia a zmenám, ktoré výrazne posilnili sudcovskú samosprávu. Zavedenie Súdnej rady v novele ústavy z roku 2001 ma-

lo v procese výberu sudcov dva viditeľné následky. Po prvé, akt vymenovania sa presunul do rúk prezidenta SR, pričom tento mal mať v procese viac symbolickú a legitimizačnú úlohu než úlohu substantívnu (Palúš 2015, 22). Od zavedenia Súdnej rady SR v roku 2002 sa právomoc výberu sudcov presunula do veľkej miery na jednotlivé súdy, ktoré mohli uvoľnené pozície obsadiť justičnými čakateľmi. Tí boli na konkrétnych súdoch špecificky trénovaní na pozíciu sudcu tým, že si počas svojho pôsobenia na súde spravidla vyskúšali prácu na viacerých oddeleniach a mali tak možnosť zvnútra lepšie porozumieť súdnemu systému. V prípade, že súd nemohol tieto pozície obsadiť justičnými čakateľmi, mal tak urobiť pomocou výberového konania, v ktorom rozhodovala trojčlenná komisia zložená z nominanta sudcovskej rady súdu, nominanta Súdnej rady a nominanta ministra spravodlivosti. Ako však píše Palúš (2015), počas obdobia dvoch Dzurindových vlád v rokoch 1998 až 2006 bolo využívanie inštitútu justičných čakateľov čoraz zriedkavejšie, „čím sa fakticky presadilo výberové konanie ako jediný spôsob výberu kandidáta na funkciu sudcu“ (Palúš 2015, 23). Zmenu výberu priniesol príchod Š. Harabina na pozíciu ministra spravodlivosti, ktorý opätovne presadil ustanovenie justičných čakateľov ako preferovaného spôsobu výberu nových sudcov novelou zákona o súdoch z roku 2008. Navyše, novela posilnila vplyv sudcovského stavu aj v prípade, že by výber sudcu predsa len padol do rúk výberovej komisii. Pôvodné trojčlenné komisie boli doplnené o predsedu súdu, kde sa výber konal, a nominanta kolégia sudcovských rád v danom kraji.

Proces výberu justičných čakateľov, a teda aj sudcov, zostával plne v réžii súdov kvôli čomu bol do značnej miery netransparentný a nekontrolovateľný. Viedol mimo iného k stavu, keď približne každý piaty sudca mal v justícii rodinu (Spáč, Šípoš a Klátik 2013). Aj v dôsledku týchto skúseností došlo v roku 2011 k ďalšej zmene mechanizmov výberového konania. Na obsadenie každého uvoľneného miesta na súde musí výber uskutočniť výberová komisia, pričom pravidlá tohto výberu sú upravené v zákone 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach, ako aj v inštrukcii Ministerstva spravodlivosti 483/2011. Výskum v tejto kapitole sa tak venuje len výberovým konaniam v rokoch 2012 až 2015 a nezohľadňuje ani neskoršie zmeny, ku ktorým došlo.²

² Od júla 2017 platí nová úprava, podľa ktorej sa budú voľné miesta na súdoch v pôsobnosti jednotlivých krajov obsadzovať hromadným výberovým konaním, čo bolo zmenené zákonom č. 152/2017, ktorý dopĺňal zákon č. 385/2000.

Výberové konanie na uvoľnené sudcovské miesta vyhlasuje predseda súdu na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti SR aspoň 60 dní pred jeho konaním. Teoreticky môže byť uvoľnená pozícia obsadená preložením sudcu z iného súdu alebo dočasným pridelením na súd, no najčastejším spôsobom je práve výberové konanie. Kandidát, ktorý by sa chcel zúčastniť výberového konania – a eventuálne sa stať sudcom – musí dovrieť vek 30 rokov, byť bezúhonný, absolvovať vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa na právnickej fakulte alebo ekvivalentné vzdelanie v zahraničí, a musí mať absolvovanú justičnú skúšku – prípadne advokátsku, notársku alebo prokurátorskú skúšku alebo skúšku komerčného právnika. Na prihlásenie sa do výberového konania musia kandidáti poslať žiadosť o zaradenie do výberového konania spolu s dokumentmi dokazujúcimi ich spôsobilosť, životopisom, motivačným listom a čestným vyhlásením, ktoré obsahuje informácie o blízkych osobách v justícii. Posledné tri dokumenty sú spolu so žiadosťou zverejňované na stránke Ministerstva spravodlivosti. Po úspešnom výberovom konaní musí kandidáta navrhnúť na vymenovanie Súdna rada, ktorá od roku 2014 posudzuje kandidátovu spôsobilosť s ohľadom na výsledky jeho bezpečnostnej previerky kandidáta vykonanej Národným bezpečnostným úradom (Láštic a Spáč 2014). Uchádzača následne do sudcovskej funkcie menuje prezident SR. Výnimkou boli prípady, keď prezident A. Kiska zvolený v roku 2014 túto právomoc využil v dvoch prípadoch na to, aby vrátil navrhnutých kandidátov Súdnemu radu so svojimi výhradami – v jednom prípade na základe pochybností o férovosti výberového konania, v druhom na základe formálnych pochybení pri administrácii konania – no Rada v oboch prípadoch kandidátov opakovane navrhla na vymenovanie.

Po vyhlásení výberového konania je potrebné vytvoriť päťčlennú výberovú komisiu, pričom táto právomoc patrí do značnej miery do rúk predsedov súdov, na ktorých sa výber uskutočňuje. Tí totiž vyberajú až štyroch členov komisie, ale ich voľnosť je obmedzená existenciou zoznamov členov výberových komisií. Dvoch členov tak predsedovia vyberajú zo zoznamu členov výberových komisií navrhnutých Súdnou radou, a po jednom z nominantov ministerstva spravodlivosti a parlamentu. Do roku 2014 boli až dvaja z týchto členov vyberaní zo zoznamu vytvoreného ministerstvom, čo bolo predmetom ústavného podnetu, ktorý viedol k nálezu Ústavného súdu PL. ÚS 102/2011, ktorému sme sa venovali v kapitole 1. Napriek tomu, že počas väčšiny skúmaného obdobia sa výberové komisie skladali až z troch nominantov politických zložiek, ani v jednom z výberových konaní vo vzorke netvorili sudcovia menšinu vý-

berovej komisie. Dôvodom je fakt, že v tomto období minister spravodlivosti SR T. Borec nominoval do „svojho“ zoznamu prevažne sudcov. Reagoval tak aj na to, že kandidátov, ktorí uspeli podľa pravidiel z roku 2011, a teda s väčšinou komisie nominovanou ministerstvom alebo Národnou radou, odmietala Súdna rada navrhnúť na vymenovanie prezidentom republiky (Prušová 2012).

Samotné výberové konanie pozostáva z troch oddelených fáz, ktoré sa zameriavajú na preverenie znalostí a schopností uchádzačov – testu, písomnej časti a ústnej časti – a tiež psychologického posúdenia, ktoré je vsunuté pred ústnu časť a dotýka sa len tých kandidátov, ktorí predošlými fázami úspešne prejdú. Prvou fázou je test právnych vedomostí uchádzačov, ktorý je pre každé výberové konanie jedinečný a na daný súd elektronicky doručený až v deň výberového konania, pričom heslom k jeho odomknutiu disponuje len člen komisie vybraný z nominantov ministerstva spravodlivosti. Druhá fáza – písomná časť – pozostáva zo štyroch častí: prípadovej štúdie, prekladu z cudzieho jazyka a napísania občianskoprávneho a trestnoprávneho rozhodnutia. V nej, na rozdiel od testu, majú členovia komisie v hodnotení určitú mieru svojvôle a môžu tým vstupovať do procesu. Po písomnej časti nasleduje psychologické posúdenie vykonané špecialistami v odbore, ktorých zabezpečuje ministerstvo spravodlivosti a vyhnúť sa mu dá len v prípade, že uchádzač absolvoval rovnaké posúdenie v posledných 12 mesiacoch. Poslednou fázou, do ktorej sa spravidla dostane len menšina uchádzačov, je ústna časť. V nej uchádzači absolvujú pohovor s výberovou komisiou, ktorá ohodnotí ich spôsobilosť vykonávať sudcovskú funkciu. Rozloženie možných bodových ziskov v jednotlivých etapách sa v sledovanom období menilo. Spočiatku bol test hodnotený 60 bodmi, neskôr bol maximálny počet bodov znížený na 40 bodov. Všetky časti písomnej časti mohli byť maximálne ohodnotené 20 bodmi, okrem prípadovej štúdie, ktorá bola vo výberových konaniach vyhlásených pred voľbami v roku 2012 ohodnotená 30 bodmi. Naopak, od roku 2012 váha ústnej skúšky vzrástla z pôvodných 60 na 120 bodov. Na úspešné prejdenie každej z týchto fáz bolo potrebné získať aspoň 60 % bodov, čo úplne neplatí pre ústnu časť, kde inštrukcia špecifikuje, že je potrebné získať 72 bodov, a to aj napriek tomu, že často sa dialo, že z piatich členov komisie boli pri pohovoroch účastní len štyria, pričom každý z nich mohol udeliť len 24 bodov a maximálny bodový zisk bol teda 96 bodov. Je teda zrejmé, že od roku 2012 sa posilnil vplyv komisie na úkor objektívnejších častí konania – najmä testu. Kandidátov, ktorí úspešne prešli všetkými fázami procesu a zároveň sa umiestnili

v poradí na dostatočne vysokom mieste – v závislosti od toho, na koľko uvoľnených miest bolo výberové konanie vyhlásené – potom „putujú“ pred Súdnu radu a sú eventuálne vymenovaní prezidentom SR. Uchádzači, ktorí v procese neuspeli, sa môžu prihlásiť do ďalšieho výberového konania, pričom ich dosiahnuté výsledky v jednom konaní nijak nevlývajú na ich šance v tom ďalšom.

4.3. ŠTATISTICKÁ ANALÝZA ÚSPEŠNOSTI

VO VÝBEROVÝCH KONANIACH NA OKRESNÝCH SÚDOCH

Dáta použité v tejto analýze boli manuálne zozbierané z webovej stránky ministerstva spravodlivosti, na ktorej sú dostupné všetky dokumenty z výberových konaní – zápisnice, životopisy a vyhlásenia kandidátov. Celkovo ide o 126 výberových konaní, ktoré sa uskutočnili medzi júnom 2012 a decembrom 2015. Konania uskutočnené pred júnom 2012 nie sú do analýzy zahrnuté, pretože ich víťazov Súdna rada odmietla navrhnúť prezidentovi na vymenovanie.

Do skúmaných konaní sa celkovo prihlásilo 2837 kandidátov, z ktorých 1517 – teda 53,5 % – sa konaní aj osobne zúčastnilo. Je potrebné poznamenať, že kandidáti sa môžu prihlásiť do ľubovoľného počtu konaní, jednotkou analýzy je tak konkrétny uchádzač v konkrétnom výberovom konaní, a preto každá ich účasť tvorí osobitný záznam v dátovom súbore. Celkovo sa do výberových konaní prihlásilo 563 osôb, z ktorých sa 474 reálne zúčastnilo v aspoň jednom prípade. Z celkového počtu 126 výberových konaní v piatich z nich neuspel žiaden z uchádzačov, a teda boli neúspešné. Na druhej strane, zo zvyšných 121 konaní sa niektoré uskutočnili pre viac ako jednu uvoľnenú pozíciu a preto sa v dátach nachádza až 150 uchádzačov, ktorých možno považovať za víťazov výberových konaní. Presne jedného uchádzača súdy vybrali v 98 výberových konaniach, teda v 81 % prípadov, v ktorých uspel aspoň jeden kandidát. V priemere sa na jednom konaní zúčastnilo približne 12 kandidátov, mediánový počet bol o niečo nižší, 10 kandidátov. Minimálny počet tých, ktorí sa na konaní zúčastnili bol 1 a maximálny 40. Pokiaľ ide o zloženie komisie, vo väčšine prípadov v nej boli prítomní štyria sudcovia. Len

v 14 z celkového počtu 126 konaní boli v komisii iba traja sudcovia, nikdy však menej. Priemerný počet sudcov vo všetkých kódovaných výberových komisiách tak bol 3,91. Sudcovia teda mali pri výbere svojich budúcich kolegov v komisiách vždy jasnú väčšinu a mohli o nich rozhodovať takpovediac samostatne. Za zmienku tiež stojí fakt, že až v 46 prípadoch (36,5 % zo všetkých výberových konaní) sa na všetkých fázach výberového konania zúčastnili iba štyria z piatich členov komisie.

4.3.1. Premenné

Všetky premenné použité v analýze boli kódované ako binárne. Prítomnosť nejakej charakteristiky teda bola kódovaná číslom 1, jej neprítomnosť číslom 0. Závislou premennou je skutočnosť, či bol uchádzač medzi víťazmi výberového konania, teda či sa umiestnil na mieste, ktoré zaručovalo jeho navrhnutie výberovou komisiou Súdnej rade na vymenovanie do sudcovskej funkcie. Nezávislé premenné boli čerpané zo životopisov kandidátov a ich vyhlásení o blízkych osobách v justícii. To znamená, že analýza sa spolieha na to, že informácie, ktoré o sebe kandidáti v životopisoch uviedli, sú pravdivé a úplné. Prirodzene, ide o trufálny predpoklad, ale súčasne nemáme žiaden dôvod predpokladať, že sú chyby v dátach systematické, a teda by žiadnym zásadným spôsobom nemali vplývať na výsledky analýzy.

Všetky nezávislé premenné sú takpovediac vonkajšími charakteristikami kandidátov, teda niečím, čo by nemalo systematicky ovplyvňovať ich kvalitu. Výberové komisie majú totiž vybrať z kandidátov tých najschopnejších, ale ich schopnosti merať pri pohľade „zvonku“ nevieme. Predpokladáme teda, že ak skutočne dochádza k výberu tých najschopnejších, žiadne z vonkajších faktorov by nemali zvyšovať šance kandidátov na úspech. Ako sme definovali v úvodnej časti tejto kapitoly, ak je totiž nejaký aktér alebo typ aktéra systematicky a konzistentne preferovaný, nemožno hovoriť o výbere, ktorý by bol nezávislý. Nezávislých premenných použitých v analýze je dvanásť a sú rozdelené do troch skupín. Prvé dve skupiny – sociálny kapitál a „sudcovský“ kultúrny kapitál – sa viažu na byrokratické a korporativistické tendencie prítomné v súdnych systémoch ako faktory, ktoré môžu byť prekážkou výberu na základe schopností. Do poslednej skupiny sú zaradené všetky ostatné premenné slúžiace v analýze ako kontrolné premenné a dotýkajú sa pohlavia uchádzačov, ich profesionálnych skúseností a nadstavbového vzdelania. Dôvodom pre takéto kódovanie je umožnenie rozlišovania medzi kandidátmi v jednotliv-

vých výberových konaniach s cieľom zistiť, ktoré charakteristiky systematicky zvyšujú alebo znižujú šance na úspech. Niektoré sumárne štatistiky pre jednotlivé premenné sú prezentované v tabuľke 4.1.

Tabuľka 4.1. Sumárne štatistiky pre všetky nezávislé premenné za jednotlivé výberové konania

	Priemer	Smerodajná odchýlka	Medián	Maximálna hodnota
Sociálny kapitál				
VSÚ na danom súde	0,147	0,118	0,125	0,500
VSÚ na súde ako člen komisie	0,091	0,105	0,077	0,455
Blízka osoba na súde ako člen komisie	0,059	0,078	0	0,333
„Sudcovský“ kultúrny kapitál				
Súdca medzi blízkymi osobami	0,071	0,086	0,043	0,333
Pracovník v súdnictve medzi blízkymi osobami	0,069	0,090	0,045	0,500
Pohlavie				
Žena	0,608	0,168	0,625	1
Profesionálne skúsenosti				
VSÚ na okresnom súde	0,664	0,197	0,667	1
Súdny úradník / asistent na vyššom súde	0,065	0,100	0	0,500
Absolvovaná justičná skúška	0,589	0,192	0,600	1
Dodatočné vzdelanie				
Ukončené doktorandské štúdium	0,025	0,051	0	0,231
Jazykový certifikát	0,184	0,132	0,182	0,750
Štúdium v zahraničí	0,089	0,108	0,071	0,500

A. Sociálny kapitál

Sociálny kapitál súvisí s kontaktmi, ktoré určitá osoba má a ktoré sú cenené v nejakej konkrétnom poli (Bourdieu 1986). V súlade s byrokratickými a korporativistickými tendenciami v súdnych systémoch (načrtnutými v kapitole 1) premenné sociálneho kapitálu môžu znamenať lepšiu ukotvenosť uchádzačov v systéme, či to, že sú preverení služobne staršími kolegami – sudcami. Môžu teda zvyšovať šance na úspech vo výberovom procese. Ponúka sa viacero vysvetlení, ako môže sociálny kapitál uchádzačom pomôcť vo výberovom konaní. V prvom rade, komisia sa jednoducho môže opýtať člena komisie, ktorý nejakého uchádzača pozná. Na názor na tohto uchádzača, a v prípade pozitívneho vyjadrenia k nemu môže pristupovať benevolentnejšie. Prípadne pri pochybnostiach môže komisia na základe takeého odporúčania „prižmúriť oči“ a hodnotiť ho inak ako ostatných kandidátov. Takýto prípad sa môže zdať absolútne v poriadku a v situácii, keď sa komisia rozhoduje medzi viacerými rovnocennými kandidátmi môže jednoducho vybrať takeého, o ktorom má viac informácií. Spôsobuje to ale niekoľko problémov. Prvým, je narušenie

výberového procesu a rovnocennosti šancí kandidátov. Ešte problematickejšou je situácia, v ktorej člen komisie aktívne pomáha uchádzačovi, ktorého pozná. Môže mu napríklad pridelovať úmyselne viac bodov ako ostatným a tým ho zvýhodňovať či mu v nejakej forme pomôcť počas niektorej z častí procesu, napr. v písomnej časti napríklad počas samotného písania či v procese jeho hodnotenia. V ústnej časti procesu napríklad kladením takých otázok, o ktorých vie, že by ich kandidát mal vedieť úspešne zodpovedať, prípadne dokonca kladením vopred dohodnutých otázok, ktoré umožnia uchádzačovi vyniknúť.

V analýze sú zahrnuté tri premenné, ktoré indikujú sociálny kapitál uchádzača. Ak uchádzač pracuje na súde, kde sa výberové konanie uskutočňuje, tak má záruku, že v komisii bude aspoň jeden člen – zvolený sudcovskou radou daného súdu, ktorý ho pozná. Ak uchádzač pracuje na inom súde, ale na tom súde pracuje aspoň jeden z členov komisie, opäť má taký uchádzač istotu, že ho niekto v komisii pozná. Dôvod, prečo sú tieto dve premenné oddelené, je ten, že podľa starších pravidiel, keď si súdy vyberali nových sudcov spomedzi justičných čakaťov, práve príslušnosť ku konkrétnemu súdu bola rozhodujúcim faktorom pri uchádzaní sa o sudcovskú pozíciu. Ak by sa ako štatisticky významná ukázala len prvá premenná, mohlo by to znamenať, že výberové konania sa uskutočňujú s tým, že je vopred určený úspešný kandidát, ktorého si vyberie predmetný súd a samotný výberový proces sa uskutočňuje len formálne na potvrdenie rozhodnutia, ktoré bolo prijaté neformálne a pred výberovým konaním. Treťou z premenných merajúcich sociálny kapitál je stav, v ktorom jeden z členov komisie pracuje na rovnakom súde ako blízka osoba uchádzača. Ak by kandidáti s takouto charakteristikou mali systematicky vyššie šance uspieť, mohlo by to naznačovať neformálny proces, kde sa rodinný príslušník „prihovorí“ u člena komisie v prospech nejakého uchádzača, a ten mu následne pomôže vo výberovom procese. Všetky tieto premenné teda opisujú situáciu, v ktorej možno očakávať, že uchádzač má určitý osobný vzťah či prepojenie s niektorým členom komisie, čo ho môže v procese výberu zvýhodňovať. V tomto momente je ešte potrebné poznamenať, že všetky tieto premenné sú doplnujúce k premenným – ako napríklad, či niekto pôsobí v pozícii súdneho úradníka – ktoré budú rozdiskutované nižšie. Ak teda kandidát pozná niekoho v komisii práve vďaka svojej práci na súde, budú obe tieto jeho charakteristiky kódované číslom 1. V prípade, že nejaký uchádzač má viac ako jednu z týchto charakteristík, len tá bezprostrednejšia je kódovaná číslom 1, zatiaľ čo ostatné prepojenia sú zamlčané. Ak teda nejaký uchádzač pracu-

je na súde, kde sa koná výberové konanie a zároveň jeho blízka osoba pôsobí na súde ako jeden z členov komisie, v analýze bude mať len prvú z týchto charakteristík.

B. „Sudcovský“ kultúrny kapitál

Kultúrny kapitál vo všeobecnosti odkazuje na schopnosti, postoje, či určité vzorce správania, ktoré jednotlivec nadobúda procesom socializácie a vzdelávania v určitom kontexte (Bourdieu 1986). V tejto analýze použijeme tento koncept užšie, pričom napríklad nezahŕňa premennú dosiahnutého vzdelania, keďže napríklad druhostupňové právnické vzdelanie je podmienkou účasti vo výberovom konaní, a teda nepovoľuje príliš veľké odchýlky medzi jednotlivými kandidátmi. Mat' „sudcovský“ kultúrny kapitál sa tak v rámci našej analýzy viaže na rodinné väzby v justícii. Operacionalizujeme ho dvomi spôsobmi. Prvá premenná súvisí s otázkou, či má uchádzač v rodine sudcu, ktorého priznal v písomnom vyhlásení. Druhá sa zameriava na rodinných príslušníkov, ktorí pracujú v justícii – v akejkoľvek pozícii, vrátane pozícií, ktoré priamo nesúvisia s výkonom súdnictva. Podobne ako v prípade indikátorov sociálneho kapitálu, aj tieto sa vo svojej podstate týkajú osobných prepojení, ktoré uchádzač má so súdnym systémom. Je však medzi nimi jeden zásadný rozdiel. „Sudcovský“ kultúrny kapitál automaticky neimplikuje neférový prístup, ktorý je spojený s prítomnosťou sociálneho kapitálu. Pri uchádzačoch s rodinnými príslušníkmi v justícii je možné si predstaviť, že ich šance na úspech vo výberovom konaní sa zvyšujú v dôsledku špecifického prostredia, v ktorom sa títo uchádzači vzdelávali a socializovali. Prítomnosťou tém spojených so súdnictvom tak uchádzači napríklad v domácnosti lepšie uchopili praktiky a postoje potrebné na výkon sudcovskej funkcie – minimálne z pohľadu výberových komisií zložených prevažne zo sudcov – čo im poskytuje určitú výhodu oproti ostatným kandidátom. Naša analýza ale nerozlišuje medzi tým, či je rodinným príslušníkom v súdnictve rodič, alebo životný partner. Pre predpoklad obsiahnutý v tejto premennej to síce môže byť dôležité, no dostupné dáta takúto informáciu neposkytujú. Súčasne, takouto informáciou nedisponujeme o tých kandidátoch, ktorí síce vyrastali v „sudcovskej“ rodine, no z rôznych dôvodov už takéto prepojenie v čase výberového procesu neplatilo, napríklad preto, že sudca-rodič už vo funkcii sudcu nepôsoobil.

C. Kontrolné premenné

Kontrolné premenné sme rozdelili do troch kategórií. Prvou z nich je pohlavie, ktoré je pri skúmaní výberu nových sudcov nielen dôležité, tak-

povediac tradičnou kontrolnou premennou, ale má aj substantívny význam. Ako oveľa širšie opisuje kapitola 3, ženy sú v slovenskom súdnom systéme dlhodobo nadreprezentované, a je preto zmysluplné pozrieť sa aj na to, či je to výsledkom výberového procesu, resp. či ich samotný proces nejakým spôsobom umocňuje. Preto, ak sa uchádzala o miesto žena, táto premenná bola kódovaná ako 1, ak muž, kód bol 0. Kandidáti v žiadnom momente výberového procesu nie sú nútení uviesť svoje pohlavie, takže táto premenná bola kódovaná na základe ich mien. Našťastie, slovenské mená vo všeobecnosti nevyvolávajú príliš veľa pochybností o pohlaví kandidáta a pri kódovanom procese sa žiaden sporný prípad nevyskytol.

Zvyšné dve kategórie možno zaradiť k tradičnému chápaniu kultúrneho kapitálu, keďže sa viažu na vedomosti a zručnosti, ktoré by mali byť cenené v sudcovskom poli a pri výberových konaniach. Narozdiel od „sudcovského“ kultúrneho kapitálu však v prostredí, v ktorom väčšina všetkých uchádzačov absolvuje pomerne identickú kariérnu cestu s ohľadom na vzdelanie aj pracovné skúsenosti, nemajú prečo poskytovať zásadnú komparatívnu výhodu vo výberovom procese. Navyše, nakoľko je táto analýza zameraná na skúmanie špecifických faktorov cenných v súdnych systémoch s vysokou mierou samosprávy a byrokratickými a korporativistickými tendenciami, slúžia tieto premenné len ako dopĺňujúce a zabezpečujúce komplexnejší pohľad na výberový proces na slovenských okresných súdoch.

Druhou kategóriou sú profesionálne skúsenosti kandidáta, ktoré sú merané tromi premennými. Argument pre zaradenie predošlých skúseností uchádzačov je pomerne jednoznačný – tí z nich, ktorí majú skúsenosť s prácou v justícii, môžu byť pripravenejší na výzvy, ktorým čelia počas výberového procesu – či už v písomnej časti výberového konania, alebo pri odpovediach na otázky výberovej komisie zloženej prevažne zo sudcov. Prvé dve z premenných v tejto kategórii sa dotýkajú posledného zamestnania uchádzača, pokiaľ pracoval v súdnictve na pozícii súdneho úradníka, prípadne asistenta. Analýza rozlišuje medzi súdnymi úradníkmi, ktorí pôsobili na najnižšom stupni (na okresných súdoch) a tými, ktorí pôsobia na krajských súdoch alebo Najvyššom súde. Na okresných súdoch úradníci často trávia čas primárne procedurálnymi a formálnymi úlohami, no zároveň získavajú užitočnú vedomosť o každodennom fungovaní okresných súdov a získavajú cenné návyky v oblasti efektivity a produktivity, ktoré sú obzvlášť dôležité na tomto stupni súdnej sústavy. Naopak, na vyšších súdoch môžu cibriť svoje schopnosti v riešení substantívnych právnych otázok, keďže právne náročnejšie prípady tvoria väčší podiel celkového počtu

prípadoch v porovnaní s nižšími súdmi. Môžu sa tiež zdokonaľovať napríklad v otázkach judikatúry – ako slovenskej, tak aj európskej, ale na druhej strane im môže byť cudzie špecifické prostredie okresných súdov. Poslednou premennou v tejto kategórii je „absolvovaná justičná skúška“, tá totiž pomáha rozlišovať medzi kandidátmi, ktorí sa prakticky rozhodli pre prácu v súdnom systéme, a teda práve v ňom absolvovali skúšku potrebnú na výkon povolania, alebo pôsobili v inom odvetví práva – v advokácii, na prokuratúre či na notárskom úrade, a teda zrejme získali profesionálne skúsenosti prevažne mimo súdnictva.

Posledná kategória medzi kontrolnými premennými sa zameriava na to, či kandidáti majú nejaké dodatočné vzdelanie nad rámec kritérií definovaných zákonom a nad rámec bežných doplnkových kurzov, ktoré môžu jednotlivci absolvovať pri výkone ktoréhokoľvek právnického povolania. Povedané inak, táto kategória sa zameriava na to, či uchádzači nejakým spôsobom vyčnievajú nad minimálnymi formálnymi kritériami. Prvou premennou je ukončené doktorandské štúdium a udelený titul PhD. v oblasti práva. Pri takýchto kandidátoch sa dá predpokladať, že majú hlbšiu právnickú vedomosť, minimálne v niektorých oblastiach. Vedomosti sú bezpochyby jedným z rozhodujúcich faktorov vo výberových konaniach, keďže značný podiel výberových konaní je zameraný práve na ich testovanie. Druhou premennou v tejto kategórii je certifikát o znalosti cudzieho jazyka. Jednou z úloh, ktorej uchádzači vo výberovom procese čelia je preklad z cudzieho jazyka, a tak môže byť tento faktor dôležitý minimálne v tejto časti. Z podobných dôvodov je medzi premenné zaradené aj to, či uchádzač študoval v zahraničí. Vo všeobecnosti nepochybne platí, že znalosť cudzieho jazyka a rovnako aj štúdium v zahraničí zvyšuje šance, že takíto uchádzači sú vystavení štúdiu práva a právnym textom aj v inom než slovenskom kontexte, a to môže značne prehĺbiť ich znalosti, ako aj rozšíriť povedomie o prístupoch k rôznym otázkam. Je potrebné poznamenať, že tieto dve premenné môžu mať okrem pozitívnych i negatívne dôsledky v prípade, ak výberové komisie očakávajú nie príliš kreatívny prístup k právnym problémom, ale skôr oceňujú, ak uchádzači nasledujú zaužívané praktiky.

4.3.2. Hypotézy

Systém výberových konaní používaný na okresných súdoch na Slovensku v rokoch 2012 až 2015 mal za cieľ zabezpečiť čo najobjektívnejší výber kandidátov na základe ich schopností a osobnostných predpokla-

dov. V tomto systéme do veľkej miery dominujú samotní sudcovia, ktorí spravidla tvoria jasnú väčšinu vo výberových komisiách, pričom sa vychádza z predpokladu, že na rozdiel od politikov majú mať záujem na čo najobjektívnejšom výbere. Vo všeobecnosti tiež platí, že aktér s mocou rozhodovať v tomto procese má konkrétne predstavy o tom, kto sa do súdnictva dostáva a rozhoduje v súlade s týmito predstavami. Predpokladané byrokratické a korporativistické tendencie v sudcovskom stave môžu teda mať za následok stav, v ktorom noví sudcovia nebudú vyberaní len na základe schopností a predpokladov, ale na základe toho, či je od nich možné očakávať udržiavanie statu quo v podobe nízkej zúčtovateľnosti a dosiahnutých materiálnych výhod (pozri kapitolu 1). Výber takto „preverených“ a „uzrozumených“ kandidátov by sa preukázal tým, že systematicky vyššie šance na úspech by mali kandidáti s vyšším sociálnym kapitálom, teda takí, ktorých poznajú členovia výberovej komisie. Alebo by systematicky vyššie šance dosahovali uchádzači s vyšším „sudcovským“ kultúrnym kapitálom, teda tí, ktorí majú v justícii rodinu, ktorá im pomáha s kontaktmi, ktoré v justícii majú, alebo sú prinajmenšom vzdelávaní a socializovaní v takom prostredí, ktoré zabezpečuje, že ich názory, postoje a praktiky sú kompatibilné s členmi výberových komisií. Testovať preto budeme nasledovné hypotézy:

H1: Uchádzači s vyšším sociálnym kapitálom – tí, ktorí poznajú niekoho vo výberovej komisii – majú vyššiu šancu byť vo výberovom konaní úspešní.

H2: Uchádzači s vyšším „sudcovským“ kultúrnym kapitálom – tí, u ktorých sa dá predpokladať, že boli vzdelávaní a socializovaní v „sudcovskej rodine“ – majú vyššiu šancu byť vo výberovom konaní úspešní.

Ak by sa tieto hypotézy potvrdili, spochybnilo by to v skúmanom období rovnosť šancí pri výbere sudcov a súčasne by sme mohli vysloviť pochybnosti o tom, či systém súťaživých výberových konaní, obzvlášť pri potvrdení prvej z hypotéz, zaručuje výber tých najschopnejších kandidátov.

4.3.3. Výsledky štatistickej analýzy

Úspech kandidáta vo výberovom konaní závisí od jeho výkonu v danej situácii – v konkrétnom výberovom konaní, ale tiež od výkonov ostatných uchádzačov, ktorí sa na danom výberovom konaní zúčastnia.

Ak preto nejaký uchádzač dosiahne napríklad zisk 99 % bodov, no iný uchádzač je v danom výberovom konaní ešte lepší, kandidát s takmer perfektným výsledkom nemusí obsadiť sudcovskú pozíciu. Naopak, ak iný kandidát dosiahne minimálne potrebných 60 % bodov v inom konaní, no žiaden iný kandidát lepší výsledok nedosiahne, takýto kandidát by mal byť predložený Súdnej rade a následne navrhnutý na vymenovanie prezidentovi. Táto analýza sa pozerá len na tých uchádzačov, ktorí sa na výberovom procese zúčastnili, a teda boli aktívne posúdení výberovou komisiou na uvoľnené miesto a vo výsledku sa buď umiestnili na mieste zaručujúcim predloženie súdnej rade, alebo sa na takom mieste neumiestnili.

Práve pre tieto dva dôvody – binárna závislá premenná a skutočnosť, že úspech kandidáta je závislý od jeho výkonu vždy len v porovnaní s ostatnými kandidátmi v danom výberovom konaní – bol pre analýzu výberových konaní použitý *conditional logit model*, ktorý už bol výskumníkmi použitý na identické účely (Vidal a Leaver 2010, Hanretty 2015). Na rozdiel od klasickej logistickej regresie, ktorá sa používa na analýzu dát s binárnou závislou premennou, *conditional logit model* umožňuje brať do úvahy jednotlivé „príležitosti“ – v našom prípade výberové konania, a spracúvať ich jednotlivo. Tento model predpokladá, že pri každom výberovom konaní má komisia k dispozícii súbor kandidátov a usiluje sa vybrať toho, ktorý je najvhodnejší. Z pohľadu výskumníka je možné poznať určité charakteristiky všetkých týchto kandidátov, zatiaľ čo iné charakteristiky, ktoré komisia berie do úvahy priamo na mieste, zostávajú neznáme. K nim model pristupuje ako k identickým, od seba nezávislým a náhodne distribuovaným (Greene 2008), a teda ako k charakteristikám, ktoré výsledok výberového konania neovplyvňujú. Samozrejme, že tento predpoklad má svoje limity, napríklad v tom, že medzi nepoznanými charakteristikami je napríklad kvalita uchádzača. Ak platí, že uchádzači sa v kvalite rôznia, potom platí, že šance uchádzačov nie sú rovnaké aj bez ohľadu na ostatné premenné. Ak vychádzame iba zo známych charakteristík uchádzačov, teda z nezávislých premenných, potom náš štatistický model odhaduje na základe úspechu jednotlivých kandidátov vo výberových konaniach efekt, ktorý majú jednotlivé premenné na šance kandidátov uspieť (teda ich koeficienty). Užitočnosť (*utility*) kandidáta v ľubovoľnom výberovom konaní sa potom rovná súčtu súčinov hodnôt jednotlivých nezávislých premenných s ich odhadovanými koeficientmi. Pravdepodobnosť výberu kandidáta vo výberovom konaní sa tak rovná podielu jeho užitočnosti a súčtu užitočnosti výberu všetkých ostatných kandidátov. Povedané inak, *conditional logit model* sa pozerá, ktoré cha-

rakteristiky spĺňajú uchádzači, ktorí sú v jednotlivých výberových konaniach úspešní v porovnaní s tými, ktorí v jednotlivých výberových konaniach úspešní nie sú, a následne hľadá naprieč všetkými výberovými konaniami konzistentnosť v odhadovanej užitočnosti jednotlivých charakteristík.

Výsledky *conditional logit* modelu sú obsiahnuté v tabuľke 4.1. Prediktívna schopnosť prezentovaného modelu je vyjadrená ako percento výberových konaní, v ktorých model na základe koeficientov správne vybral kandidáta, ktorý vo výberovom konaní skutočne uspel, zo všetkých kandidátov, ktorí sa na ňom zúčastnili. Prezentovanému modelu sa to podarilo v 34,69 % prípadoch, čo sa môže zdať ako relatívne malé číslo. Na priemernom výberovom konaní sa však zúčastnilo približne dvanásť uchádzačov, čo znamená, že šanca správne vybrať víťaza výberového konania bez tohto modelu je len 8,3 %. Prezentovanému modelu sa teda podarilo výrazne zlepšiť porozumenie výberovým konaniam. Prediktívny model je kalkulovaný na základe 98 výberových konaní, v ktorých bol presne jeden víťaz, pričom sa na týchto konaniach zúčastnilo 963 uchádzačov, v priemere teda o málo menej než 10 uchádzačov. Šanca správne vybrať víťaza v týchto výberových konaniach je bez prezentovaného modelu o niečo vyššia, približne 10,2 %. Stále ale platí, že náš model umožňuje oveľa lepšie predpovedať, ktorý z uchádzačov bude vo výberovom konaní úspešný, než ak by sme to ponechali na náhodnom výbere.

Pre kontrolu daného modelu a jeho vhodnosti pre použité dáta je potrebné skontrolovať, či nie je porušený predpoklad, podľa ktorého sú neznáme parametre identické, od seba nezávislé a náhodne distribuované. Povedané inak, to, či kandidát X uspeje nad kandidátom Y, by nemalo závisieť od prítomnosti alebo neprítomnosti akéhokoľvek tretieho kandidáta. Ak by sa tak dialo, prezentované koeficienty by mohli byť nesprávne a predpoklad nezávislosti od irelevantných alternatív (*independence from irrelevant alternatives – IIA*) by bol porušený. Pre kontrolu tohto predpokladu je v tabuľke 4.1. prezentovaná priemerná p-hodnota dvadsiatich opakovaní tzv. Hausmanovho testu, ktorý porovnáva rovnaký model na dvoch súboroch dát – jednom kompletnom a druhom, v ktorom je 10 % z neúspešných kandidátov náhodne odstránených. Nakoľko je p-hodnota výrazne vyššia ako 0,05, a teda medzi modelmi nie sú významné rozdiely, je možné použiť a interpretovať navrhnutý model.

Tabuľka 4.1. uvádza pri každej nezávislej premennej štyri údaje – odhad koeficientu, smerodajnú chybu daných koeficientov, pomer šancí (anglicky *odds-ratios*), ktoré možno interpretovať ako rozdiel v šanciach

na úspech vo výberovom konaní, ak sa hodnota danej premennej zmení z 0 na 1, a 95 percentné intervaly spoľahlivosti týchto *odds-ratios*. Pre ľahšiu zrozumiteľnosť prezentovaných výsledkov budú interpretované a diskutované len *odds-ratios*.

Tabuľka 4.2 Výsledky conditional logit regresie pre výber na okresné sudy s 95 % intervalom spoľahlivosti

	Koeficient	Smerodajná chyba	Pomer šancí	Interval spoľahlivosti
Sociálny kapitál				
VSÚ na danom súde	1,32 ***	0,24	3,74	[2,34 – 5,98]
VSÚ na súde ako člen komisie	1,14 ***	0,28	3,12	[1,79 – 5,43]
Blízka osoba na súde ako člen komisie	-0,26	0,37	0,77	[0,37 – 1,59]
„Sudcovský“ kultúrny kapitál				
Sudca medzi blízkymi osobami	1,34 ***	0,31	3,83	[2,08 – 7,04]
Pracovník v súdnictve medzi blízkymi osobami	0,63	0,36	1,88	[0,93 – 3,81]
Pohlavie				
Žena	-0,20	0,19	0,82	[0,56 – 1,19]
Profesionálne skúsenosti				
VSÚ na okresnom súde	-0,09	0,30	0,91	[0,51 – 1,64]
Súdny úradník / asistent na vyššom súde	0,42	0,41	1,51	[0,68 – 3,38]
Absolvovaná justičná skúška	-0,08	0,23	0,92	[0,59 – 1,45]
Dodatočné vzdelanie				
Ukončené doktorandské štúdium	0,47	0,49	1,60	[0,61 – 4,19]
Jazykový certifikát	-0,08	0,25	0,92	[0,57 – 1,49]
Štúdium v zahraničí	0,38	0,32	1,46	[0,78 – 2,73]
<hr/>				
Log-likelihood	-338,3			
N (uchádzači)	1.517			
N (úspešní)	150			
% správne predikovaných výberov ¹	34,69			
Priemerná p-hodnota pre odmietnutie IIA asumpcie	0,686			
<hr/>				
Poznámka: * p < 0,05				
** p < 0,01				
*** p < 0,001				
¹ % správne predikovaných výberov je rátané len pre 98 výberových konaní, v ktorých bol presne jeden víťaz. Celkovo to zahŕňa 77,8% výberových konaní vo vzorke a 65,3% z víťazov.				

Z 12 skúmaných premenných sú štatisticky signifikantným prediktorom tri z nich. Prvé dve patria do skupiny premenných v rámci sociálneho kapitálu. Výsledky ukazujú, že ak uchádzač pôsobí na súde, na ktorom sa koná výberové konanie, alebo pracuje na rovnakom súde ako aspoň jeden z členov komisie, jeho šance na úspech sú vyššie než šance ostatných kandidátov. Premenná zameriavajúca sa na sprostredkovaný vzťah s členom komisie prostredníctvom blízkej osoby signifikantnou nie je, čo naznačuje, že šance uchádzača zvyšuje len priamy vzťah k niektorému z členov komisie. To podporuje predpoklad, že úspešnejší sú tí kan-

didáti, ktorých komisia považuje za „preverených“. Efekt týchto premenných možno ilustrovať na nasledovnom príklade. V priemere sa na jednom výberovom konaní zúčastní približne 12 uchádzačov, čo dáva na začiatku procesu každému z nich 8,3 percentnú šancu na úspech v prípade, ak sa výberovým konaním obsadzuje jedno miesto sudcu. Ak by všetci títo kandidáti boli vo všetkých charakteristikách rovnakí s výnimkou jedného kandidáta, ktorý by pracoval na súde kde sa výberové konanie koná, tak sa šance tohto kandidáta na úspech zvyšujú 3,74 násobne. A teda, šance tohto kandidáta na úspech v konaní by celkovo narástli na 25,37 %, pričom šance všetkých ostatných – keďže výberové konanie je hra s nulovým súčtom – by klesli na 6,78 %.

Je potrebné zdôrazniť, že premenné patriace do skupiny „sociálny kapitál“ sú vždy závislé od konkrétneho výberového konania. Viazu sa na konkrétny súd, resp. konkrétnu komisiu a vzťah uchádzačov k nim. O to viac sú tieto výsledky dôležité, lebo naznačujú, že úspech vo výberovom konaní závisí od špecifickej konštelácie – kandidáti sú úspešnejší vtedy, keď poznajú niekoho vo výberovej komisii, resp. keď niekto z výberovej komisie pozná ich. To tiež ukazuje, že výberové komisie si vyberajú kandidátov, ktorí sú „preverení“, čo je v súlade s hypotézou H1. Víťazia teda tí kandidáti, u ktorých je možné očakávať, že sa nebudú odlišovať od existujúcich – a želaných – postojov, názorov a praktík. Druhým možným problémom, ktorý vyplýva z našich zistení, je situácia, v ktorej úspešní uchádzači vedia, že ich úspech je podmienený vzťahom ku konkrétnemu členovi komisie, čo môže vytvárať vzťah zaviazanosti a lojality k služobne staršiemu sudcovi a ohrozovať nezávislosť nového člena sudcovského stavu. Vzhľadom na početnosť výberových konaní môžu mať takto vytvárané vzťahy systematický efekt a vytvárať systém lojalít, ktorý ohrozuje nezávislosť celého sudcovského stavu a jeho závislosť od vyššie postavených a služobne starších sudcov.

Poslednou štatisticky signifikantnou premennou, ktorá zvýšila šance na úspech, je blízka osoba medzi sudcami. Táto premenná, ako bolo uvedené vyššie, sa viaže na to, v akom prostredí sa uchádzač o miesto sudcu socializoval. Vychádza teda z toho, že interakcie v „sudcovskej rodine“ – či už je tým sudcom rodič, súrodenec alebo partner – môžu znamenať osvojenie si takých postojov, názorov a praktík, ktoré výberová komisia zložená prevažne zo sudcov oceňuje. S 95 percentnou pravdepodobnosťou možno na základe výsledkov analýzy povedať, že ak má uchádzač v rodine sudcu, jeho šance na úspech sú minimálne dvakrát vyššie ako šance ostatných uchádzačov. Ak sú koeficienty odhadnuté modelom

správne, pravdepodobnosť výberu takéhoto kandidáta – v priemernom konaní, kde sú všetci uchádzači rovnakí – porastie z pôvodných 8,3 % až na 25,83 %. Druhá zo skúmaných premenných, ktoré merali „sudcovský“ kultúrny kapitál uchádzačov – blízka osoba pracujúca v súdnictve – už štatisticky významná nie je, no jej smerovanie ako aj veľkosť stoja za pozornosť. Podobne ako pri premenných sociálneho kapitálu, výsledky naznačujú, že vo výberovom procese majú vyššie šance na úspech tí kandidáti, ktorí sú z pohľadu výberovej komisie viac „preverení“, či existuje viac záruk, že sa svojimi názormi, postojmi a praktikami nebudú odlišovať od existujúceho statu-quo.

Žiadna z alternatívnych hypotéz sa ako štatisticky významná už neukázala. Iba pri premenných „súdny úradník / asistent na vyššom súde“ a ukončené doktorandské štúdium je odhadovaný pomerne veľký efekt, no ani jedna z nich nie je v dátach dostatočne konzistentná na to, aby bola štatisticky významná. Pohlavie sa na základe analýzy ukazuje ako irelevantná premenná, čo ukazuje, v súlade so zisteniami prezentovanými v kapitole 3, že nadreprezentácia žien v súdnictve je dôsledkom iných faktorov a procesov ako samotného systému a fungovania výberových konaní.

4.4. ZÁVER

Analýza naznačuje, že systém výberových konaní, v ktorom rozhodujú samotní sudcovia nedokáže zaručiť, že o výbere rozhodujú len objektívne kritériá a do súdnictva sa dostávajú len najschopnejší kandidáti. Vo výberovom procese na okresných súdoch systematicky častejšie úspešní takí kandidáti, ktorí buď niekoho vo výberovej komisii poznajú, alebo pochádzajú zo „sudcovskej rodiny“, a teda majú medzi blízkymi osobami niekoho, kto pôsobí vo funkcii sudcu. Zo skúmaných premenných sa ako štatisticky významné ukázali len tie, ktoré vychádzali z hypotéz o korporativistických a byrokratických tendenciách, a ktoré indikujú vyšší sociálny alebo „sudcovský“ kultúrny kapitál uchádzačov. Všetky ostatné premenné, vrátane tých, ktoré merali profesionálne skúsenosti uchádzačov a ich doplnkové vzdelanie, žiadny systematický efekt vo výbere neukázali.

Je potrebné osobitne zdôrazniť, že premenné sociálneho kapitálu nie sú čisto charakteristikami uchádzačov, ale sú charakteristikou uchádzačov v konkrétnom výberovom konaní, keďže vyjadrujú ich vzťah ku konkrét-

nej výberovej komisii, ktorá vzniká len pre dané výberové konanie. Práve toto zistenie zásadne spochybňuje objektívnosť výberového procesu, keďže neexistuje zmysluplné vysvetlenie toho, prečo sa vo výberových procesoch darí viac tým uchádzačom, ktorí poznajú niekoho v komisii. To sa môže diať napríklad tým, že člen komisie, ktorý nejakého uchádzača osobne pozná, mu v jednotlivých častiach rôzne pomáha – napríklad v ústnej časti kladením vopred dohodnutých alebo jednoducho takých otázok, ktoré umožnia uchádzačovi „zanechať lepší dojem“. Iným vysvetlením je, že komisie jednoducho dajú na „odporúčanie“, či „prihovorenie sa“ od toho člena komisie, ktorý nejakého z uchádzačov pozná, a kvôli tomu ho môžu hodnotiť benevolentnejšie, čím ho zvýhodňujú. Systematicky vyššia úspešnosť tých uchádzačov, ktorí pôsobia na súde, na ktorom sa výberové konanie koná tiež môže indikovať, že výberové konanie je v niektorých prípadoch len formálnym procesom na dosiahnutie výberu, ktorý bol neformálne dohodnutý už pred konaním výberového konania. Problematickou v tomto ohľade nie je len objektívnosť výberového procesu. Systémovo závažnejším problémom môže byť to, že pokiaľ úspešní uchádzači vedia, že za svoj úspech vo výberovom konaní vďaka konkrétnemu členovi výberovej komisie, tak to môže podporovať vznik systému lojalít vo vnútri sudcovského stavu, ktorý spôsobuje zaviazanosť mladších sudcov tým vyššie postaveným a služobne starším, a je hrozbou pre nezávislosť súdnictva ako celku.

Literatúra

- Babiaková, Kristína. *Výber sudcov na Slovensku: Monitoring a analýza vybraných výberových konaní*. Pezinok: Via Iuris, 2013.
- Bourdieu, Pierre. „The Forms of Capital.“ In *Handbook of Theory of Research for Sociology of Education*, editor John G. Richardson, 241-260. New York: Greenwood, 1986.
- Bühlmann, Marc, a Ruth Kunz. „Confidence in the Judiciary: Comparing the Independence and Legitimacy of Judicial Systems.“ *West European Politics*, Vol. 34, No. 2, 2011: 317-345.
- Chemin, Matthieu. „Do judiciaries matter for development? Evidence from India.“ *Journal of Comparative Economics*, Vol. 37, 2009: 230-250.
- Cookson, J. Anthony. *Economic Consequences of Judicial Institutions: Evidence from a Natural Experiment*. 17. May 2014. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1893693.

- Dimino, Michael R. „The Futile Quest for a System of Judicial "Merit" Selection.“ *Albany Law Review*, Vol. 67, 2004: 803-819.
- Gee, Graham. „The Persistent Politics of Judicial Selection: A Comparative Analysis.“ In *Judicial Independence in Transition*, editor Anja Seibert-Fohr, 121-146. Berlin: Springer, 2012.
- Geyh, Charles Gardner. „The Endless Judicial Selection Debate and Why it Matters for Judicial Independence.“ *The Georgetown Journal of Legal Ethics*, Vol. 21, 2008: 1259-1281.
- Greene, William. „Discrete Choice Modelling.“ In *The Handbook of Econometrics*, Vol. 2, editor Terence C. Mills, & Kerry Paterson. London: Palgrave, 2008.
- Guarnieri, Carlo, a Patricia Pederzoli. *The Power of Judges*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Hanretty, Chris. „The Appointment of Judges by Ministers: Political Perfection in England, 1880-2005.“ *Journal of Law and Courts*, Vol. 3, No. 2, 2015: 305-329.
- Johnson, David B. „Byrokracia.“ In *Teória verejnej voľby: Úvod do novej politickej ekonomie*, autor: David B. Johnson, preložil Anetta Čaplánová, 269-291. Bratislava: Sofa, 1997.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Láštic, Erik, a Samuel Spáč. „Constitutional Law Slovakia.“ *European review of public law*, Vol 26 (3), 2014: 1201-1212.
- Malleson, Kate, a Peter H. Russell. *Appointing Judges in an Age of Judicial Power: Critical perspectives from Around the World*. Toronto: University of Toronto Press, 2006.
- Palúš, Juraj. „Právna úprava výberu sudcov na Slovensku.“ In *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská: Výber sudcov*, 21-27. Pezinok: Via Iuris, 2015.
- Popova, Maria. *Politicized Justice in Emerging Democracies: A study of Courts in Russia and Ukraine*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Prušová, Veronika. „Súdna rada odmietla prebrať kandidátov, ktorí uspeli pred voľbami.“ *SME*, 27. Nov 2012.
- Russell, Peter H. „Conclusion.“ In *Appointing Judges in an Age of Judicial Power: Critical perspectives from Around the World*, editor Kate Malleson, & Peter H. Russell, 420-435. Toronto: University of Toronto Press, 2006.
- Schmitter, Philippe C. „Still the Century of Corporatism?“ *The Review of Politics*, Vol. 36, No. 1, *The New Corporatism: Social and Political Structures in the Iberian World*, 1974: 85-131.

Spáč, Samuel, Gabriel Šípoš, a Peter Klátik. „Kto je s kým rodina na našich súdoch.“ *blog.sme.sk*. 20. November 2013. <https://transparency.blog.sme.sk/c/342665/Kto-je-s-kym-rodina-na-nasich-sudoch.html>.

Vidal, Jordi Blanes I., a Clare Leaver. „Are Tenured Judges Insulated from Political Pressure?“ *Journal of Public Economics* 95 (7), 2010: 570-586.

Volcansek, Mary L. „Appointing Judges the European Way.“ *Fordham Urb. L.J.*, Vol. XXXIV, 2007: 363-385.

5

KARIÉRNÝ POSTUP NA VYŠŠIE SÚDY: POD KONTROLOU PREDSEDOV SÚDOV

Samuel Spáč

Kariérny postup v súdnictve patrí medzi mechanizmy, cez ktoré môžu byť sudcovia ohodnotení za svoju prácu. V porovnaní s disciplinárnymi konaniami je povýšenie formou odmeny za "dobrý" výkon funkcie v súlade s predstavami toho, kto o povýšení rozhoduje. Existuje viacero typov povýšenia, ktoré sa v živote sudcu môžu udiat' – tými základnými sú preloženie na vyšší súd, ustanovenie do funkcie predsedu, posun do funkcie predsedu senátu, či iného kolektívneho orgánu, napr. kolégia alebo grémia (Kosař 2016, 83-92). Inou možnosťou, ktorá je pomerne často využívaná aj v slovenskom súdnictve, je dočasné preloženie, resp. stáž na iných inštitúciách ako všeobecných súdoch – napríklad na Ústavnom súde, Ministerstve spravodlivosti SR či Súdnej rade SR. V tejto kapitole sa venujeme iba jednému typu kariérneho postupu v slovenskom súdnictve, konkrétne postupu na vyšší súd v rokoch 2012 – 2015¹. Ide teda o Najvyšší súd SR a osem krajských súdov. Zaujímajú nás dve otázky. Kto sa dostáva na vyššie súdy a kto o tomto postupe rozhoduje? Kariérny postup je typickou črtou súdnych systémov, kde dominuje byrokratický typ sudcovských kariér. V ňom sudcovia vstupujú do systému prakticky okamžite po absolvovaní univerzity, v systéme sú do veľkej miery vzdelávaní a socializovaní a zostávajú v ňom prakticky až do odchodu na dôchodok (Guarnieri a Pederzoli 2002, Gee 2012). V súdnych systémoch, kde možno nájsť prevažne profesionálne sudcovské kariéry, ako napr. v USA alebo Veľkej Británii, je povyšovanie zriedkavé, ale akademici napriek tomu

¹ Téma predsedov súdov sa venuje nasledujúca kapitola.

tejto téme venujú nemalú pozornosť aj tam (Choi a Gulati 2004, Hanretty 2015, Salzberger a Fenn 1999).

Výber sudcovského povolania i to, či sa sudcovia rozhodnú uchádzať sa o posun v súdnej hierarchii, závisí od ich individuálnych preferencií. Posner (1993) tvrdí, že sudcovia sú racionálni aktéri, ktorí sa – rovnako ako hocikto iný – usilujú o naplnenie svojich cieľov. Tými môže byť finančný príjem, prestíž, popularita, množstvo času stráveného mimo práce, samotná možnosť vykonávať sudcovské povolanie – či už z dôvodu možnosti zabezpečiť spravodlivosť, alebo pre moc, ktorá zo sudcovskej funkcie vyplýva. Postup na vyšší súd má pre sudcu aj praktické implikácie. Môže znamenať nižšie zaťaženie s ohľadom na počet prípadov, v ktorých je potrebné rozhodovať, môže zvýšiť sudcov spoločenský status a materiálne benefity vyplývajúce z funkcie (Kosař 2016, 83), či jednoducho zväčšiť sudcov dosah na judikatúru v krajine. Na druhej strane takéto povýšenie môže znamenať nutnosť cestovať ďalej za prácou či v krajnom prípade zmeniť miesto bydliska, mať menšiu voľnosť v rozhodovaní o pracovnom čase vyplývajúcej z rozhodovania vo viacčlenných senátoch, ale aj stratu bezprostredného kontaktu s bežnými problémami, ktoré súdy – obzvlášť tie okresné – dennodenne riešia.

Vyšľáva z toho, že nie každý sudca bude mať záujem o kariérny postup. Aj preto pri skúmaní postupu sudcov na vyššie súdy narážame z metodologického hľadiska na zaujímavý problém. Podobne ako výber sudcov, ktorý bol predmetom predchádzajúcej kapitoly, je aj proces povyšovania sudcov podobný lieviku, v ktorom sú na jeho „širšom“ konci všetci potenciálni uchádzači a na tom užšom iba tí, ktorým sa podarilo postúpiť na vyšší súd. Z dôvodu rozličných preferencií sudcov nie sme úplne schopní identifikovať tých, ktorí o funkciu na vyššom súde reálne majú záujem. Ďalšou praktickou otázkou je, ako najlepšie identifikovať faktory, ktoré zvyšujú šance sudcov na to, aby boli v systéme povýšení, a kritériá, na základe ktorých sa rozhoduje, kto na vyšší súd postúpi a kto nie. V byrokratickom modeli súdництва by dôvodom povýšenia mala byť (zrejme) kombinácia seniority a schopností, resp. výkonnosti (Guarnieri a Pederzoli 2002, Gee 2012), alebo by sa tak malo diať na základe nejakého ohodnotenia právnických vedomostí sudcov uchádzajúcich sa o povýšenie (Kosař 2016, 83). Rozšíreným prístupom v akademickej literatúre je pohľad na kariérny postup sudcov ako sériu súťaží medzi sudcami, pričom lepšiu pripravenosť na prácu na vyšší súd indikuje napríklad frekvencia úspešnosti odvolaní proti ich rozhodnutiam, teda toho, ako často s nimi vyššie súdy súhlasia alebo nesúhlasia (Choi a Gulati 2004). Iní autori pri-

dávajú produktivitu (Schneider 2005) či kreativitu pri rozhodovaní (Levy 2005). Existujú ešte ďalšie aspekty práce sudcov, ktoré sú teoreticky merateľné, napr. vnímaná nezávislosť či dôvera, ktorú sudcovia vzbudzujú (Shetreet 2011). Tieto sú však značne subjektívne a vyžadujú si aj netradičné spôsoby hodnotenia sudcov, napr. pomocou prieskumov medzi advokátmi či účastníkmi konania (Kearney 1999, Sterling, Stott a Weller 1981, Flanders 1978). Výskum kariérneho postupu sudcov vo Veľkej Británii tiež ukázal efekt „správnej“ politickej afiliácie (Hanretty 2015), ktorá síce v byrokratickom systéme súdnictva nemôže fungovať v rovnakej podobe, ale v princípe je možné, že väčšie šance na povýšenie budú mať takí sudcovia, ktorí budú názorovo a ideologicky bližší tým aktérom, ktorí o kariérnom postupe rozhodujú (Ramseyer a Rasmusen 2001). V neposlednom rade môže zaväziť nadobudnutý sociálny a kultúrny kapitál vyplývajúci z podmienok, v ktorých sa uchádzači o pozície na vyššie súdy vzdelávali a socializovali. Pokiaľ sú tieto kritériá známe vnútri systému, je navyše možné predpokladať, že ovplyvňujú a modifikujú správanie sudcov tak, aby si zvýšili šance na eventuálny kariérny postup počas svojho zotrvania v sudcovskej funkcii (Posner 2005, Shepherd 2011, Ramseyer a Rasmusen 2001).

Nastavenie systému kariérneho postupu na Slovensku by malo teoreticky zaručovať, že sa na vyššie súdy dostávajú sudcovia na základe svojich schopností a znalostí práva. Pomáhať by k tomu mali tri skutočnosti. V prvom rade, byrokratický model sudcovských kariér prítomný na Slovensku je typický tým, že o postupe rozhoduje seniorita v systéme a právne schopnosti. Medzinárodné dokumenty,² ktoré podporovali vznik silnej autonómie súdnej moci, v rozhodovaní o personálnych otázkach, taktiež predpokladali, že odovzdanie týchto právomocí z rúk politikov do rúk samotných sudcov zabezpečí výber na základe schopností. Na Slovensku navyše v sledovanom období práve na tento účel pôsobili výberové komisie a pomerne rigidný a transparentný výberový proces, ktoré mali zaručiť výber tých najschopnejších. Otázkou je, či sa to v praxi naozaj deje, alebo rozhodujú iné faktory, ktoré s kvalitou uchádzačov nesúvisia. Druhou otázkou je, kto sú aktéri, ktorí v realite hrajú kľúčovú rolu pri zaplňaní sudcovských miest na vyšších súdoch. Kapitola sa skladá zo štyroch častí. V tej nasledujúcej sa venujeme legislatívnemu rámcu, v ktorom sa kariérny postup na vyššie súdy v rokoch 2012 až 2015 odohrával. V ďalšej je prezentovaná štatistická analýza, ktorá skúma faktory ovplyvňujúce úspešnosť

² Viac k ich obsahu pozri kapitolu 1.

uchádzačov o pozície na vyššom súde. Tretia časť sa, aj na základe štatistickej analýzy, zameriava na Súdnu radu, ktorá s definitívnou platnosťou rozhoduje o postupe sudcov – trvalom aj dočasnom. Kapitulu uzatvára zhrnutie zistení a diskusia implikácií, ktoré z nich vyplývajú.

5.1. PRAVIDLÁ KARIÉRNEHO POSTUPU NA VYŠŠIE SÚDY

Po roku 1989 patrila právomoc presúvať sudcov na vyššie súdy exekutívnej zložke moci. K zmene došlo po roku 1998 v súvislosti so zvýšeným úsilím Slovenska o integráciu do EÚ, ktoré sa dotklo aj snahy zmierniť kritiku Európskej komisie, ktorú adresovala voči nastaveniu a fungovaniu niektorých mechanizmov v politickom systéme, súdnictvo nevynímajúc. Tieto zmeny zasiahli aj kariérny postup v súdnictve. Od roku 2000 zostal síce minister spravodlivosti naďalej za tento proces formálne zodpovedný, no každé miesto sa malo obsadzovať výberovým konaním, pričom vo výberovej komisii, ktorú skladala sudcovská rada daného súdu, mal rozhodovať predseda súdu, na ktorom sa pozícia obsadzovala, a štyria ďalší sudcovia toho istého súdu. Pre postup na Najvyšší súd SR bol okrem toho potrebný ešte aj súhlas Rady sudcov – vtedajšej inštitúcie reprezentujúcej súdnictvo. Po novelizácii Ústavy SR v roku 2001 a vzniku Súdnej rady SR sa postavenie sudcov v procese mierne oslabilo, pričom hlavným aktérom pri kariérnom postupe sudcov sa stala práve Súdna rada, ktorá musí schváliť každý z návrhov na preloženie sudcov. Do roku 2009 rozhodovali o postupe na vyšší súd komisie, ktoré sa skladali z troch členov nominovaných sudcovskou radou príslušného súdu, jedného člena navrhnutého Súdnu radou a jedného člena navrhnutého ministerstvom spravodlivosti. Od roku 2009 sa vplyv dotknutých súdov oslabil. V päťčlennej výberovej komisii zostal už len jediný zástupca sudcovskej rady súdu, na ktorý mal uchádzač postúpiť, a jeho predseda, pričom miesto v komisii na ich úkor získal člen nominovaný kolégiom predsedov sudcovských rád daného kraja, resp. sudcovskej rady Najvyššieho súdu pri postupe na tento súd. Súd, na ktorom sa výber uskutočňoval tak prišiel o väčšinové zastúpenie vo výberovej komisii, ale súdna moc ako celok ostala v procese naďalej dominantná. K ďalším zmenám v pravidlách upravujúcich postup sudcov na vyššie súdy došlo až po roku 2010

pod vedením ministerky spravodlivosti L. Žitňanskej. V rámci väčšieho počtu zmien, ktorých cieľom bolo obmedziť moc sudcov v personálnych otázkach, sa opätovne menilo zloženie komisií. Tie zostali naďalej päťčlenné, no sudcovská rada daného súdu vyberala do nej len jedného. Zvyšných členov síce vyberal predseda súdu, ale iba zo zoznamov členov výberových komisií vybraných ministrom spravodlivosti, Národnou radou a Súdnu radou – dvoch z ministerského zoznamu a po jednom zo zoznamov parlamentu a Súdnej rady. To sa formálne zmenilo v roku 2014, keď na základe rozhodnutia Ústavného súdu PL. ÚS 102/2011 pribudol vo výberovej komisii ďalší člen zo zoznamu kandidátov nominovaných Súdnu radou na úkor nominanta ministerstva spravodlivosti. K výberu tých najkvalitnejších uchádzačov tiež mala prispieť rigidná povaha výberového konania. Na rozdiel od výberových konaní na okresných súdoch tu uchádzači nemuseli absolvovať písomný test, ale aj oni mali za úlohu vypracovať prípadovú štúdiu, napísať rozsudky a preklad z cudzieho jazyka, ako aj absolvovať psychologické posúdenie a ústnu časť konania pred výberovou komisiou. V prípade, ak bol sudca podrobený zákonnému hodnoteniu sudcov – podľa § 27a zákona o sudcoch a prisediacich – a bol ohodnotený výkonom „výborne“, nemusel absolvovať žiadnu z písomných častí konania. Poslednou, kozmetickou zmenou bol posun v zákonných požiadavkách na výkon funkcie sudcu na vyššom súde. Kým do roku 2011 platilo, že sudca na krajskom súde musel mať minimálne 35 rokov a na Najvyššom súde 40 rokov, tak od tohto roku sa požiadavka vzťahovala na prax v právnickom povolání, ktorá musela byť v prípade krajského súdu aspoň 10-ročná a pre pôsobenie na Najvyššom súde aspoň 15-ročná. Dôvodom tejto zmeny bolo otvorenie pozícií na vyšších súdoch odborníkom z iných oblastí práva, a tým zvýšenie súťaživosti výberových konaní a skvalitnenie sudcovského stavu v dlhodobej perspektíve.

Napriek zdanlivo rovnovážne nastaveným výberovým komisiám, sudcovia a konkrétne súdy v rokoch 2012 až 2015 jednoznačne dominovali výberu sudcov na vyššie súdy. Z 59 výberových konaní na miesta sudcov na krajskom súde boli len v jednom prípade vo výberovej komisii menej než štyria sudcovia. Navyše, v priemere až 3,8 z týchto sudcov boli sudcovia práve zo súdu, kde sa výberové konanie konalo, čo teda znamená nielen silnú autonómiu súdnictva v tomto procese, ale aj konkrétnych súdov. Nezanedbateľnú rolu v tomto procese hrá navyše Súdna rada, ktorej úloha je vo väčšej hĺbke rozdiskutovaná v časti 5.3. Práve tej totiž predseda výberovej komisie navrhne preloženie sudcu na vyšší súd na

základe výsledkov výberového konania, a Rada potom definitívne rozhodne o tom, či k preloženiu sudcu pristúpi. Pri svojom rozhodovaní zvažuje názor predsedu súdu, z ktorého prekladajú sudca odchádza, predsedu súdu, na ktorý prekladajú sudca prichádza, ako aj názor oboch sudcovských rád. V neposlednom rade, Súdna rada tiež rozhoduje o dočasnom pridelení sudcov, čo je proces, ktorému opäť dominujú predsedovia súdov, ktorí návrhy na dočasné pridelenie podávajú a ktorí sú kľúčovými aktérmi v celom jeho trvaní.

5.2. ŠTATISTICKÁ ANALÝZA ÚSPEŠNOSTI

VO VÝBEROVÝCH KONANIACH NA VYŠŠIE SÚDY

Medzi rokmi 2012 až 2015 prebehlo na vyšších súdoch celkovo 70 výberových konaní – z nich 11 na Najvyššom súde a zvyšné na krajských súdoch. Na Špecializovanom trestnom súde, ktorý tiež možno považovať za vyšší súd, sa žiadne výberové konanie neuskutočnilo, keďže je to pomerne malý súd len s 13 sudcami, ktorí tam boli vymenovaní relatívne nedávno po vzniku súdu v roku 2005. V týchto 70 výberových konaniach plánovali súdy obsadiť celkovo až 135 pozícií, no v skutočnosti bolo v danom období úspešných 103 kandidátov z celkového počtu 148 uchádzačov, čo znamená až 69,6 percentnú pravdepodobnosť úspechu. Len na jednom z deviatich súdov – na Krajskom súde v Banskej Bystrici, uspelo vo výberovom konaní menej ako 50 % uchádzačov (viac v tabuľke 5.1). Pravdepodobnosť úspechu bola teda pre uchádzačov relatívne vysoká, čo znamená, že napriek legislatívnym zmenám, ktorých cieľom bola väčšia súťaživosť výberových konaní na vyššie súdy, k reálnej súťaži príliš často nedochádzalo. Ak teda k nejakej súťaži medzi uchádzačmi dochádza, deje sa tak pravdepodobne skryto a neformálne ešte pred výberovým konaním. Možnosťou tiež je, že sudcovia nižších súdov nemajú príliš veľký záujem kariérne sa posúvať – azda z dôvodu, že benefity vyplývajúce z takejto zmeny nie sú dostatočné na to, aby kompenzovali určitú stratu komfortu, ktorú by pri zmene súdu zažili. Súčasne môže relatívne nízky nominálny záujem o kariérny postup naznačovať aj to, že výberové konanie je zvyčajne len potvrdením toho, čo sa dohodne vopred za zatvorenými dverami, a preto sa sudcom, ktorí nič „dohodnuté“ nemajú, môže zdať zbytočné na takomto procese participovať. Tak či onak, na základe dostupných dát

nie je možné na otázku o zníženom záujme sudcov o miesta na krajských a Najvyššom súde odpovedať.

Tabuľka 5.1. Deskriptívne údaje o výberových konaniach na vyššie súdy podľa súdov

Súd	Počet konaní	Počet otvorených pozícií	Počet uchádzačov	Počet úspešných	% úspešných
Najvyšší súd	11	20	18	16	88,9
KS Bratislava	12	25	32	22	68,8
KS Trnava	11	17	21	13	61,9
KS Nitra	2	3	4	3	75
KS Trenčín	9	28	20	17	85
KS Žilina	6	8	8	6	75
KS B. Bystrica	9	18	23	11	47,8
KS Košice	4	8	14	8	57,1
KS Prešov	6	8	8	7	87,5
SPOLU	70	135	148	103	69,6

V analýze sú použité dáta, ktoré od roku 2011 musia zverejňovať súdy na webovej stránke ministerstva spravodlivosti pri každom výberovom konaní. Dáta pre analýzu boli čerpané z troch druhov takto zverejnených informácií. V prvom rade, v zápisniciach z výberových konaní sa nachádzajú informácie o uchádzačoch, ktorí sa konania zúčastnili, o priebehu konania a aj o tom, ktorí uchádzači sú na jeho konci úspešní, resp. neúspešní. Pre analýzu sú dôležité dva údaje: informácie o uchádzačoch, ktorí sa na konaní zúčastnili, a ktorí teda reálne „súťažia“ o voľné sudcovské pozície. Informácia o tom, či bol uchádzač v konaní úspešný, zase slúži ako binárna závislá premenná, teda tá premenná, ktorej prítomnosť, resp. absenciu chceme vysvetliť, aby sme našli odpoveď na otázku *kto* sa v súdnej hierarchii posúva na vyššie súdy. Druhým zdrojom informácií použitým v analýze sú životopisy uchádzačov, ktorí sa na výberových konaniach zúčastnili. Tie obsahujú informácie o predošlých pracovných skúsenostiach kandidátov, ich dosiahnutom vzdelaní či doplnkovom vzdelaní. Posledným zdrojom informácií sú vyhlásenia kandidátov, ktoré musia zasielať pri príležitosti každého výberového konania, a v ktorých sú povinní uviesť blízke osoby – prevažne najbližších rodinných príslušníkov a osoby žijúce v spoločnej domácnosti, ktoré pracujú kdekoľvek v justícii – na súdoch v pozícii sudcov, úradníkov, či napríklad aj vrátnika, ale tiež tých, ktorí pracujú pre ministerstvo spravodlivosti alebo v Zbore väzenskej a justičnej stráže.

5.2.1. Nezávislé premenné

Nezávislé premenné vychádzajú z literatúry, ktorá bola diskutovaná v úvode kapitoly. V byrokratickom modeli sudcovských kariér, prítomnom aj na Slovensku, by malo platiť, že sudcovia postupujú v kariére na základe seniority a svojich schopností (Guarnieri a Pederzoli 2002, Gee 2012). Senioritu je z dostupných dát možné merať pomocou počtu rokov, ktoré uchádzači strávili v sudcovskej funkcii. Nakoľko je veľmi zriedkavé, aby sudcovia po svojom vymenovaní opustili súdnu hierarchiu, v princípe táto premenná meria s výnimkami aj to, koľko rokov uplynulo od vymenovania sudcu do funkcie. Hodnoty namerané v tejto premennej však nie sú úplne presné. Keďže väčšina sudcov nezverejnila presný dátum svojho menovania, bola na základe dostupných dát počítaná ako rozdiel medzi rokom, keď sa uskutočnilo výberové konanie, a rokom keď začal uchádzač pracovať v pozícii sudcu. Uchádzači vo vzorke strávili v sudcovskom talári v priemer 11 rokov pri štandardnej odchýlke 7,4. Medzi uchádzačmi je však 19 takých, ktorí skúsenosť so sudcovskou funkciou v minulosti nemali. Keď ich zo vzorky odoberieme, priemerný počet rokov v justícii stúpne na 12,6. Tieto deskriptívne ukazovatele naznačujú, že od sudcov, ktorí sú vybratí na vyššie súdy, sa očakáva pomerne substantívna skúsenosť s prácou vo funkcii sudcu. Ak však berieme do úvahy, že sudcovskej funkcii sa mnohí zo sudcov ujali vo veku približne 30 rokov a odchádzajú z neho spravidla okolo 65. roku, nedá sa povedať, že by kariérny postup vyžadoval mimoriadnu trpezlivosť.

Ako ukázala predchádzajúca kapitola o výbere sudcov na okresných súdoch, súdnictvo s výraznou autonómiou v otázke rozhodovania o profesionálnych kariérach sudcov môže vykazovať určité byrokratické a korporativistické tendencie vedúce k tomu, že sú v systéme zvyhodňovaní preverení kandidáti, od ktorých sa dá očakávať, že nebudú predstavovať hrozbu pre status quo. Ako proxy indikátor takýchto tendencií sú v tejto analýze použité dve premenné. Prvou je „predošlé dočasné pridelenie“ na súd, na ktorom sa výberové konanie koná. Ak má uchádzač takúto skúsenosť, možno ho považovať súdom za prevereného v zmysle, že vedia, čo od neho očakávať s ohľadom na produktivitu, interpretáciu práva či názorov na správu daného súdu. Navyše, ako bolo spomenuté vyššie, väčšinu výberových komisií tvoria sudcovia z daného súdu. Preto predošlá skúsenosť s prácou na tomto súde znamená, že osoby, ktoré v procese rozhodujú, uchádzača s predošlým dočasným pridelením pravdepodobne poznajú, čo zvyšuje jeho sociálny kapitál (Bourdieu 1986). Ďalšou premennou me-

rajúcou sociálny kapitál sú rodinné väzby v súdnictve. Tie majú potenciál rozšíriť sieť ľudí, ktorých daný uchádzač pozná, alebo ktorí poznajú jeho, ale súčasne naznačujú – v súlade s predstavami o „sudcovskom“ kultúrnom kapitále, že daný uchádzač je vďaka svojej socializácii v „správnych“ kruhoch lepšie pripravený na zaujatie pozície sudcu vyššieho súdu ako uchádzači bez rodiny v súdnictve. Ako sme už spomenuli, uchádzači musia deklarovat' svoje blízke osoby aj v nesudcovských pozíciách, ale v analýze boli použité len väzby na sudcov, prípadne súdnych úradníkov. Celkovo možno nájsť vo vzorke 61 uchádzačov, ktorí boli v minulosti dočasne pridelení na daný súd (41,2 %) a 35 uchádzačov s rodinnými väzbami na súdoch (23,6 %).

Zvyšné premenné možno nazvať pre účely analýzy „kontrolnými“, preto im nebude venovaná rozsiahla pozornosť. V prvom rade, schopnosti uchádzačov môžu do značnej miery ovplyvňovať ich predošlé skúsenosti. Okrem skúseností s prácou v justícii sú preto do analýzy zahrnuté dve premenné, ktoré sa pre potreby analýzy vzájomne vylučujú. Sú nimi „advokátska skúsenosť“ a „skúsenosť s prácou mimo súdnictva“, čím sa myslí práca právnikom v inej pozícii, napr. v podnikoch, či v prokuratúre. Advokátska skúsenosť je od ostatných odčlenená z dôvodu, že v anglosaskom právnom svete je pomerne bežnou praxou, že do súdnictva prichádzajú noví ľudia práve po úspešnej kariére a v princípe sa advokátska práca, rovnako ako práca sudcu, do veľkej miery odohráva v súdnych miestnostiach. Preto môže byť takáto skúsenosť vo výberovom konaní veľmi užitočná. Advokátsku skúsenosť malo celkovo 33 z uchádzačov, čo predstavuje 22,3 %, inú právnickú skúsenosť malo až 78 z uchádzačov (52,7 %). Ďalší spôsob, ktorým si uchádzač môže zdokonaľiť svoje schopnosti, je skrytý pod premennou „dodatočné vzdelanie“, čím sa myslí napr. dosiahnutie titulu PhD., štúdium v zahraničí či certifikát dokazujúci znalosť cudzieho jazyka. Táto premenná teda zahŕňa vzdelanie, ktoré na sudcovskú pozíciu nie je nevyhnutne potrebné a ani nevyplýva z pôsobenia v nej,³ a ktoré môže poskytovať buď hlbšiu vedomosť o konkrétnej oblasti práva, alebo môže kandidátov zvýhodňovať v časti výberového konania, v ktorom je ich úlohou napísať preklad z cudzieho jazyka. Prítomnosť dodatočného vzdelania bola medzi uchádzačmi v 25 prípadoch,

³ Samozrejme, sudcovia sa počas svojej sudcovskej kariéry vzdelávajú, navštevujú napr. krátkodobé semináre alebo prednášky. To však možno vnímať ako súčasť sudcovskej práce, koniec koncov pre účely vzdelávania sudcov existuje na Slovensku Justičná Akadémia.

čo predstavuje 16,9 %. Poslednou premennou je pohlavie kandidátov. Medzi uchádzačmi je v otázke pohlavia značný nepomer, až 64,9 % z nich, teda 96, boli ženy.

Prezentovaná analýza je viac exploratívna ako explanačná a aj vzhľadom na veľkosť vzorky by bolo tvrdenie, že sa pokúša o vysvetlenie kariérneho postupu sudcov na vyššie súdy, trúfalé. Skúmané hypotézy sú teda nasledovné:

H1: Uchádzači s dlhšou skúsenosťou práce v súdnictve majú vyššiu šancu byť vo výberovom konaní úspešní.

H2: Uchádzači, ktorí majú vyšší sociálny kapitál na danom súde – boli naň v minulosti dočasne preložený, majú vyššiu šancu byť vo výberovom konaní úspešní.

H3: Uchádzači, ktorí majú vyšší sociálny kapitál – majú v súdnictve rodinu, majú vyššiu šancu byť vo výberovom konaní úspešní.

Ešte krátka poznámka k nezahrnutiu objektívnych indikátorov sudcovských schopností. Viacerí autori ukázali, že schopnosti, azda aj kvalita sudcov, sa merať dajú, napr. pomocou frekvencie úspešnosti odvolaní voči ich rozsudkom (Choi a Gulati 2004, Schneider 2005). Na Slovensku existujú verejne dostupné dáta o výkonnosti sudcov, ktoré sú na tento účel teoreticky použiteľné. Nakoľko sú však tieto dáta dostupné len od roku 2011, aj v prípade sudcov, ktorí boli povýšení až v roku 2015 by sme využívali iba dáta za štyri roky kariéry sudcu; v prípade tých, čo sa výberových konaní zúčastnili ešte skôr, by boli dostupné dáta ešte menej robustné. V budúcom výskume bude možné tieto dáta využiť a zahrnúť tak do analýzy kariérneho postupu sudcov aj tento aspekt, ktorý môže vo výberovom procese významne zavážiť.

5.2.2. Výsledky štatistickej analýzy

Na analýzu je použitá logistická regresia, a to z dvoch dôvodov. V prvom rade, závislá premenná – úspech alebo neúspech vo výberovom konaní, je binárna. Druhým dôvodom je, že hoci sa výberový proces odohráva vo výberových konaniach, kde by mohlo byť očakávané, že úspech jedného závisí od toho, či dokáže výberovej komisii demonštrovať, že je na danú pozíciu vhodnejší než jeho protikandidát, v skutočnosti k takejto súťaži nedochádza. Ako ukázali vyššie prezentované deskriptívne údaje,

úspešných uchádzačov vo výberových konaniach je často menej ako voľných pozícií, na ktoré sa dané výberové konanie uskutočňuje. Preto teda pre konkrétneho uchádzača nie je potrebné byť úspešnejší ako iní kandidáti, ale jednoducho úspešne prejsť všetkými časťami výberového konania, nezávisle od predvedeného výkonu kohokoľvek ďalšieho. Logistická regresia potom odhaduje pravdepodobnosť pozorovania nejakého javu – v tomto prípade úspešnosti vo výberovom konaní, v porovnaní s pravdepodobnosťou, že bude daný jav absentovať na základe známych premenných a odhadov ich parametrov, teda miery v akej prítomnosť daných premenných zvyšuje alebo znižuje pravdepodobnosť výskytu pozorovaného javu (Agresti 2002).

Tabuľka 5.2. Výsledky logistickej regresie pre výber na vyššie súdy s 95% intervalom spoľahlivosti

Súd	Počet konaní	Počet otvorených pozícií	Počet uchádzačov	Počet úspešných	% úspešných
Najvyšší súd	11	20	18	16	88,9
KS Bratislava	12	25	32	22	68,8
KS Trnava	11	17	21	13	61,9
KS Nitra	2	3	4	3	75
KS Trenčín	9	28	20	17	85
KS Žilina	6	8	8	6	75
KS B. Bystrica	9	18	23	11	47,8
KS Košice	4	8	14	8	57,1
KS Prešov	6	8	8	7	87,5
SPOLU	70	135	148	103	69,6

Výsledky analýzy sú prezentované v tabuľke 5.2.⁴ Porovnanie prezentovaného štatistického modelu s *null-modelom* ukazuje, že štatistická analýza nachádza v dátach určité pravidelnosti, a preto významne zlepšuje porozumenie skúmaného javu – úspešnosti vo výberových konaniach. Zo skúmaných faktorov sú štatisticky signifikantné dva, oba aj substantívne dávajú zmysel a je možné teoreticky odôvodniť ich kauzálny vzťah so závislou premennou. Prvým z nich je počet rokov odpracovaných na pozícii sudcu. Prezentované pravdepodobnosti (anglicky *odds-ratios*) ukazujú, že každý jeden rok navyše v sudcovskej funkcii zvyšuje šance uchádzača o približne 15 %, pričom 95 percentný interval spoľahlivosti nazna-

⁴ Výsledky štatistickej analýzy len pre výberové konania na krajských súdoch (130 uchádzačov, 87 úspešných) sú dostupné na požiadanie od autora.

čuje, že vzťah medzi touto nezávislou premennou a úspešnosťou vo výberovom konaní je značne konzistentný. Vo vzorke je však aj 19 uchádzačov, ktorí nemali predošlú skúsenosť zo súdnictva a z nich vo výberovom konaní uspeli len dvaja. Ako však ukazujú deskriptívne dáta, efekt týchto uchádzačov bez predošlej sudcovskej skúsenosti je pomerne zanedbateľný – uchádzači, ktorí vo výberovom konaní uspeli, odpracovali na pozícii sudcu v priemere 13 rokov, keď sú zo vzorky odstránení dvaja víťazi bez skúsenosti s prácou sudcu, priemerná hodnota sa posunie len na 13,2 roku. Celkovo však nie je prekvapujúce, že v byrokratickom modeli súdnictva sa pri kariérom postupe darí tým uchádzačom, ktorí majú skúsenosť s prácou sudcu – a čím je tá skúsenosť dlhšia, tým sú ich šance vyššie.

Druhou premennou so štatisticky významným efektom, ktorá zvyšuje šance na úspech vo výberovom konaní, je predošlé dočasné preloženie na súd, na ktorom sa koná výberové konanie. Opäť, nejde o príliš prekvapujúce zistenie, ale ukazuje, že súdy s veľkou pravdepodobnosťou využívajú nástroj dočasného preloženia na „odskúšanie“ si sudcov nižšieho súdu, a ak sa osvedčia, následne uspejú vo výberovom konaní na stále miesto sudcu na danom súde. Ako ukazuje prezentované *odds-ratios*, ich šance na úspech sú až štyrikrát vyššie ako šance kandidátov, ktorí takúto skúsenosť vo svojom životopise nemajú. V tomto ohľade ale možno medzi deviatimi skúmanými súdmi pozorovať veľké rozdiely. Celkovo bolo sudcami s predošlým dočasným pridelením zaplnených 52,4 % z miest, ktoré sa obsadzovali v skúmaných výberových konaniach – 54 z celkového počtu 103 sudcovských pozícií. Na Krajskom súde v Nitre boli víťazmi výberových konaní na celkovo tri miesta len takí uchádzači, ktorí boli v minulosti na súd preložený dočasne. Na žilinskom krajskom súde zaplnili takíto sudcovia päť zo šiestich pozícií, na Najvyššom súde SR 12 z celkového počtu 16 sudcovských miest. Naopak, na krajských súdoch v Trenčíne a Trnave bolo takto zaplnených len menej ako tretina obsadených pozícií – v Trenčíne uspelo päť sudcov so skúsenosťou na vyššom súde z celkového počtu 17 obsadených miest, v Trnave štyria sudcovia s takouto skúsenosťou z celkového počtu 13 úspešných uchádzačov. Menej ako polovicu sudcovských pozícií zaplnili sudcami s predošlým dočasným pridelením na súde ešte aj v Prešove (3 zo 7) a v Banskej Bystrici (5 z 11).

Výsledky štatistickej analýzy teda potvrdili prvé dve hypotézy. Seniorita a sociálny kapitál nadobudnutý skúsenosťou na danom súde sa ukázali ako premenné významne ovplyvňujúce šance sudcov na kariérny postup. Na rozdiel od nich sa však hypotéza zameriavajúca sa na rodinné

väzby v súdnom systéme nepotvrdila, a tak na základe analýzy nemožno povedať, že by takto nadobudnuté vzťahy pomáhali v kariérom postupe. Odmietnutie tejto hypotézy možno dokonca podporuje tvrdenie, že v byrokratickom systéme sa povyšovanie na vyššie súdy deje – okrem seniority – na základe schopností a výkonnosti sudcov. Otvoreným problémom v tomto momente ostáva, na základe akých kritérií sú sudcovia vyberaní na dočasné pridelenie. Práve dočasné pridelenie sa ukazuje ako faktor, ktorý rapídne zvyšuje šance uchádzačov na kariérny postup. Na druhej strane je potrebné poznamenať, že z 88 sudcov, ktorí boli medzi rokmi 2012 až 2015 Súdnou radou posunutí na krajské súdy, len menej ako polovica (43,2 %) bola v rovnakom období pridelená na krajský súd dočasne. Ďalších 35 sudcov, ktorí boli v tomto období pridelení dočasne, zase nebolo do konca roku povýšených na permanentné miesto na krajskom súde. Okrem toho, že nie je jasné, prečo sú konkrétni sudcovia vybraní na dočasné pridelenie, nie je ani jasné koľkí, z nich a prečo nezužitkujú svoju skúsenosť na získanie stáleho miesta na vyššom súde. Keďže o dočasnom pridelení, ale aj stálom preložení na súd vyššieho stupňa na základe výberového konania rozhoduje napokon Súdna rada, pohľad na jej rolu v tomto procese môže ozrejmiť odpovede na niektoré z týchto otázok, a možno aj objasniť, ktorí aktéri a kritériá sú v tomto procese kľúčové.

5.3. ÚLOHA SÚDNEJ RADY V KARIÉRNOM POSTUPE SUDCOV

Každý z návrhov na preloženie – stále či dočasné – musí prejsť Súdnou radou, ktorá je v prípade kariérneho postupu sudcov poslednou inštitúciou, ktorá má v procese slovo. Výnimkou je len teoreticky možná situácia, kedy by bol na súd vyššieho stupňa pridelený kandidát bez predošlej skúsenosti s funkciou sudcu. V takom prípade by po Súdnej rade ešte rozhodoval o vymenovaní sudcu prezident SR. Úlohou Súdnej rady je v tejto súvislosti dbať na fungovanie súdnej sústavy ako celku. O počtoch sudcov či pridelení rozpočtových prostriedkov na jednotlivé súdy síce rozhoduje ministerstvo spravodlivosti, Súdna rada však svojimi právomocami týkajúcimi sa sudcovských kariér má v tomto systéme mimoriadne významnú úlohu. Mala by dohliadať na to, aby súdy mohli plniť svoju funkciu, aby ich chod nebol ohrozovaný mnohými odchodmi – či

už do dôchodku, na rodičovské dovolenky, ale aj medzi súdmi – a tak prispievať k zabezpečovaniu výkonu spravodlivosti. Hoci už od roku 2003 sa v Súdnej rade diskutuje o prijatí pravidiel pre rozhodovanie o kariérom postupe sudcov, tieto pravidlá rada doposiaľ neschválila, aj napriek viacerým existujúcim návrhom. Aj to prispieva k tomu, že si v týchto otázkach rada ponecháva značnú voľnosť a jej rozhodnutia nie sú vždy konzistentné a teda ani predvídateľné (Žilinčík 2017).

V tejto časti prezentujeme výsledky kvalitatívnej obsahovej analýzy zápisníc zo Súdnej rady z rokov 2012 až 2015, ako aj dokumentov predložených k jednotlivým bodom rokovania.⁵ Celkovo Súdna rada rokovala v tomto období o 186 návrhoch na preloženie sudcu na vyšší súd, z toho 80 návrhov bolo na dočasné preloženie a dva na skrátenie dočasného preloženia. Je potrebné povedať, že len veľmi zriedkavo Súdna rada nejaký návrh odmietne, čo naznačuje, že diskusia o jednotlivých bodoch nie je príliš intenzívna – stalo sa tak len v ôsmich prípadoch, z toho päťkrát pri rozhodovaní o dočasnom pridelení. V ďalších troch prípadoch rada odložila daný bod programu na neskorší termín zasadnutia. Hoci diskusie zachytené v oficiálnych dokumentoch nie sú vždy príliš informačne bohaté, čo by naznačovalo, že sa o mnohých otázkach reálne rozhoduje inde než priamo v rade, je z týchto materiálov možné aspoň čiastočne pochopiť niektoré z mechanizmov vnútorného fungovania inštitúcie reprezentujúcej nezávislosť súdnej moci. Táto časť je rozdelená do troch celkov, ktoré sa čiastočne prelínajú, no venujú sa trom samostatným témam, o ktorých na základe štúdia dokumentov možno niečo povedať. Prvá téma sa venuje najširšej otázke, kto a prečo sa na vyššie súdy posúva, a tiež otázke, aké sú dôvody v prípade, že súdna rada s návrhom na preloženie sudcu nesúhlasí. Druhá téma sa venuje rovnakým otázkam, ale v prípade dočasného preloženia sudcov na súdy vyššieho stupňa. Treťou opakujúcou sa témou je priblíženie princípu, ktorý sme pracovne definovali ako „vyššia berie“. Myslíme pod ním určitú pravidelnosť, pri ktorej preferencie v hierarchii vyššie postavených súdov či individuálnych aktérov ovplyvňujú rozhodovanie Súdnej rady v personálnych otázkach.

⁵ Dokumenty zo zasadnutí Súdnej rady SR od druhej polovice roku 2012 sú dostupné tu: <http://zasadnutia.sudnarada.gov.sk/zasadnutia-sudnej-rady-slovenskej-republiky/>. Zápisnice zo starších zasadnutí možno nájsť tu: <http://www.sudnarada.gov.sk/zapisnice-z-rokovani-sudnej-rady-slovenskej-republiky/> a uznesenia tu: <http://www.sudnarada.gov.sk/uznesenia-sudnej-rady-slovenskej-republiky/>

5.3.1. Preloženie na vyšší súd: odôvodnenia a motivácie

Existujú dva spôsoby presunutia sudcov na Najvyšší súd a krajské súdy – preloženie a dočasné pridelenie. Vo všeobecnosti sú dôvody pre ne dosť podobné. Vyšší súd potrebuje „zabezpečiť riadny chod súdnictva“, a preto posilní svoj personálny stav o nového sudcu, ktorý spravidla prichádza z nižšieho súdu, hoci zákon umožňuje aj laterálny vstup na vyššie súdy. V prípade permanentného preloženia sudcu na súd je potrebné, aby tento sudca uspel vo výberovom konaní a tiež, aby úspešný uchádzač súhlasil so svojím pridelením na daný súd. Úspešné absolvovanie výberového konania v praxi v podstate zakladá nárok úspešného uchádzača na preloženie. To bolo možné vidieť v prípade, v ktorom tri sudkyne z Okresného súdu Bratislava I, vo všeobecnosti najzaťaženejšieho a najpomalšieho súdu v súdnej sústave Slovenska, uspeli vo výberovom konaní na Krajský súd v Bratislave. Práve kvôli situácii, v ktorej sa okresný súd nachádzal, žiadala jeho predsedníčka o posunutie preloženia dvoch z troch sudkýň – súhlasila len s preložením tej sudkyne, ktorá bola aj v tom čase na krajský súd dočasne priložená a situáciu na súde by teda jej odchod nekomplikoval. V diskusii však v Súdnej rade zaznel argument, že nemožno brániť sudcom v kariérom postupe len z dôvodu, že súd, z ktorého odchádzajú, je zle obsadený. Eventuálne bolo ich preloženie napokon odložené na neskôr, a boli presunuté až o štyri, resp. osem mesiacov. Vo všeobecnosti je však okresným súdom zriedka vyhovené. V tomto prípade mohla zavážiť naozaj objektívne zlá situácia, v ktorej by sa nižší súd po odchode dvoch sudkýň ocitol, ako aj to, že predsedníčka tohto súdu bola zároveň členkou Súdnej rady, a tak mohla zužitkovať svoj vplyv ako na presvedčenie ostatných členov rady, tak aj v samotnom hlasovaní.

V inom prípade diskusia o preložení dvoch sudkýň na súd vyššieho stupňa otvorila tému, ktorá vyplynula zo štatistickej analýzy prezentovanej v predošlej časti. V súvislosti s preložením dvoch sudkýň na Krajský súd v Prešove zaslala uchádzačka, ktorá vo výberovom konaní neuspela, Súdnej rade podnet na to, že jej súperky boli v konaní zvýhodnené, pretože na rozdiel od nej predtým absolvovali stáž na danom súde. V diskusii odzneli viaceré zaujímavé postrehy. Podľa jedného člena Súdnej rady takéto zaobchádzanie nie len, že nebolo neférovým voči sťažujúcej sa uchádzačke, naopak, dočasné pridelenie by malo byť podmienkou preloženia na vyšší súd. Iní členovia rady mali rozdielny názor. Podľa jedného, pokiaľ je kritériom niečo, čo nebolo vopred avizované, nemožno hovoriť o férovosti procesu, ďalší poukázal na to, že až do ústnej časti mali všetky

tri uchádzačky – tie úspešné aj sťažovateľka – rovnaký počet bodov vo výberovom konaní a v ich prospech neskôr zavážili práve dĺžka praxe a predošlá skúsenosť s prácou na danom súde. V tomto prípade sa rada rozhodla rešpektovať názor výberovej komisie a ňou vybrané úspešné kandidátky posunula na súd vyššieho stupňa.

Len v troch prípadoch Súdna rada rozhodnutie výberovej komisie nerešpektovala. V prvom prípade z roku 2012 rada odmietla vymenovanie uchádzača na Krajský súd v Banskej Bystrici, ktorý uspel vo výberovom konaní aj napriek tomu, že nemal predchádzajúcu prax v súdnictve a pôsobil ako advokát. Samotné uznesenie ani zápisnica síce dôvody jeho odmietnutia neuvádzajú, ale traja členovia rady využili svoju právomoc uverejniť odlišné stanovisko, v ktorom uviedli, že dôvodom nenavrhnutia kandidáta je práve skutočnosť, že nemá prax sudcu súdu prvého stupňa. Takéto nerešpektovanie rozhodnutia výberovej komisie bolo nielen mimoriadnym zásahom do autonómie výberovej komisie, ale bolo aj v priamom rozpore s legislatívnou úpravou týkajúcou sa dosadzovania sudcov na vyššie súdy, ktorá umožňovala laterálny vstup.

V inom prípade išlo o povýšenie sudkyne na Krajský súd v Bratislave v roku 2015. Práve táto sudkyňa bola len tri roky predtým aktérkou medializovanej kauzy, ktorá sa týkala bývalého predsedu Najvyššieho súdu aj Súdnej rady Š. Harabina. Ten žaloval Generálnu prokuratúru za poškodenie dobrého mena, pričom kauza bola pridelená práve predmetnej sudkyňi za pomerne zvláštnych okolností, keď predsedníčka súdu zmenila rozvrh práce tak, aby kauza mohla byť náhodným spôsobom pridelená len jednej z troch sudkýň. V danej kauze sudkyňa rozhodla o uznaní odškodného Štefanovi Harabinovi vo výške 150 tisíc eur. Keď bola s touto kauzou na rokovaní rady konfrontovaná, nevníkala to ako problém, nakoľko Harabin o tom komu, bude prípad pridelený nerozhodoval. V tomto prípade rada sudkyňu odmietla, no o štyri mesiace neskôr bola navrhnutá na pridelenie na vyšší súd opäť a tentoraz, už bez vážnejších problémov, prešla.

5.3.2. Dočasné pridelenie na vyšší súd: odôvodnenia a motivácie

Dočasné pridelenie na vyšší súd je na jednej strane bežnou praxou a na druhej strane určitou zárukou pre sudcov, že budú v budúcnosti povýšení s trvalou platnosťou. Výberových konaní analyzovaných v predošlej časti sa sudcovia, ktorí boli predtým dočasne preložení, zúčastnili 61 krát a až v 54 prípadoch (88,5 %) boli aj úspešní. Najmenšiu úspešnosť

mali na Krajskom súde v Banskej Bystrici – päť úspešných zo sedem uchádzačov, najvyššiu na Najvyššom súde (12 z 12) a Krajskom súde v Nitre (3 z 3). Inštitút dočasného pridelenia je natoľko rozšírený, že v roku 2014 je podľa odlišného stanoviska jedného člena rady v jednom momente len na Najvyššom súde preložených najmenej 10 sudcov, pričom viacerí z nich boli dočasne prelození opakovane. To indikuje, že vyššie súdy využívajú tento nástroj na obchádzanie výberových konaní. To im umožňuje na jednej strane pružne reagovať na personálne neobsadenie súdu, no vytvára ekonomickú ťarchu pre nižšie súdy, ktoré sú aj počas trvania takejto „stáže“ zodpovedné za platové nároky sudcov a zároveň majú zabezpečovať výkon súdnictva s menším počtom sudcov, za ktorých si nemôžu žiadať náhradu.

Len obmedzene sa počas zasadnutia Súdnej rady objavujú presvedčivé argumenty o tom, prečo si vyšší súd potrebuje "požičať" sudcu z nižšieho súdu. Zvyčajne ide o argumenty, ktoré deskriptívne popisujú stav nápadu či vybavenosti prípadov v kombinácii so všeobecne deklarovanou potrebou zabezpečiť výkon súdnictva. Častejšie zaznievajú v rade argumenty prečo, dočasné pridelenie potrebuje sudca a ako z toho benefituje aj súd. Na jednej strane dáva stáž sudcovi možnosť oboznámiť sa s rozhodovacou praxou na súde, a tak môže lepšie vedieť, čo ho čaká a môže sa na súde začleniť efektívnejšie v prípade preloženia s permanentnou platnosťou. Na strane druhej, iný člen rady zdôrazňuje, že takáto stáž umožňuje sudcom vyššieho súdu vyskúšať si svojho kolegu a zistiť, či je odborne zdatný na prácu na vyššom súde. Vyjadrenie člena rady sa síce obmedzuje na odbornú zdatnosť dočasne prideleného sudcu, ale je možné si predstaviť, že okrem nej sudcovia vyššieho súdu posudzujú aj názorový, či jednoducho osobnostnú kompatibilitu s potenciálnym kolegom. Preto v rade zaznieva názor, že dočasné pridelenie na súd vyššieho stupňa by malo byť podmienkou pre budúce preloženie. Navyše, v súvislosti s Najvyšším súdom, kde 12 zo 16 víťazov výberových konaní túto podmienku spĺňalo, možno nájsť v zápisniciach aj tvrdenie, že to de facto aj je formálnou podmienkou pri postupe na tento súd.

Inou otázkou je, prečo a na základe akých kritérií sú vybraní sudcovia na dočasné preloženie, osobitne, ak to výrazne zvyšuje šancu trvalého posunu na vyšší súd. Niektoré prípady z rokovania rady jasne spadajú do predstáv o postupe na základe seniority a schopností. V prípade sudkyne, ktorá bola navrhnutá na dočasné preloženie na Krajský súd v Trnave sa v zápisnici uvádza, že posun je logickým vyústením toho, že má za se-

bou 21 rokov praxe na najnižšej inštancii a chuť vyskúšať niečo nové. V prípade ďalšej sudkyne však takéto jej ašpirácie spochybňuje sudcovská rada jej domovského súdu, keď na jej rokovani zaznieva, že sudkyňa nejde o kariérny postup, ale zabezpečenie „vhodnejších podmienok“ pre vykonávanie funkcií v Súdnej rade, ako aj sudcovskej stavovskej organizácii. Aké boli skutočné motivácie tejto sudkyne síce nemožno povedať, no je zrejme, že inštitút dočasného preloženia vnímajú aj samotní sudcovia nielen ako príležitosť na kariérny rast, ale aj ako príležitosť na napĺňanie osobných ambícií priamo nesúvisiacich s výkonom sudcovskej funkcie.

V analyzovaných dokumentoch tiež možno nájsť možné odpovede na otázky, ktoré sa dotýkajú nízkej súťaživosti o miesta na vyšších súdoch a rozličnej miery záujmu sudcov o posun. Vyjadrenia obsiahnuté v zápisniciach zo Súdnej rady tiež podporujú zdanie, že súťaž o miesta na vyššie súdy je do veľkej miery fiktívna, a reálne sa rozhoduje pomocou neformálnych rozhovorov zainteresovaných strán. V prípade sudkyne, ktorá bola dočasne pridelená na Najvyšší súd v roku 2015, z dokumentov súvisiacich s návrhom vyplýva, že sa jedná o skúsenú a vplyvnú sudkyňu – zrejme teda spĺňajúcu kritériá seniority aj schopností, no tiež to, že sa o dočasné pridelenie uchádza „[p]o predchádzajúcom rozhovore s predsedníčkou Najvyššieho súdu“, a teda bola oslovená z vyššieho súdu bez toho, že by verejnosť mohla porozumieť dôvodom, pre ktoré bola vybraná práve ona. Vplyv neformálnych rozhovorov demonštruje prípad sudcu krajského súdu zo Žiliny, keď vtedajší predseda Súdnej rady a Najvyššieho súdu hovorí, že „sám rokoval s predsedníčkou“ dotknutého súdu o predĺžení doby dočasného pridelenia. Iným prípadom je návrh na dočasné preloženie sudkyne na žilinský krajský súd, ktorý napokon rada odmietla. Z neho vypláva, že predmetná sudkyňa reagovala na ponuku predsedníčky, pričom svoj záujem o posun zvažovali tiež ďalší – podľa vyjadrenia sudcovskej rady okresného súdu – skúsenejší a výkonnejší sudcovia, ktorí to však z dôvodu nedostatočného personálneho obsadenia súdu a kolegiality odmietli. Tento príklad ukazuje, že jednoducho vyššie súdy niekedy môžu mať problém zaujať sudcov, a aj to by mohlo byť dôvodom nízkeho prejavovaného záujmu o uvoľnené miesta.

Súdna rada odmietne návrh na dočasné pridelenie pomerne zriedkavo, stalo sa tak len pri siedmich z celkového počtu 80 návrhov v sledovanom období. Dôvody takéhoto kroku väčšinou súvisia so zlou personálnou situáciou na súde, z ktorého má sudca odísť. Najzaujímavejším prípadom odmietnutia dočasného pridelenia je prípad sudcu z bratislavského

kraja, ktorému chýbal v Súdnej rade jediný hlas. V tomto prípade opäť situáciu objasňuje odlišné stanovisko trojice členov Súdnej rady, v ktorom títo traja sudcovia – jeden bol v tom čase nominantom Národnej rady SR – konštatujú, že dôvodmi nedostatočnej podpory návrhu bola skutočnosť, že predmetný sudca sa v čase svojho pôsobenia na Ministerstve spravodlivosti podieľal na príprave zákona o zriadení Špeciálneho súdu, ktorý bol neskôr označený Ústavným súdom za nesúladný s ústavou. Ako píše autori odlišného stanoviska, existovalo tiež podozrenie, že dôvodom neúspechu návrhu „boli jeho názory obhajujúce ústavnosť ním pripraveného návrhu zákona, resp. i sama polemika s odlišnými názormi predsedu Súdnej rady, ako aj niektorých jej ďalších členov“. To ukazuje, že Súdna rada má nástroje, ako zastaviť, resp. aspoň sťažiť kariérny postup niektorých sudcov, pričom sa tak môže diať aj na základe arbitrárnych kritérií vrátane takých, ktoré nie sú nevyhnutne iba právnické.

5.3.3. Úloha hierarchie a osobného vplyvu pri rozhodovaní o kariérom postupe sudcov

Najvýraznejším pravidlom, ktoré možno v rozhodovaní Súdnej rady o povýšení sudcov pozorovať, je to, že v princípe je vždy vyhovené návrhu, ktorý prichádza z vyššej inštancie. Aj preto je celkovo tak málo zamietavých rozhodnutí, či už v otázke preloženia alebo dočasného pridelenia sudcov. Vo viacerých prípadoch došlo k situácii, že s návrhom vyššieho súdu ten nižší nesúhlasil – ani predseda súdu, ani sudcovská rada, ale Súdna rada na to príliš ohľad nebrala a jednoducho vyhovel návrhu na presunutie sudcu. Do veľkej miery preto platí, že kariérny postup sudcov je v rukách predsedov vyšších súdov. To dokonca platilo aj v prípade, že s preložením sudcu z krajského súdu nesúhlasilo trestno-právne kolégium Najvyššieho súdu, a teda sudcovia, ktorí mali s novým prideleným sudcom spolupracovať najužšie. Oficiálnym dôvodom nesúhlasu kolégia bolo, že predmetný sudca v konkrétnom prípade nerešpektoval názor vyššieho súdu, no Súdna rada na toto stanovisko pri svojom rozhodnutí neprihliadla.

V čase, keď Súdnej rade aj Najvyššiemu súdu predsedal Štefan Harabin – do októbra 2014 – bolo možné pozorovať jeho vplyv na kariérny postup sudcov, a tiež vplyv na rozhodovacie procesy v rámci Súdnej rady. Od roku 2012 bolo v tomto období na Najvyšší súd pridelených až šesť sudcov z okresných súdov napriek tomu, že nie je úplne zvykom, aby sudca pri kariérom postupe preskočil odvolací súd a dostal sa priamo na

vrchol hierarchie súdov. V týchto šiestich prípadoch až v troch nesúhlasili s preložením sudcu sudcovská rada, alebo predseda súdu, z ktorého mali byť sudcovia presunutí. V ďalšom prípade síce predseda súdu s návrhom nesúhlasil, nakoľko súd má len osem sudcov, veľa nevybavených vecí a na základe toho nebude v dohľadnej dobe možné „zabezpečiť“ riadny chod súdnictva“ na danom súde, no necháva posúdenie situácie na „zrelé uváženie“ predsedovi Najvyššieho súdu. Séria takýchto krokov viedla k nesúhlasným stanoviskám niektorých členov Súdnej rady, ktorí upozorňujú, že povyšovanie sudcov z najnižšej inštancie je neštandardné a indikuje posilňovanie súdu len takými sudcami, ktorí názorovo vyhovujú predsedovi Najvyššieho súdu SR. V dvoch prípadoch tiež upozorňujú, že dočasne povýšené sudkyne sú členkami Súdnej rady, ktoré môžu v budúcnosti rozhodovať o znovuzvolení Štefana Harabina do čela súdu. Mimoriadne príznačné na tomto príklade je, že o všetkých týchto návrhoch rozhodla rada prakticky jednohlasne v súlade s predstavami Štefana Harabina, len s výnimkou trojice jej členov, ktorí k rozhodnutiam pripájali svoje odlišné stanoviská. To ukazuje aj na mimoriadny vplyv duálnej funkcie – predsedu Súdnej rady a predsedu Najvyššieho súdu,⁶ ktorý si mohol prakticky podľa ľubovôle obsadiť súd spriaznenými sudcami a vytvoriť im lepšiu štartovaciu pozíciu pre uchádzanie sa o trvalé preloženie na súd najvyššieho stupňa, a zároveň v rade zabezpečiť prijatie svojich vlastných návrhov.

Výnimku z tohto pravidla ponúkajú tri prípady, ktoré opäť demonštrujú váhu neformálnych vzťahov v procese povyšovania sudcov na vyššie súdy. Práve prostredníctvom nich môžu predsedovia nižších súdov oslabiť tradičný vzorec, podľa ktorého Súdna rada typicky stojí pri konfliktných predstavách dvoch súdov na strane toho hierarchicky vyššie postaveného. V prípade z decembra 2013 neuspel návrh na dočasné pridelenie sudkyne na Krajský súd v Žiline. Predsedníčka dotknutého okresného súdu argumentovala, že nemôže súhlasiť, pretože už predtým súhlasila s presunutím jedného sudcu zo svojho súdu na Najvyšší súd a súd je v zlej situácii spôsobenej nedostatkom sudcov. Napriek tomu, že v podobných prípadoch rada prakticky vždy podržala vyšší súd, v prípade, kde predsedníčka súdu prvej inštancie apelovala na predsedu Najvyššieho súdu a Súdnej rady s tým, že v minulosti vyhovel jeho požiadavke, došlo k rozhodnutiu na úkor vyššieho súdu. Prípado možno vnímať aj ako potvrdenie princípu „vyš-

⁶ Tieto funkcie boli v roku 2014 rozdelené aj práve z dôvodu prílišnej koncentrácie moci v jedných rukách.

šia berie“. Ak je záujem najnižšieho súdu v súlade so záujmom najvyššie postaveného súdu, tak ten môže pri správnom využití formálnych alebo neformálnych vzťahov ochrániť svoje záujmy pred záujmami vyššie postaveného súdu. V inom prípade zo septembra 2014 Súdna rada opäť zamietla návrh na dočasné pridelenie sudcu na žilinský krajský súd. Z dokumentov je možné zistiť, že nižšiemu súdu pomohlo, že sa jeho predsedníčka spojila s dvomi členmi Súdnej rady, ktorí neskôr v diskusii jej stanovisko prezentovali a okresný súd výnimočne zvrátil návrh odvolacieho súdu na presunutie sudcu. Posledný z prípadov sa odohral v apríli 2015, keď sa síce okresnému súdu nepodarilo úplne zvrátiť preloženie sudcu, no ten už uspel vo výberovom konaní a prakticky neexistovali nástroje, ako tento proces zvrátiť. Predsedovi okresného súdu sa však aspoň podarilo posunúť dátum preloženia o dva mesiace vďaka tomu, že sa telefonicky obrátil na člena Súdnej rady, a s ktorého príspevom sa našiel kompromis medzi predstavami predsedov dvoch dotknutých súdov.

5.4. ZÁVER

Legislatívne zmeny upravujúce pravidlá kariérneho postupu sudcov sľubovali zabezpečenie čo najviac meritokratického prístupu k výberu vhodných adeptov na vyššie súdy. Na základe dostupných dát je v súčasnosti nemožné spoľahlivo zodpovedať otázku, či sa tak naozaj deje. Existujú dva spôsoby, ako sa sudca môže posunúť na súd vyššieho stupňa – trvalé preloženie a dočasné pridelenie, ktoré, ako ukazuje analýza, spolu úzko súvisia. O preložení by sa malo rozhodovať v otvorenom, pomerne transparentnom a zdanlivo objektívnom výberovom procese, v ktorom rozhoduje komisia, ktorej zloženie zaručuje kontrolu všetkým zložkám moci, no s dominantným sudcovským zastúpením. Výberový proces však v rokoch 2012 až 2015 nebol úspešný v zaručení súťaživosti o miesta na vyšších súdoch. Vo všeobecnosti bol o tieto miesta nízky záujem, a obzvlášť kandidáti, ktorí boli predtým na súde, kde sa výber konal, dočasne pridelení, mali v procese štatisticky signifikantne vyššie šance na úspech ako ostatní kandidáti. Z celkového počtu úspešných kandidátov vo výberových konaniach mala viac ako polovica z nich predošlú skúsenosť s prácou na súde, na ktorom sa uchádzali o miesto. Práve preto je proces dočasného pridelovania kľúčovým pre porozumenie fungovania kariérneho postupu sudcov.

O dočasnom pridelovaní, ale aj o preložení sudcov, rozhoduje ako finálny arbiter Súdna rada a má v tejto oblasti pomerne veľkú voľnosť. Analýza dokumentov Súdnej rady ukazuje, že kariérny postup sudcov je do veľkej miery výsledkom neformálneho procesu, ktorému dominujú predsedovia súdov – tí, zdá sa, vyberajú a oslovujú kandidátov na postup na vyšší súd a predkladajú návrhy Súdnej rade. Tá im len zriedkavo nevyhoví. Predsedovia súdov navyše dominujú aj nad všetkými inými telesami, o ktorých možno povedať, že sa podieľajú na sudcovskej samospráve ako napríklad sudcovské rady či kolégiá. V prípade, že Súdna rada rozhoduje v otázke, kde dvaja predsedovia súdov majú protichodné záujmy, prikláňa sa tradične na stranu vyššieho z dvoch súdov. Spôsobom, ako sa predsedom súdov podarilo túto nevýhodu viackrát zmierniť, bolo využitie svojich kontaktov v Súdnej rade, ktoré svoj vplyv využili na „prihovorenie“ sa v záujme nižšieho súdu. Celkovo ale platí, že proces je neformálny, do značnej miery nepredvídateľný, či dokonca arbitrárny. Súdnej rade SR chýbajú explicitné pravidlá, ako v otázkach povyšovania sudcov rozhodovať, a to aj napriek tomu, že tejto téme sa opakovane venovala.

Najväčším otáznikom tak zostáva otázka, ako sú vyberaní konkrétni sudcovia, ktorí sú povýšení, resp. prečo sa hlásia iba tí, ktorí sa hlásia, hoci záujem o kariérny postup by mohlo mať oveľa viac sudcov. Z dát, ktoré boli pre túto analýzu k dispozícii, sa zdá kľúčovou osoba predsedu vyššieho súdu a schopnosť sudcu uchádzajúceho sa o povýšenie sa s ním neformálne dohodnúť. Takýto spôsob neformálneho výberu ale môže pôsobiť ako zásadné riziko pre nezávislosť povýšených sudcov. Literatúra sa zhoduje na tom, že keď sudcov vyberajú politici, tak vzniká určitý podriadený vzťah, ktorý môže ohrozovať sudcovskú nezávislosť. Rovnakým rizikom však môže byť aj moc iných aktérov, pokiaľ rozhodujú prakticky samostatne a bez jasných kritérií. V takej situácii môže moc predsedov súdov nad kariérnym postupom sudcov, navyše v kombinácii s mimoriadnym vplyvom predsedov v otázke sudcovskej zúčtovateľnosti (Kosař 2016), zásadne ovplyvňovať správanie sudcov. Po prvé, po úspešnom povýšení môže vzniknúť vzťah vďaka a lojality medzi sudcom a predsedom súdu. Po druhé, ak sú si sudcovia vedomí toho, že o ich povýšení rozhoduje predseda vyššieho súdu, a majú záujem o kariérny postup, môže ich to motivovať k rozhodovaniu, ktoré je v súlade s predstavami toho, kto o nich môže v budúcnosti rozhodovať. To môže viesť k vytváraniu vzájomne poprepájanej siete lojalít na slovenských súdoch a posilňovať šance predsedov – najmä krajských súdov – na vytváranie svojich „kla-

nov“. Každým ďalším povýšením sudcu posilňujú svoju vlastnú pozíciu a zvyšujú svoje šance na znovuzvolenie – či už tým, že môžu odradiť ďalších sudcov od uchádzania sa o pozíciu predsedu, alebo tým, že svojim vplyvom v sudcovskej rade a medzi samotnými sudcami môžu získať rozhodujúci hlas pri výbere nového predsedu. Je ale potrebné priznať, že tieto úvahy vychádzajú z neúplných dát a sú skôr interpretáciou skutočností zachytených v dokumentoch súdnej rady. Aj preto by bolo potrebné v budúcnosti analýzu doplniť o rozhovory so sudcami, ktorí v tomto procese rozhodujú, tými, o ktorých je rozhodované, či štatistickú analýzu pozerajúcu sa na to, kto sa do výberového konania hlási, a nielen na to, kto v ňom uspeje.

Literatúra

- Agresti, Alan. „Logistic Regression.“ In *Categorical Data Analysis*, autor: Alan Agresti, 115-164. Hoboken, NJ: Wiley & Sons, 2002.
- Bourdieu, Pierre. „The Forms of Capital.“ In *Handbook of Theory of Research for Sociology of Education*, editor John G. Richardson, 241-260. New York: Greenwood, 1986.
- Choi, Stephen, a Mitu Gulati. „A Tournament of Judges?“ *California Law Review*, Vol. 92, No. 1, 2004: 299-322.
- Flanders, Steven. „Evaluating judges: how should the bar do it?“ *Judicature*, Vol 61, No. 7, 1978: 304-310.
- Gee, Graham. „The Persistent Politics of Judicial Selection: A Comparative Analysis.“ In *Judicial Independence in Transition*, editor Anja Seibert-Fohr, 121-146. Berlin: Springer, 2012.
- Guarnieri, Carlo, a Patricia Pederzoli. *The Power of Judges*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Hanretty, Chris. „The Appointment of Judges by Ministers: Political Perferment in England, 1880-2005.“ *Journal of Law and Courts*, Vol. 3, No. 2, 2015: 305-329.
- Kearney, Richard C. „Judicial Performance Evaluation in the States.“ *Public Administration Quarterly*, Vol. 22, No. 4, 1999: 468-489.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Levy, Gilat. „Careerist judges and the appeals process.“ *The RAND Journal of Economics*, Vol. 36, No. 2, 2005: 275-297.
- Posner, Richard A. „Judicial Behavior and Performance: An Economic Approach.“ *Florida State University Law Review*, Vol. 32, 2005: 1259-1279.

- Posner, Richard A. „What Do Judges and Justices Maximize? (The Same Thing Everybody Else Does).“ *Supreme Court Economic Review*, Vol. 3, 1993: 1-41.
- Ramseyer, J. Mark, a Eric B. Rasmusen. „Why Are Japanese Judges so Conservative in Politically Charged Cases?“ *The American Political Science Review*, Vol. 95, No. 2, 2001: 331-344.
- Salzberger, Eli, a Paul Fenn. „Judicial Independence: Some Evidence from the English Court of Appeal.“ *The Journal of Law and Economics*, Vol. 42, No. 2, 1999: 831-847.
- Schneider, Martin R. „Judicial Career Incentives and Court Performance: An Empirical Study of the German Labour Courts.“ *European Journal of Law and Economics*, 20, 2005: 127-144.
- Shepherd, Joanna. „Measuring Maximizing Judges: Empirical Legal Studies, Public Choice Theory, and Judicial Behavior.“ *University of Illinois Law Review*, No. 5, 2011: 101-114.
- Shetreet, Shimon. „Judicial independence and accountability: core values in liberal democracy.“ In *Judiciaries in Comparative Perspective*, editor H.P. Lee, 3-24. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Sterling, Joyce, E. Keith Stott, a Steven Weller. „What judges think of performance evaluation: a report on Colorado survey.“ *Judicature*, Vol. 64, No. 9, 1981: 414-424.
- Žilinčík, Pavol. „Pätnäšť rokov Súdnej rady na Slovensku: Čo sme sa naučili?“ *Soudce*, roč. XIX, č. 7-8, 2017: 17-19.

6

PRESEDOVIA SÚDOV: OD MINISTERSKÝCH „SPOJOK“ K AUTONÓMNYM AKTÉROM¹

David Kosař & Samuel Spáč

Predsedovia súdov boli v komunistických režimoch prominentnými aktérmi v súdnych systémoch. Do týchto pozícií sa dostávali len preverení a spoľahliví sudcovia a práve oni slúžili ako akési „spojky“ ministrov spravodlivosti, pričom využívali svoje právomoci na zabezpečenie želaných výsledkov z pohľadu štátnej moci (Kühn 2009). Dôkazy o tom, že si aj po páde komunistických režimov v strednej a východnej Európe zachovali významné postavenie so značnými právomocami, sú síce vo výskume prítomné (Piana 2010, Popova 2012, Solomon 2012), no len zriedka sú títo aktéri v centre pozornosti (Kosař 2017). Rovnako zriedkavé je hlbšie skúmanie toho, ako predsedovia súdov svoje právomoci využívajú a ako tým vplývajú na súdne systémy (Kosař 2016). V dôsledku toho neexistuje systematická vedomosť o tom, kto sú predsedovia súdov, čo robia, ako sa ich úlohy a postavenie odlišujú medzi jednotlivými stupňami súdnej hierarchie či akou mocou v skutočnosti disponujú predsedovia najvyšších súdov, obzvlášť v prípadoch, keď je táto ich funkcia doplnená o paralelné pôsobenie na čele súdnej rady. Aj keď je táto téma nedostatočne pokrytá v postkomunistickom regióne, v Latinskej Amerike a západných demokraciách sú sudcovia vo vedúcich postaveniach predmetom viacerých

¹ Výskum prezentovaný v tejto kapitole bol financovaný z projektu udeleného European Research Council (ERC) v programe European Union's Horizon 2020 research and innovation programme č. 678375- JUDI-ARCH-ERC-2015-STG)

výskumov naprieč rozličnými typmi režimov (Hilbink 2007, Kapiszewski 2012, Helmke a Rios-Figueroa 2011). Skúmané sú tiež neformálne väzby vnútri týchto súdnych systémov, vrátane determinantov vplyvu predsedov na všetkých úrovniach súdnej sústavy (Trochev a Ellett 2014, Dressel, Sanchez-Urribarri a Stroh 2017, Ingram 2016).

Práve vďaka zisteniam v tejto literatúre vieme, že predsedovia súdov často vystupujú ako strategickí aktéri reagujúci na rôznorodé inštitucionálne podmienky a politické okolnosti. Zároveň plnia duálnu funkciu. Na jednej strane komunikujú s politickou mocou, na strane druhej majú zásadné právomoci vo vzťahu k ostatným sudcom. Môžu preto pôsobiť ako „spojky“ politických mocí, reprezentujú ich záujem dovnútra súdnictva, no zároveň využívať svoju moc autonómne voči podriadeným sudcom a aj navzdory predstavám politikov. Samozrejme, ich právomoci sa od systému k systému líšia a závisia od inštitucionálneho nastavenia v danej krajine – napríklad od centralizácie súdneho systému či modelu profesionálnych kariér sudcov (Guarnieri a Pederzoli 2002), či od prítomnosti a pretrvávania historických dedičstiev (Bobek 2008). Naprieč rozličnými systémami nedisponujú predsedovia súdov právomocami len v oblasti výkonu súdnictva, ale sú aj aktérmi s administratívnou (politickou) mocou. V otázkach výkonu súdnictva môžu vplývať na rozhodovanie súdov prostredníctvom pridelovania prípadov či rámcovaním diskusie vo vybraných otázkach (Maltzman a Wahlbeck 1996, Maltzman a Wahlbeck 2004, Wood, a iní 2000, Lax a Cameron 2007). V administratívnych otázkach zase významne ovplyvňujú ľudské a materiálne zdroje na súdoch (Popova 2012, Solomon 2012, Kosař 2016). A v neposlednom rade personálne prepájajú súdnictvo s výkonnou mocou. Práve kvôli tejto komplexnosti je kľúčové analyzovať nielen ich formálne postavenie a právomoci, ale aj ich interakciu s ostatnými zložkami moci, a zároveň brať do úvahy spoločenský kontext, v ktorom svoje funkcie vykonávajú.

Kontext a dynamika vzťahov medzi jednotlivými zložkami moci hrajú významnejšiu úlohu pri sudcoch najvyšších súdov, hoci aj predsedovia na nižších či odvolacích súdoch prichádzajú do stretu s politickou mocou (Hettinger, Lindquist a Martinek 2004). Úloha predsedov najvyšších súdov je v mnohých prípadoch zdôraznená tým, že vystupujú ako vrcholní predstavitelia súdnictva ako celku – napríklad v komunikácii s médiami (Hendrianto 2016) alebo v systémoch, kde zároveň pôsobia ako predsedovia súdnej rady (Bobek a Kosař 2014, Kosař 2016). V dôsledku toho si výber predsedov najvyšších súdov zasluhuje špeciálnu pozornosť – je viditeľný, osobný, často ideologický a takmer vždy politický (Pettys 2006).

Slovensko je ideálnym kandidátom na prípadovú štúdiu výberu predsedov súdov, a to z viacerých dôvodov. Ako bližšie popisujeme v kapitole 1, po roku 1998 v snahe o rýchlejšiu integráciu a vidinu blízkeho členstva v EÚ presunula Národná rada SR mnohé právomoci vo vzťahu k súdnej moci z exekutívy na novovytvorenú Súdnu radu, ktorej predsedá – do roku 2014 – bol súčasne aj predsedom Najvyššieho súdu. Na druhej strane, právomoc menovať a odvolávať predsedov okresných a krajských súdov zostala poslednou právomocou značného významu, ktorú si aj po posilnení sudcovskej samosprávy ponechal v rukách minister spravodlivosti. Navyše, všetky doterajšie voľby predsedu Najvyššieho súdu SR boli fascinujúcim mocenským súbojom medzi rôznymi skupinami pôsobiacimi v rámci súdneho systému, pričom do týchto procesov priamo a nepriamo vstupovali aj politickí aktéri.

V nasledujúcej časti najskôr predstavíme zásadné právomoci predsedov súdov na všetkých úrovniach súdnej sústavy. Potom sa zameriame na výber predsedov Najvyššieho súdu SR od roku 1993 so špeciálnym dôrazom na politický rozmer prítomný v týchto procesoch. V tretej časti skúmame zmeny, ktoré sa udiali na pozícii predsedov súdov okresných a krajských súdov počas pôsobenia jednotlivých ministrov spravodlivosti, pričom ukážeme dlhodobý záujem jednotlivých ministrov na tom, kto vedie tieto súdy. V závere sú naše zistenia zahrnuté do diskusie o duálnom pôsobení predsedov súdov ako prostredníkov medzi politickými zložkami mocami a súdmi a ako autonómnych aktérov smerom dovnútra súdnej sústavy.

6.1. PRESEDOVIA SÚDOV: VÝBER, ODVOLÁVANIE, PRÁVOMOCI

Spôsob výberu a odvolávania predsedov súdov na Slovensku sa po roku 1993 viackrát menil. Napriek týmto zmenám zostáva v otázke predsedov okresných a krajských súdov naďalej kľúčovým aktérom ministerstvo spravodlivosti. Ide súčasne o poslednú zásadnú právomoc politických zložiek moci pomocou ktorej môžu ovplyvňovať kariéry sudcov a súdnictvo ako celok. Väčšiu časť skúmaného obdobia bol výber a odvolávanie predsedov súdov plne v rukách ministrov spravodlivosti. Tí svoju právomoc relatívne často využívali. K oslabeniu ministra spravodlivosti

dochádza až od roku 2011, odkedy je pozícia predsedov súdov – podobne ako iné pozície v súdnictve – obsadzovaná prostredníctvom súťaživých výberových konaní, ktoré vykonávajú päťčlenné výberové komisie. Na rozdiel od výberu sudcov na okresné a krajské súde, kde väčšina v komisii patrí zástupcom súdnictva, ústredným aktérom výberových komisií na predsedov ostáva ministerstvo spravodlivosti, ktoré nominuje do komisie až troch členov. Zvyšné miesta obsadzuje Súdna rada a sudcovská rada súdu. Proces je zároveň, rovnako ako výber sudcov, transparentný, a tak teoreticky umožňuje verejnú kontrolu, čo by malo súčasne oslabovať vplyv exekutívy na výber.

Predsedovia boli počas celého sledovaného obdobia menovaní na päť rokov. Takto časovo ohraničené predsednícke obdobie poskytuje ministrom možnosť ovplyvniť, kto súdu predsedá, aj bez toho, že by museli niekoho z funkcie odvolať. Vo výbere predsedu Najvyššieho súdu sa však ministerstvo spravodlivosti svojich právomocí formálne úplne vzdalo v prospech Súdnej rady. Predseda Najvyššieho súdu bol až do roku 2014 zároveň predsedom Súdnej rady, ktorý bol volený z členov tohto súdu práve Súdnu radou. Reformou z roku 2014 sa však tieto pozície rozdelili v reakcii na to, ako v predchádzajúcom období vo funkcii pôsobil Štefan Harabin, ktorého pôsobenie demonštrovalo nepredvídané riziká koncentrácie takejto moci (Bojarski a Stemker Köster 2012). V súčasnosti tak Súdna rada naďalej volí predsedu Najvyššieho súdu SR zo sudcov tohto súdu, ale predseda Súdnej rady je volený z jej členov a nemusí byť ani sudcom.

Právomoci predsedov súdov možno rozdeliť do dvoch hlavných kategórií: majú dosah na kariéry nižšie postavených sudcov a na svojich súdoch plnia do značnej miery rolu manažéra. Predsedovia okresných súdov tvoria komisie pre výber sudcov, čím majú možnosť vplývať na to, kto sa do súdnictva dostáva, i keď formálne nemajú v samotnom výberovom procese žiadne postavenie. Majú rozhodujúce slovo pri výbere súdnych úradníkov a súdnych asistentov, teda tej skupiny uchádzačov, ktorá je pri výbere nových sudcov najúspešnejšia (pozri kap. 4). Výrazný vplyv majú predsedovia súdov pri vyvodzovaní zodpovednosti voči sudcom, keďže práve oni vybavujú sťažnosti a majú súčasne možnosť iniciovať disciplinárne konanie voči sudcom na ich súde. Predsedovia krajských súdov majú túto právomoc navyše rozšírenú o možnosť podať návrh na disciplinárne konanie voči všetkým sudcom v danom kraji. V neposlednom rade, predsedovia súdov, osobitne tých krajských, hrajú zásadnú úlohu v procese kariérneho postupu sudcov (pozri viac kap. 5).

Smerom dovnútra súdov zabezpečujú predsedovia riadenie súdov v oblasti výkonu súdnictva, a to najmä tým, že rozhodujú o rozvrhoch práce. V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť, že práve cez rozvrhy práce a pridelovanie spisov fungovali v minulosti predsedovia súdov ako „spojky“ politickej moci a zabezpečovali, aby sa dôležité prípady dostali do rúk prevereným a spoľahlivým sudcom. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa takéto arbitrárne pridelovanie spisov stalo skôr korupčným rizikom, ktoré obmedzilo zavedenie tzv. elektronickej podateľne v roku 2002, ktorá zabezpečuje náhodné pridelenie spisu sudcom (Staroňová 2008). Jediným súdom, na ktorom sa tak nestalo, bol práve Najvyšší súd pod vedením Štefana Harabina.² Predsedovia súdov zároveň zastupujú súdy pri rokovaní o pridelení rozpočtových prostriedkov, čo má vplyv na personálne a materiálne zdroje súdov. Rozhodujú tiež o preradovaní sudcov medzi súdnymi oddeleniami, na vyšších súdoch aj medzi kolégiami, alebo tiež o pracovnom prostredí jednotlivých sudcov (pridelenie kancelárií, technické vybavenie). V minulosti tiež rozhodovali o pridelení odmiern, čo sa stalo nástrojom využívaným napríklad Štefanom Harabinom počas jeho pôsobenia vo funkcii predsedu Najvyššieho súdu (Kosař 2016, 326), no o túto právomoc predsedovia súdov napokon prišli.

6.2. VOĽBA PREDSEDOV NAJvyššieho SÚDU: OD OTVORENÉHO K SKRYTÉMU POLITICKÉMU VPLYVU

Cieľom tejto časti je preskúmať úlohu politických elít, osobitne ministra spravodlivosti, vo výbere predsedu Najvyššieho súdu SR od roku 1990. Predseda tohto súdu je tradične jedným z najvyšších predstaviteľov súdnej moci, pričom medzi rokmi 2002 až 2014 bolo toto postavenie na Slovensku zdôraznené tým, že bol zároveň aj predsedom Súdnej rady, teda inštitúcie reprezentujúcej súdnictvo. Prezentovaná analýza využíva materiály z parlamentných zasadnutí – stenografické záznamy rozpráv,

² HARABIN: *Elektronická podateľňa má svoje výhody, ale i riziká*. Sme.sk. 6.7.2006. Dostupné na: <https://tech.sme.sk/c/2794800/harabin-elektronicka-podatelna-ma-voje-vyhody-ale-i-rizika.html>

prerokované materiály, ako aj uznesenia prijaté Národnou radou. Druhým zdrojom sú zápisnice a materiály z rokovaní Súdnej rady, ktorá po parlamente prebrala úlohu voľby predsedu Najvyššieho súdu. Posledným zdrojom informácií, ktorých cieľom je zasadiť faktografické informácie do širšieho kontextu, sú informácie prezentované v médiách.

6.2.1. Pokoj pod politickou kontrolou (1990 – 1997)

Prvým predsedom Najvyššieho súdu SR po roku 1989 sa stal profesor práva a uznávaná právna autorita K. Plank, ktorého zvolila SNR do funkcie v januári 1990 ako člena vtedajšieho ústredného prodemokratického hnutia Verejnosc' proti násiliu. V tejto pozícii zotrval až do roku 1996, keď sa funkcie vzdal a vo veku 65 rokov odišiel do dôchodku. Plankova rezignácia na predsednícku funkciu ponúkla parlamentu prvú príležitosť zvoliť predsedu Najvyššieho súdu. Vo februári 1996 Národná rada SR prakticky bez akejkoľvek diskusie či záujmu médií zvolila do tejto funkcie M. Karabína, sudcu trestného úseku Najvyššieho súdu. M. Karabín bol kariérnym sudcom, ktorý do súdnictva vstúpil v roku 1974, a na Najvyššom súde SR pôsobil od roku 1982. Dianie v parlamente bolo, s ohľadom na to, že volili najvyššieho predstaviteľa súdnej moci, pomerne nezaujímavé. Z celkového počtu 150 poslancov sa na hlasovaní zúčastnilo 91 a za Karabínovo zvolenie hlasovalo 83 z nich, zvyšní poslanci sa hlasovania zdržali. Po svojom zvolení sa M. Karabín v médiách prezentoval ako kandidát udržiavajúci status-quo, pričom zdôraznil, že sa bude usilovať o zachovanie a upevnenie nezávislosti sudcov a neplánoval žiadne zásadné personálne zmeny na súde, „pretože tam pracuje kolektív kvalifikovaných odborníkov“.³

V tejto funkcii však M. Karabín zotrval len necelé dva roky. Na konci novembra 1997 sa funkcie vzdal, odvolávajúc sa na zdravotné problémy.⁴ Média však ponúkali alternatívne vysvetlenia a spájali Karabínovu rezignáciu s nedávnymi udalosťami na Najvyššom súde, kde senát pod vedením sudcu S. Lehoťáka rozhodoval v prípade týkajúcom sa zmarené-

³ *M. Karabín o personálnych zmenách na Najvyššom súde neuvažuje*. Sme.sk, 6.2.1996, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2102892/m-karabin-o-personalnych-zmenach-na-najvyssom-sude-sr-neuvazuje.html#axzz4ivFhA5sp>.

⁴ *Funkcie som sa vzdal výlučne zo zdravotných dôvodov, tvrdí predseda Najvyššieho súdu SR*. Sme.sk, 4.12.1997, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2044354/funkcie-som-sa-vzdal-vylucne-zo-zdravotnych-dovodov-tvrdi-predseda-najvyssieho-sudu-sr-zhovarame-sa-s-milanom-karabinom-predsedo.html#ixzz4k0pZyX75>

ho referenda z mája 1997. Lehoťákov senát vtedy zamietol žalobu poslancov za Maďarskú koalíciu (MK) L. Nagya voči ministrovi vnútra G. Krajčimu (HZDS), pričom svoje rozhodnutie, ktoré odporovalo existujúcemu rozhodnutiu Ústavného súdu, odôvodnil tým, že prezident SR Michal Kováč prekročil svoje právomoci a porušil ústavu.⁵ Najvyšší súd SR sa tak na krátky čas dostal do centra politického boja, keď sa rozhodnutím jedného zo senátov postavil na stranu vládnej koalície a vyvolal silnú kritiku v radoch parlamentnej opozície. Práve politický kontext je v tomto prípade kľúčový. V tom čase Mečiarova vláda, ktorá si vyslúžila prívlastky ako „autoritárska“ (Bunce a Wolchik 2011), „problémová demokracia“ (Kitschelt, a iní 1999) či označenie demokratického „oneskorenia“ v regióne (Janos 2002), začala v prieskumoch strácať na opozičné strany, čo naznačovalo, že strany vládnej koalície (HZDS-RS, SNS, ZRS) môžu prísť v parlamentných voľbách 1998 o moc. V tomto kontexte by tak snaha vládnej koalície ovládnuť Najvyšší súd nominovaním spoločného kandidáta mohla do budúcnosti sťažiť novej moci potenciálne súdne konania o kauzách tretej Mečiarovej vlády (zmarené referendum, zavlečenie M. Kováča ml. a pod.)

6.2.2. Nástup Štefana Harabina: prehĺbenie politizácie (1998 – 2006)

Po odstúpení M. Karabína sa prvými verejne známymi kandidátmi na uvoľnenú funkciu stali S. Lehoťák a J. Štefanko. Obaja boli kontroverzne vnímaní najmä kvôli blízkosti k vládnemu HZDS. S. Lehoťák bol predsedom senátu, ktorý bol autorom kontroverzného rozhodnutia vo veci zmareného referenda. Verejnej tiež prezentoval svoje názory blízke vládnej koalícii, osobitne HZDS, na stránkach provládneho denníka *Slovenská republika*. J. Štefanko bol obdobne kontroverznou postavou. V roku 1996 bol vylúčený zo sudcovskej stavovskej organizácie – Združenia sudcov Slovenska, kvôli etickým previneniam, ktorých sa dopustil vo verejnoprávnej televízii na adresu protestov opozície.⁶ Nakoniec ani jeden z nich nebol oficiálne nominovaný na post predsedu Najvyššieho súdu, obaja

⁵ Predseda Najvyššieho súdu sa vzdal funkcie, o jeho post sa údajne uchádzajú Lehoťák a Štefanko. *Sme.sk*, 3.12.1997, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2044319/predseda-najvyssieho-sudu-sa-vzdal-funkcie-o-jeho-post-sa-udajne-uchadzaju-lehotak-a-stefanko.html#ixzz4k0qjTtwU>

⁶ *Stanovisko združenia sudcov Slovenska*. *Sme.sk*, 29.3.1995, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2118835/stanovisko-zdruzenia-sudcov-slovenska.html#axzz4jpYQUam8>

však boli nominovaní na podpredsedov Najvyššieho súdu – uspel však iba J. Štefanko. Oficiálne bolo jeho odmietnutie odôvodnené nepotrebnosťou dvoch podpredsedníckych pozícií, ale zníženie šancí S. Lehoťáka mohlo byť spojené aj s vyjadrením poslanca Kresťanskodemokratického hnutia (KDH) I. Šimka, ktorý tvrdil, že počas svojho pôsobenia v pozícii ministra vnútra v roku 1992 dostal pozitívne lustračné osvedčenie jedného z kandidátov, ktoré médiá spájali práve s Lehoťákom.⁷ Oficiálnym kandidátom vládnej koalície sa tak stal Š. Harabin, sudca trestného úseku Najvyššieho súdu, ktorý v súdnictve pôsobil od roku 1983 a na Najvyšší súd sa dostal v roku 1991. Išlo o vtedy relatívne neznámeho sudcu, ktorý bol navyše spájaný viac s menšou koalíčnou stranou SNS než HZDS.

Minister spravodlivosti J. Liščák, nominant HZDS, predstavil Š. Harabina v Národnej rade ako „ambiciózneho človeka“, pričom zdôraznil Harabinovu skúsenosť s prácou na ministerstve spravodlivosti, kde pôsobil v rokoch 1991 – 1992 v pozícii dohliadajúcej na plynulosť súdneho procesu. Dodal tiež, že „jeho charakterové i morálne postoje sú v súlade s etikou sudcu“.⁸ Harabinova nominácia do funkcie predsedu Najvyššieho súdu prešla v parlamente v tajnom hlasovaní, keď návrh podporilo 83 poslancov, deväť boli proti a deväť sa hlasovania zdržali. Sudcovia boli voči zvoleniu Š. Harabina kritickí. Sudcovská rada Najvyššieho súdu, rovnako ako Rada sudcov Slovenskej republiky – predchodca dnešnej Súdnej rady, neodporučili parlamentu ani Š. Harabina, ani J. Štefanka ako podpredsedu súdu. Sudca P. Rohárik v mene Združenia sudcov Slovenska povedal, že vláda a parlament v tejto situácii „prejavili hlbokú neúctu k súdnej moci“ a tým preukázali, „že im nezáleží na mienke legitímnych orgánov súdnej moci“.⁹

Ďalšie voľby predsedu Najvyššieho súdu sa uskutočnili až v roku 2002. Zmenili sa formálne pravidlá voľby. Táto prešla do rúk novovzniknutej Súdnej rady, pričom nový predseda Najvyššieho súdu sa automaticky stal aj predsedom Súdnej rady. Ešte pred vznikom Súdnej rady sa po-

⁷ *Najdiskutovanejší kandidát Stanislav Lehoťák podpredsedom Najvyššieho súdu SR nebude.* Sme.sk, 12.2.1998, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2144070/najdiskutovanejsi-kandidat-stanislav-lehotak-podpredsedom-najvyssieho-sudu-sr-nebude.html#ixzz4k0xJNfB7>

⁸ Stenografický záznam zo 41. schôdze Národnej rady Slovenskej republiky. 11.2.1998, dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=65907>

⁹ *Súdnictvo je vo vleku politiky, tvrdí združenie sudcov o spôsobe obsadenia funkcií na NS.* 16/2/1998, dostupné na: <https://www.sme.sk/c/2144416/sudnictvo-je-vo-vleku-politiky-tvrdi-zdruzenie-sudcov-o-sposobe-obsadenia-funkcii-na-ns.html#ixzz4k13eWgNC>

kúsil Š. Harabina z funkcie predsedu Najvyššieho súdu odvolať minister spravodlivosti J. Čarnogurský, nominant KDĽ v širokej prodemokratickej a prointegračnej koalícii, argumentujúc, že inštitúciu reprezentujúcu nezávislé súdnictvo nemôže viesť politicky nominovaná osoba. Jeho návrh však zastavila Národná rada (Kosař 2016, 289-290).

Voľby predsedu Najvyššieho súdu sa konali v decembri 2002. Proti Š. Harabinovi, ktorí sa uchádzal o znovuzvolenie, stál sudca Najvyššieho súdu S. Kohut. V hlasovaní získal Š. Harabin desať hlasov, za S. Kohuta hlasovalo šesť členov rady a dvaja sa hlasovania zdržali. Harabin sa však funkcie v novom volebnom období neujal. Kohutovi sa podarilo uspieť so sťažnosťou na Ústavnom súde. Súd rozhodol, že S. Kohut bol pri voľbách znevýhodnený, keďže na rozdiel od Harabina nebol v tom čase členom Súdnej rady a nemohol hlasovať sám za seba. Navyše, Š. Harabin získal celkovo len minimálny potrebný počet hlasov na zvolenie, čo by sa mu, ak by vo voľbách nehlasoval, nepodarilo. Po tomto neúspešnom pokuse sa voľba ešte trikrát zopakovala. Až v októbri 2003 sa podarilo Súdnej rade konečne zvoliť nového predsedu Najvyššieho súdu. Vo voľbách proti sebe stáli traja kandidáti: Š. Harabin, M. Karabin – predseda tohto súdu v rokoch 1997 až 1998, a J. Majchrák, vtedajší podpredseda Najvyššieho súdu a jeden z najväčších kritikov Š. Harabina. Ten podľa Majchráka svoju pozíciu využíval na znepríjemňovanie života niektorým sudcom, keď napr. na účasť v pracovných skupinách ministerstva spravodlivosti ich nútil brať si dovolenku, čo nebolo v súlade s dovtedajšou praxou, vyhrážal sa disciplinárnymi konaniami za účasť v takejto komisii, arbitrárne rozhodoval o úlohách pre členov súdu, bez vedomia a súhlasu sudcov v liste D. Meganeckovi v Európskej komisii napísal, že predkladaná novela ústavy, ktorou vznikla aj Súdna rada, nebola v súlade s názormi „takmer všetkých sudcov“, a to aj napriek tomu, že Združenie sudcov Slovenska aj Národná asociácia sudkýň Slovenska návrh podporili, či tolerovali a nekonali vo veci dôvodných podozrení z korupcie voči sudcovi Najvyššieho súdu.¹⁰ Karabin aj Majchrák prezentovali vo voľbách do veľkej miery podobné programy, Majchrák bol vnímaný ako reformnejší, Karabin ako umiernenější kandidát. Deň pred samotnými voľbami sa J. Majchrák vzdal svojej kandidatúry v prospech M. Karabína a sám, ako člen rady zvolený sudcami, poskytol rozhodujúci desiaty hlas v prospech Karabína. Š. Harabin napokon získal iba päť hlasov. Víťazstvo M. Karabína pravdepod-

¹⁰ Pozri napríklad: Otvorený list Juraja Majchráka Štefanovi Harabinovi z 8.8.2000. Dostupné na: <http://www.sudcovia.sk/sk/dokumenty/1334-otvoreny-list-juraja-majchraka-stefanovi-harabinovi-z-8-8-2000>

dobne pomohlo zabezpečiť aj to, že v Súdnej rade v tom období sedelo historicky najmenej sudcov – len traja z deviatich členov nominovaných alebo zvolených politickými zložkami moci boli sudcovia, zvyšní šiesti pôsobili v iných právnických povolaniach.

6.2.3. Š. Harabin ako najsilnejší muž slovenskej justície (2006 – 2014)

Až do roku 2006 sa M. Karabínovi v čele Najvyššieho súdu SR do značnej miery darilo upokojovať situáciu v súdnictve po pôsobení Š. Harabina. Situácia sa zmenila po parlamentných voľbách v roku 2006, keď sa ministrom spravodlivosti vo vláde R. Fica stal práve Š. Harabin ako nominant HZDS. Tu sa začína obdobie, počas ktorého sa súdnictvo ocitlo „v neporiadku a zmätku“ spôsobenom práve Harabinom (Bojarski a Stemker Köster 2012, 54). Z pozície ministra Š. Harabin opakovane obviňoval M. Karabína zo zlého riadenia súdu a konflikt medzi nimi vyvrcholil, keď Karabín odmietol úradníkom z ministerstva vykonanie kontroly na Najvyššom súde SR. Z tohto dôvodu inicioval minister Š. Harabin voči predsedovi Najvyššieho súdu Karabínovi disciplinárne konanie a hoci Ústavný súd napokon Harabinove argumenty odmietol, začal M. Karabín strácať podporu v Súdnej rade. Karabínov mandát predsedu Najvyššieho súdu vypršal v októbri 2008, no z dôvodu prebiehajúcej kontroly na Najvyššom súde boli voľby presunuté až na máj 2009. V tých voľbách bol jediným kandidátom M. Karabín, no v Súdnej rade – kde okrem zástupcov sudcov boli členmi traja nominanti ministra Š. Harabina, traja nominanti parlamentu pod kontrolou vládnej koalície a traja nominanti provládneho prezidenta a bývalého poslanca za HZDS I. Gašparoviča – nezískal ani jediný hlas.

Ďalšie voľby sa uskutočnili 22. júna 2009. Na voľbách sa zúčastnil z pozície ministra spravodlivosti Š. Harabin, proti ktorému kandidovala sudkyňa E. Babiaková. Jasne zvíťazil Š. Harabin, ktorý získal 15 hlasov, protikandidátku nepodporil nikto z členov Súdnej rady, dvaja členovia rady sa hlasovania zdržali. Voľby sprevádzali protesty verejnosti pred sídlom Súdnej rady a počas vypočúvania kandidátov bola Babiaková jednou z členiek Súdnej rady obvinená z alkoholizmu.¹¹ Po svojom zvolení

¹¹ *Sudkyňa o alkohole: Chcela som si preveriť fámú.* Pravda.sk, 23.6.2009. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/162271-sudkyňa-o-alkohole-chcela-som-si-preverit-famu/>

sa Š. Harabin vzdal ministerskej funkcie a na druhý deň bol prezidentom SR vymenovaný do pozície predsedu Najvyššieho súdu a Súdnej rady. Presun z exekutívnej funkcie do čela Najvyššieho súdu a Súdnej rady sa uskutočnil za menej ako 24 hodín. Kontroverznými zostali aj iné okolnosti voľby, najmä zloženie Súdnej rady SR. Priamo v nej sedeli niekoľkí členovia Súdnej rady, na ktorých mal Harabin z ministerskej pozície priamy dosah¹² – troch do rady menoval, celkovo štyroch počas svojho pôsobenia na ministerstve povýšil do predsedníckych funkcií na nižších súdoch a zároveň bol členom rady Harabinov štátny tajomník D. Hudák. Medzi podporovateľmi Harabina bola medzi členkami Súdnej rady aj sudkyňa V. Petriková z Okresného súdu vo Vranove nad Topľou, ktorá vzápätí Harabina vystriedala na pozícii ministerky spravodlivosti.

Harabin stál na čele Najvyššieho súdu až do roku 2014, no ani on – rovnako ako všetci predchádzajúci predsedovia Najvyššieho súdu – nedokázal zabezpečiť svoje znovuzvolenie. Po vypršaní mandátu sa jeho opätovná kandidatúra stala z rôznych dôvodov toxickou pre každú politickú stranu vrátane vládnej strany SMER-SD, a do veľkej miery aj pre samotných sudcov. Alarmujúcou z tohto pohľadu bola aj nízka miera dôvery verejnosti, ktorá sa pohybovala na úrovni nižšej než 30 % (Európska komisia 2014).

Podobne ako v predchádzajúcich voľbách v Súdnej rade, aj v roku 2014 nestačil na zvolenie nového predsedu Najvyššieho súdu prvý pokus. Po úprave ústavy v roku 2014 došlo navyše k oddeleniu pozícií predsedu Najvyššieho súdu a Súdnej rady. Prvý pokus o zvolenie nového predsedu Najvyššieho súdu sa uskutočnil v máji 2014. Š. Harabin sa opätovne uchádzal o pozíciu predsedu Najvyššieho súdu. Podporu mu v tejto voľbe vyjadrila väčšina sudcov Najvyššieho súdu, Združenie sudcov Slovenska a tiež sudcovské rady prevažne z východného Slovenska, odkiaľ Harabin pochádza. Proti nemu stáli dvaja kandidáti, Z. Ďurišová a J. Bajánková. Bajánkovú na tento post navrhol minister spravodlivosti Tomáš Borec (SMER-SD) spoločne s tromi členmi Súdnej rady, predsedami krajských súdov v Bratislave, Nitre a Banskej Bystrici. Ďurišová mala podporu reformnej stavovskej organizácie Za otvorenú justíciu, ktorá vznikla práve v reakcii na Harabinove pôsobenie v justícii, navrhli ju tiež sudcovské rady krajských súdov v Bratislave a Trnave, sudcovská rada okresného súdu v Banskej Bystrici, ako aj 12 sudcov Najvyššieho súdu, medzi nimi

¹² *Sudcovia: Harabin bol zvolený protizákonne*. Sme.sk, 24.8.2009. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/4987051/sudcovia-harabin-bol-zvoleny-protizakonne.html>

aj bývalý predseda súdu M. Karabín. Kandidáti reprezentovali tri odlišné postoje k otázkam správy súdnictva – od konzervatívneho a agresívneho korporativistického štýlu, ktorý predstavoval Š. Harabin, cez umiernený „stredový“ program reprezentovaný J. Bajánkovou, po najreformnejšiu, takpovediac opozičnú kandidátku Z. Ďurišovou. Žiadny z kandidátov neuspel, v druhom kole hlasovania získali Harabin a Bajánková len šesť, resp. päť hlasov a voľby sa museli opakovať. V ďalšom kole volieb, ktoré sa uskutočnilo v septembri 2014, sa žiaden z neúspešných kandidátov uchádzať o funkciu nemohol. Opäť kandidovali traja uchádzači: D. Hudák, Harabinov bývalý štátny tajomník na ministerstve spravodlivosti; D. Švecová, nominovaná sudcovskou radou Krajského súdu v Trnave a tiež podporovaná väčšinou proreformných sudcov na Najvyššom súde; a I. Rumana, sudca správneho úseku Najvyššieho súdu, ktorý sa nominoval sám. Hoci mená uchádzačov boli nové, prví dvaja reálne reprezentovali totožné postoje ako uchádzači v prvom kole. Hudák reprezentoval krídlo Š. Harabina, Švecová bola vnímaná ako kandidátka vládnej strany SMER, no pod jej podporu sa podpísala aj Z. Ďurišová kandidujúca v predošlých voľbách. Švecová súčasne patrila do úzkej skupiny sudcov, ktorých Harabin z pozície predsedu Najvyššieho súdu štedro odmeňoval bonusmi (Kosař 2016, 326), to však mohlo súvisieť s jej vtedajším členstvom v Súdnej rade. Po neúspešnom prvom kole sa do druhého dostali Hudák so Švecovou, kde napokon s jedenástimi hlasmi zvíťazila druhá menovaná, Hudák získal podporu len dvoch členov Súdnej rady.

6.2.4. Zhrnutie

Celkovo sa od vzniku samostatného Slovenska volil predseda Najvyššieho súdu päťkrát a žiadne z týchto volieb sa nevyhli kontroverzii. Do roku 2002 rozhodoval o predsedovi Najvyššieho súdu parlament. Vzhľadom na podporu, ktorú v tajnom hlasovaní získali je možné sa domnievať, že boli zvolení iba s podporu koalíčných poslancov. Obe voľby sprevádzala formálna rozprava pléna NR SR, ktorá nepovedala nič o kandidátoch, ani ich predstavách pôsobenia na čele Najvyššieho súdu. V prípade druhej voľby v roku 1997 navyše parlament úplne ignoroval stanoviská a výhrady orgánov sudcovskej samosprávy a dosadil „vládneho“ kandidáta navzdory názoru predstaviteľov súdnej moci. Napriek tomu, že sa po roku 2001 právomoc voliť predsedu Najvyššieho súdu presunula do rúk Súdnej rady, každý z úspešných kandidátov mal za sebou viac či menej explicitnú podporu politických aktérov. Úspešný kandidát vo voľ-

bách 2003 M. Karabín bol, na rozdiel od svojho protikandidáta, vnímaný ako antimečiarovský a proreformný, pričom napriek podpore politicky nominovaných členov Súdnej rady zvíťazil len tesne. Príkladom splynutia politickej a sudcovskej moci bola voľba Š. Harabina v roku 2009. O pozíciu sa uchádzal z kresla ministra spravodlivosti SR, pričom ho zvolila Súdna rada, ktorú si priamo a nepriamo vybudoval na svoj obraz. Aj posledná voľba z roku 2014, v ktorej uspela D. Švecová, ukazuje vplyv politických aktérov, ktorí sa rozhodli ukončiť pôsobenia Š. Harabina. Je zrejmé, že presunutie voľby predsedu Najvyššieho súdu z parlamentu do Súdnej rady neznížilo vplyv rozhodujúcich politických aktérov, ktorí si, zdá sa, napokon vždy presadili kandidáta blízkeho parlamentnej väčšine.

6.3. PRESEDOVIA NIŽŠÍCH SÚDOV:

AKO VEĽMI NA NICH POLITIKOM ZÁLEŽÍ?

Podobne ako pri pozícii predsedu Najvyššieho súdu, aj sudcovia nižších súdov mohli doposiaľ do značnej miery očakávať, že zmena vo vládnucej politickej reprezentácii bude viesť aj k zmenám na čele súdov. Vo všeobecnosti totiž platí, že až do roku 2011 boli ministri spravodlivosti takmer neobmedzenými „vládcami“ nad predsedami okresných a krajských súdov a minimálne teoreticky ich mohli menovať a odvolávať podľa vlastného uváženia. K formálnej zmene došlo v roku 2011, keď boli zavedené súťaživé výberové konania, ale minister spravodlivosti naďalej kontroluje výber predsedov nomináciou väčšiny členov výberovej komisie.

V tejto časti upriamujeme pozornosť na predsedov okresných a krajských súdov v období 1993 – 2016. Hoci sú individuálne menej dôležitými aktérmi než predseda Najvyššieho súdu, majú významné právomoci v otázke profesionálnych kariér sudcov, ale aj v otázkach správy súdov. Osobitne predsedovia krajských súdov disponujú značnými právomocami, keďže okrem „svojho“ súdu zasahujú aj do správy súdov a sudcovských kariér v rámci celého kraja. Na základe dát poskytnutých Ministerstvom spravodlivosti SR sa budeme venovať zmenám na pozíciách predsedov okresných a krajských súdov v rokoch 1993 až marca 2016. Vo výskumnom súbore sa nachádza celkom 64 súdov, pričom identifikovaných bolo viac než 500 období, v ktorých sudcovia pôsobili ako

predsedovia súdov, alebo boli poverení dočasným plnením úloh predsedu súdu. Takýmto obdobím sa myslí akékoľvek obdobie, v ktorom bol sudca buď vymenovaný do funkcie predsedu súdu, alebo poverený plnením úloh predsedu súdu, až do momentu, keď ho nahradil niekto iný. Dáta celkovo pokrývajú obdobie šiestich vlád a ôsmich ministrov spravodlivosti v nasledujúcom poradí: J. Liščák (december 1994 – október 1998), J. Čarnogurský (október 1998 – október 2002), D. Lipšic (október 2002 – február 2006), L. Žitňanská (február 2006 – júl 2006), Š. Harabin (júl 2006 – jún 2009), V. Petriková (jún 2009 – júl 2010), L. Žitňanská (júl 2010 – apríl 2012), T. Borec (apríl 2012 – marec 2016).

6.3.1. Niekoľko metodologických poznámok

Na posúdenie vplyvu jednotlivých ministrov budeme venovať pozornosť zmenám na postoch predsedov súdov. Za zmenu považujeme situáciu, v ktorej počas obdobia ministra dôjde k zmene osoby, ktorá súdu predsedá – teda ak je na začiatku a na konci ministrovho obdobia vo funkcii na čele súdu iná osoba. I keď je takáto operacionalizácia vplyvu ministra výrazným zjednodušením, máme za to, že pokiaľ je minister nespokojný s predsedom konkrétneho súdu, tak ho počas svojho obdobia na ministerstve spravodlivosti vymení. Samozrejme, to, či sa ministromi podarí predsedu súdu vymeniť, závisí aj od ďalších faktorov. Ak totiž nikto zo zvyšných sudcov nie je ochotný prevziať predsednícku funkciu, možnosti ministra sú v takom prípade obmedzené. Rovnako tiež platí, že počas pôsobenia v ministerskej funkcii nebude mať minister príležitosť predsedu súdu vymeniť, pretože odvolania sa síce diali, no možno aj kvôli tomu, že boli tradične kritizované, ministri ich až tak často nevyužívali. Na druhej strane, vždy mali možnosť počkať na uplynutie funkčného obdobia predsedov súdov, prípadne mali možnosť využiť neformálne prostriedky na to, aby ich „presvedčili“ k vzdaniu sa predsedníckej funkcie. Limitom takejto operacionalizácie je tiež to, že nedokáže odfiltrovať zmeny, ktoré boli spôsobené úplne prirodzene – tým, že niekto dobrovoľne stratil záujem byť predsedom súdu či napríklad odišiel zo súdu, či už do dôchodku alebo na iný súd. Napriek tomu by mala analýza pomôcť preskúmať frekvenciu zmien na predsedníckych pozíciách a to, ako sa početnosť zmien líši medzi jednotlivými ministrami. Tieto zistenia nám umožnia zmyslupnejšie diskutovať o pozícii predsedov okresných a krajských súdov v slovenskom súdnom systéme a o tom, ako veľmi ministrom záleží na tom, kto tieto pozície zastáva.

Dáta, ktoré sme získali, neumožňujú zodpovedne analyzovať obdobie, keď bol ministrom J. Liščák. Nebolo totiž vždy možné zistiť, kto bol v pozícii predsedov súdov na začiatku jeho pôsobenia v ministerskej funkcii v roku 1994. Vieme však, že prakticky všetci predsedovia súdov, ktorí pôsobili v týchto funkciách počas komunistického režimu, boli po novembri 1989 zo svojich funkcií odvolaní a nahradení novými demokratickými elitami (Kosař 2016, 290). Dostupné dáta ukazujú, že minister Liščák počas svojho pôsobenia v kresle nejakým spôsobom rozhodol aspoň o 49 predsedoch súdov z celkového počtu 62 okresných a krajských súdov, ktoré existovali v tom čase – buď vymenoval nových predsedov, odvolal tých starých, alebo niekoho dočasne poveril plnením úloh predsedu súdu bez formálneho vymenovania do funkcie. Nakoľko však nie je k dispozícii základňa na porovnanie – teda údaj o tom, kto boli predsedovia súdov na začiatku jeho obdobia, tieto dáta využívame len na vytvorenie kontextu na porovnanie v ďalších obdobiach. Povedané inak, na základe dostupných dát neviem povedať, či v tomto období došlo reálne k zmene v pozícii predsedu súdu, alebo Liščák vymenoval do tejto pozície toho istého sudcu.

6.3.2. Prehľad rozdielnych ministerských prístupov k obmene predsedov súdov

V tabuľke 6.1. sú zahrnuté počty zmien, ktoré jednotliví ministri urobili na pozíciách predsedov súdov, ako aj percentuálne vyjadrenia podielu súdov, na ktorých k takejto zmene došlo. K najmenšiemu počtu zmien došlo vzhľadom na krátkosť ich pôsobenia počas prvého ministerského obdobia L. Žitňanskej a V. Petrikovej, ktoré dokončovali volebné obdobie po svojich predchodcoch, ktorí z ministerskej pozície dobrovoľne odišli. Obe vymenili menej než 10 % predsedov okresných súdov a jedného z ôsmich predsedov krajských súdov. Druhý najnižší počet zmien sa udial počas ministerského pôsobenia D. Lipšica (2002 – 2006), ktorý bol v predošlom období štátnym tajomníkom ministra J. Čarnogurského. Pri predpoklade, že D. Lipšic mal aj z tohto dôvodu najmenšiu motiváciu využiť svoje právomoci na zásadné zmeny v pozíciách predsedov súdov, možno považovať mieru jeho vplyvu – približne 28 % na okresných súdoch a jednu zmenu na krajských súdoch – za isté východisko pre zhodnotenie miery zásahov ostatných ministrov. Počnúc Š. Harabinom v roku 2006 všetci ostatní ministri, ktorí slúžili hlavnú časť volebného obdobia, obmenili približne polovicu predsedov okresných súdov a aspoň polovicu predsedov krajských súdov.

Tabuľka 6.1. Zmeny na postoch predsedov súdov počas obdobia jednotlivých ministrov spravodlivosti (1998 – 2016)

Minister (obdobie)	Počet OS **	Zmeny na OS	% zmien na OS	Počet KS	Zmeny na KS	% zmien na KS
Ján Čarnogurský (1998 – 2002) *	56	17	30,4	8	4	50
Daniel Lipšic (2002 – 2006)	46	13	28,3	8	1	12,5
Lucia Žitňanská (2006)	46	3	6,5	8	1	12,5
Štefan Harabin (2006 – 2009)	54	31	57,4	8	4	50
Viera Petříková (2009 – 2010)	54	4	7,4	8	1	12,5
Lucia Žitňanská (2010 – 2012)	54	26	48,2	8	6	75
Tomáš Borec (2012 – 2016)	54	26	48,2	8	5	62,5

Zdroj: autor (dáta od: Ministerstvo spravodlivosti SR)

* V období ministra Čarnogurského sú do analýzy zahrnuté len tie sudy, pre ktoré bola dostupná informácia o tom, kto bol predsedom súdu na začiatku ministerského obdobia.

** Percentuálne vyjadrenie je vždy počítané len z počtu súdov, ktoré existovali na konci daného ministerského obdobia, nakoľko sa toto číslo počas sledovaného obdobia viackrát menilo

Obdobnú frekvenciu výmen na predsedníckych pozíciách sme zaznamenali počas funkčného obdobia ministra spravodlivosti J. Čarnogurského v rokoch 1998 až 2002. Už v decembri 1998 odvolal Čarnogurský predsedov všetkých súdov a požiadal všetky sudcovské rady – ako vtedajšie orgány sudcovskej samosprávy, aby do týchto funkcií navrhli kandidátov podľa vlastného výberu. Existuje viacero vysvetlení takéhoto kroku. Po prvé, takéto opatrenie mohlo súvisieť so snahou novej vlády M. Dzurindu ukázať sa ako dôveryhodný partner v procese európskej integrácie a deklarovať svoj záujem či ochotu podniknúť kroky v prospech depolitizácie súdnej moci. Po druhé, na rozdiel od svojho predchodcu J. Liščáka, ktorý predtým pôsobil ako sudca, bol J. Čarnogurský menej prepojený na sudcovský stav, a teda nepoznal dostatočné množstvo sudcov na to, aby sám vykonal razantnejšie zmeny. Po tretie, Združenie sudcov Slovenska bolo počas vlády V. Mečiara hlasným kritikom jeho vlády a jeho zásahov do súdnej moci, čo mohlo vytvoriť dojem, že sudy a sudcovia sú ochotní sa vyrovnáť s dedičstvami mečiarizmu samostatne, a preto nie je potrebné do toho procesu politicky zasahovať. V neposlednej rade mohlo ísť o snahu posilniť legitimitu nového ministra v radoch sudcov, preukázanie dôvery sudcovskému stavu a vymedzenie sa voči jeho predchodcovi, ktorý sudcov označil za „smradov“ a „frackov blbých ako tágo“.¹³

¹³ Minister J. Liščák označil sudcov za „smradov“ a „frackov blbých ako tágo“. Sme.sk, 16.4.1997, dostupné na: <http://www.sme.sk/c/2071456/minister-spravodlivosti-j-liscak-oznacil-sudcov-za-smradov-a-frackov-blbых-ako-tago.html>

Napriek tomu, že J. Čarnogurský ako minister umožnil súdom nominovať „svojich“ predsedov, len 14 z celkovo 64 súdov dobrovoľne vymenilo svojich predsedov. Sudcovské rady teda ponechali v predsedníckych funkciách mnohých predsedov z obdobia predchádzajúcej vlády V. Mečiara. Čarnogurský svoj prísľub dodržal a všetkých predsedov vymenoval, alebo znovu vymenoval v dňoch 20. a 21. januára 1999. Neskôr však Čarnogurský pristúpil aj k odvolávaniu predsedov súdov mimo pôvodne stanovených mantinelov. Napríklad v auguste 1999 odvolal z funkcie predsedu Krajského súdu v Bratislave, oficiálne kvôli pochybeniam pri prideľovaní prípadov sudcom, i keď médiá naznačovali, že sa tak dialo kvôli dvom rozhodnutiam súdu v prospech bývalého predsedu vlády SR V. Mečiara.¹⁴

Relatívne nízku frekvenciu výmen predsedov súdov zo strany ministrov spravodlivosti ukončil príchod Š. Harabina do funkcie v roku 2006. Počas svojho prvého roku pôsobenia vymenil 30 predsedov súdov. Viacero z novovymenovaných malo úzke prepojenie na Harabina osobne alebo na strany vládnej koalície. Napríklad, V. Petriková bola do sudcovskej funkcie vymenovaná v roku 1992 a okrem krátkeho obdobia, počas ktorého bola dočasne pridelená na výkon funkcie na Krajský súd v Prešove, pôsobila ako radová sudkyňa na relatívne malom súde vo Vranove nad Topľou. V roku 2007 bola Š. Harabinom vymenovaná do funkcie predsedníčky tohto súdu a odvtedy jej kariéra závratne stúpala. V roku 2007 sa najskôr stala členkou Súdnej rady, do ktorej bola nominovaná ministrom Harabinom, o dva roky neskôr, po Harabinovom odchode na čelo Najvyššieho súdu po ňom prevzala ministerskú pozíciu. Po jej ukončení sa na krátko presunula späť na okresný súd, aby bola vzápätí povýšená priamo na Najvyšší súd. Podobne sa začalo kariérne dariť A. Šiškovéj. V roku 2007 ju Harabin vymenoval za predsedníčku okresného súdu v Topoľčanoch, neskôr sa stala členkou Súdnej rady zvolenou parlamentom a v roku 2013 bola z okresného súdu preložená priamo na Najvyšší súd. Príkladmi sudcov, ktorí boli v tomto období vymenovaní do predsedníckych funkcií a neskôr boli navrhnutí do politických funkcií, sú M. Jankovská a K. Kičura. Prvá menovaná sa počas Harabinovho pôsobenia na ministerstve stala predsedníčkou okresného súdu v Trenčíne a neskôr štátnou tajomníčkou za SMER-SD počas pôsobenia ministra T. Boreca v rokoch 2012 až 2016, a pôsobenia ministerky L. Žitňanskej

¹⁴ *Judges fired for mismanagement*. Spectator.sme.sk, 23.8.1999. Dostupné na: <https://spectator.sme.sk/c/20010616/judges-fired-for-mismanagement.html>

(MOST-HÍD), ktorá sa ujala opätovne úradu v roku 2016. Kičura sa zas v roku 2012 stal predsedom Správy štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky.

Vládu R. Fica nahradila v roku 2010 pravicová koalícia pod vedením Ivety Radičovej. Ministerkou spravodlivosti sa opäť stala L. Žitňanská a počas necelých dvoch rokov trvania vlády stihla vymeniť až 32 sudcov okresných a krajských súdov, teda presne 50 % z nich, vrátane M. Jankovskej či K. Kičuru, ktorí sa do týchto pozícií dostali len štyri roky predtým. V priamej reakcii na svojho predchodcu v ministerskej pozícii Š. Harabina do funkcie predsedov súdov vrátila 10 sudcov, ktorí ich zastávali pred príchodom Harabina. V rámci komplexnejších zmien v súdnictve, ktoré vo veľkej miere reagovali na stav v akom sa súdnictvo nachádzalo, ministerstvo spravodlivosti presadilo aj zavedenie súťaživých výberových konaní na pozície predsedov okresných a krajských súdov. Aj keď minister aj naďalej zostáva významným hráčom, ktorého vo výberovej komisii zastupuje väčšina členov, je zmena posunom k systému výberu, ktorý bude aspoň formálne chránený pred úplnou svojvôľou ministerského výberu.

Napriek tomu, že vplyv ministra spravodlivosti na výber predsedov sa po roku 2011 formálne oslabil, počet zmien na predsedníckych pozíciách výraznejšie neklesol. Počas ministerského obdobia T. Boreca za SMER-SD (2012-2016), bývalého predsedu Slovenskej advokátskej komory, došlo až k 50 percentnej obmene na postoch predsedov okresných a krajských súdov. Až 28 z týchto 31 predsedov sa stalo predsedami na danom súde po prvýkrát, čo znamená, že sa do veľkej miery pretŕhali väzby, ktoré mohli vzniknúť v minulosti a do čela súdov sa postavili takpovediac nezaťažení sudcovia. Na druhej strane dvaja z nich – Ľ. Sádovský z Krajského súdu v Bratislave a E. Fulcová z Okresného súdu Bratislava I sa stali v roku 2012 nominantmi parlamentu do Súdnej rady. Vysoký podiel súdov, na ktorých došlo k obmene na predsedníckom poste a zároveň veľmi vysoký počet nových ľudí, ktorí uspeli vo výberových konaniach do týchto pozícií môže mať viaceré vysvetlenia. Prvé z nich je založené na predpoklade, že minister – rovnako ako jeho predchodcovia – aktívne využíval svoje možnosti na to, aby zabezpečil obmenu na postoch predsedov súdov. To by v každom prípade viedlo k popretŕhaniu možných lojalít medzi predsedami súdov a bývalými ministrami. Mohol to však urobiť preto, aby si vytvoril vlastnú „sieť“ v súdnom systéme, alebo jednoducho preto, aby súdnictvo od takýchto sietí očistil. Druhou možnosťou je, že podobne ako J. Čarnogurský v roku 1998, Borec jednoducho

nechal sudcov, aby si spomedzi seba vybrali najvhodnejších adeptov, pričom tí využili túto možnosť vo väčšej miere než v rokoch 1998 – 1999. Zmena v postoji sudcov by tiež mohla mať viacero vysvetlení. Mohla by súvisieť jednoducho s pokrokom, väčším sebavedomím, a azda aj hlbším vzťahom k idei nezávislosti prítomným v súdnej moci, a teda vedomým odlúčením sa od politických aktérov. Zároveň to môže byť dôsledkom intenzívnej politizácie posledných rokov a snahy sudcov upokojiť situáciu v súdnictve a oslobodiť sa od silného politického a verejného záujmu posledných rokov.

6.3.3. Zhrnutie

Frekvencie zmien, ktoré na malé výnimky robili ministri spravodlivosti na pozíciách predsedov okresných a krajských súdov, naznačuje, že politickým zložkám záleží na tom, kto pôsobí v týchto funkciách. Dôvodov na to môže byť viacero. Ministri môžu dosadzovať takých predsedov, ktorí najviac spĺňajú ich predstavy o manažéroch súdov. Tiež môže platiť, že si vyberajú tých, ktorým v polarizovanom slovenskom súdnictve viac veria či takých, s ktorými majú vybudované určité vzťahy a môžu ich naozaj využívať ako svoje „spojky“ smerom dovnútra súdov. Samozrejme, možnosťou je aj kombinácia týchto či ďalších, nám nateraz neznámych dôvodov. Dostupné dáta naznačujú, že sa postoj k sudcom v pozícii predsedov súdov v čase menil. Na začiatku deväťdesiatych rokov došlo k plošnej obmene a očiste od predsedov súdov z komunistických čias, pri ktorých možno povedať, že existuje všeobecná zhoda, že počas nedemokratického režimu pôsobili ako „spojky“ vládnej moci a dohliadali na to, aby všetko šlo v súlade s jej predstavami. O období mečiarizmu toho v tomto momente kvôli nekvalitným dátam až tak veľa povedať nemožno, no v nasledujúcich obdobiach je možné identifikovať niektoré trendy. Najskôr nejednoznačný vzťah ministrov k predsedom súdov prejavujúci sa snahou proces výberu odpolitizovať, ktorý bol na strane druhej kombinovaný s určitou nedôverou voči sudcovskému stavu a z toho vyplývajúcej potreby ponechať si možnosť do tohto procesu zasahovať. Od roku 2006 sa nástupom Š. Harabina vplyv politických aktérov vo výbere predsedov významne zvýšil. Práve počas tohto obdobia politika najvýraznejšie prenikla do sudcovského stavu, keďže medzi tými, ktorí boli do funkcií predsedov povýšení, možno nájsť viacerých takých, ktorí pôsobili v politických funkciách, alebo takých, ktorí boli politikmi nominovaní do Súdnej rady. Podobný prí-

stup zvolila neskôr v rokoch 2010-2012 aj Harabinova kritička L. Žitňanská. Najprv v snahe zmierniť politizáciu v súdnictve z pozícií odvolala mnohých predsedov menovaných práve Š. Harabinom. Ak by išlo o jej jediný krok vo vzťahu k obsadzovaniu pozícií predsedov bolo by treba dodať, že sa vo využití právomocí ministra nijako neodlišovala od Š. Harabina. Na rozdiel od neho ale prinajmenšom formálne oslabila svoju absolútnu pozíciu pri výbere predsedov tým, že ich výber presunula do rúk výberových komisií. Tento krok je možné interpretovať aj v kontexte teoretických argumentov, podľa ktorých sa politickí aktéri „dobrovoľne“ vzdávajú právomocí ovplyvňovať súdnictvo s cieľom poistenia sa pred budúcim zneužitím závislého súdnictva v neprospech ich vlastných záujmov (Finkel 2005, Ginsburg 2003). Aký bol efekt tohto oslabenia je predčasné hodnotiť, je ale zrejmé, že slovenské súdnictvo nebolo nikdy bližšie k odpolitizovaniu výberu predsedov okresných a krajských súdov. Otázkou zostáva, či k tomu dochádza v dôsledku inštitucionálneho dizajnu alebo rozhodnutím ministrov nezasahovať do tohto aspektu správy súdneho systému.

6.4. ZÁVER

Z prezentovanej analýzy je zrejmé, že ministri spravodlivosti, ktorí sú dlhodobo tými aktérmi, ktorí o predsedoch súdov rozhodujú, majú záujem tieto svoje právomoci využívať. A to nielen v prípade predsedu Najvyššieho súdu, kde je politický záujem očakávanejší a aj pochopiteľnejší, ale aj v prípade predsedov okresných a krajských súdov. Aké ciele ministri či iní politickí aktéri týmto angažovaním sa sledujú už tak zrejme nie je. Vo všetkých piatich prípadoch voľby predsedu Najvyššieho súdu, či už v parlamente alebo v Súdnej rade, napokon uspel iba ten kandidát, ktorý mal podporu aktuálnej parlamentnej väčšiny. Napriek tomu, že v deväťdesiatych rokoch bol predseda Najvyššieho súdu volený priamo v Národnej rade, neexistujú empirické dôkazy o tom, ako politickí aktéri kontrolovali kandidátov, ktorých do funkcie zvolili. Po tom, čo sa rozhodovanie o tejto otázke presunulo do Súdnej rady, sa výber predsedu Najvyššieho súdu stal súčasťou politického zápasu, ktorý často kopíroval koalíčno-opozičnú logiku v podobe sporu medzi konzervatívnym a reformným prístupom k správe súdnictva. Na druhej strane, na pozícii predsedu Najvyššieho súdu bol jednoznačne najaktívnejší Š. Harabin, ktorý túto funk-

ciu zastával v rokoch 2009 až 2014 a svoje právomoci využíval na trestanie svojich kritikov či dopĺňanie súdu názorovo blízkymi sudcami (pozri aj kapitolu 5). Jeho aktivity však ťažko prepojiť s politickými záujmami niekoho iného. Politickí aktéri mu síce umožnili získať silný vplyv v súdnictve, no jeho konanie vykazovalo známky autonómnosti, v rámci ktorej išiel často aj proti záujmom aktérov, ktorí pôvodne prispeli k jeho zvoleniu, ale i koncu vo funkcii. Inou otázkou je, či Štefan Harabin sleduje vlastné politické ciele a či tieto korešpondujú s názormi politických zoskupení, ktoré ho na vrcholné miesta sudcovskej hierarchie vyniesli – najmä HZDS a azda aj SNS, obe strany s viacerými kauzami – či už s podozreniami z korupcie či činmi, ktoré boli predmetom tzv. Mečiarových amnestií, ktoré by mohli mať niekedy dohru pred súdom. Tiež treba zdôrazniť, že Harabin využíval svoju moc aj na to, aby svoje názory a postoje „zabetónoval“ v súdnictve, a na Najvyššom súde obzvlášť, a tie sa môžu prejaviť aj v prípade, že Harabin nebude disponovať akoukoľvek mocou dovnútra súdnictva.

V prípade výberu predsedov okresných a krajských súdov je možné taktiež pozorovať dlhotrvajúci vplyv ministrov spravodlivosti, ale jeho význam nie je jednoznačný. Predsedovia súdov sú aktívni najmä v otázkach správy súdov a sudcovských kariér, čo síce môže zásadným spôsobom vplývať na personálne obsadenie súdnictva ako celku, no z pohľadu ministrov spravodlivosti by to nebol príliš efektívny krok. Jediný prípad, v ktorom predseda súdu zohrával dôležitú úlohu v prospech bývalého ministra spravodlivosti, opäť súvisí s osobou Š. Harabina. Predsedníčka súdu v tomto prípade nebola vymenovaná priamo Harabinom, no bola považovaná za jeho spolupracovníčku a podporovateľku v Súdnej rade. Do funkcie predsedníčky súdu Bratislava I ju vymenovala Harabinova nástupkyňa v kresle ministra V. Petříková. V spore Harabina proti Generálnej prokuratúre, ktorý sa dotýkal ochrany osobnosti, bola vec pridelená mladej sudkyňi po tom, čo predsedníčka súdu na krátke obdobie dvoch týždňov upravila rozvrh práce takým spôsobom, aby civilné žaloby pripadli len jednej z troch sudkýň.¹⁵ Ešte kontroverzejšie na tomto prípade je to, že sudkyňa, ktorá v danej veci nakoniec rozhodla v Harabinov prospech a priznala mu odškodné vo výške 150 tisíc eur, bola na vymenovanie do sudcovskej funkcie navrhnutá Súdnu radou, ktorej práve Š. Hara-

¹⁵ Prušová, Veronika. *Šéfka súdu pohla náhode aj pri pridelení Harabinovej žaloby*. Sme.sk. 5.5.2013, dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/6790835/sefka-sudu-pomohla-nahode-aj-pri-prideleni-harabinovej-zaloby.html>

bin predsedal. Tento prípad je však ojedinelý a tvrdenie, že by ministri využívali inštitút vymenovania predsedov súdov na to, aby vedeli zabezpečiť želané rozhodovanie súdov, nie je možné zodpovedne ani potvrdiť, ani vyvrátiť. Celkovo sa tak zdá, že predsedovia súdov sú – až na výnimočné prípady – pomerne autonómnymi aktérmi a ministri nad nimi žiadnu osobitnú kontrolu nevykonávajú. Zároveň však platí, že si táto otázka zaslúži omnoho väčšiu pozornosť práve pre nesúlad medzi tým, ako výrazne politickí aktéri zasahujú do toho, kto funkciu predsedov súdov vykonáva a tým, ako málo vieme o tom, prečo to robia.

Literatúra

- Bobek, Michal. „The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries.“ *European Public Law*, Vol. 14, No. 1, 2008: 99-123.
- Bobek, Michal, a David Kosař. „Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe.“ *German Law Journal*, Vol. 15, No. 7, 2014: 1257-1292.
- Bojarski, Lukasz, a Werner Stemker Köster. *Aktuálny stav slovenského súdnictva a jeho výzvy*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012.
- Bunce, Valerie, a Sharon Wolchik. *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Dressel, Björn, Raul Sanchez-Urribarri, a Alexander Stroh. „The Informal Dimension of Judicial Politics.“ *Annual Review of Law and Social Science*, Vol. 13, No. 1, 2017.
- Európska komisia. *Eurobarometer 82.3*. TNS Opinion, 08.11.2014 – 17.11.2014, Kolín, Nemecko: GESIS Data Archive, 2014.
- Finkel, Jodi S. „Judicial Reform as Insurance Policy: Mexico in the 1990s.“ *Latin American Politics and Society*, Vol. 41, No. 1, 2005: 87-113.
- Ginsburg, Tom. *Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asian Cases*. New York: Cambridge University Press, 2003.
- Guarnieri, Carlo, a Patricia Pederzoli. *The Power of Judges*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Helmke, Gretchen, a Julio Rios-Figueroa. *Courts in latin America*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Hendrianto, Stefanus. „The Rise and Fall of Heroic Chief Justices: Constitutional Politics and Judicial Leadership in Indonesia.“ *Pacific Rim Law & Policy Journal*, Vol. 25, 2016.

- Hettinger, Virginia A., Stefanie A. Lindquist, a Wendy L. Martinek. „Comparing Attitudinal and Strategic Accounts of Dissenting Behavior on the U.S. Courts of Appeals.“ *American Journal of Political Science*, Vol. 48, No. 1, 2004: 123-137.
- Hilbink, Lisa. *Judges Beyond Politics in Democracy and Dictatorship: Lessons from Chile*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Ingram, Matthew C. *Crafting Courts in New Democracies: The Politics of Subnational Judicial Reform in Brazil and Mexico*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Janos, Andrew C. *East Central Europe in the Modern World: The Politics of the Borderlands from Pre- to Postcommunism*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2002.
- Kapiszewski, Diana. *High Courts and Economic Governance in Argentina and Brazil*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Kitschelt, Herbert, Zdenka Mansfeldová, Radoslaw Markowski, a Gábor Tóka. *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation and Inter-Party Competition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Kosař, David. „Politics of Judicial Independence and Judicial Accountability in Czechia: Bargaining in the Shadow of the Law between Court Presidents and the Ministry of Justice.“ *European Constitutional Law Review*, Vol. 13, No. 1, 2017: 96-123.
- Kühn, Zdeněk. „Socialistická Justice.“ In *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*, editor Michal Bobek, Pavel Molek, & Vojtěch Šimíček, 822-847. Brno: Masarykova Univerzita, 2009.
- Lax, Jeffrey R., a Charles M. Cameron. „Bargaining and Opinion Assignment on the US Supreme Court.“ *The Journal of Law, Economics and Organization*, Vol. 23, No. 2, 2007: 276-302.
- Maltzman, Forrest, a Paul J. Wahlbeck. „A conditional model of opinion assignment on the Supreme Court.“ *Political Research Quarterly*, Vol. 57. No. 4, 2004: 551-563.
- Maltzman, Forrest, a Paul J. Wahlbeck. „May it please the chief? Opinion assignment in the Rehnquist Court.“ *American Journal of Political Science*, 1996: 421-443.
- Pettys, Todd E. „Choosing a Chief Justice: Presidential Prerogative or a Job for the Court?“ *22 Journal of Law and Politics* 231, 2006.
- Piana, Daniela. *Judicial Accountabilities in New Europe: From Rule of Law to Quality of Justice*. London: Routledge, 2010.

- Popova, Maria. *Politicized Justice in Emerging Democracies: A study of Courts in Russia and Ukraine*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Solomon, Peter H. „The Accountability of Judges in Post Communist States: From Bureaucratic to Professional Accountability.“ In *Judicial Independence in Transition*, editor Anja Seibert-Fohr, 909-936. Heidelberg: Springer, 2012.
- Staroňová, Katarína. „Projekt "Súdny manažment" ako protikorupčný nástroj.“ In *Jedenásť statočných: Prípadové štúdie protikorupčných nástrojov na Slovensku*, editor Emília Sičáková Beblavá, & Miroslav Beblavý, 215-229. Bratislava: Transparency International Slovensko, 2008.
- Trochev, Alexei, a Rachel Ellett. „Judges and Their Allies: Rethinking Judicial Autonomy through the Prism of Off-Bench Resistance.“ *Journal of Law and Courts*, Vol. 2, No. 1, 2014: 67-91.
- Wood, Sandra L., Linda Camp Keith, Drew Noble Lanier, a Ayo Ogundele. „Opinion Assignment and the Chief Justice: 1888-1940.“ *Social Science Quarterly*, Vol. 81, No. 3, 2000: 798-809.

7

SELEKTÍVNA ZÚČTOVATEĽNOSŤ: PRÍKLADY Z DISCIPLINÁRNEHO SÚDNICTVA

Pavol Žilinčík & Samuel Spáč

Sudcovia, obdobne ako ktokoľvek z nás, majú svoje predsudky, a robia podobne ako my chyby – vedome i nevedome. Svojím správaním na verejnosti môžu spochybnit' nielen svoju odbornosť, morálne predpoklady pôsobiť ako nestranný a rozumný arbiter, ale aj súdnu moc ako celok. O koncepte zúčtovateľnosti (Schedler, Diamond a Plattner 1999, Fe-rejohn 2007, Bovens 2010), či špecificky zúčtovateľnosti súdництва (Shet-reet 2011, Kosař 2016, 25-72); toho bolo napísané mnoho, základné di-menzie tohto konceptu boli predstavené aj v kapitole 1. Základnou črtou konceptu zúčtovateľnosti je, že pôsobí ako protiváha k použitiu moci, ktorou nejaký aktér alebo aktéri disponujú. V kontexte súdnej moci, špe-cificky v demokratických režimoch, hovoríme o nástrojoch, ktoré slúžia na vyvažovanie mimoriadne chránenej nezávislosti sudcov, aby sa táto nezvrhla na svojvôľu, a aby sa výkon súdництва, z určitého pohľadu, zod-povedal verejnosti, od ktorej moc v štáte pochádza (Tushnet 2013). Dôle-žitosť kontrolných mechanizmov sudcov je podčiarknutá tým, že v demo-kraciách je nemožnosť ich arbitrárneho odvolania nevyhnutným predpo-kladom minimálnych štandardov kladených na sudcovskú nezávislosť. Inak povedané, nedotknuteľnosť funkčného obdobia sudcov je „sine qua non nezávislosti súdництва“ (Russell 2001, 14). Vo výnimočných prípa-doch hrozí – ako napríklad v prípade federálnych sudcov v Spojených štátoch amerických – že sudcovia si svoju funkciu udržia, aj ak sú leniví, neslušní k svojim spolupracovníkom ako aj účastníkom konania, dopustia sa etických prešľapov, prestanú byť mentálne alebo kognitívne spôsobilí vykonávať sudcovskú funkciu či sa neskryte politicky angažujú (Posner

1993, 4-5). Mimoriadna náročnosť ich odvolania z funkcie tak môže zväzdať k zneužívaniu moci či bezohľadnosti, ktorá môže uškodiť jednotlivcom, ktorí sa pred daného sudcu dostanú v rámci súdneho konania, prípadne aj celému súdnemu systému, ktorého dôverou môžu individuálne zlyhania otriasť. Práve preto je potrebné, aby mechanizmy, ktoré nezávislosť sudcov vyvažujú, fungovali v jednotlivých prípadoch efektívne a tým pozitívne pôsobili na súdnictvo ako celok.

Zúčtovateľnosť súdnictva je azda jedinou témou v rámci skúmania sudcovských kariér na Slovensku, ktorá už bola v minulosti relatívne vyčerpávajúco spracovaná. Napríklad Kováčechová a Čaputová (2012) zmapovali disciplinárne súdnictvo v rokoch 2001 až 2011. Kosař (2016) preskúmal ex post mechanizmy zúčtovateľnosti v období medzi rokmi 1993 až 2010 a poskytol vyčerpávajúce porovnanie fungovania týchto mechanizmov na Slovensku a v Českej Republike. Dôsledky využívania či zneužívania disciplinárneho súdnictva na celkovú atmosféru v rámci súdnej moci zase opisujú Bojarski a Stemker Köster (2012). Vďaka týmto prácam vieme, že: v otázke iniciovania disciplinárnych konaní hrajú významnú úlohu ministri spravodlivosti, ako aktéri politicky zodpovední za chod súdneho systému; pozícia predsedu súdu dáva jednotlivcom možnosť výrazne ovplyvňovať kariéry individuálnych sudcov; najčastejším dôsledkom týchto konaní je zrážka zo mzdy na určité obdobie, a napokon i to, že niektorých sudcov začaté disciplinárne konanie, v kombinácii s inými mäkkými nástrojmi, dovedie až k vzdaniu sa sudcovskej funkcie.

Aj z týchto dôvodov bude mať táto kapitola skromný cieľ v predstavení niektorých symptomatických zlyhaní, ktoré sa pri aplikovaní disciplinárnych mechanizmov na Slovensku objavili. Z pohľadu skúmania zúčtovateľnosti má takýto výskumný cieľ prirodzené limity. Nepokrýva iné z mechanizmov, ktoré boli na Slovensku využívané na trestanie a odmeňovanie za pôsobenie v sudcovskej funkcii. Išlo napríklad o finančné odmeňovanie, trestanie formou napomenutí, zhoršovanie pracovného komfortu preradením do iného kolégia v rámci konkrétneho súdu, premiestnenie do inej kancelárie, odmietnutie nahradenia zastaraného vybavenia či nepovolenie práce z domu.

Zamerať sa výhradne na disciplinárne súdnictvo má ale aj svoje výhody. Disciplinárne súdnictvo, v systéme, kde nie je možné svojvoľné odvolanie či preradenie sudcov, je najdôležitejším nástrojom na ohrozenie komfortu a istoty vyplývajúcej zo sudcovskej funkcie. Disciplinárne konanie môže mať dosah na výšku príjmu, môže viesť k preloženiu na iný

(aj nižší) súd, či dokonca k odvolaniu zo sudcovskej funkcie. V spojení s pozastavením výkonu funkcie sudcu môže viesť k zmene konkrétneho sudcu v konkrétnom konaní, a tým k priamemu zásahu do výkonu funkcie sudcu, ako aj k zásahu do práv účastníkov na zákonného sudcu. Disciplinárne súdnictvo a idea disciplinárnej zodpovednosti sudcov nemá dosah iba na jednotlivých sudcov, ale môže vplývať aj na celkovú atmosféru v súdnictve. Rozhodnutiami disciplinárneho súdnictva je totiž možné ukázať, aké správanie a konanie sudcov je očakávané, resp. akceptovateľné, a dlhodobo meniť správanie sudcov. V neposlednom rade tento nástroj umožňuje tým aktérom, ktorí ho majú v rukách, budovať a upevňovať vzťahy vo vnútri systému prostredníctvom systematickej benevolentnosti, a tým vytvárať určitú byrokratickú kolegiálnu, ktorá znižuje priestor pre zúčtovateľnosť voči verejnosti. Prípadne ho využijú na vytvorenie systému, v ktorom neexistuje rovnosť aktérov, pretože niektorí budú trestaní exemplárne, ale prehrešky iných sa stretnú s mimoriadnou dávkou pochopenia.

Pre úplnosť tejto časti približujeme aspoň základné nastavenie trestnej a civilnej zodpovednosti sudcov za ich rozhodovacia činnosť, ktoré nie sú predmetom ďalšej analýzy. Vo vzťahu k trestnej zodpovednosti sudcov stojí za zmienku fakt, že do účinnosti novely Ústavy SR č. 161/2014 Z. z. bol na trestné stíhanie sudcu potrebný súhlas Ústavného súdu SR. Tento rozhodoval o viacerých žiadostiach o vydanie súhlasu na trestné stíhanie sudcov, pričom za pozornosť stojí najmä to, akým odlišným spôsobom sa vyrovnal s imunitou sudcov za rozhodovacia činnosť v jednotlivých rozhodnutiach. V súčasnej ústavnej úprave už súhlas ústavného súdu na začatie trestného stíhania sudcu potrebný nie je (súhlas ÚS SR je potrebný na vzatie sudcu do väzby).

Úprava náhrady škody spôsobenej rozhodnutím súdu a jej vymáhania od konkrétnych sudcov prešla dynamickým vývojom najmä v rokoch 2004 a 2007. Najskôr bola v roku 2004 možnosť vymáhať od sudcu regresnú náhradu za spôsobenú škodu výrazne rozšírená, aby následne bola zasa zúžená, a to do jej dnešnej podoby. Na vymáhanie škody od konkrétneho sudcu musia byť dnes splnené nasledovné podmienky: rozhodnutie Ústavného súdu SR alebo Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa týka rozhodovacej činnosti sudcu, konštatuje porušenie základných práv a slobôd účastníka, a to aj v dôsledku konania alebo nekonania sudcu; zavinenie sudcu musí byť právoplatne zistené v disciplinárnom konaní; a výška regresnej náhrady škody spôsobenej z nedbanlivosti nesmie presiahnuť trojnásobok jeho funkčného platu.

7.1. DISCIPLINÁRNA ZODPOVEDNOSŤ SUDCOV

A ZLYHÁVANIE MECHANIZMOV

ZÚČTOVATEĽNOSTI

Pre skúmanie disciplinárnej zodpovednosti sudcov je potrebné vyjasniť si rozsah zodpovednosti sudcov pri výkone ich funkcie. V kapitole 2 sme sa venovali vyrovnávaniu sa s minulosťou a tomu, ako sa nový politický režim po roku 1989 vyrovnal s podielom (nielen) sudcov na aktivitách režimu pred rokom 1989. V tejto kapitole sa venujeme iba tým mechanizmom, ktoré súvisia s pôsobením sudcov po roku 1989. Prvým rozmerom zodpovednosti sudcov je zodpovednosť za rozhodovaciu činnosť (Brody 2008, 123-124), teda za obsah rozhodnutí, ich včasnosť, profesionalitu pri súdnom konaní alebo dôveryhodné pôsobenie ako nezávislého arbitra pred zúčastnenými stranami. Zúčtovateľnosť sa v tomto rozmere dotýka kľúčovej funkcie sudcov v spoločnosti, ktorou je rozhodovanie sporov medzi dvomi stranami. Úlohou sudcu je rozhodovať spory podľa zákona tak, aby rozhodnutie bolo akceptované oboma stranami v čo najväčšej možnej miere ako nestranné, a v ideálnom prípade aj ako spravodlivé. Zúčtovateľnosť voči sudcom za ich rozhodovaciu činnosť má však jednu zásadnú prekážku. Na jednej strane sú sudcovia pri výkone svojej funkcie nezávislí a majú právo a povinnosť rozhodovať nestranne, spravodlivo a podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia. Z toho zároveň vyplýva, že postihovanie sudcu za jeho rozhodovaciu činnosť je možné len vo výnimočných prípadoch, keď ich rozhodovanie napĺňa znaky svojvoľného rozhodnutia v rozpore s právom. Medzinárodné dokumenty¹ vo svojich odporúčaní uvádzajú potrebu preukázania hrubej nedbanlivosti alebo zlého úmyslu (malice) zo strany sudcu.

Druhým rozmerom zodpovednosti sudcu je zodpovednosť za ich správanie, a to nielen počas výkonu sudcovskej funkcie, ale aj mimo nej. Brody (2008) v tomto kontexte hovorí primárne o správaní priamo v súdnej sieni – teda najmä voči účastníkom konania. Na druhej strane Kosař (2016) do tejto kategórie zaraďuje aj správanie sudcov, ktoré nemá nevyhnutne priamy vplyv na rozhodovaciu činnosť, ale je takým konaním,

¹ Napr. Odporúčanie výboru ministrov Rady Európy členských štátov CM/Rec(2010)12 o sudcoch: Nezávislosť, efektívnosť a zodpovednosť.

ktoré ohrozuje vnímanie sudcov ako akýchsi „exemplárnych občanov“. Sudcovia totiž, rovnako ako ktokoľvek iný, môžu mať problémy s alkoholom, drogami, môžu byť násilní, politicky sa angažovať (Nicholson 1991), mať prepojenia s organizovaným zločinom, korumpovať aj byť korumpovaní (Transparency International 2007, Begović, a iní 2004) – jednoducho, nesprávať sa v súlade s akceptovanými etickými pravidlami.

Základný rámec toho, kedy je správanie sudcov akceptovateľné a kedy už nie, určuje zákonodarca. V konečnom dôsledku ale to, aké správanie ešte považované za náležité a aké nie, určí až aplikácia formálnych pravidiel v praxi. Akú slobodu majú sudcovia v rozhodovacej činnosti? Hrozí im niečo v prípade nerešpektovania názoru iného, aj vyššieho, súdu? Čo sa stane, ak nerešpektujú ustálenú judikatúru domácich alebo medzinárodných súdov či dohody v rámci kolégií? Je problémom, ak sa na verejnosti pohybujú pod vplyvom alkoholu, či sa na verejnosti sýtajú s členmi mafie? A čo v prípade, ak zavinia dopravnú nehodu či ublížia niekomu na zdraví? Ako je teda správanie sudcov regulované a aplikované na Slovensku?

Nech už je legislatívny rámec zúčtovateľnosti vytýčený akokoľvek, môžu jeho mechanizmy systematicky zlyhávať a neplniť si svoju úlohu. V krajnom prípade tak ohrozovať systém spravodlivosti smerom dovnútra súdnej sústavy. Kosar (2016, 68-72) identifikuje štyri takéto zlyhania. Prvým systematickým zlyhaním mechanizmov zúčtovateľnosti je tzv. „vyhýbanie sa zúčtovateľnosti“, ktoré sa prejavuje napr. veľkou anonymitou sudcov, nemožnosťou kontroly ich rozhodovania či neexistenciou dát o ich produktivite a výkonnosti. V takomto prostredí sa môžu sudcovia dlhé obdobie schovávať medzi ostatnými kolegami bez toho, aby si to ktokoľvek všimol. Osobitne to platí v prípade, ak sú ich priami nadriadení, napr. predsedovia súdov, ochotní ich mimoriadne nízku výkonnosť ignorovať, či už z dôvodu škodlivej spolupatričnosti, alebo z akéhokoľvek dôvodu.

Druhým zlyhaním je tzv. „predstieranie zúčtovateľnosti“, ktorého prejavom je formálne zdanie fungovania mechanizmov zúčtovateľnosti, ktoré nemá žiadne konzekvencie v realite. Dochádza k nemu napríklad vtedy, ak sťažnosti na konanie jednotlivých sudcov spracúvajú súdy interne a nie sú nútené ich riadne prešetriť alebo zverejniť výsledky týchto šetrení. Iným príkladom je pravidelné plošné hodnotenie sudcov, ktoré končí takmer vždy s pozitívnym hodnotením výkonnosti jednotlivých sudcov, a ktoré vlastne nikdy nie je dôvodom pre vyvodenie zodpovednosti.

Posledné dva mechanizmy zlyhávania zúčtovateľnosti spolu úzko súvisia. Tretím mechanizmom je „kladenie prílišných nárokov“ na výkonnosť sudcov – v kvantitatívnom zmysle (Kosař 2016, 70-71). Ide o prílišnú váhu, ktorá sa prisudzuje počtu rozhodnutých či vybavených vecí alebo dĺžke konania. Takto nastavené očakávania môžu viesť sudcov k tomu, aby venovali viac pozornosti dosahovaniu „želaných čísel“, napríklad prostredníctvom riešenia ľahších alebo podobných prípadov. Sudcovia tak rezignujú na svoju základnú úlohu, zabezpečovanie spravodlivosti – pre všetkých účastníkov bez rozdielu. V systémoch, kde je dĺžka konaní a prieťahy vážnym problémom (takmer všetky postkomunistické krajiny), tak „táto situácia môže byť ľahko zneužitá aktérmi, ktorí môžu iniciovať disciplinárne konania, pretože môžu tento nástroj využívať selektívne“ (Kosař 2016, 17) na trestanie len niektorých sudcov a ignorovanie rovnakých prešľapov u iných. Ide teda o posledný typ zlyhávania zúčtovateľnosti, ktorú označujeme ako „selektívnu zúčtovateľnosť“. Práve selektívnej zúčtovateľnosti sa budeme venovať v kapitole 7.3.

7.2. PRÁVNY RÁMEC DISCIPLINÁRNEHO SÚDNICTVA NA SLOVENSKU

Predmetom tejto časti sú základné parametre právnej úpravy disciplinárneho konania: *Za aké konanie možno sudcu postihnúť sankciou? Kto môže podať návrh na disciplinárne konanie? Kto o takom návrhu rozhoduje? Aké sankcie hrozia pri disciplinárnom previnení? Možno dočasne pozastaviť výkon funkcie sudcu počas disciplinárneho konania?* Úprava disciplinárneho konania, a teda aj odpovede na uvedené otázky, sa v uplynulých rokoch viackrát a zásadne menili. Dôvodom zmien bola najmä reakcia zákonodarcu na (ne)fungovanie jednotlivých modelov disciplinárneho konania v praxi, osobitne po roku 2006 (Bojarski a Stemker Köster 2012). Legislatívne zmeny sa dotkli všetkých oblastí úpravy disciplinárnej zúčtovateľnosti. Napríklad len samotná definícia skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia narástla medzi rokmi 2003 až 2012 viac ako štvornásobne, z pôvodného počtu 125 slov na súčasných 582. Zmenil sa aj charakter a úloha relevantných aktérov. Kým pôvodne boli členmi disciplinárnych senátov iba sudcovia, v súčasnosti sedia v discip-

linárnych senátoch aj nesudcovia. Pôvodne volila sudcov disciplinárnych senátov Súdna rada na návrh sudcovských rád, dnes sa spolupodieľajú na výbere disciplinárnych sudcov aj ďalšie moci – teda minister spravodlivosti a parlament. Zmenil sa okruh subjektov, ktoré mohli podať návrh (pribudol verejný ochranca práv, a neskôr naopak vypadla Súdna rada), a menili sa ukladané sankcie. Rovnako sa zmenil režim pozastavenia výkonu funkcie sudcu, ktorý bol pôvodne v rukách ministra spravodlivosti SR a Súdnej rady, dnes o ňom rozhoduje disciplinárny senát, pričom možnosti na jeho využívanie sú po skúsenostiach z minulých rokov výrazne obmedzené.

Vzhľadom na rozsah zmien sa v analýze právnej úpravy sústreďíme na aktuálny právny stav zo septembra 2017. Ako je teda definované konanie, za ktoré možno sudcu postihnúť sankciou? Zákon o sudcoch a príseďiacich č. 385/2000 rozlišuje v § 116 tri druhy disciplinárneho previnenia sudcu: *disciplinárne previnenie*, *závažné disciplinárne previnenie*, a *závažné disciplinárne previnenie nezlučiteľné s funkciou sudcu*.

Disciplinárnym previnením je porušenie ktorejkoľvek z povinností sudcu stanovených v § 30 zákona o sudcoch a príseďiacich. Ich výpočet sa začína povinnosťou sudcu zdržať sa, v občianskom živote aj pri výkone funkcie, všetkého, čo by mohlo narušiť vážnosť a dôstojnosť funkcie sudcu alebo ohroziť dôveru v nezávislé, nestranné a spravodlivé rozhodovanie súdov. Ďalej je to povinnosť sudcu odmietnuť akýkoľvek zásah, nátlak, vplyv alebo žiadosť, ktorých cieľom by mohlo byť ohrozenie nezávislosti súdnictva; a tiež nenechať sa pri výkone svojej funkcie ovplyvniť záujmami politických strán a hnutí, verejnou mienkou alebo oznamovacími prostriedkami. Sudca je povinný vystupovať nezaujato a k stranám alebo k účastníkom konania pristupovať bez ekonomických, sociálnych, rasových, etnických, sexuálnych alebo náboženských predsudkov. Musí dbať na to, aby jeho nestrannosť nebola dôvodne spochybňovaná, a dodržiavať zásady sudcovskej etiky. Sudca je povinný vykonávať svoje povinnosti svedomito, riadne a včas, v pridelených veciach konať plynulo bez prieťahov. Je tiež povinný zachovávať mlčanlivosť o veciach, o ktorých sa dozvedel pri výkone funkcie, a nesmie od účastníkov konania alebo od ich právnych zástupcov jednostranne prijímať alebo poskytovať im informácie. Rovnako je povinný zdržať sa verejného vyslovovania svojho názoru o veciach prerokúvaných súdmi, ktoré nie sú právoplatne skončené. Sudca nesmie byť členom žiadnej politickej strany ani politického hnutia.

Disciplinárnym previnením je teda porušenie ktorejkoľvek z týchto povinností, pričom § 116 zákona o sudcoch a prísediaciach uvádza aj ďalšie prípady, kedy môže byť sudca disciplinárne stíhaný. Ide napr. o „správanie, ktoré vzbudzuje oprávnené pochybnosti o jeho nezávislosti a nestrannosti pri rozhodovaní“, nepreukázanie požadovaných výsledkov v práci sudcu na základe hodnotenia sudcu, ako aj nesplnenie povinnosti podať majetkové priznanie alebo nespôsobilosť sudcu hodnoverným spôsobom preukázať zdroj majetkových prírastkov, ktoré zjavne presahujú súhrn jeho plátov. Disciplinárnym previnením je aj prítomnosť na pracovisku pod vplyvom alkoholu, a tiež odmietnutie podrobiť dychovej skúške na alebo lekárskemu odberu a vyšetreniu krvi.

Za *závažné disciplinárne previnenie* sa považuje napríklad vedomé porušenie povinnosti sudcu rozhodovať nestranne a nezaujato, opakované nesplnenie povinnosti podať majetkové priznanie či úmyselné uvedenie neúplných alebo nepravdivých údajov v ňom. Ďalším závažným disciplinárnym previnením je „svojoľné rozhodnutie sudcu, ktoré je v rozpore s právom, ak týmto rozhodnutím sudca spôsobí značnú škodu alebo iný obzvlášť závažný následok“.

Nakoniec, za *závažné disciplinárne previnenie nezlučiteľné s funkciou sudcu* sa považuje výkon funkcie sudcu počas pracovného času pod vplyvom alkoholu, omamných alebo psychotropných látok, a rovnako prísne je kvalifikované aj „porušenie zákonných podmienok náhodného priradenia vecí“. Opakované závažné disciplinárne previnenie je kvalifikované ako nezlučiteľné s funkciou sudcu.

Návrhom na iniciovanie disciplinárneho konania disponuje viaceró aktérov. V rámci súdnictva ide o Súdnu radu SR, sudcovskú radu a predsedu súdu v prípade návrhu voči vlastnému sudcovi, či predsedu krajského súdu voči ktorémukoľvek sudcovi v kraji. Mimo súdnych aktérov disponujú právom podať návrh minister spravodlivosti a verejný ochranca práv. Návrh na disciplinárne konanie musí obsahovať označenie sudcu, opis jeho skutku (miesto, čas, spôsob spáchania, spôsobený následok), právnu kvalifikáciu tohto skutku ako previnenia, a tiež označenie dôkazov, ktoré spáchanie skutku preukazujú. Návrh je možné podať do jedného roka, odkedy sa o ňom navrhovateľ dozvedel.

O disciplinárnom previnení sudcu rozhodujú disciplinárne senáty. Konanie je dvojstupňové, pričom na prvom stupni je disciplinárny senát trojčlenný. Jeho predseda a jeden člen musia byť sudcovia a ďalším členom musí byť iná osoba ako sudca. V prípade odvolania proti rozhodnutiu prvostupňového senátu rozhoduje o odvolaní päťčlenný senát. Jeho

predseda a dvaja členovia musia byť sudcovia, zvyšní dvaja členovia nie sú sudcovia.

Proces tvorby disciplinárnych senátov je pomerne komplikovaný. Odráža na jednej strane snahu zabezpečiť nezávislosť členov disciplinárnych senátov, najmä voči zásahom zo strany iných mocí, na druhej strane sa snaží obmedziť nevhodnú kolegiálnu sudcov a koncentráciu moci v sudcovskom stave². Výsledok hľadania rovnováhy medzi autonómnosťou súdnej moci a legitímnym vstupom iných mocí do tvorby disciplinárnych senátov má v súčasnosti nasledovnú podobu: 10 predsedov a 30 členov disciplinárnych senátov volí Súdna rada, pričom ich zaraďuje do troch databáz. V prvej databáze je 10 predsedov senátov zvolených z kandidátov navrhnutých sudcovskými radami – reprezentantmi sudcovskej samosprávy. V druhej databáze je 15 členov senátov zvolených z kandidátov navrhnutých ministrom spravodlivosti, pričom osem z nich musí byť sudcov. Tretia databáza obsahuje mená navrhované národnou radou, a z jej 15 členov musí byť osem je sudcov. Z takto vybratých predsedov a členov disciplinárnych senátov Súdna rada ustanovuje jednotlivé senáty. Musia byť vytvorené aspoň štyri prvostupňové a najmenej dva odvolacie disciplinárne senáty. Nezarazení členovia sú náhradníkmi napríklad v prípade vylúčenia alebo iného dôvodu neúčasti sudcu v senáte.

Takto tvorené senáty majú zamedziť tomu, aby o disciplinárnych previneniach sudcov rozhodovali výlučne ich kolegovia. Stále platí, že sudcovia – v súlade s odporúčaniami medzinárodných dokumentov – tvoria v senátoch väčšinu. Môžu teda prijať rozhodnutie podľa svojich predstáv, no ich vplyv je vyvažovaný aj účasťou nesudcov v senáte. Tým sa čiastočne obmedzuje efekt, ktorý predseda Najvyššieho správneho súdu ČR nazval „zapouzdením justice“.³ Otvorenosť disciplinárnych senátov, v kombinácii s publikovaním ich rozhodnutí na stránke Súdnej rady, vytvára podmienky na kvalitnejšie a predvídateľnejšie rozhodovanie a efektívnejšie fungovanie mechanizmov sudcovskej zúčtovateľnosti.

Za disciplinárne previnenie môže disciplinárny senát uložiť rôzne opatrenia podľa miery závažnosti skutku a jeho následkov. Najmiernejším trestom je napomenutie, ďalej je možné zníženie funkčného platu až o 30 % na obdobie šiestich mesiacov, ako aj možnosť zverejniť rozhodnutie

² Viac o korporativistických a byrokratických tendenciách v súdnej moci pozri v kapitolách 2 a 4 venujúcim sa procesom dekomunizácie, resp. výberu sudcov na okresné sudy.

³ Pre viac informácií pozri: http://www.denik.cz/z_domova/josef-baxa-zadny-ministr-spravedlnosti-neni-pan-justice-20150307.html

o tom, že sudca nepreukázal zákonom ustanoveným spôsobom zdroj svojich majetkových prírastkov. Za závažné disciplinárne previnenie môže disciplinárny senát uložiť prísnejšie sankcie: preloženie sudcu na súd nižšieho stupňa, zníženie funkčného platu o 50 % až 70 % až na obdobie jedného roka. Trestom za závažné disciplinárne previnenie nezlučiteľné s funkciou sudcu je vždy odvolanie z funkcie sudcu.

Disciplinárny senát môže dočasne pozastaviť výkon funkcie sudcu, a to v prípade, ak je disciplinárne stíhaný za čin, za ktorý môže byť odvolaný z funkcie. Sudca, ktorý má dočasne pozastavený výkon funkcie, dostáva len 30 % svojho základného platu (táto suma sa zvyšuje o 10 % platu na každé vyživované dieťa, najviac však do výšky 50 % platu), a nesmie sa zdržiavať na pracovisku. Treba zdôrazniť, že okrem zásahu do výkonu funkcie sudcu sa dočasné pozastavenie dotýka aj práv účastníkov konania na ich zákonného sudcu. Využívanie tohto inštitútu preto musí byť v konkrétnej situácii dostatočne odôvodnené nielen s ohľadom na práva účastníkov, ale i odstránenie podozrenia z toho, že jeho udelenie je využité na „odstavenie“ sudcu od konkrétnej kauzy.

7.3. MECHANIZMY ZÚČTOVATEĽNOSTI

A ICH ZLYHANIA

V nasledujúcej časti sa zameriavame na prípady zo Slovenska, ktoré ilustrujú zlyhania disciplinárnej zodpovednosti. Osobitná pozornosť je venovaná tzv. selektívnej zúčtovateľnosti, ktorá môže mať podobu benevolentného postupu voči niektorým sudcom pri ich extrémnych excesoch, alebo naopak veľmi tvrdého postupu voči iným sudcom pri zdanlivo menej závažných, prípadne nepreukázaných obvineniach. Iným prejavom selektívnej zúčtovateľnosti je existencia prípadov, kde pri rovnakých či obdobných pochybeniach rozhodli disciplinárne odlišne.

Výber prípadov v tejto kapitole odráža ich výnimočnosť z hľadiska prístupu disciplinárnych orgánov, disproporcie pri udeľovaní sankcií alebo ničím neohraničeného, nedefinovaného, a teda neraz arbitrárneho odkazovania na porušovanie zásad sudcovskej etiky. Nejde teda o komplexné zhodnotenie fungovania disciplinárneho súdництва, ale o výber exemplárnych prípadov zlyhania mechanizmov, ktoré majú zabezpečovať spravodlivosť a rovnaké zaobchádzanie vnútri súdництва.

7.3.1. Benevolentný verzus neprimerane prísny postih sudcov

Ilustráciou benevolentného prístupu disciplinárneho senátu je kauza sudcu, ktorý v reštaurácii oplzlo nadával inému sudcovi, a následne pokračoval vo verbálnych útokoch aj voči zapisovateľke súdu, ktorú

„vtiahol do banketovej miestnosti v uvedenej reštaurácii, tam ju oboma rukami chytil pod krk, zodvihol ju a keď ju postavil na zem, následne ju uchopil za klopy saka a kričal, aby sa ho bála, lebo sa ho báť musí, lebo keď ju nezastreli on, urobí to niekto iný, lebo má na to ľudí, pozná celú mafiu od Brezna po Bystricu.“⁴

Disciplinárny súd uznal sudcu vinným z porušenia povinností, a uložil mu trest v podobe zníženia funkčného platu o 15 % na 3 mesiace. Súd nevyhodnotil konanie sudcu ako závažné disciplinárne previnenie, za ktoré mohol uložiť aj trest odvolania z funkcie sudcu alebo preloženie na súd nižšieho stupňa, hoci tak urobiť mohol. Napriek zjavnému excesu, ktorý nielen znižuje dôstojnosť sudcovskej funkcie, ale súčasne ohrozuje vnímanie súdnej moci ako nezávislej a nestrannej, odvolací disciplinárny súd v odôvodnení uviedol, že sa v konaní nepreukázali závažné príťažujúce okolnosti, ktoré by konanie sudcu robili zvlášť škodlivým. Podľa súdu sa naopak z výpovedí svedkov preukázalo, že stíhaný sudca „urážlivé a vulgárne výroky prezentoval v čase, keď hrala hudba a tieto mohli počuť iba ľudia stojaci v okruhu cca dva metre“⁵.

Odvolací senát považoval za správne aj rozhodnutie prvostupňového súdu o uložení treste, pretože podľa neho zníženie platu o 15 % na tri mesiace „korešponduje požiadavke uplatnenia zásady generálnej a individuálnej prevencie, je výrazom zohľadnenia osobných a majetkových pomerov sudcu a závažnosti disciplinárneho previnenia“⁶.

Uloženie oveľa tvrdších sankcií za menej závažné konanie či konanie, ktoré preukázané nebolo, ilustrujú nasledujúce prípady z rozhodovacej činnosti disciplinárnych súdov. Prvým z nich je disciplinárne stíhanie sudcu okresného súdu za to, že zaslal list prezidentovi SR. Podľa predsedu okresného súdu list obsahoval množstvo poloprávd, nepravdivých úda-

⁴ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 1Dso 17/04, dostupné na www.sudnarada.gov.sk/data/att/119_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

⁵ ibid

⁶ ibid

jov a invektív proti predsedovi okresného súdu, advokátovi a aj vtedajšiemu ministrovi spravodlivosti SR, a teda sudca tým podľa predsedu súdu porušil základnú povinnosť sudcu „dodržiavať zásady sudcovskej etiky“.⁷ Predseda súdu navrhol udeliť sudcovi najprísnejší trest – odvolanie z funkcie. Prvostupňový disciplinárny senát tohto sudcu potrestal znížením platu o 50 % po dobu 6 mesiacov. Odvolacie konanie sa skončilo tak, že po zmene osoby predsedu okresného súdu nový predseda súdu zobral návrh späť.⁸ Ten istý sudca čelil aj skoršiemu návrhu na disciplinárne stíhanie, keď mal údajne sprístupniť informácie z trestného konania iným osobám⁹. Hneď po podaní návrhu na jeho stíhanie mu vtedajší minister spravodlivosti pozastavil výkon funkcie sudcu. Napriek tomu, že prvostupňový disciplinárny senát obvineného sudcu v tomto bode oslobodil, ministrom spravodlivosti iniciované pozastavenie výkonu funkcie trvalo maximálnu možnú dobu dvoch rokov.

Druhým prípadom, ktorý ilustruje zlyhanie disciplinárnych mechanizmov v podobe tzv. selektívnej zúčtovateľnosti, je prípad sudcu Najvyššieho súdu SR. Predseda Najvyššieho súdu SR podal na neho návrh na začatie disciplinárneho konania pre závažné disciplinárne previnenie, ktorého sa sudca mal dopustiť tým, že ako sudca a predseda senátu a zároveň člen Sudcovskej rady bez náležitého overenia platnej právnej úpravy a bez odborných znalostí požiadala Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou o „preverenie pracovných podmienok sudcov a pracovníkov súdu napriek tomu, že oslovený úrad nie je na preverenie uvedených skutočností vecne príslušným, čo v podstatnej miere ovplyvnilo vážnosť funkcie sudcu a predsedu senátu a tým aj odbornú povest' a vážnosť najvyššieho súdneho orgánu Slovenskej republiky“. Podľa predsedu Najvyššieho súdu tým sudca zavinene nesplnil povinnosti sudcu „prehlbovať si svoje odborné vedomosti, pričom vzhľadom na povahu porušenej povinnosti, spôsob konania a mieru zavinenia sudcu je jeho škodlivosť zvýšená.“ Ako trest navrhol predseda súdu preloženie na súd nižšieho stupňa. Neskôr predseda súdu svoj návrh na uloženie disciplinárneho opatrenia

⁷ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/239_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

⁸ *ibid*, pozri tiež nález Ústavného súdu SR II. ÚS 58/2011, dostupné na https://www.ustavnysud.sk/ussr-intranet-portlet/docDownload/a853ad52-4fbd-4cd3-b828-0b218a0d4913/Rozhodnutie%20-%20Rozhodnutie%20II.%20%C3%9A%2058_2011.pdf, prístupné 27/9/2017

⁹ Podrobný opis prípadu <http://www.sudcovia.sk/sk/dokumenty/disciplinarne-konania/59-stanislav-sojka>, prístupné 27/9/2017

modifikoval, pričom navrhol uloženie najprísnejšieho trestu – odvolania z funkcie sudcu. Odôvodnil ho tým, že sudca

„aj po podaní návrhu na začatie disciplinárneho konania pokračuje v politicky motivovaných aktivitách, napr. vyhlásenie k pozastaveniu nemocenského príplatku sudkyňi M. L. (11. mája 2010), výzva členom Súdnej rady SR, a predsedom súdov (25. júla 2010) a používa pri tom nepodložené, demagogické a nepravdivé tvrdenia. Medializovaním týchto aktivít výrazne prispieva k vytvoreniu zlého a nepravdivého obrazu o slovenskom súdnictve ako celku. Takýto neobjektívny a skutočnosti nezodpovedajúci obraz o stave súdnictva si osvojili mnohí politici, medzi nimi aj minister financií. Ale práve ten najmä ovplyvňuje finančnú politiku aj vo vzťahu k justícii, či už ide o peniaze na platy sudcov, ale tiež o financie na investície do vylepšenia priestorov, nákup počítačov, zavedenie klimatizácie a pod. Vo vyvolanej a živenej negatívnej atmosfére pre súdy ako celok a zvlášť pre Najvyšší súd (k čomu disciplinárne stíhaný sudca nepravdivými tvrdeniami prispel), ťažko možno očakávať pozitívny prístup k justícii a prisun potrebných financií. Na túto situáciu dopláca celá justícia. Disciplinárne stíhaný sudca a predseda senátu Najvyššieho súdu SR doteraz nepochopil alebo nechce pochopiť, že sudca (a najmä sudca najvyššieho súdu) je viazaný vo svojom občianskom aj pracovnom živote nielen zákonmi – vrátane Ústavy SR a Medzinárodnými zmluvami v rozsahu čl. 7 ods. 2 a ods. 5 ústavy, ale vo svojom profesnom aj občianskom živote tiež etickými kódexmi, ktoré definujú požiadavky na správanie sa sudcu v pracovnom aj v občianskom živote.“¹⁰

Aj tento sudca mal pozastavený výkon funkcie sudcu. Po niekoľkých rokoch trvania disciplinárneho konania ten istý predseda súdu zobral svoj návrh v celom rozsahu späť.¹¹ Tento prípad demonštruje disproporciu uloženej sankcie vo vzťahu ku „konaniu“, ale i dispozičnú voľnosť navrhovateľa, ktorý po niekoľkých rokoch disciplinárneho konania, v ktorom navrhuje udelenie najzávažnejšieho trestu, bez udania dôvodov vezme návrh späť. Zjavnou medzerou je v tejto kauze aj príliš široká referencia na porušovanie zásad sudcovskej etiky, ktorá vyplynula zo všeobecného kódexu sudcovskej etiky a pri absencii iných štandardov na

¹⁰ Dostupné na <http://zoz.sk/sk/dokumenty/disciplinarne-konania/351-stav-k-15102010>, prístupné 27/9/2017

¹¹ Najvyšší súd SR, disciplinárny senát, 1 Ds 1/2010

posúdenie konania sudcu umožnila označiť za etické, či neetické akékoľvek konanie, ktoré v danom momente vyhovovalo silným aktérom.

7.3.2. O podobnom rozdielne: Princíp dvojakého metra

Ďalšiu skupinu disciplinárnych prípadov, ktoré demonštrujú selektívnu zúčtovateľnosť, tvoria kauzy skutkovo obdobné alebo dokonca totožné, pričom ale postup disciplinárnych senátov a uložené tresty sú diametrálne odlišné. Typickým prípadom sú stíhania sudcov za zákaz vyhotovovania zvukového záznamu z pojednávania. Ústavný súd SR opakovane rozhodol,¹² že nahrávanie pojednávania na zvukový záznam nie je možné ani zakázať, ani viazať na súhlas súdu (na rozdiel od realizácie zvukového prenosu). Napriek tomu viacerí sudcovia neumožnili vyhotovenie zvukového záznamu, či už niektorej strane v spore alebo verejnosti prítomnej na pojednávaní. Disciplinárne konania tohto typu končili, s výnimkou jedného prípadu, udelením veľmi miernych trestov, alebo úplne bez potrestania.

V prvom z prípadov súd konštatoval, že príkaz sudcu na vypnutie nahrávacieho zariadenia bol disciplinárnym previnením, avšak išlo o porušenie povinností menej závažného charakteru, a preto upustil od potrestania.¹³ V inom prípade sudca nedovolil vedľajšiemu účastníkovi zaznamenať priebeh pojednávania na diktafón a do zápisnice o pojednávaní vyhlásil uznesenie, že nepripúšťa, aby vedľajší účastník priebeh konania nahrával na zvukový záznam.¹⁴ Disciplinárny súd sudcu spod obvinenia oslobodil. Odôvodnil to tým, že využitie záznamovej techniky zo strany účastníkov konania a prítomnej verejnosti nie je v relevantných ustanoveniach procesných predpisov „vymedzené, ba ani spomenuté“. Ďalej uviedol, že „v danom prípade došlo k stretu dvoch zákonných práv účastníkov konania a sudca mal nespochybniteľnú možnosť (povinnosť) rozhodnúť o tomto strete, vykonával jednoznačne svoju rozhodovaciu právomoc, ktorá nemôže byť disciplinárnym previnením, ako mu je kladené za vinu“.¹⁵ Rovnakým výsledkom sa skončil aj ďalší prípad zákazu nahrávania. Disciplinárny súd v ňom konštatoval, že sudca nebol pripravený vzniknutú

¹² Napr. nálezy II. ÚS 7/2000, II ÚS 26/2002, II ÚS 28/1996

¹³ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 2 Dso 6/2004, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/126_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

¹⁴ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 2 Ds 7/2004, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/84_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

¹⁵ ibid

situáciu riešiť, lebo sa sústredil na odôvodňovanie rozhodnutia. Následky jeho konania tak nepovažoval za závažné, a preto ho spod obvinenia oslobodil.¹⁶ O niečo prísnejšie posudzoval disciplinárny súd prípad sudkyne, ktorá neumožnila použitie diktafónu na zhotovenie záznamu z pojednávania¹⁷. Disciplinárny súd rozhodol, že sudkyňa pochybila, lebo „bez zistenia dôvodu opatrenia a na jeho základe nevyhnutného rámca ochrany jedného práva obmedzila v plnom rozsahu iné...“, ale uložil jej iba mierne disciplinárne opatrenie – napomenutie.¹⁸

Úplne odlišne postupoval disciplinárny súd v poslednom prípade, ktorý iniciovala predsedníčka krajského súdu voči sudkyňi súdu. Návrh odôvodnila tým, že sudkyňa v dvoch rôznych veciach neumožnila vyhotoviť zvukový záznam z pojednávania. Ako disciplinárne opatrenie navrhla udeliť odvolanie z funkcie sudcu. Minister spravodlivosti SR¹⁹ pozastavil stíhanej sudkyňi výkon funkcie sudcu, opäť so všetkými dosahmi na jej prácu. Konanie sudkyne v tomto prípade napokon disciplinárny súd právne kvalifikoval ako „porušenie povinnosti sudcu dbať svojím správaním na to, aby jeho nestrannosť nebola dôvodne spochybňovaná, a vykonávať svoje povinnosti svedomito“, a druhostupňový senát jej napokon uložil jeden z najprísnejších disciplinárnych trestov – preloženie na súd nižšieho stupňa (z Krajského súdu v Bratislave na Okresný súd Levice).²⁰

Disciplinárne konanie proti sudkyňi trvalo celkovo sedem rokov. Ústavný súd SR napokon zrušil rozhodnutie o jej potrestaní, pričom vytkol disciplinárnemu súdu viacero závažných nedostatkov: návrh bol podaný v jednom zo skutkov po uplynutí premlčacej doby a teda oneskorene, a odvolací disciplinárny súd ani prvostupňový disciplinárny súd sa nezaoberali „viacerými námietkami sťažovateľky, ktoré sa javia ako nie nepodstatné.“ Ústavný súd sa vyjadril aj k predchádzajúcej judikatúre disciplinárneho súdu a uviedol, že „protichodné právne závery vyslovené

¹⁶ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 1 Dso 12/04, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/114_subor.pdf, prístupné 27/09/2017

¹⁷ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 2 Dso 4/2004, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/124_subor.pdf, prístupné 27/09/2017

¹⁸ *ibid*

¹⁹ Za zmienku určite stojí aj fakt, že sudkyňi rozhodoval o pozastavení výkonu funkcie vtedajší minister spravodlivosti, pričom táto sudkyňa práve v tom období rozhodovala o jeho návrhu na ochranu osobnosti proti jednému zo slovenských denníkov. Viac pozri na <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/348349-sudkyneu-annu-benesovu-uz-disciplinarne-nestihaju/>

²⁰ Najvyšší súd SR, 2 Dso 7/2009, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/310_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty, ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie.²¹

Nahrávanie na pojednávaní nie je jediným typom prípadov, v ktorých možno pozorovať „dvojaký meter“ disciplinárnych orgánov. Ďalšiu skupinu disciplinárnych prípadov tvoria tie, v ktorých je sudcom vytykané spôsobovanie prietáhov v konaní. Z primeraného prístupu k posudzovaniu prietáhov v konaní sudcu v rozhodovaní disciplinárnych súdov vyčnieva návrh predsedu krajského súdu na disciplinárne stíhanie sudcu za prietahy v konaní s návrhom na jeho odvolanie z funkcie. Prvostupňový disciplinárny senát uznal sudcu za vinného a ako trest mu uložil preloženie na súd nižšieho stupňa. Odvolací disciplinárny senát však skonštatoval, že prvostupňové rozhodnutie neobsahuje žiadne odôvodnenie takto prísnej sankcie, pričom sa prvostupňový senát nijako nezaoberal otázkou zavinenia na strane sudcu. Označil ho preto za nepreskúmateľné a zrušil ho.²²

Rozdielne sa posudzovalo konanie sudcov v konkurzných či trestných veciach. Podobné úkony a postupy sudcov boli vo väčšine prípadoch akceptované či posúdené proporčne, zatiaľ čo v niektorých prípadoch sa disciplinárny súd bez adekvátneho zdôvodnenia rozhodol posudzovať obdobný úkon ako absolútne neakceptovateľný a pristupoval k najprísnejším sankciám. Veľkoryso sa disciplinárny súd postavil k prípadu, v ktorom sudca udelil poverenie na exekúciu proti úplne inému povinnému a na stonásobne vyššiu čiastku (viac ako 16 miliónov Sk namiesto pôvodných 147 000 Sk), pričom následne vzneseným námietkam nevyhovel. Súd ho oslobodil, pretože podľa neho

„nemožno bez ďalšieho vyvodzovať, že rozdiely v návrhoch na vydanie poverenia na exekúciu spochybňujú jeho nestrannosť a preukazujú nedostatok poskytovania záruky sudcom na to, aby sa jeho rozhodnutie javilo objektívnym a nestranným aj navonok. Správne preto disciplinárny súd prvého stupňa pri rozhodovaní o návrhu navrhovateľa vychádzal z názoru, že výklad skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia nesmie pripustiť zásah do výkonu súdництва.“²³

²¹ Nález II. ÚS 140/2011, dostupný na [https://www.ustavnysud.sk/ussr-intranet-portlet/docDownload/78d3eb5b-968a-435c-9cd7-a936dc5e76f8/Rozhodnutie – Rozhodnutie II. ÚS 140_2011.pdf](https://www.ustavnysud.sk/ussr-intranet-portlet/docDownload/78d3eb5b-968a-435c-9cd7-a936dc5e76f8/Rozhodnutie%20II.%20ÚS%20140_2011.pdf), prístupné 27/9/2017

²² Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 2Ds 11/2009, dostupné na http://www.sudnarada.gov.sk/data/att/1950_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

²³ Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 2 Dso 2/2005, dostupné na www.sudnarada.gov.sk/data/att/171_subor.pdf, prístupné 27/9/2017

V konkurzných veciach sa disciplinárne senáty zase významne líšili v posudzovaní prípadov ustanovovania správcov konkurznej podstaty či osobitných správcov. Podobne ako pri nahrávaní audiozáznamu z pojednávania sa voči väčšine sudcov postupovalo veľmi benevolentne, s výnimkou prípadu, v ktorom bol bez náležitého zdôvodnenia sudca potrestaný prvostupňovým senátom najvyšším trestom – odvolaním z funkcie sudcu²⁴.

7.4. ZHRNUTIE

Úprava disciplinárneho súdnictva na Slovensku prešla viacerými fázami. Zvýšená frekvencia vo využívaní disciplinárnych mechanizmov charakterizuje najmä obdobie medzi rokmi 2002 až 2006. Ako minister spravodlivosti, tak i niektorí predsedovia súdov začali iniciovať disciplinárne konanie aj v prípadoch, ktoré sa dovtedy riešili mäkkšími formami zúčtovateľnosti, prípadne zostávali nepovšimnuté. Disciplinárne senáty však tieto návrhy masívne odmietali, a extenzívne využívali najmä možnosti na zastavenie konania a oslobodenie sudcu (napríklad cez výklad inštitútu premlčania, nepreukázanie zavinenia, ochranu sudcu pred stíhaním za rozhodovaciu činnosť a pod.). Po zmene vlády v roku 2006 a nástupe Š. Harabina do funkcie ministra spravodlivosti charakterizuje disciplinárne súdnictvo selektívne využívanie najtvrdších trestov (návrh na odvolanie z funkcie často spojený s pozastavením výkonu funkcie sudcu) pri skutkoch, ktoré boli v rovnakých či obdobných prípadoch posudzované miernejšie, alebo neboli stíhané vôbec. Princípy rovnosti pred zákonom, proporcionality a konzistentnosti sa v tomto období v časti rozhodovania disciplinárneho súdnictva úplne vytratil.

Minimálne pätnásť slovenskí sudcovia a sudkyne čelili počas týchto rokov disciplinárnym návrhom, ktoré mali šikanóznny charakter (Bojarski a Stemker Köster 2012). Viacerí sudcovia čelili návrhom na disciplinárne stíhanie po tom, ako sa kriticky vyjadrili k pomerom v súdnictve alebo kritizovali vysokopostavených súdnych funkcionárov. Typickými prí-

²⁴ Odvolací senát však z procedurálnych dôvodov rozhodnutie zrušil, pri opakovanom pojednaní veci bol sudcovi uložený trest 50% zrážky z platu na tri mesiace, Najvyšší súd SR, disciplinárny súd, 1 Dso 1/2006, dostupné na www.sudnarada.gov.sk/data/att/196_subor.pdf, prístupné 29/9/2017

padmi sú prípad sudcu okresného súd, ktorý napísal list prezidentovi republiky, v ktorom kritizoval pomery na „svojom“ súde, prípadne prípad sudcu Najvyššieho súdu, ktorý adresoval výzvu Súdnej rade (opisované vyššie). Podobných prípadov bolo viac. V roku 2009 sa sudcovia rozhodli vyjadriť svoj názor na vývoj v súdnictve prostredníctvom výzvy Päť viet. Pridalo sa k nej 105 sudcov, ktorí konštatovali:

„Snahu kompetentných orgánov postihovať snahu sudcov za verejne vyslovené názory na pomery v justícii považujeme za ďalší zo signálov, ktorý ohrozuje slobodnú diskusiu o stave slovenského súdnictva. V takomto prostredí sa nám pracuje zle a preukázateľne rastúca nedôvera verejnosti k justícii nás úprimne mrzí. O príčinách tohto stavu je potrebné slobodne diskutovať a atmosféra strachu, v ktorej sudca nemôže vysloviť hoc aj kontroverzný a provokujúci názor, je odrazom neslobody ducha. Mať slobodného ducha je nielen právom, ale aj povinnosťou sudcu. Mať slobodného sudcu je právom občana“.

Prípady uvedené v tejto kapitole demonštrujú, že selektívne využívanie mechanizmov disciplinárneho súdnictva môže plniť aj odlišné ciele než je legitímne vyvodenie zodpovednosti za pochybenie sudcu. Pomocou selektívneho využívania možností disciplinárneho stíhania sa môžu „mocní aktéri“ v súdnom systéme usilovať o umlčanie kriticky sa vyjadrujúcich sudcov, čím súčasne vysielajú ostatným sudcom signál o tom, aké správanie je žiaduce a aké nie. Výsledným efektom je tak obmedzenie prípadnej kritickej spätnej väzby sudcov vo vzťahu k vyšším priečkam justičnej hierarchie. Vyvodenie disciplinárnej zodpovednosti spojené s pozastavením výkonu funkcie tiež mohlo viesť v konkrétnych prípadoch k snahe ovplyvniť rozhodovanie konkrétnych prípadov, osobitne, ak o pozastavení výkonu funkcie sudcu rozhodoval minister spravodlivosti, ktorého prípad práve stíhaný sudca pojednával. Naopak, benevolentný prístup k iným – a vážnejším – prípadom môže napomáhať budovaniu klanového prostredia v justícii a byť súčasťou širšej siete vzájomne obchodovaných výhod medzi sudcami a súdnymi funkcionármi.

Či už je slovenské súdnictvo náchylné na zakrývanie si očí pred prešľapmi kolegov, alebo likviduje tých, ktorí mu poskytujú legitímnu spätnú väzbu, v každom prípade taký súdny systém stráca dôveru verejnosti. Ak je totiž jeho úlohou dodávať občanom spravodlivosť ako službu, pričom nie je schopné zabezpečiť spravodlivosť ani pre sudcov samotných, nemôže verejnosť takému súdnictvu dôverovať.

Napriek viacerým zmenám pravidiel fungovania disciplinárneho súdnictva je reálne a efektívne fungujúca zúčtovateľnosť súdnictva na Slovensku naďalej viac len vytúženým ideálom než opisom reality. Kľúčová sa pri tom javí absencia tradícií, chýbajúca etika a integrita (disciplinárnych) sudcov, ktoré nemožno nahradiť akokoľvek dobrými formálnymi pravidlami a úpravami systému. Pozitívnym vývojom je pokles počtu a intenzity excesov v disciplinárnom súdnictve, úzko prepojený s nárastom záujmu verejnosti a následnými legislatívnymi a personálnymi zmenami. Zneužívanie inštitútu pozastavenia výkonu funkcie sudcu vymizlo úplne, zriedkavé sú excesy ako ignorovanie námietok stíhaného sudcu, či nepomernosť trestov voči konaniu.

Disciplinárna zúčtovateľnosť sudcov si zasluhuje pozornosť aj do budúcnosti. Napriek istému zlepšeniu nie je disciplinárne konanie úplne predvídateľné, pričom hrozí, že systém nebude dostatočne imúnny voči fungovaniu či vzniku nových prepojených sietí sudcov, ktorí jeden druhého „podržia“, prípadne využijú svoju aktuálnu pozíciu proti tým, ktorí s nimi nesúhlasia. Legislatívne zmeny systému, transparentnosť a záujem verejnosti a médií však vytvárajú predpoklady na to, aby takéto excesy v budúcnosti nenadobudli rozmer nespravodlivosti zreteľný v prípadoch, ktoré boli analyzované v tejto kapitole.

Výzvou disciplinárnych sudcov zostáva presnejšie vymedziť skutkovú podstatu disciplinárneho previnenia, ktoré spočíva v svojoľnom rozhodnutí, ktoré nemá oporu v práve, nakoľko v tejto otázke zostáva prax disciplinárnych senátov rozdielna. Tak, ako v Českej republike, aj na Slovensku bude ďalšou výzvou ustálenie hraníc medzi akceptovateľným a neakceptovateľným prejavom sudcu. Zatiaľ čo v Českej republike už v tejto veci viackrát rozhodol Ústavný súd, ktorý veľmi zreteľne určil mieru potrebnej zdržanlivosti sudcov, keď sa vyjadrujú k tzv. politickej politike²⁵, alebo produkujú kontroverzné diela v rámci svojej literárnej a satirickej činnosti²⁶, na Slovensku na podobné určenie mantinelov pre výkon funkcie sudcu ešte čakáme.

Popri vyjasnení právnych limitov sudcovského správania čaká Slovensko zásadná revízia prístupu k téme sudcovskej etiky. Ako ukázali predchádzajúce prípady, o konkrétnej podobe zúčtovateľnosti, aj o tom, či budú splnené základné očakávania od disciplinárneho súdnictva ako spravodlivosť, konzistentnosť, predvídateľnosť a proporcionalita, rozhodujú

²⁵ Napr. nález Ústavného súdu Českej republiky č. I ÚS 2617/15

²⁶ Nález Ústavného súdu Českej republiky č. IV. ÚS 2609/16

v konečnom dôsledku charakterové a osobnostné kvality a integrita tých, ktorí sa na uplatňovaní zúčtovateľnosti podieľajú. V slovenských právnických kruhoch je však diskusia o etike často vnímaná ako zbytočná. Etický kódex prijatý Súdnou radou SR je sudcami aj orgánmi sudcovskej samosprávy vnímaný len formálne, a jeho znenie je vo viacerých bodoch stále všeobecné. Pre jeho revíziu by sa mohol stať základom niektorý z medzinárodne uznávaných materiálov, ako napríklad dokument Európskej siete Súdných rád Sudcovská etika – Princípy, hodnoty, vlastnosti z roku 2010.²⁷ Po revízii textu by sa následne v diskusii o konkrétnych prípadoch tieto hranice mohli precizovať, prípadne s patričným odôvodnením aktualizovať. Kvalitná diskusia o nich, s ohľadom na skutočnosti prítomné v konkrétnych prípadoch, môže výrazne pomôcť kultivácii a internalizácii profesionálnych štandardov právnikov. Aj v téme zúčtovateľnosti totiž na Slovensku platí, že pravidlá sú síce dôležitým predpokladom pre spravodlivý súdny systém, ale kľúčom k nemu sú ľudia v ňom.

Literatúra

- Begović, Boris, a iní. *Corruption in Judiciary*. Belegrade: Centre for Liberal-Democratic Studies, 2004.
- Bojarski, Lukasz, a Werner Stemker Köster. *Aktuálny stav slovenského súdnictva a jeho výzvy*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012.
- Bovens, Mark. „Two Concepts of Accountability: Accountability as a Virtue and as a Mechanism.“ *West European Politics, Vol. 33, No. 5*, 2010: 946-967.
- Brody, David C. „The Use of Judicial Performance Evaluation to Enhance Judicial Accountability, Judicial Independence, and Public Trust.“ *Denver University Law Review, Vol. 86, No. 1*, 2008: 115-156.
- Ferejohn, John. „Accountability in a Global Context.“ IILJ Working Paper 2007/5, Global Administrative Law Series, 2007.
- Kosař, David. *Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Kováčechová, Eva, a Zuzana Čaputová. *Vybrané aspekty disciplinárneho súdnictva*. Pezinok: Via Iuris, 2012.

²⁷ <https://www.ency.eu/images/stories/pdf/ethics/judicialethicsdeontologiefinal.pdf>, dokument je síce v preklade uvedený na stránke Súdnej rady, avšak len ako referenčný. V niektorých kľúčových bodoch nie je správne preložený.

- Nicholson, Marlene Arnold. „Judicial Ethics: Political Activity and Fund Raising.“ *Loyola University Law Journal*, Vol. 22, 1991: 597-623.
- Posner, Richard A. „What Do Judges and Justices Maximize? (The Same Thing Everybody Else Does).“ *Supreme Court Economic Review*, Vol. 3, 1993: 1-41.
- Russell, Peter H. „Toward a General Theory of Judicial Independence.“ In *Judicial Independence in the Age of Democracy: Critical perspectives from around the World*, editor Peter H. Russell, & David M. O'Brien, 1-24. Charlottesville, University of Virginia Press, 2001.
- Schedler, Andreas, Larry Diamond, & Marc F. Plattner. *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1999.
- Shetreet, Shimon. „Judicial independence and accountability: core values in liberal democracy.“ In *Judiciaries in Comparative Perspective*, editor H.P. Lee, 3-24. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Transparency International. *Global Corruption Report 2007: Corruption in Judicial Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Tushnet, Mark. „Judicial Accountability in Comparative Perspective.“ In *Accountability in the contemporary constitution*, editor Nicholas Bamforth, & Peter Leyland, 57-74. Oxford: Oxford University Press, 2013.

8

ZÁVER

Erik Láštic

„(N)a Slovensku akoby politikom a aj nám poslancom a ústavným činiteľom nezáležalo na tom, aké problémy majú ľudia, aký majú názor na výkon súdnej moci, aký problém majú podnikatelia a živnostníci a investori, ktorí sa dnes obávajú vstúpiť na Slovensko preto, lebo sa obávajú, či tie peniaze, ktoré sem investovať budú, budú bezpečne investované a či ich podvodníci a špekulanti náhodou neokradnú a či sudcovia dokážu spravodlivo rozhodnúť. Toto je dôvod, ktorý nás najviac viedol k hľadaniu dohody medzi tými, ktorí nemôžu necítiť zodpovednosť za výkon súdnictva na Slovensku.“¹

Hľadanie ideálneho modelu spravovania súdnictva sprevádza Slovenskú republiku už od prijímania ústavy v roku 1992. Tak trochu strategická v debata o budúcom základnom zákone zostala snaha vtedajšej druhej vlády V. Mečiara dosiahnuť, aby vládou navrhovaných kandidátov na sudcov volil parlament na „skúšobné“ obdobie piatich rokov. Polemika o tom ako po dekádach socialistického režimu, ktorého významnou (aktívnou) súčasťou boli práve súdy a sudcovia, nastaviť vzťah medzi tými, čo vládnu a tými, ktorí by mali (nielen o nich) rozhodovať tvorila malú, ale kontroverznú súčasť rokovania SNR o návrhu ústavy. S odstupom dekád môžeme záujem druhej Mečiarovej vlády nominovať „dočasných“ sudcov považovať za ďalší dôkaz snahy HZDS o systematické ovládnutie inštitúcií v rámci politického systému. Tomuto podozreniu v prípade „dočasných“ sudcov dostala vláda V. Mečiara v roku 1997, keď odmietla bez odôvodnenia predložiť parlamentu na hlasovanie 14 dočasných sudcov.

¹ Stenografická správa o 33. schôdzi Národnej rady SR konanej 20. marca 2014

Snaha väčšiny upraviť pravidlá hry, či ich aplikáciu vo svoj prospech nie je jedinou charakteristikou zmien za posledných 25 rokov, ktoré sa dotkli súdnictva. Možno ešte častejšie nachádzame snahu ústavodarcu a zákonodarcu poučiť sa z chýb a nedokonalostí minulosti. Mečiarových „dočasných sudcov“ v novelizácii ústavy v roku 2001 nahrádzajú doživotne menovaní sudcovia. Spolu s nimi dochádza k rozsiahlym zmenám v súdnictve, ktorých symbolom sa stáva vznik Súdnej rady SR. Ich motiváciou nie je iba naplnenie explicitných a implicitných záväzkov v snahe dobehnúť integračné omeškanie Slovenska, ale aj snaha zabrániť návratu deväťdesiatych rokov a ich excesom. Práve novonadobudnutá nezávislosť, ktorú získalo súdnictvo v roku 2001, prispela k vzostupu Š. Harabina. Ten sa stal symbolom a reprezentantom väčšinového poňatia samosprávy v súdnictve, ktorého prejavy si v ničom nezadali s deštrukciou právneho štátu na Slovensku v rokoch 1994 – 1998. V spojitosti s premyslenou personálnou politikou, ktorá odmeňovala a povyšovala tých, ktorí súhlasili, či aspoň neprotirečili, došlo navyše k replikácii Harabinovho uchopenia výkonu správy súdnictva na všetkých úrovniach súdneho systému. Poučenie z tohto krízového vývoja malo v roku 2014 povahu oneskoreného, ale úspešného pokusu ústavodarcu zabrániť ďalším excesom a prinieslo aj koniec pôsobenia Š. Harabina na čele Najvyššieho súdu SR a Súdnej rady SR.

V roku 2017 neprináša situácia v súdnictve existenčné obavy z ohrozenia právneho štátu na Slovensku. Časy, keď nespokojní občania symbolicky pochovávali spravodlivosť na Župnom námestí v Bratislave v momente, keď sa Š. Harabin plynulo presunul z kresla ministra spravodlivosti na čelo Najvyššieho súdu SR, sú za nami. K ich koncu prispeli významným spôsobom mediálne a spoločenské elity, ktoré ohrozenie súdnictva dokázali ako tému udržať v rámci verejnej diskusie, aby sa napokon objavila ako jeden z problémov, ktorý začala významne pociťovať aj slovenská verejnosť. Práve nedôvera verejnosti v súdnictvo, v kombinácii s osobnými a politickými ambíciami predkladateľov, presvedčila v roku 2014 ústavnú väčšinu v NR SR k presadeniu zmien, ktoré priamo reflektovali kritickú situáciu v súdnictve. Nová éra priniesla upokojenie situácie, ktorého symbolom je voľba D. Švecovej na čelo Najvyššieho súdu SR a L. Praženkovej za predsedníčku Súdnej rady SR. Na úrovni postojov obyvateľstva táto zmena stačila k tomu, aby dôvera v súdnictvo začala opätovne rásť. A práve v tomto momente začína byť súdnictvo opätovne nezaujímavé. Ak nepočítame disciplinárne konania voči Š. Harabinovi, ktorý sa rozhodol testovať hranice slobody prejavu sudcu, kon-

troverzné rozhodnutia, či niektoré kauzy individuálnych sudcov, pôsobi súdnicstvo a to, čo sa v ňom deje ako nezáživný byrokratický organizmus, ktorého denno-denné fungovanie zaujíma iba niekoľko insiderov.

Zistenia tohto výskumu poukazujú existujúce medzery, ktoré môžu pomôcť k lepšej správe súdnicstva. Niektoré z nich je možné urobiť bez nutnosti výraznejších nákladov, napríklad nastavením explicitných pravidiel na základe ktorých bude Súdna rada prekladať sudcov. Iné si zase budú vyžadovať ochotu štátu investovať do materiálnej infraštruktúry súdov a sudcov. Opätovné premyslenie si vyžaduje pozícia vyšších súdnych úradníkov. Tá buď slúži ako dočasná alternatíva pre absolventov práva pred nezamestnanosťou, či ako najistejšia cesta k budúcej funkcii sudcu. Cenou za ňu je podpriemerné platové ohodnotenie a závislé funkčné postavenie trvajúce roky, ktoré sú ochotní zniesť iba niektorí uchádzači. Víziou budúcnosti by mohli byť vysokí súdni úradníci, ktorí pôsobia ako pravé ruky sudcov, za adekvátneho finančného ohodnotenia, ale bez garancie budúcej funkcie sudcu. Naše zistenia o výberových konaniach na nových sudcov, posunoch sudcov v rámci súdnej hierarchie, či predsedoch súdov naznačujú existenciu sietí a prepojení, ktoré replikujú existujúce hodnoty a správanie sa.

Inštitucionálny dizajn výberu nových sudcov, ktorý prešiel v poslednej dekáde viacerými zmenami dovedol do dokonalosti systém výberu, v ktorom sa znížil priestor na zásahy zvonku a zvnútra a ktorý formalizuje a objektivizuje pravidlá výberu nových sudcov. Otázkou zostáva, akých kandidátov tento systém výberu nových sudcov produkuje. Snaha kvantifikovať a objektivizovať kritériá výberu súčasne vedie k tomu, že výberové konania zvyhodňujú kandidátov socializovaných v systéme súdnicstva na pozíciách vyšších súdnych úradníkov. Tí rozumejú nielen vnútorným pravidlám obehu spisu na súde, ale za niekoľko rokov socializácie v prostredí súdov tiež majú šancu osvojiť si postoje, hodnoty a vzorce správania, ktoré z nich robia „ideálnych“ kandidátov pre okresné sudy. Práve takto socializovaní kandidáti sú spolu s tými, ktorí vyrastajú v rodinách sudcov tými, ktorí sú vo výberových konaniach najúspešnejší. Sú to práve takíto uchádzači, ktorí sú pre predsedov súdov stávkou na istotu, v ktorej sa stretáva získanie človeka, ktorý vie ako to na súde chodí, rozumie byrokratickej rutine sudcovskej pozície a prináša príslub rýchleho a plynulého vybavovania vecí. V čase, keď sa kvantitatívne prejavy sudcovskej práce stávajú najdôležitejšou súčasťou pôsobenia sudcov je preferencia pre takto vybavených kandidátov pochopiteľná. Otvorenou otázkou zostáva, či sú práve toto kvality, ktoré majú u našich sudcov dominovať.

Tlak na sudcov ako nositeľov zmien ale i obrancov status quo nebol azda nikdy väčší. Jedným z prejavov technologických zmien posledných desaťročí je nielen bezprecedentná schopnosť vládnych, korporátnych a individuálnych aktérov zhromažďovať, analyzovať a používať dáta o tom ako žijeme a správame sa, ale aj neschopnosť legislatívnych aktérov tieto zmeny uspokojivo regulovať. Cez takmer neobmedzený a neregulovaný pohyb finančných zdrojov, či osobných dát, až po nové technológie a aplikácie, ktoré prichádzajú na územia štátov ako komplexné infraštruktúry, ktoré sú regulované ich akcionármi, nie štátmi, na území ktorých pôsobia. To všetko za situácie, keď ešte stále budeme potrebovať sudcov, ktorým môžeme dôverovať v sporoch, do ktorých sa dostávame a ktoré sa dotýkajú často najvážnejších problémov, s ktorými sa ako ľudia stretávame. Takých sudcov, na ktorých ani po prehratom spore nezanevrieme a obrátíme sa na nich aj v budúcnosti s dôverou, že náš prípad posúdia nezaujato, spravodlivo a eticky. Z normatívneho hľadiska sú sudcovia sú v ideálnej pozícii zastaviť oslabujúcu sa vieru voličov v základné parametre liberálnej demokracie. Na rozdiel od iných verejných činiteľov majú výraznú mieru autonómie, ich zúčtovateľnosť je takmer výlučne v ich rukách, pričom nie sú vystavení existenčným problémom iných profesií vo verejnom sektore. Samozrejme, treba si uvedomovať aj obmedzenia: aplikácia spravodlivosti naráža na fungovanie iných súčastí systému, v ktorých diskusia o zúčtovateľnosti zamrzla v hlbokjej minulosti (polícia a prokuratúra). Aj niektoré zistenia idú proti vízií sudcov ako tých, ktorí navrátia dôveru systému vlády ktorý budujeme po roku 1989.

Práve tu má výberový systém na nových sudcov na Slovensku najväčšie medzery. Napriek opakovaným pokusom otvoriť výberový proces pre širokú škálu právnických povolání sa (doživotnými) sudcami stávajú najmä kandidáti, ktorí obetujú roky kariéry na pozíciách vyšších súdnych úradníkov. V kombinácii s požiadavkou na vek sudcu to v praxi znamená, že doživotných sudcov robíme z absolventov právnických fakúlt, ktorí v pozícii vyšších súdnych úradníkov pretrpeli niekoľko rokov. Do súdnic-tva tak vstupujú ako závislí ľudia, často s obmedzenou, či žiadnou skúsenosťou mimo uzavretého systému súdnic-tva. Najväčšou výzvou je tak nekončiaci systém replikácie rozbiť tak, aby sme sudcami urobili naozaj iba tých, ktorí sú najlepšími z nás.

Snaha vlády SR dostať do pôvodného znenia ústavy SR v roku 1992 aj tzv. dočasných sudcov narazila na prekvapivý odpor poslancov SNR. Ako súčasť kompromisu napokon vláda ponúkla 4-ročnú skúšobnú lehotu a presadila ju aj cez protestujúcu parlamentnú opozíciu už po skončení

oficiálnej rozpravy o návrhu ústavy SR. Inštitút dočasných sudcov napokon prešiel 78 hlasmi, a otvoril na pôde SNR ďalšiu kontroverziu o tom akým kvórom majú prechádzať pozmeňovacie návrhy k ústave SR. Na jej pokračovanie už čas nezostal, naplnenie scenáru slávnostných osláv prijatia Ústavy SR dostalo prednosť pred sporom o výklad procedurálnych pravidiel. Vtedajší poslanec SDL R. Fico odmietol návrh na „dočasných“ sudcov, ale súčasne upozornil na to, že rozumie obavám z toho, že chceme doživotných sudcov robiť z ľudí „bez dostatočných životných skúseností“. V roku 1992 však nevidel iné riešenie v situácii, keď súdnictvo opustili po roku 1989 stovky sudcov. Na záver však vyjadril nádej, že „ak sa nám podarí stabilizovať súdnictvo, samozrejme, môžeme pristúpiť k radikálnym zmenám v ustanovovaní sudcov.“² Po viac ako 25 rokoch od prijatia ústavy SR by sme sa k tejto nádeji vychádzajúcej hviezdy slovenskej politiky mohli opätovne vrátiť. Zčať môžeme otázkou o tom, či majú byť našimi sudcami najlepší z nás, alebo hľadáme iba takých, ktorí sú obrazom tých existujúcich.

² Stenografická správa o 5. schôdzi Slovenskej národnej rady konanej 31. augusta a 1. septembra 1992

NE DOTK NUT EL'NÍ?

POLITIKA SUDCOVSKÝCH KARIÉR
NA SLOVENSKU
V ROKOCH 1993 – 2015

editori

Erik Láštík – Samuel Spáč

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve
Univerzity Komenského
Technická redaktorka, návrh obálky: Andrea Jahnátková
Korigovali editori

Rozsah 180 strán, 11,43 AH, 11,89 VH, prvé vydanie, náklad 100 ks,
vytlačilo Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave.

ISBN 978-80-223-4470-8